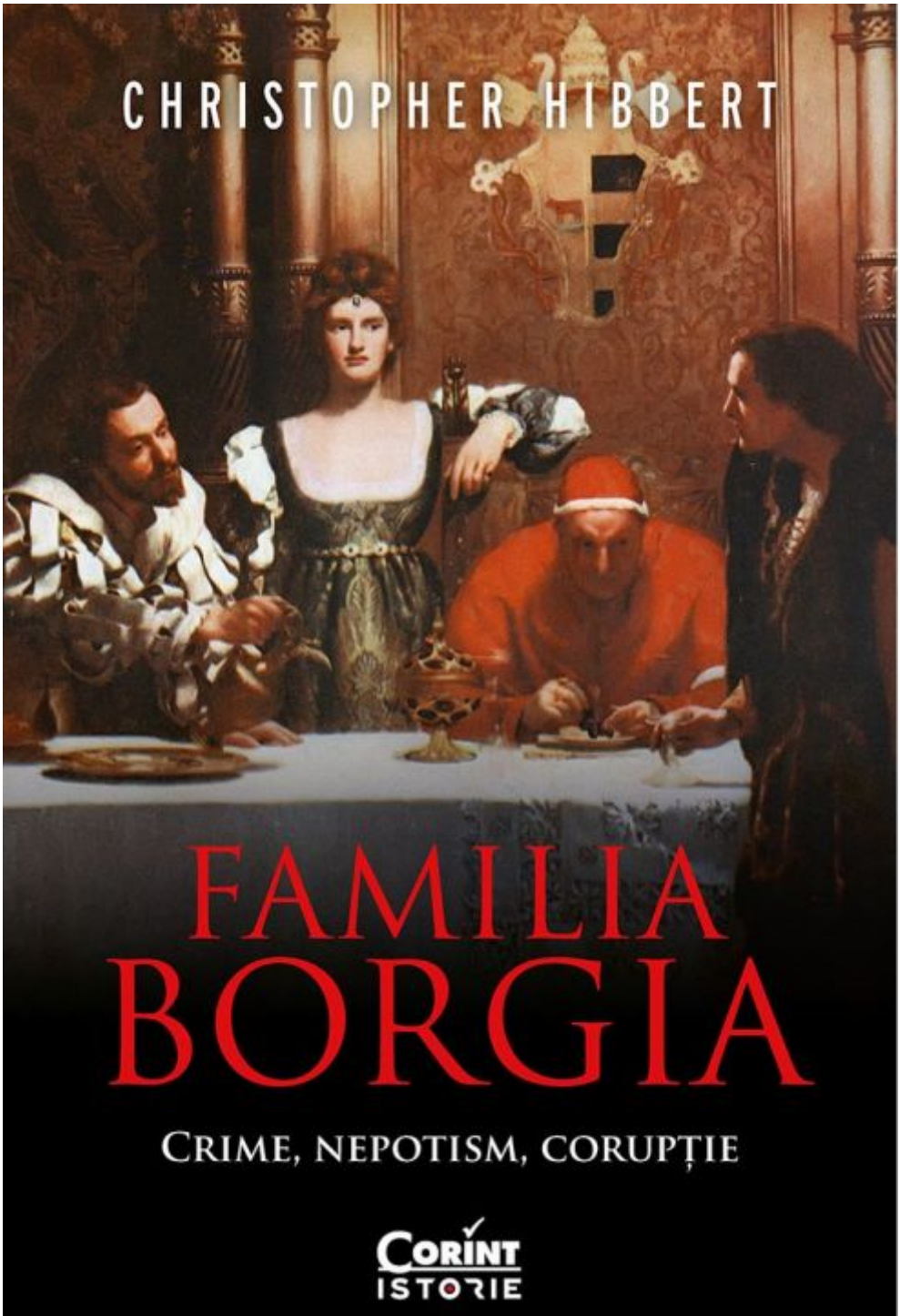
CHRISTOPHER HIBBERT
FAMILIA BORGIA
CRIME, NEPOTISM, CORUPȚIE
CORINT ISTORIE

CHRISTOPHER HIBBERT

FAMILIA BORGIA

Crime, nepotism, corupţie

Traducere din limba engleză de

Lidia Grădinaru

Prefaţă de Simona Preda

EDITURA CORINT

ISTORIE

— 2021 —

CHRISTOPHER HIBBERT

FAMILIA BORGIA

CRIME, NEPOTISM, CORUPȚIE

Imprint coordonat de
ION M. IONIȚĂ

CHRISTOPHER HIBBERT
The Borgias
Copyright © 2008

Toate drepturile asupra acestei ediții în limba română aparțin
CORINT ISTORIE, un imprint al CORINT BOOKS,
str. Mihai Eminescu, nr. 54 A, Bucureşti.
www.edituracorint.ro

ISBN: 978-606-793-986-6
ISBN: EPUB 978-606-088-258-9

Redactare: Vasilica Turculeț, Dan Mironescu
Tehnoredactare: Mihaela Ciufu
Design copertă: Dan Mihalache
Ilustrație copertă: *La un pahar de vin cu Cesare Borgia* de John Collier (1850–1934). Tablou realizat în 1893, înfățișându-i, de la stânga la dreapta, pe Cesare Borgia, Lucrezia Borgia şi papa Alexandru al VI-lea.

CHRISTOPHER HIBBERT s-a născut la Enderby, în Anglia, în 1924. După ce a absolvit Universitatea Oxford, a luptat ca ofițer de infanterie în cel de-al Doilea Război Mondial. A fost rănit de două ori şi i s-a conferit Crucea Militară în 1945. A fost membru al Societății Regale de Literatură. Numit „perla biografilor" (*New Statesman*), considerat „probabil cel mai citit autor de cărți de popularizare a istoriei din vremea noastră şi cu siguranță unul dintre cei mai prolifici" (*The Times*), a scris peste 50 de lucrări, dintre care amintim: *Benito Mussolini. The Rise and Fall of Il Duce* (1962), *The House of Medici. Its Rise and Fall* (1975), *Rome. The Biography of a City* (1985), *Disraeli. The Victorian Dandy Who Became Prime Minister* (2006). A murit în 2008.

Prefață

O tumultuoasă saga renascentistă

Nimic nu se compară – din perspectiva amestecului fin dozat de savoare, cruzime, umor şi suspans – cu o poveste de istorie din perioada Renaşterii. Iar dacă luăm în calcul faptul că acest episod istoric se referă la Italia, la papalitate, la celebra familie Borgia şi că întâmplările timpului ne sunt redate de un istoric de calibrul lui Christopher Hibbert, avem toate motivele să fim convinşi că rezultatul nu poate fi

decât o frescă incitantă, bine documentată, echilibrată şi plină de detalii inedite şi picante.

Protagoniştii poveştii sunt Rodrigo Borgia, cunoscut ca papa Alexandru al VI-lea (1492–1503), despre care cronicarul Burchard spunea că avea o inteligență şi o „virilitate neostoită” şi un gust aparte pentru diplomație şi opulență, fiul său, Cesare – obsedat de putere şi având o frivolitate recunoscută în epocă (a fost modelul lui Machiavelli pentru lucrarea *Principele*) – şi fiica sa, Lucrezia, o femeie frumoasă, erudită şi ambițioasă. Alături de aceşti descendenți celebri, personaje principale ale istoriei şi ale acestui volum, papa Alexandru al VI-lea i-a mai avut ca fii legitimi pe Giovanni (ucis brutal într-un asasinat cu autor necunoscut), Gioffre şi, posibil, Ottaviano. Mama lor era o curte-
zană fermecătoare din pătura de jos a nobilimii, Vannozza dei Cattanei. De asemenea, în timpul pontificatului său, a mai avut – cu amanta sa favorită, Giulia Farnese – o fiică. Căsătoriile progeniturilor papale au fost orchestrate într-o manieră în care suveranul pontif să obțină maximum de alianțe diplomatice cu cele mai importante familii din Italia, Spania sau Franța, planificând cu precizie cariera şi parcursul fiecăruia dintre fiii săi. Şi cum istoria nu îi uită pe învingători (în fond, discursul despre trecut este scris de cuceritori!) şi nu îi iartă pe cei învinşi (dar, adesea, le rezervă un loc obscur în marea scenă), prevalează prin urmare întâmplările legate de destinul celor trei faimoşi Borgia: papa, Cesare şi Lucrezia.

Dincolo de faima protagoniştilor ei, de numele familiei Borgia – una cu vechi origini italiene şi spaniole, descinzând din vechea casă de Aragon – au fost legate o serie de păcate – adulter, simonie, furt, viol, incest, trufie, ba chiar crimă. Istoria nu a fost blândă cu imaginea papei Alexandru al VI-lea, a lui Cesare sau a Lucreziei şi, adesea, adevărul a fost

ocultat de mit, mult mai puternic articulat în mentalul colectiv decât ceea ce s-a petrecut în realitate, iar autorul menționează cu fiecare ocazie speculațiile existente în epocă. De altfel, unul dintre marile merite ale cărții profesorului Hibbert este că a suprapus fiecărui episod încărcat de incertitudini noile descoperiri bazate pe coroborarea surselor, fără a eluda presupunerile şi credințele care s-au format de-a lungul timpului, dar şi fără a oculta ceva din farmecul secolelor apuse. Iar toate aceste izvoare – pe care le-a menționat de fiecare dată – au fost sintetizate în cadrul unei analize minuțioase, dar şi atractive, păstrând culoarea veacului al XV-lea.

Guicciardini considera că papa Alexandru al VI-lea „poseda o viclenie şi o deşteptăciune aparte, o perspicacitate excelentă, puteri uimitoare de persuasiune şi o vioiciune şi putere de concentrare incredibile când se ocupa de treburile statului; dar aceste calități erau mult puse în umbră de viciile lui: ipocrizia, indecența, falsitatea, infidelitatea, obscenitatea, lăcomia insațiabilă, ambiția fără limite, predilecția spre depravare mai mult decât grosolană şi setea arzătoare de a-şi înălța numeroşii copii, dintre care unii nu erau mai puțin respingători decât tatăl lor”.

Altfel spus, „oamenii au aflat curând că era periculos să-l superi pe Alexandru al VI-lea şi să nu fii mereu precaut în prezența lui. Acest papă era ambițios, puternic, bogat, abil din punct de vedere politic şi hotărât să-şi înscrie familia în rândurile elitei conducătoare a Europei”. Nimic din contextul volumului nu îi învăluie însă pe membrii familiei Borgia cu virtuți care să le lumineze imaginea transmisă posterității, însă, judecând pin prisma secolului în care au trăit, menținerea la putere, jocul diplomatic, accederea în cele mai înalte funcții fie ele politice sau diplomatice nu ar fi fost posibile fără ambițiile, orgoliile şi adesea cruzimile de care au dat dovadă. Au fost oameni ai timpului lor şi, într-o

anumită cheie de interpretare (eludând etalonul etic actual), modele de succes ale trecutului.

Sursele utilizate de autor – de la cronicarii contemporani evenimentelor – Francesco Guicciardini, Burchard, Bernardino Corio, Philippe de Comynnes etc. sunt în măsură să ofere dovada rafinamentului analitic de la care porneşte Hibbert. De altfel, cititorul se va întâlni pe parcursul paginilor şi cu alte personaje celebre din peisajul artei renascentiste – Michelangelo, Leonardo da Vinci, Andrea Mantegna, Pinturicchio, Benvenuto Cellini, Perugino, Tizian, Bellini – precum şi cu eruditele spirite umaniste Machiavelli, Ercole Strozzi şi Pietro Bembo.

Roma în sine este un personaj în cadrul acestui volum – Roma nu mai este capitala răvăşită de loviturile barbarilor, aflată într-o degradare dureroasă, ci îşi trăieşte o nouă viaţă ridicându-se din nou falnică şi strălucitoare, demnă de sediul conducătorului creştinătăţii pe pământ. Este plină de palate, edificii şi biserici splendide de marmură, împodobite cu sculpturi, tapiserii de aur şi fântâni arteziene (Palatul Papal, Bazilica San Pietro, Capela Sixtină, Palazzo Sforza-Cesarini, Bazilica San Giovanni in Laterano, Castelul Sant'Angelo etc.), impunându-se prin măreţie şi somptuozitate în faţa Neapolelui, Florenţei, Sienei, Ferrarei, ducatului Milano sau Veneţiei.

Totodată, volumul conţine pagini de o răvăşitoare sensibilitate (corespondenţa dintre poetul Pietro Bembo şi Lucrezia Borgia, în contextul căreia, într-una din scrisori, ea îi dăruieşte o buclă din frumosul ei păr blond, vizibilă şi astăzi la muzeul Bibliotecii Ambroziene din Milano), de o spectaculozitate şi de un vizual aparte (descrierile oraşului Roma în zilele de sărbătoare, toaletele Lucreziei sau apariţiile în public ale lui Cesare Borgia, felurile de mâncare servite cu ocazia deselor banchete de la Vatican) şi de o inimaginabilă durere pe care membrii familiei Borgia o

trăiesc odată cu pierderea născuților care ar fi trebuit să le asigure descendența. Nu lipsesc însă nici rivalitatea cu alte familii puternice ale timpului – Medici sau Sforza – sau oprobriul la adresa papei din partea unui personaj cum a fost călugărul dominican Savonarola.

Ceea ce ne oferă Hibbert în această carte este o poveste tumultuoasă, scrisă într-un ritm alert, nu lipsit de umor fin, o adevărată saga renascentistă, care atrage şi uimeşte deopotrivă cititorul şi care conține, dincolo de surse originale reevaluate şi contextualizate, toate ingredientele ca să incite de la prima până la ultima pagină.

SIMONA PREDA

Capitolul 1

Oraşul care se năruie

„O, Doamne, ce vrednică de milă este Roma!”

„Trebuie să fi auzit despre acest oraş de la alții”, scria un vizitator al Romei la mijlocul secolului al XV-lea.

> Aici sunt multe palate, case, cavouri şi temple splendide şi un număr infinit de alte edificii, însă toate sunt în ruină. Este mult porfir şi multă marmură de la clădirile antice, dar zilnic această marmură este distrusă într-un mod barbar pentru a fi transformată în var. Iar ce este modern e de proastă calitate. [...] Oamenii de azi, care îşi spun romani, sunt foarte diferiți la port şi comportament de locuitorii din vechime. [...] Toți arată ca nişte văcari.

Alți vizitatori au scris despre statui acoperite cu muşchi de pământ, despre inscripții deteriorate şi indescifrabile, despre „părți din zidurile care arată ca nişte păduri dese sau peşteri în care animalele pădurii obişnuiau să nască, despre căprioare şi iepuri prinşi pe străzi [...] despre priveliştea zilnică a capetelor şi a membrelor oamenilor care fuseseră executați şi sfârtecați în patru şi apoi bătuți în cuie pe uşi sau aruncați în cuşti ori traşi în țeapă".

Asta era starea oraşului care fusese cândva capitala unui imperiu măreț; acum, două treimi din zona din interiorul zidurilor, construite pentru a proteja o populație de 800 000 de oameni, erau nelocuite, hectare întregi de teren rural folosit pentru livezi, păşuni şi podgorii presărate cu ruine străvechi, care constituiau ascunzători sigure pentru hoți şi bandiți. Şi asta era starea adevăratului cămin al papei, conducătorul Bisericii, a cărui linie neîntreruptă de predecesori ajungea până la Sfântul Petru, apostolul căruia însuşi Hristos i-a dat în grijă turma lui.

În cea mai mare parte a secolului al XIV-lea, chiar şi papalitatea abandonase Roma. În 1305, supărat de frământările şi tulburările sângeroase din oraş, papa francez Clement al V-lea (1305–1314) îşi stabilise curtea la Avignon, în palatul întortocheat de pe malul stâng al Ronului, cunoscut ca Palatul Papilor. La Roma se făcuseră apeluri constante ca papalitatea să se întoarcă din exilul francez. Cel mai recent, apelurile veniseră din partea unei femei în vârstă care putea fi văzută aproape zilnic în oraşul care se năruia, stând lângă uşa Mănăstirii San Lorenzo şi cerşind pomană pentru săraci.

Era Birgitta Gudmarsson, fiica unui judecător suedez bogat şi văduva unui nobil suedez, cu care fusese măritată pe când avea 13 ani şi căruia îi făcuse opt copii. Fondatoare a ordinului brigitinelor, părăsise Suedia după o viziune în care Hristos i-a apărut dinainte şi i-a poruncit să plece

imediat la Roma şi să rămână acolo până la întoarcerea papei. Umblând prin Roma, dintr-o biserică ruinată în alta, dintr-o casă dărăpănată în alta, pretindea că avusese şi alte viziuni; şi Iisus, şi maica lui, Maria, spunea ea, îi vorbiseră şi-i întăriseră credința în readucerea papei şi în izbăvirea definitivă a oraşului.

În jurul casei în care trăia se întindeau scheletele carbonizate ale unor clădiri arse, mormane de gunoaie în putrefacție, palate părăsite, biserici abandonate, mlaştini, fortărețe părăsite de stăpânii lor bogați, care plecaseră să trăiască pe domeniile lor din Campania, cocioabe ocupate de familii în pragul inaniției. Pelerinii duceau cu ei acasă poveşti despre un oraş lugubru, a cărui linişte era întreruptă doar de urletul câinilor şi lupilor şi de strigătele gloatelor furioase.

La Avignon, papii rămâneau surzi la apelurile privind întoarcerea lor, nepăsători la rugăminţile pe care cucernica Birgitta Gudmarsson le rostea atât de puternic şi la scrisorile poetului Francesco Petrarca, ce descriau „grămada de gunoi a istoriei" care devenise Roma. Această capitală imperială odată superbă era acum o ruină fără de legi, un oraş sfâşiat de violență, în care facțiunile beligerante mărşăluiau pe străzi cu pumnale şi săbii, unde casele erau invadate şi prădate de bande înarmate, pelerinii şi călătorii – jefuiți, călugărițele – violate în mănăstirile lor, iar şiruri lungi de oameni care se automutilau intrau pe porți cu picioarele goale şi glugi pe cap, pretinzând mâncare şi găzduire, dar neoferind bani, biciuindu-şi spinările goale şi însângerate, intonând imnuri înspăimântătoare în fața bisericilor, izbucnind în plâns, gemând, sângerând dinaintea altarelor.

Caprele păşteau buruienile crescute între pietrele ce umpleau piețele devenite câmpuri de bălării, şobolanii

infestau ruinele de pe Câmpul lui Marte[1], vitele păşteau lângă altarele bisericilor rămase fără acoperişuri, tâlharii pândeau pe aleile înguste, lupii se băteau noaptea cu câinii pe sub zidurile Bazilicii San Pietro şi dezgropau cadavrele din cimitirul din apropiere. „O, Doamne, ce vrednică de milă este Roma”, scria cu jale un vizitator englez, „odată era plină de nobili măreți şi de palate, acum – de cocioabe, lupi şi animale dăunătoare, iar romanii înşişi se sfâşie între ei!”

În 1362, în timp ce Petrarca îndemna papalitatea să se întoarcă la Roma, un al şaselea francez a fost ales în linia papilor de Avignon: sobrul, nelumescul Urban al V-lea. Încurajat de împăratul Carol al IV-lea, care s-a oferit să-l însoțească, a recunoscut necesitatea întoarcerii, nu doar de dragul oraşului neglijat şi în paragină, ci şi al papalității înseşi, acum aflată în pericol la Avignon, atât din cauza bandelor de mercenari care cutreierau prin toată Europa Occidentală, cât şi a englezilor care se luptau cu francezii în războaie ce aveau să dureze, cu întreruperi, 100 de ani.

La cinci ani după alegerea sa, Urban al V-lea a traversat Alpii, s-a rugat în genunchi la mormântul Sf. Petru şi s-a instalat în camerele întunecate, cu aer închis ce-i fuseseră pregătite în Palatul Vatican. Însă vizita lui la Roma a fost scurtă. Oraşul i s-a părut şi mai părăginit şi mai deprimant decât se temuse şi, considerând că putea îndeplini rolul de mediator între Franța şi Anglia mai eficient de la Avignon decât de la Roma, în 1370 s-a întors în Franța. După ce i-a ignorat avertizările, care spuneau că avea să moară dacă părăsea oraşul, i-a îndeplinit Birgittei Gudmarsson profeția, dându-şi duhul la doar câteva luni după întoarcerea sa în Palatul Papilor.

---

[1] Locul în care se făceau antrenamentele militare şi adunările obşteşti în Roma antică, având aproximativ 2 km². În prezent, aici se află o bună parte a zonei moderne a oraşului (n. red.).

Succesorul său, Grigore al XI-lea, tot un francez şi ultimul dintre papii de la Avignon, a fost cel care a mutat în cele din urmă Curia înapoi la Roma, temându-se că papalitatea avea să piardă pe vecie Biserica şi domeniile ei. Însă în martie 1378 a murit acolo, la un an şi ceva de la întoarcerea sa, iar moartea lui a provocat alegeri papale de o animozitate ieşită din comun. Îngroziți de gloatele romane care invadaseră Vaticanul în timpul conclavului, cardinalii l-au ales pe napolitanul Bartolomeo Prignano, care a luat numele Urban al VI-lea. Însă cardinalii francezi au refuzat să-l accepte, declarând alegerile nule şi alegându-şi propriul candidat, un francez, fireşte, Clement
al VII-lea. Marea Schismă începuse; Clement al VII-lea, care era şchiop şi avea albeață la ochi, s-a întors la Avignon, în timp ce asprul şi energicul Urban al VI-lea a rămas la Roma.

Deja nu doar priveliştea oraşului, care părea să înfățişeze ceva mai mult decât o localitate de provincie decăzută, era cea care îi mâhnea pe vizitatori. Corupția era în floare în sânul Bisericii şi îi şoca pe pelerinii care veneau la Roma să primească indulgențe, acum împărțite la o scară fără precedent. Renunțând deznădăjduiți la încercările de a forma un stat politic puternic şi stabil, romanii l-au lăsat pe succesorul lui Urban al VI-lea, vicleanul şi zgârcitul Bonifaciu al IX-lea, alt napolitan, să ia în primire controlul deplin al oraşului lor, să transforme Vaticanul şi vastul Castel Sant'Angelo în cetăți fortificate şi să-şi numească rubedeniile şi prietenii în poziții de putere şi profit. La moartea sa, survenită în 1404, teama de puternicul regat al Neapolelui a dus la alegerea unui alt pontif cunoscut a fi în relații bune cu regele: ineficientul Inocențiu al VII-lea din Abruzzi, împotriva căruia romanii porniseră o dramatică răzmeriță, încheiată cu retragerea lor umilitoare, iar după moartea lui Inocențiu al VII-lea, în 1406, alegerea lui Grigore al XII-lea, un venețian care părea dispus să cadă la

învoială cu antipapa de la Avignon, a dus în 1413 la invadarea Romei de către regele Neapolelui, care era hotărât să nu-şi piardă influenţa odată cu sfârşitul Marii Schisme.

Între timp, fusese iniţiată o nouă încercare de a se pune capăt schismei care divizase Europa, convocându-se la Pisa un conciliu al Bisericii. Soluţia găsită de conciliu a fost acuzarea de erezie atât a papei de la Avignon, cât şi a celui de la Roma şi înlăturarea lor. În locul lor conciliul a ales un cardinal de pe insula Creta, Petros Philargos, care a luat titlul de Alexandru al V-lea şi a suspendat prompt conciliul a cărui decizie nu a fost, în orice caz, recunoscută de niciunul dintre rivalii lui. Acum existau trei papi în loc de doi, fiecare pretinzând că este descendentul legitim al Sf. Petru şi excomunicându-i pe ceilalţi.

O a doua încercare de a descâlci situaţia încurcată a fost acum făcută de împăratul Sigismund, care a convocat un nou conciliu al Bisericii la Konstanz. Deja apăruse în scenă un nou papă în persoana lui Baldassare Cossa, un om cu puţine şanse, succesorul lui Alexandru al V-lea, care fusese ales papă la Pisa şi pe care foarte mulţi credeau că l-a omorât. Odinioară pirat şi apoi soldat desfrânat, Ioan al XXIII-lea era un bărbat senzual, lipsit de scrupule şi extrem de superstiţios. Provenea dintr-o veche familie napolitană şi s-a stabilit la Roma în urma încheierii unei alianţe îndoielnice cu regele Neapolelui. La 8 iunie 1413, încălcând înţelegerea, regele a atacat Roma, alungându-l pe papă din oraş. Ioan al XXIII-lea a fugit împreună cu cei de la curtea sa pe Via Cassia. Mai mulţi prelaţi au murit de epuizare pe parcurs, iar restul au fost jefuiţi de propriii mercenari. Încă o dată, oraşul pe care l-au lăsat în urmă a fost prădat. Soldaţii napolitani, necontrolaţi de comandantul lor, au dat foc caselor, au jefuit sacristia Bazilicii San Pietro, au făcut din această străveche bazilică grajd pentru caii lor, au

prădat sanctuarele şi bisericile şi s-au aşezat în mijlocul paradei cu prostituate, bând vin din potire sfinţite.

Ioan al XXIII-lea s-a dus la conciliul de la Konstanz, unde s-a pomenit acuzat de tot felul de infracţiuni, inclusiv erezie, simonie, tiranie, crimă şi seducerea a vreo 200 de doamne din Bologna. După ce a fugit de la Konstanz deghizat în mercenar, a fost recunoscut, trădat şi adus înapoi în faţa conciliului, care i-a detronat atât pe el, cât şi pe papa de la Avignon şi care, odată ce nemţii şi englezii s-au unit cu italienii pentru a ţine Franţa la distanţă, a reuşit să aleagă un nou papă, pe
romanul Martin al V-lea.

Martin al V-lea făcea parte din familia Colonna, una dintre vechile dinastii de baroni din Roma. În 1420, când s-a întors în oraş sub un baldachin violet, înaintea lui dansau bufoni, iar oamenii alergau pe străzi cu torţe aprinse, strigând urări de bun venit până noaptea târziu. Acest papă avea să domnească la Roma peste 10 ani, urmat de încă doi italieni, Eugeniu al IV-lea şi Nicolae al V-lea. În sfârşit, exista speranţa că pentru oraş va începe o nouă epocă.

Nicolae al V-lea, care fusese ales în 1447, era, în aparenţă cel puţin, deosebit de nepotrivit pentru rolul său de deschizător al acestei epoci noi. Scund, palid şi veştejit, mergea cu umerii aduşi, ochii lui negri strălucitori aruncând în jur priviri nervoase. Dar nimeni nu se îndoia nici de bunătatea, nici de generozitatea lui, iar toţi cei care îl cunoşteau îi lăudau cucernicia şi învăţătura. „Îşi datora distincţia nu naşterii sale, ci erudiţiei şi calităţilor intelectuale", scria un contemporan. Îi era lăudată şi hotărârea de a reconcilia Biserica cu înfloritoarea cultură seculară a Renaşterii, trimiţându-şi agenţii în toată Europa şi mai departe, spre a căuta manuscrise ale unor lucrări literare şi teoretice din antichitate, multe dintre ele fiind păstrate în biblioteci mănăstireşti, şi apoi răsplătindu-i cu

generozitate pe învățații umaniști care traduceau și copiau aceste texte străvechi.

Însă Roma lui Nicolae al V-lea era tot un oraș medieval murdar, în ruină, cumplit de rece iarna, când tramontana[2] sufla peste mlaștinile înghețate, nesănătos vara, când malaria era în floare. Locuitorii, mare parte venetici și mulți alții născuți în afara orașului, nu depășeau ca număr 40 000, ceea ce însemna mai puțin de a douăzecea parte din populația Romei în vremea împăratului Nero. Orașul era mic și după standardele vremii – Florența avea o populație de 50 000 de locuitori, în vreme ce Veneția, unul dintre cele mai mari orașe din Europa, se putea lăuda cu peste 100 000 de locuitori. Totuși, Roma era adevărata inimă a lumii creștine și cei care făceau acolo în fiecare an pelerinaje lungi îi asigurau orașului un comerț extrem de profitabil.

La începutul lui 1449, Nicolae al V-lea a declarat anul 1450 an sfânt, iar valul de pelerini care au venit la Roma să sărbătorească jubileul a adus profituri imense Bisericii – nu în ultimul rând, din vânzarea indulgențelor. Atât de mulți bani, încât Nicolae al V-lea a putut să depună la banca Medici 100 000 de monede de aur și să-și continue încrezător planurile de refacere a orașului. În accepțiunea lui Enea Silvio Piccolomini, cardinalul de Siena, „el a construit în acest oraș edificii magnifice, deși mai multe a început decât a terminat”.

Punctul central al noii capitale creștine a lui Nicolae al V-lea era Bazilica San Pietro, construită de împăratul Constantin peste mormântul primului papă și restaurată de Nicolae. De asemenea, și-a mutat reședința oficială de la Palatul Lateran la Palatul Vatican, iar afluxul de pictori care au venit la Roma să lucreze la proiectele lui avea să facă în

[2] Vânt rece care suflă cu putere dinspre Alpi spre Mediterana (n. red.).

scurtă vreme din oraş un centru de frunte pentru aurari şi argintari, precum şi pentru pictori şi sculptori. A devenit pentru o vreme şi casa lui Fra Angelico, care a decorat frumoasa capelă privată a lui Nicolae al V-lea de la Vatican cu scene din viaţa a doi dintre primii martiri creştini, Sf. Ştefan şi Sf. Laurenţiu. Acest călugăr dominican scund şi pios se ruga în fiecare dimineaţă în genunchi înainte de a începe să picteze şi era atât de copleşit de emoţie când îl picta pe Hristos pe cruce, încât lacrimile i se scurgeau pe obraji.

Capitolul 2

Alegeri şi festivităţi

„Nu era loc în care să nu răsune corni şi trompete."

La scurt timp după moartea lui Nicolae al V-lea, la 24 martie 1455, s-a ţinut la Roma ceremonia anuală a Expunerii Maramei, pânza cu care, conform tradiţiei, Sf. Veronica a şters de sudoare faţa lui Hristos în drum spre Golgota, trăsăturile lui imprimându-se în mod miraculos pe aceasta. Câteva zile mai târziu, cardinalii care locuiau la Roma şi alţii care reuşiseră
să ajungă la timp în oraş au luat parte la procesiunea magnifică, însoţiţi de corul papal care intona imnul *Veni Creator*
Spiritus, de la Bazilica San Pietro până la Vatican, unde aveau să-l aleagă pe succesorul lui Nicolae al V-lea.

Trompetele răsunau; tobele erau bătute; cardinalii au intrat în apartamentele în care urma să aibă loc conclavul; uşile au fost încuiate; intrările – zidite; iar discuţiile şi certurile începuseră.

Discuţiile au continuat ore în şir. S-au făcut promisiuni, s-au lansat ameninţări voalate, s-au oferit mite. S-a lăsat noaptea şi nu s-a ajuns la nicio decizie. Nicio înţelegere nu era posibilă între candidaţii adversari sprijiniţi de baroni romani rivali, familiile Colonna şi Orsini. Mulţi sperau să fie ales vârstnicul şi bolnăviciosul Ioan Bessarion, care suferea groaznic din cauza pietrelor la rinichi, o boală obişnuită a vremii. Era un distins teolog şi umanist, care fusese crescut în religia ortodoxă, dar se convertise recent la catolicism. „Să dăm Biserica Latină unui papă grec?", a întrebat unul dintre cardinalii francezi din conclav. „Cum putem fi siguri că este sinceră convertirea lui?", a adăugat el. „Să fie el conducătorul armatei creştine?"

În cele din urmă, a fost propus un compromis: s-a hotărât susţinerea candidaturii unui om care probabil nu avea să trăiască mult. În discuţii au apărut numele a doi candidaţi în vârstă; amândoi au fost consideraţi inofensivi, cu toate că, din nefericire, amândoi erau spanioli şi, prin urmare, era puţin probabil să fie o alegere pe placul poporului roman care avea faima de a fi ostil catalanilor, cum erau cunoscuţi în general spaniolii. Dintre aceştia doi, alegerea mai puţin discutabilă era cea a modestului episcop de Valencia, şi el a fost în cele din urmă ales să-i succeadă lui Nicolae al V-lea.

Iarăşi au răsunat trompetele în Piaţa San Pietro; un nor de fum s-a ridicat spre cer, semn că conclavul ajunsese la o concluzie, fapt care a fost salutat cu strigăte de marea mulţime adunată acolo; zidăria de la intrări ridicată recent a fost dărâmată. Uşile s-au deschis şi decanul colegiului cardinalilor a apărut spre a anunţa hotărârea conclavului: „Vă vestesc o mare bucurie", a spus el, „avem un nou papă,

Alfonso de Borja, episcop de Valencia; acesta doreşte să fie cunoscut drept Calixt al III-lea."

Familia Borja, sau Borgia, cum era cunoscută în Italia, avea o oarecare importanță în Spania, descinzând, cum pretindeau membrii ei, din străvechea casă regală de Aragon. Născut în 1368, Alfonso era fiul proprietarului unui domeniu de la Játiva, în apropiere de Valencia. Studiase şi apoi predase dreptul în Lérida şi, la vârsta de 38 de ani, fusese numit în prestigioasa funcție de secretar particular al regelui Alfonso al V-lea de Aragon, în a cărui slujbă avea să rămână timp de 42 de ani. A ajutat la aranjarea abdicării antipapei Clement al VIII-lea, pregătind astfel terenul pentru sfârşitul Marii Schisme şi, drept răsplată pentru serviciile lui, a primit episcopatul Valenciei. În 1442 s-a mutat la Neapole, tot în serviciul regelui său, care cucerise oraşul şi devenise Alfonso I al Neapolelui.

Ca secretar personal al regelui, s-a implicat îndeaproape în negocierile de împăcare a stăpânului său cu papa Eugeniu
al IV-lea, care l-a răsplătit pe Alfonso Borgia cu titlul de cardinal şi cu splendida Biserică Santi Quattro Coronati. La vremea conclavului din aprilie 1455, locuia în Roma, fiind un bătrân auster, modest, bolnav de gută, trecut de 75 de ani, cu o sănătate atât de precară, încât nu era sigur dacă avea să supra-
viețuiască ceremoniilor anevoioase ale încoronării sale. Acestea implicau o slujbă lungă în Bazilica San Pietro, în timpul căreia avea să primească de la arhidiacon Tripla Coroană şi Crucea, Cheile şi Mantia de Jurisdicție. Încoronarea avea să fie urmată de o lungă procesiune până la Bazilica San Giovanni in Laterano, unde, într-o altă ceremonie lungă, noul papă avea să fie întronat ca episcop al Romei.

Procesiunea de la San Pietro până la bazilica din Lateran, cunoscută ca *possesso*, era una dintre cele mai pline de culoare şi, pentru populaţia romană, una dintre cele mai încântătoare privelişti pe care le avea de oferit oraşul. Înaintea gărzilor de la Vatican şi a coriştilor mergeau şoimarii cu şoimii lor şi prinzătorii de şobolani cu câini care să cureţe de animale dăunătoare terenul jos de lângă Tibru, iar după gărzi urmau purtătorii de ierburi plăcut mirositoare. Apoi veneau oficialii din guvernul Romei, episcopii şi cardinalii şi, în cele din urmă,
papa Calixt al III-lea însuşi, pe un cal de călărie, sub un baldachin din aur susţinut de demnitari şi escortat de lăncieri şi infanterişti, pentru a ţine la distanţă mulţimile insistente de privitori.

Când procesiunea s-a apropiat de Monte Giordano, un rabin, însoţit de un grup de semeni evrei, i-a oferit papei, conform tradiţiei, un exemplar al Torei împodobit cu bijuterii, cartea legilor evreieşti. Calixt al III-lea l-a acceptat, apoi l-a aruncat pe pământ cu vorbele obişnuite: „Aceasta este legea pe care o cunoaştem, dar nu acceptăm cum o interpretaţi voi.” În timp ce vorbea, mai mulţi privitori s-au repezit pe sub caii de paradă şi cei ai gărzilor ca să pună mâna pe carte.

Lângă treptele Bazilicii San Giovanni in Laterano, papa Calixt al III-lea a îngenuncheat umil, apoi veşmintele albe cu auriu i-au fost scoase şi înlocuite cu o sutană neagră. A ridicat mâinile într-un gest de binecuvântare, în timp ce susţinătorii rivali ai familiilor Orsini şi Colonna, veşnic în vrajbă, s-au luat la bătaie.

Imediat ce a fost ales, noul papă şi-a pus în gând să organizeze o cruciadă care să elibereze Constantinopolul de sub dominaţia turcilor ce cuceriseră oraşul în mai 1453. „El a jurat să-şi concentreze toate eforturile împotriva ereticilor turci, iertându-i de păcate pe toţi cei care se înrolau”, a scris

Enea Silvio Piccolomini, pentru care papa Calixt al III-lea a creat funcţia de cardinal de Siena. Hotărârea papei i-a surprins pe mulţi; era bine ştiut că suferea tot mai mult de pe urma crizelor dureroase de gută şi era de aşteptat să continue să ducă o viaţă liniştită şi pioasă la Vatican, în loc să pornească într-o astfel de aventură ambiţioasă.

Banii s-au strâns din impozite şi vânzarea unor opere de artă, ba chiar şi a preţioaselor legătorii de cărţi cumpărate cu atâta cheltuială de Nicolae al V-lea; Calixt al III-lea a mers până într-acolo încât şi-a amanetat mitra şi a trimis numeroşi predicatori cu indulgenţe în toată Europa; în plus, a oprit diverse lucrări de restaurare şi reconstrucţie din Roma, care fuseseră iniţiate de predecesorul său.

Egoist, zgârcit şi încăpăţânat, Calixt al III-lea nu a îngăduit nicio împotrivire din partea cardinalilor care nu-i susţineau ambiţiile belicoase şi, în cele din urmă, a strâns suficiente fonduri ca să poată construi galerele şi să adune trupele ce urmau să poarte un război sfânt. Însă, deşi soldaţii şi marinarii săi s-au bucurat de unele succese minore, printre care înfrângerea unei armate turceşti, lângă Belgrad, în iulie 1456, şi nimicirea parţială a unei flote turceşti, lângă Lesbos, în luna august a anului următor, ambiţiile lui nu erau împărtăşite de toate puterile europene, multe dintre ele necontribuind nici cu bani, nici cu oameni la punerea în aplicare a planurilor lui. Mai mult, favorurile pe care le acorda rudelor şi semenilor săi spanioli, detestaţii catalani, au început să producă indignare pe scară largă la Roma.

Trei dintre nepoţii săi au primit favoruri speciale. Doi au fost făcuţi cardinali înainte de a împlini 30 de ani, iar pe unul dintre ei, Rodrigo Borgia, Calixt al III-lea l-a numit vicecancelar al Sfântului Scaun, cea mai influentă funcţie din administraţia papală. Celui de-al treilea, Pedro Luis Borgia, fratele mai mare al lui Rodrigo, i s-a acordat titlul de

duce de Spoleto şi a fost numit căpitan general al Bisericii[3], prefect al Romei şi guvernator al marii fortărețe a Romei, Castelul Sant'Angelo.

Moartea lui Calixt al III-lea, survenită la 6 august 1458 – la doar trei ani de la înscăunarea lui, în dormitorul mic şi întunecos în care boala îl silea să-şi petreacă o mare parte din timp – a făcut să izbucnească răzmerițe în Roma, în semn de protest împotriva detestaților catalani pe care el îi răsfățase într-un mod atât de provocator. Din nou cardinalii au convers spre Roma să-şi joace rolul într-un conclav la care, aşa cum se spera, avea să fie ales un papă cu care papalitatea şi Roma, acum indisolubil legate, puteau să se mândrească.

La acest conclav, disensiunile din cadrul colegiului au fost mai mari decât cele din urmă cu trei ani. „Cardinalii mai bogați şi mai importanți", cum povestea Enea Silvio Piccolomini, cardinalul de Siena, „au făcut promisiuni şi au proferat amenințări, iar unii, abandonând fără ruşine orice urmă de decență, şi-au susținut propriile cazuri pentru alegere."

Guillaume d'Estouteville, înstăritul cardinal de Rouen, a oferit recompense tentante: „Nu puțini s-au lăsat ademeniți de mărețele promisiuni ale lui Rouen, prinşi ca nişte muşte de propria lăcomie" şi au uneltit toată noaptea în toaletele comune, „un loc privat şi retras."

A doua zi, dis-de-dimineață, cardinalul de Siena s-a dus în vizită la tânărul spaniol Rodrigo Borgia, vicecancelarul, să-l întrebe dacă şi el i-a făcut promisiuni cardinalului de Rouen.

---

[3] Comandantul suprem al forțelor armate ale Statelor Papale în Evul Mediu (n. red.).

— Ce ai vrea să fac? a răspuns Borgia, care fusese asigurat de d'Estouteville că avea să-şi păstreze postul rentabil în schimbul votului său: „Alegerea este sigură."

Piccolomini l-a avertizat pe Rodrigo, care avea 27 de ani:

— Tinere prost, vrei să-ţi pui credinţa într-un om care nu e de încredere? Oi avea tu promisiunea, dar cardinalul de Avignon este cel care va avea postul, căci ce ţi s-a promis ţie i s-a promis şi lui, a spus el, adăugând cu înţelepciune: Va fi un francez mai prietenos cu un francez sau cu un catalan?

A doua zi, după slujbă, cardinalii s-au adunat în capela papală să-şi dea votul şi, după ce şi-au scris pe hârtie alegerile, s-au ridicat, unul câte unul, în ordinea rangului şi s-au dus la altar unde şi-au depus voturile în potirul ceremonial aurit. După votare, cardinalii şi-au reluat locurile şi au fost citite solemn numele de pe fiecare buletin de vot. „Nu a existat în încăpere niciun cardinal care să nu fi luat notă de cei numiţi, evitându-se astfel orice intenţie de a trişa." Spre marea uimire a tuturor, s-a constat că Piccolomini adunase nouă voturi, d'Estouteville, doar şase şi alţi câţiva, unul sau două. Cum niciunul dintre cei clasaţi pe primele locuri nu obţinuse majoritatea necesară de două treimi, cardinalii au hotărât să vadă dacă ar fi posibilă alegerea noului papă în acea dimineaţă prin metoda numită „adeziune".

„Toţi şedeau la locurile lor, tăcuţi şi palizi, de parcă erau într-o stare de uluire. O vreme nu a vorbit nimeni, nici măcar un muşchi nu s-a mişcat, în afară de ochi, care aruncau priviri dintr-o parte în alta. Liniştea era impresionantă. Tânărul Rodrigo Borgia s-a ridicat brusc: «Eu sunt pentru cardinalul de Siena», a anunţat el." Dar, după această declaraţie, toţi s-au cufundat iar în tăcere, până ce doi cardinali, având reţineri în a se pronunţa, i-au părăsit în grabă pe ceilalţi, invocând „chemarea naturii".

Apoi s-a ridicat încă un cardinal să-şi anunțe sprijinul pentru Piccolomini. Însă nici chiar asta nu a asigurat majoritatea necesară de două treimi. Încă un vot era necesar. Nimeni nu vorbea, nimeni nu mişca. În cele din urmă, bătrânul Prospero Colonna s-a ridicat nesigur pe picioare şi „era pe cale să-şi anunțe votul" în favoarea cardinalului de Siena, când a fost apucat de mijloc de vicleanul şi ambițiosul francez
Guillaume d'Estouteville, arhiepiscop de Rouen, şi de cardinalul Bessarion, care încă mai spera să fie el ales. L-au dojenit cu asprime pe cardinalul Colonna, iar când acesta şi-a menținut intenția de a vota pentru Piccolomini, au încercat să-l scoată cu forța din încăpere. Provocat de necuviință, Colonna, care la scrutin votase în favoarea lui d'Estouteville, a protestat acum zgomotos:

— Şi eu îmi dau acordul pentru Siena şi îl fac papă.

— Sanctitatea Ta, suntem recunoscători pentru alegere şi nu avem nicio îndoială că aparține lui Dumnezeu, a rostit evaziv cardinalul Bessarion după ce alegerea a fost ratificată conform obiceiului. Motivul pentru care noi nu te-am votat a fost boala de care suferi; ne-am gândit că guta ar fi un handicap pentru Biserică, iar aceasta are mare nevoie de un om activ, cu forță fizică, a explicat el. Pe de altă parte, trebuie să te odihneşti.

Piccolomini a răspuns cu demnitate:

— Ce este făcut de două treimi din Sfântul Colegiu este cu siguranță lucrarea Duhului Sfânt, a spus el.

Apoi şi-a scos veşmintele roşii de cardinal şi a îmbrăcat „tunica albă a lui Hristos". Când a fost întrebat sub ce nume dorea să fie cunoscut, a spus „Pius" şi alegerea lui a fost anunțată mulțimii adunate în piața din fața Bazilicii San Pietro.

În acea noapte de 19 august 1458 a fost multă bucurie pe străzile şi în piețele din Roma, unde bărbați şi femei au

sărbătorit vestea că fusese ales un italian, nu un francez sau încă un spaniol:

> Peste tot erau râsete şi veselie şi glasuri strigând: „Siena! Siena! O, Siena, norocosule! Trăiască Siena!" [...] Când s-a lăsat noaptea, la fiecare răscruce ardeau focuri [...], bărbaţii cântau pe străzi, vecinii petreceau, nu era loc în care să nu răsune corni şi trompete, nu era parte a oraşului care să nu freamăte de bucuria oamenilor. Bărbaţii mai în vârstă spuneau că nu mai văzuseră în Roma asemenea petreceri populare.

Piccolomini, prematur îmbătrânit la vârsta de 53 de ani, dusese până acum o viaţă mai mult sau mai puţin desfrânată. Avea mai mulţi copii nelegitimi şi se distinsese mai degrabă ca diplomat, orator şi scriitor decât ca om al bisericii. Printre alte lucrări, era autorul romanului extrem de citit *Povestea lui Eurial şi a Lucreţiei*, al unei remarcabile serii de biografii, *Despre bărbaţii iluştri*, al propriilor memorii, al unei cărţi despre modul corect de educare a băieţilor şi al unei istorii a Boemiei – aceasta din urmă scrisă în timp ce era la renumitele băi de la Viterbo, unde spera să-şi aline durerea provocată de gută, „însă neaşteptându-se la o vindecare, pentru că acestei boli, odată bine înrădăcinată şi devenită cronică, doar moartea îi pune capăt".

Primise titlul de cardinal în 1456, de Crăciun, şi după doar un an şi jumătate intrase în conclav cu încrederea deplină că avea să fie ales şi, deşi se pregătea să promoveze interesele familiei şi prietenilor şi să le îndeplinească poftele, la fel ca atât de mulţi dintre predecesorii săi, era hotărât şi să devină un demn deţinător al funcţiei sfinte. Şi-a promis să nu uite niciodată cuvintele pe care i le spusese unui prieten când fusese făcut diacon şi acceptase că depravarea lui de mai înainte trebuia acum înlocuită cu castitatea, de care îi era frică cel mai mult. „Nu îmi reneg trecutul. M-am abătut mult de la calea cea dreaptă, dar măcar o ştiu şi sper că această învăţătură n-a venit prea târziu."

La fel ca predecesorul său, avea aceeaşi ambiţie uriaşă. „Dintre toate planurile la care ţinea, niciunul nu îi era atât de drag ca acela de a-i ataca pe creştini împotriva turcilor şi de a le declara război.” Despre mijloacele de organizare a unei cruciade care putea opri înaintarea turcilor în Europa a discutat pe larg cu Rodrigo Borgia, a cărui funcţie de vicecancelar al Bisericii fusese reconfirmată de Pius al II-lea la câteva ore de la alegerea sa, drept recunoştinţă pentru sprijinul oferit de Rodrigo în conclav.

Capitolul 3

Un bărbat cu o virilitate neostoită

> „Dansurile erau indecente, iar seducţia iubirii – dincolo de limite.”

Cel mai talentat dintre nepoţii lui Calixt al III-lea, Rodrigo Borgia, fusese făcut cardinal la vârsta de 25 de ani. Studiase scurtă vreme dreptul canonic la Universitatea din Bologna, unde îşi luase licenţa după mai puţin de un an de şedere, lucru care, întrucât durata normală de studiu era de cinci ani, a dus la presupunerea larg răspândită că pentru asta se dăduseră bani, fenomen ce nu era neobişnuit.

Nici numirea lui Rodrigo Borgia în funcţia influentă şi bănoasă de vicecancelar la vârsta de 27 de ani, după o carieră militară la fel de scurtă, nu a fost acceptată fără obiecţii; nici numirea lui în importantul scaun episcopal de la Valencia. Totuşi, a trebuit să se recunoască faptul că,

deşi nepotismul fusese în mare măsură motivul acestor numiri, Rodrigo era un administrator foarte competent, „un om extraordinar de iscusit", cum a spus Pius al II-lea, şi că, dacă într-adevăr a avut grijă în mod exagerat să se asigure că şederea lui în funcţia de vicecancelar va fi profitabilă – mulţumită cadourilor în bani pe care le accepta cu dragă inimă pentru tot felul de favoruri, de la aranjarea divorţurilor până la autorizarea căsătoriilor incestuoase prin folosirea de documente falsificate – nu se poate nega că îşi îndeplinea în mod conştiincios îndatoririle funcţiei. Era extrem de bogat, cu gust pentru extravaganţă, după spusele lui Jacopo Gherardi da Volterra:

> Diversele posturi ocupate de Borgia, numeroasele sale abaţii din Italia şi Spania, alături de cele trei episcopate ale sale din Valencia, Porto şi Cartagena îi aduceau o avere uriaşă; şi se spune că numai funcţia de vicecancelar îi aduce 8 000 de florini de aur. Vesela lui, perlele lui, hainele lui brodate cu mătase şi aur şi cărţile lui din toate domeniile de învăţătură sunt foarte numeroase şi toate sunt magnifice. Nu e nevoie să pomenesc de nenumăratele baldachine pentru pat, de harnaşamentele cailor lui [...], de broderiile de aur, de somptuozitatea paturilor lui, de tapiseriile lui lucrate cu argint şi mătase, nici de hainele splendide, nici de cantitatea imensă de aur pe care o deţine.

„Femeile frumoase sunt atrase de el într-un mod cu totul deosebit, mai puternic decât este atras fierul de magnet", scria un observator. Era, de asemenea, după exprimarea prudentă a lui Johannes Burchard, care mai târziu a devenit maestrul său de ceremonii, un bărbat cu „o virilitate neostoită". Se ştia bine că apetitul lui sexual era devorant şi că femeile atrăgătoare care veneau la el să-i ceară sfaturi sau favoruri mai mult decât probabil aveau să ia parte la orgii precum cele care i-au fost aduse la cunoştinţă lui Pius al II-lea, care l-a admonestat pe vicecancelarul său astfel:

> Am aflat că acum trei zile un număr mare de femei din Siena, împodobite cu toată frivolitatea lumească, s-au adunat în grădinile

lui [...] Giovanni di Bichio şi că Eminența Ta, în disprețul demnității poziției tale, ai rămas cu ele de la ora unu până la şase şi că ai fost însoțit de încă un cardinal. [...] Ni s-a spus că dansurile erau indecente şi seducția iubirii – dincolo de limite şi că tu te-ai purtat de parcă ai fi fost unul dintre cei mai vulgari tineri. [...] Aş roşi dacă aş relata tot ce mi s-a spus. Simpla pomenire a unor astfel de lucruri este o ruşine pentru funcția pe care o deții. Ca să ai mai multă libertate pentru distracțiile tale, ai interzis intrarea soților, taților, fraților şi altor persoane de sex masculin care aveau legătură cu aceste tinere. [...] Se pare că, în prezent, în Siena nu se vorbeşte de altceva. [...] Suntem mai supărați decât putem spune. [...] Purtarea ta le dă un pretext celor care ne acuză că ne folosim bogăția şi funcția înaltă pentru orgii. [...] Însuşi vicarul lui Hristos este obiect de batjocură pentru că se crede că închide ochii la aceste excese. [...] Tu conduci cancelaria pontificală, iar ce face ca purtarea ta să fie şi mai condamnabilă este faptul că eşti apropiat de mine, Suveranul Pontif, ca vicecancelar al Sfântului Scaun. Lăsăm în seama judecății tale să spună dacă foloseşte înaltei tale funcții să te etalezi cu femei, să bei o gură de vin şi apoi să pui ca paharul să fie dus femeii care îți place cel mai mult, să petreci o întreagă zi ca un spectator încântat de tot felul de jocuri obscene. [...] Greşelile tale se reflectă asupra noastră şi asupra lui Calixt, unchiul tău de fericită amintire, care este acuzat de o gravă eroare de judecată pentru că te-a copleşit cu onoruri nemeritate. Să decidă, atunci, Eminența Ta să pună capăt acestor frivolități!

Rodrigo nu avea nicio intenție să pună capăt „frivolităților" de acest fel, însă pe viitor a avut mult mai multă grijă să nu ia parte la ele în locuri sau în tovărăşii din care era probabil ca rapoartele să ajungă la urechile neiertătorului Pius al II-lea. Distracțiile precum cele din grădina din Siena aveau să fie ținute acum între zidurile luxosului său palat pe care noua sa avere, dobândită atât legitim, cât şi fraudulos, i-a permis să-l construiască în Roma.

În săptămâna Paştelui din 1462, la Roma s-a ținut o mare procesiune de însoțire a craniului Sfântului Andrei, fratele Sfântului Petru, pe care Pius al II-lea îl dobândise după ce relicva nu fusese lăsată să ajungă pe mâna turcilor care invadaseră Grecia. „Atâția oameni blocaseră străzile, încât

soldații care îl păzeau pe papă, înarmați cu bastoane, abia au putut să-i deschidă calea." Întregul oraş era împodobit. Străzile înguste erau „acoperite cu pânze şi ramuri verzi ca să le apere de soare şi toate casele erau împodobite cu draperii şi tapiserii", scria Pius al II-lea. „Toți se întreceau în a-l cinsti pe apostol." Dintre toate palatele splendid împodobite de pe traseu, niciunul nu era mai bogat împodobit decât cel al cardinalului Rodrigo Borgia. Precum scria papa în memoriile sale,

> toți cardinalii care locuiau pe traseul procesiunii îşi împodobiseră splendid casele. [...] Dar toate erau eclipsate ca preț şi ingeniozitate de cea a lui Rodrigo, vicecancelarul. Casa lui grandioasă, construită pe locul unei vechi monetării, era împodobită cu tapiserii minunate şi costisitoare. [...] Împodobise şi casele vecinilor săi ca pe a lui, aşa că piațeta înconjurătoare era transformată într-un fel de parc, plin de muzică şi cântec, şi palatul lui părea să strălucească de aur, aşa cum se spune că strălucea odată cel al împăratului Nero.

Interiorul palatului Borgia era la fel de splendid. Un vizitator a descris măreția crescândă:

> Pe pereții holului de la intrare sunt atârnate tapiserii care înfățişează diverse scene istorice. Din el se ajunge într-un mic vestibul împodobit şi el cu tapiserii frumoase. Covoarele de pe podea se armonizează cu mobilierul, care include un pat de zi somptuos tapițat cu satin roşu şi având deasupra un baldachin şi un scrin, pe care era expusă o colecție frumoasă de piese de veselă din aur şi argint. Dincolo de acest salon sunt încă două camere de primire, una dintre ele având alt pat cu baldachin acoperit cu catifea, cealaltă, cu o canapea acoperită cu mătase întrețesută cu fir de aur. În această cameră din urmă este o masă mare, pe care este întinsă o față de masă din catifea fină, şi care este înconjurată de scaune frumos sculptate.

În acest palat şi în dependințele şi grajdurile lui trăiau şi munceau nu mai puțin de 200 de servitori, câțiva dintre ei sclavi, care purtau livreaua în roşu-închis ca duda şi galben a casei Borgia. Pe lângă grăjdari şi paznici şi servitori

domestici erau numeroşi curteni, secretari şi funcţionari, toţi instalaţi în camerele de sus, precum şi avocatul cardinalului, Camillo Beneimbene, discret şi de nădejde, păstrătorul multor secrete.

În scuarul din faţa palatului, la ocaziile festive, mulţimea era încântată cu alegorii şi pantomime, focuri de artificii, salve de tun şi sălbăticia coridelor, în timp ce numeroşii servitori ai lui Rodrigo le ofereau spectatorilor cupe cu vin.

În ciuda sumei uriaşe cheltuite cu palatul şi mobilarea lui, Rodrigo avusese destui bani de pus deoparte pentru gesturi precum procurarea şi echiparea unei galere pentru flota venețiană care participa la războiul creştinătăţii împotriva necredincioşilor turci şi pentru contribuţii numeroase la cruciada pe care Pius al II-lea o plănuia cu zel misionar şi pe care intenţiona să o conducă personal. Însoţit de Rodrigo, a plecat la Ancona unde, deja grav bolnav, a murit în palatul episcopal la 15 august 1464.

Şi Rodrigo s-a îmbolnăvit în Ancona, un oraş renumit ca fiind nesănătos, posibil de ciumă sau vreo boală cu transmitere sexuală. „Vicecancelarul este lovit de boală”, a fost informat guvernatorul Anconei, „şi acestea sunt simptomele: are dureri de urechi şi o umflătură sub braţ. Doctorul care l-a văzut spune că are slabe speranţe să-l vindece, mai ales ţinând seama de faptul că în urmă cu puţin timp nu a dormit singur în pat.” Sigur că în drum spre Ancona nu se înfrânase de la a se bucura de balurile mascate şi petrecerile nocturne care s-au dat la cererea lui, astfel încât „trecerea demnitarilor Sfintei Biserici” prin Apenini spre coasta Adriaticii să nu „afecteze viaţa socială” a oraşelor prin care ajungeau.

S-a dovedit însă că Rodrigo nu era atât de bolnav cum au crezut la început doctorii lui şi s-a întors la Roma la timp să participe la conclavul pentru alegerea noului papă. De data asta, alegerea cardinalilor a fost un venețian, Pietro Barbo,

un bărbat chipeş, egocentric şi iubitor de plăceri, care iniţial intenţionase să se facă neguţător, precum bogatul său tată; însă când unchiul său a fost ales să-i succeadă lui Martin al V-lea sub numele de Eugeniu al IV-lea, a hotărât că Biserica ar fi putut să-i ofere o viaţă mai potrivită caracterului său. Pasiunea lui de a impresiona, într-adevăr, a fost curând satisfăcută prin construirea unui palat frumos în centrul Romei, Palazzo San Marco, astăzi Palazzo di Venezia; în 1466 a mutat curtea papală acolo şi a trăit în palat, într-o splendoare ostentativă, înconjurat de superba lui colecţie – medalioane vechi, bronzuri, busturi din marmură şi pietre preţioase – până la moartea sa survenită în 1471.

La conclavul care a urmat morţii lui Paul al II-lea, Rodrigo a jucat un rol important în aranjarea alegerii lui Francesco della Rovere, care a luat numele Sixtus al IV-lea. Om masiv, ambiţios, morocănos şi şţirb, cu un cap mare, nas turtit şi o prezenţă intimidantă, Sixtus al IV-lea se născuse într-o comunitate de pescari săraci din Liguria şi a ajuns călugăr franciscan, avansând în ierarhia ordinului până la funcţia de ministru general. Despre el, Niccolò Machiavelli a afirmat: „A fost cel dintâi care a arătat cât poate face un papă şi cum o seamă de lucruri, altădată socotite greşeli, se puteau ascunde sub autoritatea pontificală.”[4] Alţii i-au lăudat noblеţea, „nu de naştere, ci de caracter şi erudiţie”, şi mulţi au făcut comentarii despre devotamentul lui arzător faţă de Fecioară.

Din clipa alegerii lui, acest călugăr aparent auster a acordat în mod constant funcţii, bani şi domenii profitabile în Statele Papale – acele pământuri din centrul Italiei care aparţineau papei, patrimoniul Sf. Petru – rudelor sale. Curând a devenit renumit pentru funcţiile deosebit de

---

[4] Niccolò Machiavelli, *Istoriile florentine*, traducere de Nina Façon, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1968, cartea a VII-a, § 22, p. 469 (n. red.).

profitabile pe care le-a împărțit cu dărnicie celor doi nepoți ai săi, Pietro Riario şi Giuliano della Rovere, pe care i-a făcut cardinali în câteva luni de la alegerea sa şi i-a numit în numeroase abații şi episcopate. De asemenea, a dat titlul de cardinal altor patru rude de-ale lui, în total şase rude dintre cei 34 de cardinali pe care i-a numit în lungul lui pontificat, nu toți fiind atât de nedemni de această funcție ca rudele lui.

Cei doi nepoți au jucat un rol important în primirea prințesei napolitane Eleonora de Aragon când a trecut prin Roma în iunie 1473 pentru a ajunge în nord să se mărite cu Ercole d'Este, duce de Ferrara. Grandoarea apartamentelor mobilate pentru ea în palatul lui Pietro Riario în Santi Apostoli a fost atât de impresionantă, încât, după cum relata ea într-o scrisoare către tatăl ei, regele Neapolelui, până şi oala ei de noapte era un vas din argint poleit cu aur. „Aşa este folosit tezaurul Bisericii", scria ea cu uimire. Banchetul somptuos pe care Pietro l-a dat pentru ea a ținut şase ore, o succesiune neîntreruptă de mâncăruri îmbelşugate, consumate în acompaniament de muzică, poezie şi dans: pâini aurite şi argintate, păuni, plăcinte umplute cu prepelițe vii care alergau pe masă când crusta era înlăturată, un urs întreg, platouri cu țipari şi sturioni argintați şi corăbii făcute din zahăr şi umplute cu ghinde argintate, care erau emblema familiei della Rovere.

Pietro Riario şi Giuliano della Rovere, care, la fel ca unchiul lor, intraseră în Ordinul Franciscan, odată ajunşi cardinali au abandonat repede jurămintele de castitate şi sărăcie. Pietro, pe care un contemporan l-a descris ca pe un al doilea Caligula, era preferatul papei, ba chiar se zvonea foarte mult că era, de fapt, fiul lui Sixtus al IV-lea. Având din beneficii un venit anual de peste 50 000 de ducați, putea să se lase în voia plăcerilor vieții şi să-şi etaleze amanta, pe care a instalat-o în palatul său din Santi

Apostoli unde, după cum se spunea, pantofii ei erau cusuți cu perle. A murit subit în ianuarie 1474, lăsând datorii de peste 60 000 de ducați, după ce a suferit puternice dureri de stomac, pe care mulți le-au considerat ca fiind cauzate de otravă, dar, mai probabil, au fost cauzate de apendicită. Giuliano a devenit acum mâna dreaptă a lui Sixtus al IV-lea şi a început să-şi consolideze poziția la curtea papală, unde, în scurtă vreme, va începe să rivalizeze cu Rodrigo.

Totuşi, în ciuda nepotismului pe care l-a promovat, Sixtus al IV-lea a fost un mare binefăcător al Romei şi al poporului roman; prin impozitele mari impuse bisericilor străine şi din vânzarea funcțiilor ecleziastice a putut să ducă la bun sfârşit multe lucrări publice. Străzile au fost pavate şi lărgite; totodată, numeroasele conducte din Roma antică, care odată aduseseră apă proaspătă la fântânile oraşului, au fost curățate şi poporul roman a avut iar apă curată.

Sute de biserici au fost reparate şi reconstruite, atât de multe, încât umaniştii l-au considerat pe Sixtus al IV-lea un al doilea Augustus, împăratul care găsise Roma construită din cărămidă şi o lăsase îmbrăcată în marmură. A vândut splendida colecție de antichități valoroase a lui Paul al II-lea contra unor sume de bani sau favoruri politice şi a cheltuit veniturile pentru a îmbunătăți starea cetății Romei. A fost înființat un spital pentru copiii abandonați; în locul ruinelor dezolante au apărut palate noi; piața publică principală a oraşului a fost mutată în Piazza Navona, locul vechiului circ imperial, infamul Stadion al lui Domițian.

Universitatea din Roma, Sapienza, a fost transformată; ca pregătire pentru Anul Sfânt 1475, papa a pus piatra de temelie a podului Sisto, stând în picioare într-o barcă şi aruncând câteva monede de aur în apa mocirloasă a Tibrului. Însă cel mai memorabil lucru dintre toate este faptul că lui Sixtus

al IV-lea i se datorează Capela Sixtină, construită pentru el de Giovannino dei Dolci, cu pereții ei împodobiți cu scene din viețile lui Moise şi Hristos, realizate de unii dintre cei mai talentați pictori ai vremii, printre care Botticelli, Ghirlandaio, Perugino şi Pinturicchio.

Sixtus al IV-lea se grăbise să-l răsplătească pe Rodrigo pentru susținerea din conclav, promovându-l în scaunul de episcop de Albano şi dându-i bănoasa abație Subiaco, care includea dreptul de stăpânire a zonei înconjurătoare şi a unui castel pe care cardinalul şi familia sa aveau să-l folosească pentru plăcute vacanțe de vară. Papa l-a numit şi nunțiu papal în Spania, să aplaneze situația delicată ce apăruse acolo cu privire la căsătoria rudelor de sânge Ferdinand de Aragon şi Isabella de Castilia, care avusese deja loc pe baza unei dispense papale false, spre marea furie a arhiepiscopului de Sevilla, ce se împotrivise unirii celor două regate spaniole.

Rodrigo a părăsit Roma în mai 1472 şi a avut parte de o primire entuziastă în Valencia, unde se afla sediul episcopiei sale.

În Spania a dat dovadă de inteligență, tact, discreție, bună dispoziție şi siguranță de sine, făcând ce era necesar pentru a reglementa căsătoria şi a negociat pacea cu arhiepiscopul, care a fost împăcat cu un titlu de cardinal; de asemenea, a obținut sprijinul spaniolilor pentru încă o cruciadă împotriva turcilor. A părăsit Spania 14 luni mai târziu, însă, în drum spre casă, galera lui a dat peste o furtună violentă şi a naufragiat în largul coastei Toscanei. A fost dus la Pisa să se refacă în urma acestei grele încercări şi, în timp ce era acolo, a fost invitat ca oaspete de onoare la un banchet, unde a cunoscut o femeie atrăgă-
toare şi inteligentă, cu vreo 10 ani mai tânără decât el, pe nume Vannozza dei Cattanei.

Curtezană fermecătoare şi discretă, dintr-o familie nobilă mai puțin însemnată, pare că Vannozza dei Cattanei l-a intrigat pe cardinal chiar de când s-au cunoscut. Astfel că, pentru a facilita ceea ce avea să devină o relație de iubire de durată, notarul şi consilierul juridic confidențial al lui Rodrigo, Camillo Beneimbene, a aranjat căsătoria ei cu un soț îngăduitor, un avocat bătrâior pe nume Domenico da Rignano, pe care se putea pune baza că nu avea să emită pretenții nedorite asupra soției sale.

În 1475, la un an după ce Rodrigo, îmbrăcat în veşmintele roşii de cardinal, îşi făcuse apariția la nunta amantei sale, ea a născut un fiu care a primit numele Cesare – Sixtus al IV-lea şi-a arătat aprobarea față de vicecancelarul său, declarându-l legitim pe băiat. Curând după aceea, soțul bine răsplătit al Vannozzei a murit şi văduva a născut încă doi dintre copiii lui Rodrigo – încă un băiat, Giovanni, cu un an mai mic decât
Cesare şi, după patru ani, o fată, Lucrezia. Vannozza nu a rămas văduvă mult timp, s-a recăsătorit de două ori cu bărbați aleşi de cardinal şi i-a născut lui Rodrigo încă un fiu, Gioffre, şi apoi pe Ottaviano, care poate că a fost sau nu a fost progenitura lui.

Cu siguranță că binevoitoarea lor mamă a profitat de pe urma aranjamentului, putând să se instaleze într-o casă confortabilă din Roma şi să cumpere o parcelă de pământ în apropiere de Băile lui Dioclețian, pe care a mai construit o casă. A obținut şi o cotă-parte profitabilă la trei dintre cele mai bune hanuri din Roma, în timp ce al treilea ei soț, Carlo Canale, a scos un profit frumos de pe urma numirii lui ca guvernator al închisorii din Roma, Torre Nuova, unde deținuții erau taxați pentru privilegiile pe care şi le puteau permite.

Copiii Vannozzei nu erau nicicum singurii despre care se credea în general că îl aveau drept tată pe Rodrigo Borgia.

Mai erau cel puțin trei, toți mai mari decât ai Vannozzei, despre care se presupunea că erau ai lui, deşi foarte puțini oameni din Roma ştiau cine era mama lor. Dintre aceştia, două fete – una, Gerolama, după ce a fost măritată discret cu un bărbat dintr-o familie modestă, deşi nobilă, a murit de tânără; cealaltă, Isabella, a ajuns la bătrânețe, murind la mijlocul secolului al XVI-lea, stârnind în timpul vieții multă curiozitate pe care a ignorat-o cu semeție. Al treilea copil, un fiu numit Pedro Luis, după fratele lui Rodrigo, a fost făcut duce de Gandía, însă, la fel ca Gerolama, a murit de tânăr, după ce şi-a petrecut mare parte din scurta viață ca ofițer, pare-se destoinic, în armata Spaniei.

În jurul anului 1483, când Cesare avea opt ani şi fratele său era încă prunc, Rodrigo şi-a luat copiii de la mama lor şi i-a dat în grija verişoarei lui, Adriana da Mila. În ciuda farmecelor evidente ale Vannozzei şi a afecțiunii lui pentru ea, obârşia ei o făcea nepotrivită pentru educația lor. Pe de altă parte, Adriana era o aristocrată spaniolă care, prin căsătorie, intrase într-unul dintre cele mai puternice clanuri din Roma, Orsini. În 1489 fiul ei, Orsino Orsini, s-a căsătorit în palatul lui Rodrigo din Roma cu Giulia Farnese, o tânără frumoasă de 19 ani, cu avere foarte modestă. Giulia – „La Bella”, cum era cunoscută în Roma – a devenit acum noua amantă a lui Rodrigo, în vreme ce soțul ei s-a retras la domeniul de la țară al familiei din Bassanello.

Rodrigo părea obsedat de Giulia, fermecătoarea lui amantă tânără şi lipsită de griji, care acum trăia într-o casă pe care o împărțea cu Adriana da Mila şi copiii blajinei şi maleabilei Vannozza. Pentru prima dată în viața lui, Rodrigo părea capabil de o gelozie intensă, chiar şi pe plicticosul soț al Giuliei, pe care ea a continuat să-l vadă din când în când la țară, determinându-l pe Rodrigo să-i scrie scrisori ca aceasta:

Am auzit că iar ai refuzat să te întorci la noi [de la Bassanello] fără consimțământul lui Orsini. Cunoaştem răul din sufletul tău şi din bărbatul care te îndrumă acum, dar n-am fi crezut niciodată că e posibil ca tu să-ți încalci jurământul solemn de a nu te apropia de Orsino. Dar tu aşa ai făcut [...] te-ai dat încă o dată acelui armăsar. Îți poruncim, sub pedeapsa osândei veşnice, să nu te mai duci niciodată la Bassanello.

Evident alarmat de această scrisoare, Orsini şi-a trimis soția înapoi la cardinal. Deşi cu aproape 40 de ani mai în vârstă decât Giulia Farnese, Rodrigo era la fel de viril ca întotdeauna, cu un apetit sexual extraordinar, după cum se spunea. Deşi mesele din palatul său erau copioase, el mânca puțin, deseori mulțumindu-se cu un singur fel de mâncare. Şi, în timp ce alți cardinali erau transportați prin Roma în lectici sau în caleşti, el prefera să meargă pe jos. Mergea la vânătoare cu câini sau cu şoimi, îi plăceau luptele corp la corp şi se lăuda cu „talia subțire a unei fete".

Sixtus al IV-lea murise în august 1484, iar succesorul lui era afabilul şi ineficientul Giovanni Battista Cibò, Inocențiu al VIII-lea, un om fără multă distincție. După ce a obținut tiara papală, în noaptea de dinaintea alegerii sale promițând să acorde favoruri mari diverşilor cardinali, s-a văzut nevoit curând să creeze diverse funcții inutile şi să le vândă celor care plăteau cel mai bine pentru a acoperi datoriile mari făcute de predecesorul său. Insistențele câtorva copii nelegitimi şi cearta cu regele Ferrante I al Neapolelui, care a refuzat să plătească impozitele papale, i-au restrâns şi mai mult bugetul.

Între timp, cariera cardinalului Rodrigo înflorea. Jovial şi nepăsător din fire, era totuşi extrem de conştiincios când era vorba de funcția sa de vicecancelar, funcție pe care avea să o dețină în cinci pontificate.

„Se fac acum 37 de ani de când unchiul lui, Calixt al III-lea, l-a numit cardinal şi, în acest timp, nu a lipsit niciodată de la un consistoriu în afară de cazurile când a fost

împiedicat de boală, care au fost foarte rare", scria în 1492 secretarul său. „[Timp de aproape 40 de ani] a fost în miezul problemelor. [...] Ştia să domine, să strălucească în conversaţie, să-şi impună voinţa în faţa altora. Şi statura lui maiestuoasă era un avantaj în faţa altor bărbaţi."

De asemenea, s-a îmbogăţit în mod constant şi a devenit tot mai influent, permiţându-şi fără probleme mitele de care avea nevoie pentru a le oferi discret la următorul conclav. „Una peste alta, se crede că posedă mai mult aur şi bogăţii de orice fel decât toţi ceilalţi cardinali laolaltă, cu excepţia doar a lui d'Estouteville", bogatul cardinal de Rouen, scria Jacopo Gherardi da Volterra.

Totuşi, sub conducerea indolentului şi timidului Inocenţiu al VIII-lea, poreclit Iepurele, Roma căzuse în genul de anarhie bine cunoscută în secolul precedent. Noaptea, pe străzi, hoinăreau iarăşi oameni înarmaţi, iar dimineaţa pe străzi zăceau trupurile bărbaţilor înjunghiaţi, morţi sau pe moarte; pelerinii şi chiar ambasadorii escortaţi erau jefuiţi în faţa porţilor oraşului; palatele cardinalilor au devenit fortăreţe cu arcaşi şi artilerie la ferestre şi pe acoperişurile crenelate.

Justiţia devenise un produs de vânzare, la fel ca toate celelalte favoruri din acest oraş corupt. Unui bărbat care îşi omorâse cele două fiice i s-a permis să-şi cumpere libertatea cu
800 de ducaţi. Alţi criminali şi-au cumpărat iertarea de la Curie, administraţia papală, precum şi bilete de liberă trecere care le permiteau să meargă pe străzi cu gărzi înarmate care să-i apere de cei care căutau să se răzbune. Întrebat de ce nu erau pedepsiţi răufăcătorii, un personaj important a răspuns zâmbind, fiind auzit de istoricul Stefano Infessura: „Decât moartea unui păcătos, Dumnezeu voieşte ca el să trăiască – şi să plătească."

În vara exagerat de caldă a anului 1492, Inocenţiu al VIII-lea s-a îmbolnăvit grav, neputând să se hrănească decât cu lapte de mamă. Printre cardinalii care se adunaseră, ca de obicei, lângă patul lui, se aflau Rodrigo Borgia şi Giuliano della Rovere, care s-au angrenat curând într-o ceartă aprinsă. Rodrigo şi-a exprimat dezaprobarea privind decizia papei de a împărţi rezervele de bani din visteria papală – în jur de 47 000 de ducaţi – rudelor sale, iar Giuliano a apărat acţiunea, care, la urma urmelor, fusese aprobată de colegiu, şi a făcut o remarcă jignitoare despre originea spaniolă a lui Rodrigo. Vicecancelarul a replicat că, dacă n-ar fi fost în prezenţa papei, i-ar fi arătat el lui Giuliano cine era, iar conflictul lor indecent ar fi degenerat repede într-o bătaie dacă cei doi n-ar fi fost temperaţi de câţiva colegi de-ai lor.

Curând a fost limpede că Inocenţiu al VIII-lea era pe moarte şi sfântul colegiu era foarte preocupat de alegerea unui succesor potrivit. Acum nu era nevoie de un cărturar şi chiar mai puţin de un sfânt. Au căzut de acord că următorul papă trebuia să aibă mai degrabă o personalitate puternică decât valoare morală, un om care să poată proteja patrimoniul

Sf. Petru de rivalii şi duşmanii lui şi care să poată restaura ordinea în Roma şi să insufle vigoare vieţii ei artistice şi cărturăreşti. Inocenţiu al VIII-lea a murit la 25 iulie 1492 şi, cu aceste gânduri în minte, la 6 august, cardinalii au intrat în Vatican să îl aleagă pe succesorul lui.

Capitolul 4

Slujitorul slujitorului lui Dumnezeu

„Eu sunt papa! Eu sunt papa!”

Timp de patru zile istovitoare, cardinalii au uneltit, au negociat şi au pus buletinele de vot în potirul aurit, încuiaţi pe o căldură insuportabilă în Vatican, trăind într-un mare disconfort, în micile cabine ridicate pentru fiecare cardinal în Capela Sixtină. În seara celei de-a patra zile, pe străzile şi în tavernele din Roma au început să ajungă zvonuri din Vatican conform cărora conclavul era în impas. La căderea nopţii, mulţimea adunată sub ferestrele de la primul etaj al palatului, aşteptând rezultatul alegerilor, a început să se împrăştie. Cei puţini care au rămas peste noapte au fost uimiţi când, la scurt timp de la ivirea zorilor în dimineaţa zilei de 11 august 1942, s-a făcut mult aşteptatul anunţ: *Habemus Papam!*

Deo Gratias!, a venit răspunsul şi de la ferestrele de deasupra au zburat mai multe bucăţi de hârtie pe care era scris: „Avem drept papă pe Alexandru al VI-lea, Rodrigo Borgia de Valencia.” Apoi la fereastră a apărut însuşi noul papă, purtând cea mai mare dintre cele trei mărimi ale veşmintelor papale care fuseseră confecţionate dinainte şi expuse pentru candidatul care avea să fie ales. Era, în mod clar, foarte entuziasmat de victoria sa; în loc să declare modest „*volo*”, cum cerea obiceiul, a strigat în mod repetat: „Eu sunt papa! Eu sunt papa!”

S-a spus că cheltuise sume mari ca să devină papă. Francesco Guicciardini, istoric florentin din secolul al XVI-lea, autorul *Istoriei Italiei*, explica:

> [Rodrigo] fusese cardinal mulţi ani şi devenise unul dintre cei mai influenţi oameni de la curtea papală; urcarea lui în scaunul papal s-a datorat conflictului dintre cardinalul Ascanio Sforza şi cardinalul Giuliano della Rovere, dar, în principal, alegerea lui s-a datorat

faptului că el cumpărase fără ruşine, într-un mod fără precedent în acele vremuri, voturile multor cardinali, folosind nu doar bani, ci şi promisiunea unor funcţii şi beneficii, care erau din belşug.

Într-adevăr, au existat foarte multe zvonuri că mituise nu mai puţin de 13 cardinali, inclusiv pe principalul său aliat, cardinalul Ascanio Sforza, fratele ducelui de Milano şi poate cel mai *papabil* dintre toţi cardinalii. Drept răsplată pentru renunţarea la ambiţiile sale în favoarea lui Rodrigo, lui Ascanio i s-a promis nu doar aur, care, se spune, a fost trimis la palatul său, la adăpostul nopţii, în desăgi grele purtate de patru măgari, ci şi funcţia lucrativă şi cu multă influenţă de vicecancelar, pe care Rodrigo trebuia să o predea dacă devenea papă. Şi odată cu postul avea să vină şi reşedinţa oficială, splendidul palat al lui Rodrigo, cunoscut drept Cancelleria Vecchia. (Acum este Palazzo Sforza-Cesarini şi a fost complet reconstruit în 1888, după proiectul arhitectului Pio Piacentini, care a păstrat doar o latură a elegantei curţi din secolul al XV-lea.)

Conform relatării lui Burchard, „doar cinci cardinali n-au vrut să primească nimic, anume cardinalii de Neapole, Siena, Lisabona, San Pietro in Vincoli şi Santa Maria in Porticu; numai ei au refuzat gratificaţiile, spunând că voturile de alegere a unui papă ar trebui să fie date în mod liber, şi nu cumpărate cu cadouri”. Totuşi, în cele din urmă, conform raportului ambasadorului florentin, în conclav a existat un singur glas disident şi acela a fost al nepotului lui Sixtus al IV-lea, Giuliano della Rovere, cardinalul de San Pietro in Vincoli.

Însă chiar şi cei care fuseseră cei mai dispuşi să condamne metodele prin care noul papă îşi asigurase alegerea au fost acum siliţi să admită că, deşi se făcea vinovat de simonie, mituire şi incontinenţă sexuală, Alexandru al VI-lea era şi conştiincios şi competent în îndeplinirea îndatoririlor sale. Abordabil, afabil şi blajin, era

şi hotărât să pună capăt anarhiei ce cuprinsese Roma în timpul pontificatului predecesorului său, Inocenţiu al VIII-lea.

Drept care, în septembrie 1492, după cum arată Burchard, a înfiinţat un corp de inspectori de închisori; de asemenea, a numit patru comisari pe care i-a însărcinat cu ascultarea tuturor celor care aveau de făcut plângeri în Roma; tot aşa, a reorganizat funcţiile de conducător al oraşului şi ale ofiţerilor acestuia. „Papa a mai hotărât să ţină în fiecare marţi o audienţă care să fie deschisă tuturor cetăţenilor, bărbaţi şi femei; el însuşi le-a ascultat nemulţumirile şi a făcut dreptate într-o manieră admirabilă.” Prin urmare, nu a durat mult pentru ca ordinea să fie restabilită; romanii aşteptau cu nerăbdare pontificatul unui om cu o înclinaţie foarte mare spre ceremonie şi spectacol public grandios.

Descriind scena din faţa Bazilicii San Pietro în ziua de 27 august 1492, ziua încoronării lui Alexandru al VI-lea, cronicarul milanez Bernardino Corio scria: „Era o incredibilă mulţime de prelaţi. Era minunat de văzut, căci fiecare prelat purta pălărie şi fiecare era îmbrăcat conform funcţiei lui; unul după altul, cardinalii s-au apropiat de papă să-i sărute picioarele, mâna şi gura.”

Conduşi de cavaleria papală, prelaţii, cardinalii şi ambasadorii străini au luat apoi parte la *possesso*, procesiunea ceremonială care străbătea străzile Romei şi ieşea în zona nelocuită şi mai departe pe câmpuri şi prin livezi până la Bazilica San Giovanni in Laterano. Ascanio Sforza, noul vicecancelar, era însoţit de 12 paji, „fiecare îmbrăcat cu pieptar de satin roşu aprins şi capă purpurie, purtând baston şi blazonul familiei lui”. Cu totul erau „700 de preoţi şi cardinali cu suitele lor într-o splendidă cavalcadă, cu lăncii lungi şi scuturi sclipitoare”.

Călare pe un cal alb ca zăpada venea Alexandru al VI-lea, „senin la chip şi extrem de maiestuos”, scria alt martor al paradei, exagerând în mod dezgustător. „Ce minunat este aerul lui liniştit, ce nobilă – faţa lui, ce deschisă, ce francă! Ce mare este onoarea pe care o simţim când privim demnitatea ţinutei lui! [...] S-a arătat poporului şi l-a binecuvântat. [...] Privirea lui a căzut asupra oamenilor şi a umplut fiecare inimă de bucurie.”

Era o zi înăbuşitor de fierbinte, mulţimea înşirată de-a lungul traseului era, conform descrierilor, imensă; aerul era plin de praful pe care măturătorii stradali încercaseră în zadar să-l risipească aruncând găleţi de apă; „era aproape imposibil să vezi cerul”. De la Castelul Sant’Angelo până în Lateran, procesiunea a trecut pe lângă ruinele Colosseumului, marele amfiteatru construit de împăratul Vespasian, unde
55 000 de spectatori urmăreau odinioară luptele de gladiatori şi alte spectacole, bolţile lui fiind transformate acum în ateliere şi magazii. A trecut pe sub arcurile triumfale enorme ridicate special pentru acest eveniment şi decorate cu reprezentări ale unui uriaş taur negru care păştea pe un câmp auriu, emblema frapantă a familiei Borgia, care putea fi văzută şi pe steagurile şi fanioanele ce fluturau în mâinile mulţimii care aclama.

După ce festivităţile s-au terminat, Alexandru al VI-lea şi-a trecut în revistă realizările. Acum era „suveranul pontif, slujitorul slujitorilor lui Dumnezeu, stăpânul suprem al Romei şi al Statelor Papale”. Ca papă şi vicar al lui Hristos, era şi preşedintele Rotei romane, curtea de apel pentru probleme ecleziastice a creştinătăţii, şi unul dintre cei mai puternici conducători din Europa. Împărăţia lui se întindea la nord de Roma până la Bologna şi Ravenna, de la Civitavecchia, de pe ţărmurile Mediteranei, până la Ancona şi Rimini, situate pe coasta Adriaticii. Patrimoniul Sf. Petru

avea să-i aducă un venit anual de aproximativ 100 000 de florini, sumă care crescuse mult de curând prin descoperirea unor depozite bogate de alaun (un sulfat de aluminiu şi potasiu esenţial pentru industria tăbăcitului şi a confecţiilor) pe dealurile de la nord de Roma, la Tolfa, în apropiere de Civitavecchia.

Aceste depozite de la Tolfa fuseseră descoperite de un florentin, Giovanni di Castro, care îi scrisese lui Pius că avea credinţa că această descoperire avea să economisească sume enorme, pe care până atunci negustorii italieni le plăteau ca vamă autorităţilor din Asia Mică, întrucât minele de alaun din Europa erau secătuite.

> Sfinte Părinte [scrisese Giovanni di Castro], astăzi îţi aduc victoria asupra turcilor. În fiecare an ei storc mai mult de 300 000 de ducaţi de la creştini [...] pentru că minele de alaun din Lipari au fost secătuite. Azi am găsit şapte munţi atât de bogaţi în alaun, încât ar putea aproviziona şapte lumi. Vei putea să furnizezi destul alaun pentru vopsirea ţesăturilor din toată Europa şi astfel să le iei păgânilor profiturile de sub nas.

De când fusese scrisă această scrisoare, minele de alaun de la nord de Roma contribuiseră generos la venitul de care se bucura papalitatea. Deşi nu atât de mare precum cel al altor state europene, era acum îndestulător pentru a echilibra bugetul papal, care fusese îndatorat pe vremea predecesorilor lui Alexandru al VI-lea. Minele au ajutat şi la întreţinerea unei mici armate pentru protejarea Statelor Papale şi au contribuit la darurile pe care trezorierul Camerei Apostolice[5], vărul papei, Francisco Borgia, a fost autorizat să le facă copiilor răsfăţaţi ai Sanctităţii Sale, precum şi la cheltuielile pentru reprezentaţiile sofisticate de la curtea papală.

---

[5] Oficiu al Curiei care administra bunurile şi veghea asupra drepturilor Sfântului Scaun, cu o istorie începută în secolul al XI-lea şi sfârşită în 1870, odată cu căderea Statelor Papale (n. red.).

Puternic şi deținător al sumelor de care avea nevoie pentru a-şi exercita autoritatea, Alexandru al VI-lea era un om cu adevărat norocos. Acum avea 61 de ani, în ultimii ani se cam îngrăşase şi nasul lui mare şi cărnos ieşea în evidență mai mult ca niciodată. Totuşi, rămăsese un bărbat atrăgător şi cu mult farmec, cu o conversație inteligentă, atent şi cordial, cu un fel de a fi agreabil şi un zâmbet gata să apară, o fire senzuală, o prezență impunătoare şi un glas sonor: „Este chipeş, cu o fire extrem de veselă", scrisese despre el îndrumătorul lui, şi „este de asemenea înzestrat cu o elocvență mieroasă." Jacopo Gherardi da Volterra a spus despre el că era binecuvântat cu „un intelect puternic şi cu multă imaginație", adăugând: „Este strălucitor de priceput la dirijarea treburilor statului."

Istoricul Francesco Guicciardini l-a considerat un om care

> poseda o viclenie şi o deşteptăciune aparte, o perspicacitate excelentă, puteri uimitoare de persuasiune şi o vioiciune şi o putere de concentrare incredibile când se ocupa de treburile statului; dar aceste calități erau mult puse în umbră de viciile lui: ipocrizia, indecența, falsitatea, infidelitatea, obscenitatea, lăcomia insațiabilă, ambiția fără limite, predilecția spre depravare mai mult decât grosolană şi setea arzătoare de a-şi înălța numeroşii copii, dintre care unii nu erau mai puțin respingători decât tatăl lor.

Oamenii au aflat curând că era periculos să-l superi pe Alexandru al VI-lea şi să nu fii mereu precaut în prezența lui. Acest papă era ambițios, puternic, bogat, abil din punct de vedere politic şi hotărât să-şi înscrie familia în rândurile elitei conducătoare a Europei.

Capitolul 5

Căsătorii şi alianţe

> Avea „să le arate el cine e papa şi [...] avea să mai facă nişte cardinali, fie că le plăcea, fie că nu”.

Trăind în ambianţa luxoasă a Palazzo Montegiordano, reşedinţa din Roma a familiei Orsini, în grija Adrianei da Mila, copiii lui Rodrigo crescuseră feriţi de violenţa şi mizeria oraşului de dincolo de zidurile lui. Se pare că, în copilărie, Lucrezia a fost instruită de doamnele din casă, de meditatori spanioli, de un preot care avea autoritate asupra copiilor din clasă şi de călugăriţele de la o mănăstire din apropiere la care era dusă în mod regulat. Deşi cu fraţii şi tatăl ei vorbea în spaniolă, era fluentă şi în italiană, şi în franceză, precum şi în latină şi cunoştea un pic de greacă; programa ei inclusese retorica şi literatura umanistă; îi plăcea să citească poezie şi scria ea însăşi versuri. Era şi o dansatoare desăvârşită şi chiar lua parte în mod regulat la spectacolele de dans veneţian aranjate de Rodrigo pentru delectarea sa şi a oaspeţilor săi. Era o copilă veselă, fericită şi drăguţă, adorată de toată familia ei.

La fel ca alte fete cu obârşie nobilă, era de aşteptat ca Lucrezia să se mărite de tânără cu un bărbat ales de tatăl ei, ale cărui relaţii să fie benefice familiei. În 1490, când avea doar 10 ani, a fost logodită cu un nobil spaniol tânăr, cu vreo 15 ani mai mare decât ea, don Juan de Centelles. Căsătoria plănuită a fost însă abandonată un an mai târziu, când a apărut un pretendent preferabil, în persoana unui nobil spaniol, don Gasparo di Procida, conte de Aversa, ai cărui avocaţi au pornit negocieri cu cei ai cardinalului. Avocaţii încă negociau contractul de căsătorie când Rodrigo a fost ales papă. Acum el putea ţinti mult mai sus şi, după spusele lui Burchard, i-a dat tânărului

„3 000 de ducați ca să-i cumpere tăcerea şi să rupă contractul”; papa, continuă acesta, „intenționa prin urmare să-i ridice statutul fiicei sale”. Însă mirele ales de Alexandru al VI-lea avea să-i aducă şi importante avantaje politice.

La 12 februarie 1493, într-o ceremonie ținută la Vatican, Lucrezia a fost logodită în mod oficial, prin procură, cu Giovanni Sforza, senior de Pesaro, un văduv care avea dublul vârstei ei, văr cu Lodovico Sforza, cel care conducea ducatul Milano, şi cu fratele acestuia, cardinalul Ascanio, vicecancelarul.

Patru luni mai târziu, la 9 iunie, Giovanni Sforza a sosit la Roma pentru căsătorie, însoțit de 40 de animale de povară şi vreo 280 de călăreți, toți în veşminte somptuoase. Şi-a făcut intrarea oficială în oraş pe poarta Santa Maria del Popolo, întâmpinat de o mare mulțime şi escortat până la Vatican, unde a sărutat ceremonios piciorul papei.

Căsătoria a avut loc trei zile mai târziu, la 12 iunie, când, conform lui Burchard, „ilustrul Giovanni Sforza, conte de Cotignola şi senior de Pesaro, şi-a luat soția legitimă, Lucrezia Borgia, fecioară, în vârstă de 10 ani sau cam pe acolo” – Burchard era, lucru neobişnuit la el, dezinformat cu privire la vârsta ei; ea sărbătorise, de fapt, cea de-a treisprezecea cu câteva săptămâni înainte. În dimineața nunții, dând ascultare instrucțiunilor tatălui lor, Juan, fratele Lucreziei, a însoțit-o pe mireasă de la reşedința lui Gianbattista Zen, cardinalul de Santa Maria in Porticu, unde locuia ea atunci, până la Vatican. O negresă îi ducea trena, în timp ce alta o ducea pe cea a principalei ei însoțitoare, o nepoată a lui Inocențiu al VIII-lea. Erau urmate de mai bine de 150 de doamne romane, conduse de Giulia Farnese, descrisă corect de maestrul de ceremonii al lui Alexandru al VI-lea, Johannes Burchard, drept „concubina papei”, în relatarea evenimentului.

Procesiunea doamnelor a intrat în sala în care papa stătea pe tron, însoțit de 10 cardinali, câte cinci de o parte şi de alta a sa, precum şi de mai mulți preoți şi diaconi. Când doamnele au trecut pe lângă tronul papal, spre marea supărare a maestrului de ceremonii, cele mai multe dintre ele nu şi-au îndoit genunchii, în ciuda dojenilor lui, însă a fost mulțumit să vadă că Lucrezia a respectat acest obicei. Apoi Juan şi Lucrezia s-au apropiat să sărute piciorul papei, urmați de data asta de toate doamnele. Fratele şi sora au rămas în genunchi în timp ce restul doamnelor s-au retras spre perete. Aici stătea şi Cesare, pare-se supărat de rolul important ce îi fusese acordat fratelui său mai mic la ceremonie.

Camillo Beneimbene, avocatul de încredere al lui Alexandru al VI-lea, a făcut acum un pas în față pentru a se adresa mirelui de 24 de ani, Giovanni Sforza, care a îngenuncheat pe o perniță lângă mireasa lui. „Mărite senior", a început notarul, „cred că Excelența Ta s-a angajat de curând să se căsătorească cu ilustra donna Lucrezia Borgia, care e prezentă aici, şi că împuternicitul tău a supus spre examinare contractul matrimonial în numele tău [...]. Eşti gata să accepți şi promiți să respecți clauzele contractului?"

„Înțeleg perfect termenii contractului şi îi accept şi, astfel, promit să respect şi să îmi asum toate obligațiile lui", a răspuns mirele. Apoi Camillo a întrebat: „Preamărite senior, eşti de acord să o iei pe ilustra Lucrezia Borgia, aici prezentă, să-ți fie soție legiuită?" „Voiesc", a răspuns el, „din toată inima."

Cardinalii şi ceilalți de față au fost bucuroşi să fie martori la jurământul lui Sforza, după care mireasa a fost întrebată dacă era pregătită să devină „soția legitimă" a lui. Şi ea a răspuns: „Voiesc." Apoi episcopul de Concordia a făcut un pas în față şi a pus un inel pe inelarul mâinii stângi a

miresei şi un altul la mâna mirelui, în timp ce Niccolò Orsini, conte de Pitigliano şi căpitan general al armatelor papale, a ţinut deasupra capetelor mirilor o sabie scoasă din teacă. A urmat o predică ţinută de episcop despre taina căsătoriei.

Mireasa a fost apoi condusă de Juan Borgia în Sala Reale, împodobită în mod special pentru acest eveniment cu o mulţime de mătăsuri, catifele şi tapiserii, unde Alexandru al VI-lea şi amanta sa, Giulia Farnese, au făcut pe gazdele pentru mire şi doamnele miresei. „S-au servit tot felul de dulciuri, marţipane, fructe glazurate şi vinuri", scria Burchard, „şi ospătarii, fiecare cu un şervet pe umăr, au adus peste 200 de feluri de mâncare, oferindu-le mai întâi papei şi cardinalilor săi, apoi proaspeţilor căsătoriţi şi, la urmă, oaspeţilor. Ce a rămas a fost aruncat pe fereastră mulţimii de jos – belşugul fiind atât de mare, încât cred că mai mult de 50 de kilograme de cofeturi au fost zdrobite şi călcate în picioare."

Petrecerea a fost însufleţită şi s-a desfăşurat într-o atmosferă plină de lascivitate. Stefano Infessura nota în jurnalul său că, spre încântarea lor, unii dintre invitaţii de sex masculin

„aruncau bomboane în decolteul multor doamne, mai ales al celor arătoase", iar acei cardinali care au rămas să cineze cu papa şi cu amanta lui erau încadraţi, fiecare, de câte două fete drăguţe. Invitaţii au fost desfătaţi cu ceea ce Burchard descria ca fiind „o serie de distracţii", printre care o comedie jucată cu „atâta eleganţă, încât toată lumea i-a aplaudat zgomotos" pe actori. Infessura a consemnat că „s-au jucat comedii şi tragedii obscene care au stârnit mult râsul audienţei".

După dineu, Alexandru al VI-lea personal şi-a însoţit fiica şi pe soţul ei la Palatul Santa Maria in Porticu, lângă treptele grandioase ale Bazilicii San Pietro. „Acolo mirele şi-a

luat în posesie mireasa", a scris Infessura, adăugând destul de enigmatic: „Aş mai putea spune multe lucruri, dar nu vreau să le relatez pentru că unele nu sunt adevărate, iar cele care sunt oricum nu au crezare."

Această căsătorie fusese aranjată în contextul unei dispute crunte între regele Ferdinand al Neapolelui şi Lodovico Sforza, conducătorul ducatului Milano. După părerea cronicarului francez Philippe de Commynes, Lodovico era „un om înţelept, dar foarte timorat şi umil când admira mult pe cineva şi fals când era în interesul lui să fie aşa; şi nu am această părere din auzite, ci ca unul care l-a cunoscut bine, având multă treabă cu el". Arătos în felul lui, în ciuda urâţeniei, a nasului mare care se vede în portretul realizat de Leonardo da Vinci, era cunoscut ca Il Moro[6], datorită şireteniei şi firii lui descurcăreţe, caracteristici atribuite în general maurilor din nordul Africii. Era, de asemenea, ahtiat după putere. Când fratele său, ducele Galeazzo Maria, a fost asasinat în 1476, lăsându-l moştenitor pe nepotul său de şapte ani, Gian Galeazzo, Lodovico pusese stăpânire pe Milano ca să-l conducă în numele tânărului duce. Împreună cu frumoasa şi deşteapta lui soţie, Beatrice d'Este, Lodovico avea o reşedinţă care impresiona prin splendoare, unde Leonardo era bine-venit ca pictor şi muzician, precum şi ca genist.

Bolnăviciosul şi insipidul Gian Galeazzo nu a fost prea deranjat de pierdere, căci acum avea timpul şi prilejul să vâneze în frumosul peisaj rural din jurul castelului din Pavia, unde era ţinut. Ambiţioasa lui soţie, Isabela de Aragon, nepoata regelui Ferrante, nu era deloc mulţumită de acest aranjament şi
era invidioasă pe poziţia pe care Beatrice o deţinea ca soţie a

[6] „Maurul" (în italiană, în original) (n. red.).

„Maurului”, poziție la care se simțea îndreptățită ca soție legi-
timă a ducelui. În 1493 i-a trimis o scrisoare de mare nemulțumire tatălui său aflat la Neapole:

> Totul este în puterea lui [a lui Gian Galeazzo], deşi noi suntem obligaţi să trăim de parcă am fi oameni obişnuiţi. Totuşi Lodovico, nu Gian Galeazzo, este duce. În ultima vreme, soția lui a dat naştere unui fiu care, după cum crede toată lumea, va succeda la conducerea ducatului. La naştere i s-au acordat onoruri regale în timp ce noi şi copiii noştri suntem trataţi cu dispreţ. Trăim aici în Milano cu riscul vieții [...] Dacă ai compasiune părintească [...], te implor să vii în ajutorul nostru şi să-ţi salvezi fiica şi ginerele de frica sclaviei, repunându-i în locul de drept în lume.

Tatăl Isabelei ar fi răspuns din toată inima acestei chemări, însă bunicul ei, regele Ferrante, l-a sfătuit să fie precaut. Ambele părți au apelat la Alexandru al VI-lea, cerându-i sprijinul în cearta lor. La început, papa a fost înclinat să susțină familia Sforza în tentativa ei; în definitiv, fiica lui urma să se mărite cu un membru al acestei familii, lucru care s-a şi întâmplat la
12 iunie 1493.

Însă, curând după nunta Lucreziei, a sosit la Roma un trimis al suveranilor spanioli, Ferdinand de Aragon şi Isabela de Castilia, care i-a spus papei că stăpânul şi stăpâna lui susțineau pretenția spaniolă asupra Neapolelui. Ei propuneau o dublă alianță: Gioffre, fiul lui Alexandru al VI-lea, să devină prinț de Squillace, un grad nobil napolitan, şi să se însoare cu Sancia, fiica nelegitimă a fiului regelui Ferrante, în timp ce Juan Borgia, al doilea fiu al papei şi preferatul acestuia, care moştenise titlul spaniol de duce de Gandía după moartea fratelui său
vitreg, să se căsătorească acum cu María Enríquez, o verişoară a regelui Ferdinand.

În august, Juan a plecat în Spania, însoțit de patru galere încărcate cu bijuterii şi mobilă somptuoasă pentru noul său

palat. În noiembrie, la Roma au ajuns vorbe despre purtarea lui urâtă, despre faptul că îşi maltrata soţia şi că se codea să consume căsătoria. În plus, era extravagant şi un împătimit al
jocurilor de noroc.

„Caută să împlineşti speranţele pe care Sanctitatea Sa şi le-a pus mereu în tine", i-a scris Cesare fratelui său, adăugând: „Dacă îţi pasă de sentimentele mele, ai grijă ca aceste veşti, care îi provoacă atâta durere Sanctităţii Sale, să înceteze."

Într-o misivă ulterioară, Cesare scria despre decizia tatălui lor ca fratelui lor, Gioffre, să i se acorde titlul de prinţ de Squillace şi un venit de 40 000 de ducaţi pe an şi ca Juan să adauge titlul napolitan de prinţ de Tricarico la titlul său spaniol de duce:

> La această înţelegere s-a ajuns acum 10 sau 12 ani [i-a spus Cesare lui Juan], şi Alteţa Voastră va fi uimită că nu am informat-o mai devreme despre asta, dar, găsindu-mă oarecum indispus când s-a ajuns la înţelegerile pomenite mai sus, am plecat la băile de la Stigliano, unde am stat până ieri, întorcându-mă sănătos prin bunăvoinţa lui Dumnezeu. [...] Avem motiv, frate al meu senior, să sărutăm pământul pe care calcă Sanctitatea Sa şi să ne rugăm mereu pentru viaţa lui, căci el ne-a făcut măreţi; şi, de aceea, te rog să-l slujeşti în continuare şi să-l mulţumeşti pe Sanctitatea Sa în aşa fel încât să-i arăţi, în numele nostru, recunoştinţa pe care i-o purtăm.

În timp ce se făceau aranjamentele pentru căsătoria lui Gioffre cu Sancia, se desfăşurau şi negocieri să i se acorde titlul de cardinal lui Cesare, pentru a i se alătura vărului său Juan Borgia-Lanzol, care fusese făcut cardinal de Monreale la două săptămâni după alegerea lui Alexandru al VI-lea. Cum Cesare fusese declarat legitim de Sixtus al IV-lea, cei doi cardinali însărcinaţi cu stabilirea statutului său au putut declara că era eligibil pentru admiterea în colegiul sacru; astfel a fost admis la vârsta de 18 ani, deşi nu fusese

încă nici hirotonisit, lucru ce avea să se întâmple anul următor în Săptămâna Mare, şi era, evident, „foarte tânăr în toate acțiunile lui”.

„O asemenea neînțelegere nu s-a mai văzut niciodată”, a scris ambasadorul din Mantova când lista cu noii cardinali propuşi a fost afişată în fața colegiului, la 18 septembrie 1943. În încercarea de a obține controlul asupra colegiului, Alexandru al VI-lea a vrut să-şi introducă propriii candidați, propunând 13 cardinali noi, număr fără precedent. Trei dintre cardinalii propuşi erau secretarii lui Alexandru al VI-lea, altul era Alessandro Farnese, „fratele Giuliei, concubina papei”, cum a consemnat Burchard, iar altul era Cesare, „fiul papei”. Colegiul a obiectat în termeni tăioşi; când i s-a spus că mai mulți cardinali s-au opus cu tărie la un anumit nume de pe listă, Alexandru al VI-lea a declarat furios că avea „să le arate el cine e papa şi că, de Crăciun, avea să mai facă nişte cardinali, fie că le place, fie că nu”. Cei mai mulți dintre cardinali nu au agreat această promovare în colegiu a unui biet băiat.

După două zile, la 20 septembrie, 11 cardinali au venit la o întrunire a consistoriului, iar şapte dintre ei au fost de acord să voteze favorabil propunerea papei; ceilalți patru, nedorind să participe la acest act fără precedent, s-au abținut. Alți 10 cardinali, conduşi de Giuliano della Rovere, şi-au manifestat fățiş opoziția față de această uneltire, refuzând să ia parte la consistoriu. Decizia de a i se oferi lui Cesare titlul de cardinal a fost întâmpinată cu strigăte de revoltă. S-a spus că violentul Giuliano della Rovere, un vechi duşman al lui Alexandru al VI-lea (şi care, mai târziu, avea să devină el însuşi papă, Iuliu al II-lea), „a urlat de furie” atât de tare, încât a trebuit să fie dus în pat, cu febră mare. Iar când Alexandru al VI-lea l-a învestit cardinal pe Cesare într-o mare ceremonie ținută în Bazilica San Pietro, la 23 septembrie, şi i-a repartizat biserica ce i se cuvenea,

şi susținătorii săi au refuzat să-şi joace rolul obişnuit la un astfel de eveniment.

Victoria la limită a lui Alexandru al VI-lea reflecta cât de nesigură era poziția lui în acele zile din debutul pontificatului său. Şi-a dat seama că trebuia să calce cu grijă dacă voia să beneficieze de pe urma poziției sale. Mai era şi teama că duşmanul lui, cardinalul Giuliano della Rovere, un adversar formidabil, ar fi putut foarte bine să ceară un consiliu care să aibă puterea de a-l da jos din scaunul papal. Della Rovere deja îl acuza că încerca să obțină controlul colegiului cardinalilor, umplându-l cu spanioli şi cu alți străini. Alexandru al VI-lea trebuia să acționeze cu precauție şi în relația sa cu Franța, unde aliațele prin căsătorie a doi dintre copiii săi provocau nelinişte.

Parcă reflectând precaritatea poziției lui, furtunile din acea toamnă au fost mai violente ca de obicei. Ploile torențiale au produs pagube uriaşe pe câmpurile şi în podgoriile din jurul Romei, iar Tibrul a ieşit din matcă, inundând străzile oraşului. Burchard a consemnat: „Trăsnetele au lovit în multe locuri, iar unul a lovit Palatul Vatican chiar în camera în care se afla papa exact în acel moment; a fost atât de şocat şi de îngrozit, încât şi-a pierdut graiul; doi dintre servitorii lui şi-au pierdut cunoştința.” Printr-un noroc, şi-au revenit toți.

În acea toamnă la Roma a izbucnit şi ciuma, adusă, după cum credeau mulți, de evreii expulzați din Spania de Ferdinand şi Isabela, acum refugiați în Roma şi care îşi aşezaseră corturile într-o tabără în afara oraşului, lângă poarta ce dădea în Via Appia. Când printre sutele de morți s-a numărat şi un cardinal, Alexandru al VI-lea a hotărât mutarea curții papale la Viterbo. Lăsându-l pe nepotul său, cardinalul de Monreale, să preia conducerea Romei în

absența lui, papa şi uriaşul său alai, care includea un cal ce căra chivotul pentru împărtăşanie, au părăsit oraşul; au stat câteva zile în castelul lui Alexandru al VI-lea de la Nepi şi la Hanul Clopotul din Ronciglione, apoi au ajuns la destinație. Papa şi curtea sa au stat la Viterbo, unde papa s-a putut lăsa în voia pasiunii sale pentru vânătoare timp de şase săptămâni, însoțit de 18 cardinali, dintre care unul era Cesare. Absența lui Giuliano della Rovere sărea în ochi.

La 18 decembrie, cu o zi înaintea întoarcerii papei, în Roma s-a citit o proclamație, „pentru a spune tuturor locuitorilor să fie prezenți mâine la întoarcerea Sanctității Sale", a consemnat Burchard. „Fiecare trebuie să curețe porțiunea de stradă din fața casei lui, să atârne toate tapiseriile şi alte ornamente şi să facă tot ce e necesar pentru a-l onora pe papă aşa cum se cuvine."

Capitolul 6

Francezii la Roma

> „De două ori marile noastre tunuri au fost gata să tragă asupra Castelului Sant'Angelo."

Francesco Guicciardini a scris că Italia „nu s-a bucurat niciodată de o asemenea prosperitate şi nici nu a cunoscut o situație atât de favorabilă precum cea din anii imediat de dinainte şi de după 1490". În continuare, spunea că

> pretutindeni domnea cea mai mare pace şi linişte. [...] Nu doar că în Italia erau locuitori, mărfuri şi bogății din belşug, dar ea mai era

renumită şi pentru grandoarea multor prinţi, pentru splendoarea atâtor oraşe nobile şi frumoase, printre care se afla şi lăcaşul religiei cu a lui suveranitate, având oameni extrem de pricepuţi la administrarea treburilor publice şi nobili talentaţi în toate disciplinele, renumiţi şi destoinici în toate artele. Italia nu ducea lipsă nici de glorie militară în concordanţă cu etaloanele vremii şi era împodobită cu atâtea daruri, încât pe bună dreptate deţinea un nume vestit şi o reputaţie printre toate naţiunile.

Dacă Guicciardini ar fi descris Italia aşa cum avea ea să devină câţiva ani mai târziu, în timpul pontificatului lui Alexandru al VI-lea, ar fi zugrăvit un tablou mai puţin reconfortant. Cearta dintre regele Ferrante I al Neapolelui şi Lodovico Sforza al Milanului avea să aibă implicaţii politice mult mai largi, implicând Franţa şi Spania, fiecare dintre acestea emiţând pretenţii asupra Neapolelui, aducând acum ameninţarea unui iminent război. Căci, pentru a scăpa de duşmanul său, Lodovico Sforza a decis să îi sugereze regelui Carol al VIII-lea al Franţei să invadeze Italia pentru a revendica Neapole, ca moştenitor de drept al Casei de Anjou, care fusese dată afară din Neapole de tatăl lui Ferrante I, Alfonso de Aragon, cu vreo 50 de ani în urmă.

Credinţa lui Carol al VIII-lea că el era regele de drept al Neapolelui îi fusese „insuflată de la o vârstă fragedă, aşa încât era aproape un instinct înnăscut, şi fusese întreţinută de mai mulţi sfătuitori apropiaţi”, a spus Guicciardini, iar aceşti oameni îi speculau vanitatea şi lipsa lui de experienţă a tinereţii, sugerând că, impunându-şi pretenţia asupra regatului, avea „să întreacă gloria strămoşilor lui” şi că, după luarea Neapolelui, avea să fie doar un pas până la smulgerea Ţării Sfinte din mâinile turcilor.

La 25 ianuarie 1494, Ferrante I a murit „fără lumina iertării, fără cruce şi fără Dumnezeu”, cum a scris Burchard. „La 21 ianuarie el a vizitat băile de la Tripergole pentru că nu se simţea bine” – Tripergole, odată renumit pentru băile lui sulfuroase, a fost acoperit de lavă în 1538

după o erupție vulcanică. A doua zi, Ferrante „s-a întors la Neapole şi, descălecând de pe cal în curtea castelului Nuovo, a leşinat şi, după trei zile, a murit fără să primească sfânta împărtăşanie". Se pare că asta a fost alegerea lui: „Cu toate că duhovnicul lui, un călugăr franciscan, a intrat în dormitor şi, stând dinaintea lui, l-a îndemnat să se căiască pentru păcatele sale", Ferrante I a refuzat. „Călugărul, s-a spus, nu a văzut niciun semn de căință din partea regelui."

Ferrante I a murit la vârsta de 70 de ani, detestat de supuşii săi pentru cruzimea cu care îşi exercitase autoritatea. Cu toate acestea s-a vorbit întru câtva şi despre otravă, însă mulți din Italia credeau că, probabil, murise de inimă rea la perspectiva de a-şi vedea regatul cucerit de puternicele armate ale lui Carol al VIII-lea, care erau gata să părăsească Franța în lungul lor marş de cucerire a Neapolelui.

Carol al VIII-lea avea doar 24 de ani şi era „cel mai urât bărbat – mititel, deformat, cu cea mai înfricoşătoare față pe care a avut-o vreodată un bărbat", spunea un observator. Cronicarul Philippe de Commynes a adăugat că „nici trezoreria lui, nici priceperea şi nici pregătirile lui nu erau suficiente pentru un plan atât de important precum cucerirea Neapolelui". Commynes
credea că el nu a spus niciodată cuiva o vorbă care ar fi putut, „pe drept, să provoace neplăcere". Acest tânăr monarh neatrăgător, dar ambițios avea şi cele mai mărețe idei; reflecta asupra unui marş spre Neapole nu doar ca să ia în stăpânire tronul strămoşilor săi, ci şi pentru ca, de acolo, să plece mai departe să cucerească Ierusalimul şi, în drum, să reformeze pontificatul corupt al lui Alexandru al VI-lea.

În Italia, unde conflictul părea acum inevitabil, reacțiile erau diferite. Lodovico Sforza i-a promis sprijinul, precum au făcut şi socrul său, ducele de Ferrara, şi vărul său,

Giovanni Sforza, soțul Lucreziei şi seniorul de Pesaro, care a trimis la Milano detalii ale desfăşurărilor trupelor papale, atenționând că, „dacă se ştie vreo vorbă despre ceea ce fac, voi fi în cel mai mare pericol”. Republica Veneția a rămas neutră; Florența şi Statele Papale erau prost echipate pentru a duce un război; armata Neapolelui era cea mai grozavă din Italia, dar nu putea să oprească de una singură înaintarea francezilor.

Pentru Alexandru al VI-lea, problema se complica şi mai mult de la moartea lui Ferrante, survenită în ianuarie, şi succesiunea noului rege, Alfonso al II-lea. Papa trebuia să facă acum o alegere clară – Neapole era fief papal şi el trebuia fie să-l
încoroneze pe Alfonso al II-lea, fie să accepte cererea lui Carol al VIII-lea de a-l învesti pe el drept conducător legitim.

Toată luna martie, Alexandru al VI-lea a căutat să împace ambele tabere; i-a trimis lui Carol al VIII-lea trandafirul papal[7], semn al bunăvoinței sale, însă, când ambasadorii lui Alfonso
al II-lea au sosit la Roma, omologii lor francezi au avut o grijă deosebită să refuze categoric, cum li se poruncise să facă, să se întâlnească cu ei. În preajma Paştelui, care în acel an a căzut pe 30 martie, era clar că Alexandru al VI-lea alesese alianța cu Neapole. În duminica Paştelui, la marea liturghie din Bazilica San Pietro, ținută de însuşi papa, cardinalul de Neapole a fost ajutorul lui. „Papa i-a împărtăşit pe toți cardinalii-diaconi, cu excepția cardinalului de Valencia, care era absent”, a consemnat Johannes

[7] Numit şi Trandafirul de Aur, reprezintă o distincție pe care suveranul pontif o oferea, inițial, celor cu merite deosebite în slujba Bisericii, apoi regilor sau, din secolele al XIII-lea–al XIV-lea, bisericilor. De la mijlocul secolului al XX-lea a fost oferită doar sanctuarelor închinate
Sf. Maria. Primele atestări datează din secolul al XI-lea (n. red.).

Burchard, folosind titlul cu care Cesare alesese să fie cunoscut în colegiu, şi, „după aceea, Sulița lui Hristos a fost arătată oamenilor de două ori, şi Marama – de trei ori.”

În marțea de după Paşte, papa s-a dus la Bazilica Santa Maria sopra Minerva să asculte liturghia ținută de episcopul de Concordia. Cardinalul Ascanio Sforza a făcut o remarcă spirituală, consemnată de Burchard, în sensul că, „atunci când papa este în armonie cu regele Neapolelui, îi cere episcopului de Concordia să oficieze liturghia; papa, care a auzit această remarcă, m-a rugat să-i spun lui Ascanio că alegerea lui nu fusese premeditată, ci o coincidență”. Apoi, Alexandru al VI-lea a răspuns sarcastic, spre marea jenă a vicecancelarului său, că, „atunci când între Sanctitatea Sa şi Lodovico Sforza o să fie pace”, papa o să-l pună pe episcopul de Pace să oficieze liturghia – în italiană, *pace* înseamnă „pace”, dar este şi numele latin al oraşului spaniol Badajoz.

Colegiul cardinalilor era profund divizat de ceartă. Cardinalii spanioli ai lui Alexandru al VI-lea se opuneau cu fermitate grupului francez, condus de cardinalul Giuliano della Rovere, duşmanul îndârjit al papei, şi celor loiali oraşului Milano, în mod deosebit Ascanio Sforza. Ba chiar Alexandru al VI-lea a fost abordat de unul dintre susținătorii lui Rovere şi amenințat pe față că, dacă nu era de acord cu încoronarea lui Carol al VIII-lea rege al Neapolelui, fără îndoială avea să fie necesară convocarea unui conciliu pentru investigarea acuzației de simonie de care se făcuse vinovat papa pentru a-şi asigura alegerea în înalta funcție. Fie că a fost sau nu convins de această amenințare, Alexandru al VI-lea a înțeles că trebuie să-l încoroneze pe Carol al VIII-lea în Neapole când armata franceză intră în oraş.

Subiectul încoronării lui Alfonso al II-lea ca rege al Neapolelui a fost discutat pe larg într-un consistoriu secret

ce a durat opt ore; în cele din urmă, s-a căzut de acord ca nepotul papei, cardinalul de Monreale, să fie numit nunțiu papal la
Neapole şi să meargă acolo pentru „a-l unge şi a-l încorona” pe Alfonso rege. Două zile mai târziu, Burchard însuşi a plecat la Neapole să facă pregătirile necesare; dispoziții privind primirea nunțiului papal, privind purtarea baldachinului, privind stabilirea itinerariului pentru intrarea cardinalului de Monreale în Neapole şi procesiunea lui până la catedrală au fost trecute pe listă de chibzuitul maestru de ceremonii, alături de „rolul nunțiului papal şi al regelui în ziua încoronării”.

La 30 aprilie, Burchard a avut o întrevedere cu Alfonso al II-lea pentru a-i explica detaliile ceremoniei şi pentru a fixa data, care avea să fie 8 mai, aleasă de rege, întrucât era ziua Înălțării Domnului.

În ziua de dinaintea încoronării, drept mulțumire pentru sprijinul acordat de Alexandru al VI-lea, Alfonso al II-lea a anunțat darurile pentru copiii papei. Cesare a primit dioceze napolitane profitabile; Juan a obținut fiefuri şi 33 000 de ducați pe an pentru a sluji drept condotier pentru Neapole; lui
Gioffre i s-au dat şase fiefuri napolitane, valorând 4 000 de ducați pe an, inclusiv prestigiosul titlu de prinț de Squillace, iar regele l-a făcut cavaler al Ordinului Herminei. De asemenea, a ratificat contractul de căsătorie dintre fiica sa nelegitimă, Sancia de Aragon, şi tânărul de 12 ani, Gioffre, care, ca prinț de Squillace, a purtat coroana în timpul ceremoniei de încoronare.

Trei zile mai târziu, în timp ce afară ploua cu găleata, Gioffre şi Sancia s-au căsătorit în capela de la castelul Nuovo. După nuntă, proaspăt căsătoriții au fost conduşi către dormitorul lor, „unde li se pregătise patul”, a relatat Burchard:

Nunțiul papal şi regele au rămas în aşteptare afară, tinerii căsătoriți au fost acum dezbrăcați de domnişoarele de onoare şi puşi împreună în pat, mirele în dreapta miresei. După ce aceştia, acum goi, au fost acoperiți cu cearceafurile şi pătura, au intrat nunțiul papal şi regele. În prezența lor, tinerii căsătoriți au fost dezveliți de domnişoarele de onoare până la buric, sau cam pe acolo, şi mirele şi-a îmbrățişat mireasa fără ruşine. Nunțiul papal şi regele au rămas acolo, vorbind între ei, vreo jumătate de oră, înainte de a-i părăsi pe cei doi.

Între timp, Burchard a profitat de acest prilej pentru a face o plimbare în jurul Golfului Napoli, vizitând diverse puncte de atracție, inclusiv izvoarele fierbinți de la Pozzuoli şi băile cu sulf şi sare de la Bagnoli, apoi a părăsit Neapole pe o catârcă în vârstă de patru ani numită Idrontina, primită cadou de la rege, împreună cu 100 de ducați de aur drept mulțumire pentru serviciile aduse.

La 12 iulie, Alexandru al VI-lea, însoțit de mai mulți cardinali, printre care şi Cesare, care avea 19 ani, a plecat la Tivoli,
unde intenționa să stea câteva zile ca să scape de căldura înăbuşitoare a verii şi să participe la o întâlnire cu Alfonso al II-lea la fortăreața Vicovaro din apropiere, un castel care îi aparținea lui Virginio Orsini, unul dintre căpitanii condotierilor care se luptau cu armata Neapolelui. Au discutat pe larg despre măsurile necesare pentru apărarea Neapolelui în fața francezilor. S-a convenit asupra unui plan de acțiune, însă, înainte să
fie pus în aplicare, o uriaşă armată franceză cu un efectiv de 30 000 de soldați şi 40 de tunuri puternice, sub comanda lui Carol al VIII-lea personal, a trecut Alpii la începutul lui septembrie, începându-şi lungul marş spre sud.

La Roma, alianța fățişă a lui Alexandru al VI-lea cu Neapole
şi Spania le-a făcut viața grea multor susținători ai Franței şi

Milanului, nu în ultimul rând în colegiu. Cardinalul Giuliano
della Rovere fugise în Franța în aprilie, cardinalul Ascanio Sforza a plecat la sfârşitul lui iunie. Cum ciuma făcea ravagii, ceremoniile pentru comemorarea morții lui Inocențiu
al VIII-lea şi aniversarea urcării în scaunul papal a lui Alexandru al VI-lea au fost anulate, sporind atmosfera terifiantă din oraş, care creştea zilnic odată cu veştile despre înaintarea lentă, dar neabătută a lui Carol al VIII-lea. A existat un moment de speranță curând după ce francezii au trecut Alpii, când s-a aflat că regele Carol al VIII-lea căzuse la pat în Asti din cauza pojarului, însă momentul a fost scurt, iar regele şi-a revenit
suficient cât să-şi continue drumul.

Guicciardini a consemnat multe semne şi prevestiri ale iminentului dezastru care au fost văzute atunci:

> Într-o noapte, în Apulia, pe cer au fost văzuți trei sori înconjurați de nori şi însoțiți de tunete şi fulgere înspăimântătoare. În teritoriul Arezzo a fost văzut un număr uriaş de soldați călare trecând pe cer cu un zgomot îngrozitor de trompete şi tobe. În toată Italia au fost văzute transpirând imagini sfinte şi statui şi peste tot s-au născut animale şi copii monstruoşi [...] de aceea oamenii erau plini de o groază incredibilă, înspăimântați cum erau deja de reputația puterii francezilor.

Trupele franceze au dat peste o opoziție slabă; s-a spus că au cucerit Italia cu bucățelele de cretă pe care intendenții le-au folosit pentru a însemna uşile caselor pe care le ocupau în drum spre sud. Cu siguranță, armata era una dintre cele mai puternice care au fost vreodată adunate şi era „aprovizionată cu o mare cantitate de artilerie, de un tip cum nu s-a mai văzut în Italia", a scris Guicciardini. Francezii creaseră arme noi: „Acestea se numeau tunuri şi foloseau ghiulele din fier în loc de piatră, cum erau până atunci, şi această armă nouă era considerabil mai mare şi

mai grea decât cea de dinainte.” Nu doar că erau mai puternice
decât tot ce se văzuse până atunci, dar erau şi mai manevrabile; masivele tunuri au fost transportate în Italia cu corabia şi descărcate în portul Genova, unde erau încărcate pe afeturi special construite. „Această artilerie făcea ca armata lui Carol
al VIII-lea să fie impresionantă”, a încheiat Guicciardini.

După ce au învins rezistența slabă a forțelor napolitane la Romagna şi au pus pe fugă flota napolitană la Rapallo, francezii au trecut Apeninii în octombrie şi au cucerit fortăreața Sarzana, unul dintre punctele-cheie ale Florenței în apărarea graniței. Alexandru al VI-lea l-a numit nunțiu papal pe cardinalul de Siena, Francesco Todeschini Piccolomini, cu misiunea de a negocia cu Carol al VIII-lea, însă cardinalul Giuliano della Rovere, care se alăturase taberei franceze, l-a convins pe rege să nu îl primească.

La 17 noiembrie, Carol al VIII-lea a intrat triumfal în Florența, în ovațiile puternice ale populației nestatornice pentru care sosirea armatei franceze fusese catalizatorul ce favorizase expulzarea detestatului Piero de Medici, care îşi exercitase cu aroganță autoritatea în oraş de la moartea tatălui său,
Lorenzo Magnificul, survenită cu doi ani în urmă. După ce, la 26 noiembrie, a încheiat o alianță cu noul guvern republican al Florenței, Carol al VIII-lea şi trupele lui şi-au continuat marşul spre sud, prădând în drumul lor zona rurală a Toscanei.

Câteva zile mai târziu, la Roma, Alexandru al VI-lea i-a arestat pe acei susținători importanți ai francezilor care rămăseseră în oraş, printre care Ascanio Sforza şi fiul nelegitim al marelui cardinal d’Estouteville, închizându-i în apartamentele de la etajul de sus al Palatului Vatican. Deşi camerele erau confortabile şi deținuților li s-a permis să

participe la liturghie în Capela Sixtină, ei erau bine păziți. În aceeaşi zi, Alexandru al VI-lea i-a informat pe ambasadorii Franței, care veniseră să obțină liberă trecere pentru armata franceză prin Statele Papale, că cererea lor a fost refuzată. Carol al VIII-lea l-a ignorat pe papă, continuându-şi drumul spre sud; la o lună de la sosirea în Florența, armata invadatoare a pus mâna pe Civitavecchia, un port important de pe teritoriul papal, în timp ce familia Orsini şi-a predat fortăreața din apropiere de Bracciano.

Lângă Viterbo, avangarda armatei franceze, aflată sub comanda lui Yves d'Alègre, a întâlnit două femei evident înstărite. S-a dovedit că una era Giulia Farnese, frumoasa amantă a lui Alexandru al VI-lea, care se întorcea la Roma după o vizită la soțul ei la moşia lui de la țară. Cealaltă era Adriana de Mila, prietena ei şi verişoara papei, căreia îi încredințase spre îngrijire copiii lui. A fost trimis un mesager la rege pentru a-l informa despre această întâlnire neaşteptată, iar Carol al VIII-lea a declarat că francezii nu se luptau cu femeile; însă Yves d'Alègre s-a gândit că nu strica să scoată nişte bani de la prizonierele care căzuseră în mod neaşteptat în mâinile lui şi, drept urmare, a cerut 3 000 de ducați pentru eliberarea lor.

Cu înțelepciune, Alexandru al VI-lea a acceptat imediat să plătească răscumpărarea şi cele două femei au fost trimise la Roma escortate de 400 de soldați. Lodovico Sforza nu a fost încântat, declarând: „Aceste doamne ar fi putut să fie folosite ca un bici frumos pentru a-l constrânge pe papă să facă tot ce i se cerea, căci el nu poate trăi fără ele. Francezii au primit doar
3 000 de ducați pentru ele, când el ar fi putut foarte bine să plătească 50 000 sau chiar mai mult pentru a le recupera."

Pe măsură ce principalul corp al armatei franceze se apropia de Roma, oraşul era tot mai îngrozit; casele şi palatele susținătorilor cunoscuți ai Franței erau jefuite.

Alexandru al VI-lea fusese sfătuit să fugă din Roma cât încă mai putea, dar pentru prima dată în viaţa lui părea extrem de nehotărât. Chemase sub drapel trupele napolitane ca să le lase apoi la vatră; refuzase în repetate rânduri să le permită francezilor libera trecere prin Statele Papale, doar ca să revoce ordinul; o dată a leşinat.

În cele din urmă, papa a decis să rămână în Roma şi a început să se gândească la căile prin care ar fi putut ajunge la o înţelegere cu Carol al VIII-lea. Mai întâi a ordonat apărarea oraşului şi i-a convocat în audienţă pe Burchard şi un anumit număr de alţi membri ai coloniei germane, care trăiau la Roma, pentru a le cere ajutorul. A subliniat „purtarea insolentă" a regelui francez şi faptul că a invadat Statele Papale; „nu anticipase un asediu din partea francezilor", a spus el, însă ar primi cu bucurie orice ajutor cu care naţiunea germană, „în care avea mare încredere", ar fi putut să contribuie la apărarea Romei. Burchard şi-a continuat astfel relatarea:

> Sanctitatea Sa ne-a sugerat să numim gardieni şi căpitani [...] şi să-i înarmăm şi să dăm toate ordinele necesare astfel încât, când o veni vremea, ei să se poată apăra, iar papa să poată folosi această oaste de strânsură în interiorul oraşului, însă nu în afara zidurilor.

Până la urmă, Burchard nu a reuşit să-şi convingă compatrioţii să fie de acord cu formarea acestei oşti total nelegitime; se simţeau legaţi, au spus ei, de promisiunea de a da ascultare căpitanilor străjilor din zona lor, lucru care se întâmpla de obicei într-o situaţie de urgenţă ca aceasta. Nici comandantul trupelor papale, Virginio Orsini, vărul soţului fermecătoarei Giulia, nu a fost mai încurajator; a ales să nu opună rezistenţă francezilor, care, a considerat el, erau irezistibili.

În stilul caracteristic, Alexandru al VI-lea a anunţat că avea să apere Castelul Sant'Angelo cu trupele aflate la dispoziţia sa şi, dacă era atacat, avea să stea pe zidurile lui

în odăjdii complete şi având asupra sa Sfintele Taine. Nu avea să părăsească Roma, a spus el, ca să ajungă prizonier la Neapole; era hotărât să rămână şi să încerce să ajungă la o înţelegere cu regele francez. Începuse lucrările la un şanţ adânc în jurul Castelului Sant'Angelo, fiind demolate câteva case. „Joi, 18 decembrie",
a scris Burchard, „toate lucrurile papei, inclusiv patul şi masa lui de împărtăşanie zilnică, au fost strânse pentru a fi mutate din Palatul Vatican la Castelul Sant'Angelo, veşmintele de la Bazilica San Pietro, toate cuferele cu bani din sacristie, armele din palat şi rezervele de hrană, precum şi toate bunurile papale au fost trimise la castel, în timp ce cardinalii, de asemenea, se pregăteau să se mute."

Sub zidurile Castelului Sant'Angelo, oraşul era acum în mare fierbere, căci oamenii fugeau la ţară, după ce îşi îngropaseră sau îşi ascunseseră obiectele de valoare pentru a le salva de hoţi şi de soldaţii prădători. „Nemulţumirea oamenilor este la apogeu", scria Fioramonte Bagolo, trimisul din Mantova. „Jafurile sunt teribile, crimele, fără măsură; se aud gemete şi plânsete de peste tot şi nimeni nu-şi putea aminti ca Biserica să fi fost vreodată într-o situaţie atât de disperată." Toţi cei care îşi puteau permite asta îşi puneau obiectele de valoare în caleşti şi părăseau oraşul. De la ferestrele Vaticanului, Alexandru al VI-lea şi fiul său Cesare, urmăreau trupele inamice strângându-se pe Monte Mario, chiar la nord de palat, mulţumiţi că şi ei, precauţi, îşi puseseră la adăpost comorile, în Castelul Sant'Angelo, şi erau pregătiţi pentru luptă.

Între timp, când s-au răspândit veştile despre atrocităţile comise de francezi, Carol al VIII-lea a încercat să domolească temerile locuitorilor Romei. Cardinalul francez Bertrand Perauld, căruia îi fusese refuzată intrarea în oraş la 22 decembrie, a fost auzit spunând că trupele „nu or să ia o găină sau un ou sau cel mai mic obiect fără a-l plăti în

întregime". A doua zi, i-a scris coloniei germane, spunând că invazia avea să aibă loc numai dacă „duşmanii" regelui, referindu-se la însuşi Alexandru al VI-lea, „continuă să rămână în Roma şi să zădărnicească o înţelegere". Mai mult, a insistat el, „Majestatea Sa promite că soldaţii lui nu vor face niciun rău vreunei prostituate din oraş sau oricărei alte persoane, de oriunde ar fi ele, decât dacă luptă împotriva regelui şi adepţilor lui".

Cu oraşul aproape înconjurat de trupele franceze, festivităţile pentru Sărbătoarea Naşterii Domnului au continuat cu o normalitate surprinzătoare: Burchard a consemnat că papa însuşi a fost prezent în Capela Sixtină la vecernia din Ajunul Crăciunului. Cardinalul de Monreale urma să oficieze Marea Liturghie în Capela Sixtină în ziua de Crăciun, însă în acea dimineaţă, înainte de a se crăpa de ziuă, sosise un curier cu un mesaj urgent pentru Alexandru al VI-lea, în care se spunea că regele Carol al VIII-lea dorea o înţelegere paşnică cu papa înainte de intrarea sa în oraş. După ce i-a informat pe cardinalii adunaţi în Sala del Pappagallo că intenţiona să-l lase pe Carol al VIII-lea să intre în Roma, papa l-a trimis repede pe cardinalul de Monreale să convină cu regele asupra termenilor, regele trimiţându-şi şi el solii la Vatican în acelaşi scop. La liturghia din Capela Sixtină de a doua zi, cu ocazia sărbătorii Sfântului Ştefan, Burchard s-a confruntat cu o situaţie stânjenitoare, fiind nevoit să stabilească locurile pe care să stea nu doar solii francezi, ci şi doi ambasadori ai regelui Neapolelui aflaţi la Roma:

> Cei din urmă n-au dorit să-şi dispute locurile cu nou-veniţii şi s-au retras, afirmând că nu ştiau cine erau aceştia, însă când, la ordinul papei, le-am explicat că erau ambasadori ai regelui Franţei, napolitanii şi-au reluat locurile şi le-au dat celorlalţi întâietate. Au intrat şi mulţi alţi francezi şi s-au aşezat la întâmplare pe bănci lângă clerici. I-am mutat de acolo şi le-am dat locuri mai potrivite, însă papei i-a displăcut ce făceam şi m-a chemat supărat să-mi

spună că îi distrugeam toate eforturile şi că trebuia să le permit francezilor să stea oriunde doreau.
Am răspuns într-un mod liniştitor, spunând că nu trebuia să se supere pentru că înțelegeam ce voia şi nu aveam să le mai spun o vorbă francezilor, oriunde stăteau în capelă.

La 31 decembrie, Alexandru al VI-lea şi-a trimis maestrul de ceremonii la Carol al VIII-lea. „La ordinul Sanctității Sale, am plecat să-l caut pe regele Franței ca să-l pun la curent cu ceremonia pentru primirea lui în oraş şi să-i aud dorințele şi să fac tot ce Majestatea Sa mi-a poruncit să fac", a scris Burchard. Din cauza ploii torențiale, a drumurilor care s-au înfundat de la noroi şi a vitezei cu care călărea Majestatea Sa, Burchard nu a putut să-l salute pe rege atât de oficial precum şi-ar fi dorit. Ca răspuns la întrebările lui Burchard, Carol al VIII-lea a spus „că el voia ca intrarea sa în oraş să fie fără pompă". L-a invitat, totuşi, pe maestrul de ceremonii „să continui să călăresc alături de el şi, cale de vreo 6 km, a vorbit neîncetat cu mine, punându-mi întrebări despre sănătatea papei şi a cardinalilor". Burchard a observat interesul deosebit al regelui pentru Cesare, fiul lui Alexandru al VI-lea, din numeroasele întrebări pe care le-a pus despre situația şi statutul lui „şi despre multe alte lucruri, la care nu prea am putut să dau răspunsuri adecvate".

Între timp, corpul principal al armatei lui Carol al VIII-lea a intrat în Roma în jurul orei trei din după-amiaza ultimei zile a lui decembrie. Alexandru al VI-lea şi familia sa s-au adăpostit în Castelul Sant'Angelo, în timp ce Giulia Farnese a fost scoasă repede din oraş de fratele ei, cardinalul Alessandro Farnese. Aceste măsuri de precauție s-au dovedit fără rost. „De două ori tunurile noastre grozave au fost gata să tragă asupra Castelului Sant'Angelo, însă în ambele dăți regele s-a opus", a scris
Philippe de Commynes.

Armatei franceze i-a luat şase ore să intre pe poarta de la Santa Maria del Popolo, iar ultimii soldaţi rătăciţi au intrat mult după căderea nopţii. La lumina torţelor şi a felinarelor, soldaţii şi caii au străbătut străzile înguste plini de noroi şi uzi pe ploaia torenţială: infanteria elveţiană şi germană cu paloşe şi lăncii lungi, arcaşii gasconi, cavalerii francezi, arcaşii scoţieni, artileriştii cu tunuri de bronz şi muschete. Escortat de cardinalii Ascanio Sforza şi Giuliano della Rovere şi înconjurat
de paza de corp şi curtenii splendid îmbrăcaţi, venea însuşi Carol al VIII-lea, un tânăr scund şi urât, cu un nas coroiat uriaş şi o gură cu buze cărnoase mereu deschisă.

„În fiecare casă erau focuri şi torţe şi lumini, iar oamenii erau auziţi strigând continuu «Franţa! Franţa!» şi «Vincoli! Vincoli!»", nota Burchard (San Pietro in Vincoli aparţinea cardinalului Giuliano della Rovere). La Palazzo Venezia, marele palat construit de Paul al II-lea la poalele colinei Capitoliului, acum reşedinţa cardinalului Lorenzo Cibò, regele a descălecat şi a fost condus înăuntru de gazda sa. A intrat şchiopătând în sufragerie şi s-a aşezat lângă foc în papuci, în timp ce un servitor îi pieptăna părul şi şuviţele răzleţe de barbă roşcată. Mâncarea a fost pusă pe masă; un şambelan a gustat fiecare fel de mâncare înainte ca regele să mănânce, iar resturile au fost aruncate într-un urcior de argint. Patru doctori au gustat vinul în care şambelanul a cufundat un corn prins pe un lanţ de aur, înainte ca Majestatea Sa să ridice cupa la buze.

Cardinalul Cibò pregătise cele mai bune apartamente ale sale „pentru găzduirea ambasadorilor şi a altor francezi", a scris Burchard, adăugând că demnitarilor „li s-au asigurat o mulţime de paturi de paie, dar am observat că aceşti saci de paie nu erau niciodată curăţaţi; de uşi şi şemineuri atârnau lumânări de seu şi, deşi pereţii erau împodobiţi cu tapiserii frumoase, locul semăna cu o cocină de porci".

În ciuda asigurărilor lui Carol al VIII-lea că soldații lui aveau să îi respecte pe romani şi proprietățile lor, ei au produs multe necazuri. Burchard a relatat că, „în drumul lor, trupele franceze intrau cu forța în casele de pe ambele părți ale drumului, dându-i afară pe proprietarii lor, caii şi alte bunuri, dând foc obiectelor din lemn, mâncând şi bând orice găseau fără să plătească nimic". Joi, 8 ianuarie, a consemnat el, „casa lui Paolo Branco, un cetățean roman, a fost jefuită şi răscolită de francezi, care i-au ucis cei doi fii, în timp ce alții, inclusiv evreii, au fost omorâți şi casele lor au fost prădate; nici măcar casa donnei Vannozza dei Cattanei, mama cardinalului Cesare Borgia, nu a scăpat".

Până şi bătrânul Burchard avea să sufere din cauza soldaților nesupuşi. „Când m-am întors acasă după liturghie, am constatat că francezii intraseră în casă împotriva voinței mele", s-a plâns el. „Mi-au luat şapte dintre cei opt cai, catâri şi măgari pe care îi aveam în grajd şi în locul lor au lăsat şapte dintre caii lor înşeuați care îmi mâncau de zor fânul." Camerele lui, la fel ca acelea ale servitorilor săi, fuseseră rechiziționate de nobilii francezi şi suitele lor. În cele din urmă, Carol al VIII-lea a fost nevoit să dea un ordin prin care le interzicea soldaților săi să intre cu forța în case, încălcarea acestui ordin fiind pedepsită cu moartea.

În timp ce Alexandru al VI-lea făcea un joc al aşteptării în confortul şi siguranța apartamentelor sale din Castelul Sant'Angelo, unde era ascuns cu Cesare şi mai mulți cardinali napolitani, Carol al VIII-lea îşi petrecea timpul primind vizitele diverşilor cardinali şi ocupându-se de potopul de plângeri împotriva soldaților lui. Într-o zi, escortat de o companie,
a fost condus într-un tur al Romei pentru a vedea punctele de atracție ale oraşului, în alta, a fost la Bazilica San Sebastiano cu anturajul lui.

Abia pe 16 ianuarie s-au întâlnit cei doi conducători față în față. În ziua aceea, Carol al VIII-lea a mers călare până la Bazilica San Pietro unde a ascultat liturghia în capela regală franceză, care fusese restaurată de tatăl lui, Ludovic al XI-lea, şi era închinată Sf. Petronilla, fiica primului papă. „Dacă nu mă înşală memoria, liturghia nu s-a cântat", a consemnat
Burchard. Regele a fost apoi condus la palatul papal, unde camerele luxoase ale apartamentelor lui Alexandru al VI-lea fuseseră pregătite ca el şi suita lui să ia masa. Între timp, papa venea de la Castelul Sant'Angelo la Vatican în lectica sa ceremonială. Ambițiosul monarh în vârstă de 24 de ani, descris de Guicciardini ca „nefiind deosebit de inteligent cu privire la treburile politice şi luat de valul dorinței sale arzătoare de a conduce şi de setea de glorie", era pe cale să fie tras pe sfoară de vicleanul papă.

„Când i s-a spus de apropierea Sanctității Sale", a scris Burchard, înflăcăratul rege tânăr, nu prea versat în subtilitățile dobândirii avantajului diplomatic, „s-a dus în grabă în capătul celei de-a doua grădini private să-l întâmpine". Zărindu-l pe papă, s-a apropiat de el şi şi-a îndoit de două ori genunchii în fața lui. „La început, Sanctitatea Sa s-a prefăcut că nu a văzut acest gest, însă, când Majestatea Sa a venit mai aproape şi era pe cale să repete gestul a treia oară, papa şi-a scos tiara şi, întinzând mâna să-l oprească pe rege din îngenunchiat,
l-a sărutat."

Lipsa de formalitate a lui Alexandru al VI-lea era calculată, ca şi aparenta lui insistență asupra egalității dintre cei doi conducători. Burchard a continuat: „La această primă întâlnire
a lor, ambii bărbați erau cu capul descoperit, iar regele nu a sărutat nici piciorul, nici mâna papei. Sanctitatea Sa a refuzat să-şi pună la loc tiara pe cap, până nu îşi punea şi

regele pălăria, însă într-un final amândoi şi-au acoperit capul în acelaşi timp.” În acea zi, mai târziu, Alexandru al VI-lea a dat dovadă de aceeaşi deferenţă când, după ce l-a însoţit pe Carol al VIII-lea în Sala del Pappagallo, a refuzat să se aşeze până nu s-a aşezat şi oaspetele său.

De asemenea, Alexandru al VI-lea a acceptat cererea lui Carol al VIII-lea de a-i oferi titlul de cardinal lui Guillaume Briçonnet, episcop de St. Malo şi membru de încredere al consiliului privat al regelui, şi să-l învestească imediat. Burchard a fost trimis numaidecât să găsească o pălărie[8] şi o robă de cardinal. „Pălăria a fost furnizată de cardinalul Cesare Borgia, iar mantia a fost împrumutată din camerele cardinalului Pallavicini”, a scris Burchard. Toţi cardinalii prezenţi erau acum aşezaţi ca pentru un consistoriu, iar Alexandru al VI-lea, conform lui Burchard, „a spus că era bucuros să accepte cererea regelui dacă şi cardinalii considerau ocazia potrivită”.

Unul câte unul, cardinalii şi-au dat consimţământul şi papa l-a învestit prompt pe Briçonnet cu însemnele noului său rang. „După ce acest lucru a fost săvârşit, cardinalul de St. Malo a sărutat piciorul şi mâna papei şi apoi, ridicat de papă, a primit sărutarea pe gură”, nu doar de la Alexandru al VI-lea, ci şi de la toţi ceilalţi cardinali prezenţi.

Acum însuşi Alexandru al VI-lea s-a ridicat de la locul lui şi a spus că dorea să-l conducă pe rege înapoi la apartamentele regale, însă Carol al VIII-lea „a refuzat categoric să permită asta”. Prin urmare, a fost însoţit de cardinali până la intrare, unde l-au lăsat. Uşile erau păzite de mercenari scoţieni, care aveau în mod special datoria de

---

[8] Denumită *galero* şi având boruri largi, aceasta era purtată în trecut de clerul din Biserica Romano-Catolică. Pălăria unui cardinal avea culoarea roşie. Purtarea ei a fost abolită în 1969 (n. red.).

a-l păzi pe regele Franței şi de a nu lăsa pe nimeni să intre, în afară de membrii casei regale.

După două zile, la 18 ianuarie, reuşind să evite cu dibăcie două dintre cererile lui Carol al VIII-lea – convocarea unui consiliu pentru a se dezbate problema reformei Bisericii şi recunoaşterea de către papă a pretenției lui asupra Neapolelui – Alexandru al VI-lea i-a acordat permisiunea oficială de liberă trecere prin Statele Papale, o victorie oarecum à la Pirus pentru tânărul rege, care deja deținea cea mai mare parte a teritoriului din nordul Romei şi ştia că papa nu avea forțele necesare pentru a-l împiedica să ia restul dacă voia. În schimb, Alexandru smulsese de la Carol al VIII-lea promisiunea de a-şi declara public obediența față de papă.

A fost o victorie diplomatică pentru Alexandru al VI-lea. Cu o lună în urmă fusese sub asediu şi oraşul lui era în fierbere, puterea lui era, în cel mai bun caz, fragilă, iar acum îşi restabilise pe deplin autoritatea. Termenii înțelegerii au fost citiți în mod formal şi scrişi „în franceză pentru Majestatea Sa şi în latină pentru papă".

Capitolul 7

Cucerirea Neapolelui

„Au violat femeile, apoi le-au jefuit."

În următoarele zile, s-a văzut cum Carol al VIII-lea îşi ținea partea lui de învoială. La 19 ianuarie 1495, a

consemnat Burchard, „Sala Regia de la Vatican era pregătită în modul tradiţional pentru consistoriul public în care regele Franţei avea să depună jurământul solemn de supunere”. Când totul a fost gata, papa i-a cerut lui Burchard să-l informeze pe rege, „pe care l-am găsit lângă şemineul din camera lui, în pieptar şi cu şireturile de la ghete încă nelegate”. Când i s-a spus că prezenţa lui era dorită, regele, mai înţelept decât înainte, a răspuns că trebuia să se îmbrace şi, după aceea, avea de gând să meargă la liturghie la Bazilica San Pietro şi apoi să ia masa, ulterior având să vină la Sanctitatea Sa. Când cardinalii care urmau să-l escorteze pe Carol al VIII-lea până în Sala Regia au ajuns la camerele lui, l-au găsit tot la masă şi au fost nevoiţi să aştepte, aşezaţi pe băncile de sub ferestre. A întârziat şi mai mult, insistând ca Burchard să repete iar şi iar ordinea ceremoniei şi, abia după vreo două ore, grupul regal a ajuns în sfârşit.

În decorul magnific al Sălii Regia, proiectat anume pentru primirea regilor şi împăraţilor sau a ambasadorilor acestora, Carol al VIII-lea s-a adresat papei: „Preasfinte Părinte, am venit să aduc omagii şi profundul meu respect Sanctităţii Tale în acelaşi fel în care au făcut-o predecesorii mei, regii Franţei.”

La 28 ianuarie, când Carol al VIII-lea şi-a luat rămas-bun de la Alexandru al VI-lea, s-au despărţit în relaţii amicale sincere sau, după cum a considerat cardinalul Giuliano della Rovere, în abjectă capitulare din partea regelui. Maestrul de ceremonii a descris despărţirea lor:

> Regele şi papa au rămas retraşi scurt timp, şi apoi li s-a alăturat Cesare Borgia pentru încă un sfert de oră, după care Majestatea Sa a fost condusă de papă şi cardinalii lui până la coridorul care ducea la apartamentele de sus ale palatului. Acolo, regele a îngenuncheat, cu capul descoperit, iar papa, scoţându-şi mitra, l-a sărutat, însă a refuzat ferm să-l lase pe rege să-i acopere picioarele cu sărutări, ceea ce Majestatea Sa părea să vrea să facă. Apoi regele a plecat.

Cel care pleca cu Carol al VIII-lea, pentru a-l însoți la Neapole deghizat în nunțiu papal, în realitate însă ca garant al bunei purtări a lui Alexandru al VI-lea, era Cesare. L-a făcut pe rege să aştepte cât timp s-a întors în apartamentele sale. „În cele din urmă, Cesare a apărut purtând pălăria de cardinal şi, cu permisiunea Sanctității Sale, a încălecat pe cal alături de rege. Majestății Sale i-a dăruit şase cai extrem de frumoşi, gata de plecare, cu frâiele puse, dar fără şei, iar apoi regele şi Cesare au plecat."

În acea seară, a sosit un curier care i-a transmis lui Alexandru al VI-lea vestea că regele Alfonso al II-lea fugise din Neapole – „din pură laşitate", a comentat cronicarul francez al vremii Philippe de Commynes – încărcând patru galere cu lucruri de preț, navigând spre Sicilia, apoi spre Spania, pentru a recruta forțe care să lupte cu francezii, după cum se spunea în scrisoare.

În seara următoare, la 29 ianuarie, a sosit vestea că, de fapt, Alfonso al II-lea, care, cu doar nouă luni în urmă, fusese încoronat de nepotul papei, cardinalul de Monreale, abdicase acum în favoarea fiului său, Ferrante al II-lea. Acesta, care la ordinul tatălui său se căsătorise cu Isabela de Aragon, sora tatălui său, „trecuse prin Neapole, unde primise de la toți jurăminte de credință" şi îi eliberase pe toți nobilii întemnițați de Ferrante I şi Alfonso al II-lea, în afară de cei cunoscuți ca asociați cu francezii, pe care îi executase.

La 30 ianuarie, curierii au adus veşti şi mai dramatice de la Neapole, de data asta cu privire la Cesare. Burchard a consemnat următoarele:

> Vineri, 30 ianuarie, papa a fost informat că, deghizat în lacheu regal, cardinalul de Valencia fugise de la curtea regelui Franței la Velletri. Chiar era adevărat. Cardinalul petrecuse noaptea în casa lui Antonio Florès, auditoriul Rotei, unde se dusese imediat la sosirea în Roma. Când părăsise oraşul în compania regelui, luase cu el 19 animale de povară, toate frumos gătite şi, aşa se pare,

încărcate cu obiecte de valoare, dar numai doi dintre aceşti cai, de fapt, cărau vase de aur şi argint şi alte obiecte preţioase. În prima zi a călătoriei, în timp ce regele şi cardinalul se îndreptau spre Marino, aceşti doi cai au rămas în urma celorlalţi şi, în acea seară, s-au întors la Roma. Servitorii cardinalului le declaraseră oficialilor de la curtea franceză că animalele fuseseră capturate şi li se luase încărcătura. Ceilalţi 17 au ajuns la curte şi, după fuga cardinalului, cuferele au fost deschise şi găsite goale. Mă rog, cel puţin asta mi s-a spus, dar eu cred că nu e adevărat.

Când a aflat despre dispariţia lui Cesare, Carol al VIII-lea s-a înfuriat. „Toţi italienii sunt nişte câini mizerabili şi Sfântul Părinte e la fel de rău ca cel mai rău dintre ei", a spus el. Regele bănuia că Alexandru al VI-lea ştia foarte bine unde era fiul său şi că i se spusese dinainte despre încercarea lui Cesare de a fugi de îndată ce avea ocazia. Totuşi, papa şi-a trimis secretarul la Carol al VIII-lea să-i transmită scuzele sale sincere în privinţa comportamentului fiului său.

Până la mijlocul lui februarie, Carol al VIII-lea intrase în Capua, unde, s-a spus, apăruseră semne ciudate. Conform relatării lui Burchard,

într-o noapte, în timp ce dormea în camera lui, a fost trezit de două ori de un glas înspăimântător; a deschis un cufăr din camera lui şi a găsit un steag care stătea drept şi, în groaza lui, a jurat că nu avea să se întoarcă în Franţa fără să fi ocupat Ţara Sfântă şi fără să fi recucerit mormântul lui Hristos din Ierusalim; a mai promis să construiască şi să înzestreze o capelă în Neapole în cinstea Sfântului Duh.

Carol al VIII-lea a intrat în Neapole la 22 februarie, furişându-se tăcut în oraş şi poposind la Castelul Capuano, pentru că celelalte trei castele regale, inclusiv Castelul Nuovo, au rămas în mâinile trupelor loiale lui Ferrante al II-lea. După cum a scris un cronicar francez, „[d]uminică, după un prânz excelent, [regele] şi-a pus veşmintele oficiale şi, cu bucurie, nu cu răutate, a intrat în oraş cu pompă,

etalându-şi astfel puterea acolo, deşi în acea zi nu a avut o intrare autentică."

Guicciardini a consemnat punctul de vedere al populației: „Reputația ultimilor doi regi era atât de odioasă în rândul poporului şi aproape al tuturor nobililor, încât exista mult entuziasm pentru regimul francez."

Carol al VIII-lea intenționa să se distreze în Neapole. Oraşul era „un paradis pe pământ", a declarat el. Era cu siguranță „unul dintre cei mai desfrânați bărbați din Franța", găsea o mulțime de prilejuri să-şi satisfacă „pofta de copulație" şi „de a-şi schimba partenerele" astfel încât, „odată ce avusese parte de o femeie, nu-i mai păsa de ea, găsind plăcere la unele proaspete". Soldații lui erau la fel de desfrânați şi, după ce în Roma stârniseră ură împotriva lor, acum ajungeau să fie detestați şi în Neapole, în ciuda bucuriei cu care fuseseră primiți la început. După cum a comentat Guicciardini,

> aroganța înnăscută a francezilor, exacerbată de uşurința victoriei lor, a făcut ca ei să aibă o părere foarte bună despre sine şi niciun pic de respect pentru vreun italian. Puneau stăpânire pe locuințe cu insolență şi violență în Neapole şi în alte părți ale regatului şi, oriunde era încartiruiți, erau detestați; peste tot se purtau cu gazdele lor atât de rău, încât prietenia cu care fuseseră primiți se transforma acum în ură arzătoare.

Francezii erau „oameni proşti, murdari şi desfrânați", a constatat alt observator italian şi a adăugat:

> Umblau întruna după femei. [...] Manierele lor la masă erau dezgustătoare. [...] Ori de câte ori unul dintre ei intra în casa unui napolitan, lua întotdeauna cele mai bune camere şi îl trimitea pe stăpânul casei să doarmă în cele mai proaste. Furau vin şi cereale şi le vindeau la piață. Violau femeile, apoi le jefuiau, smulgându-le inelele de pe degete, iar dacă vreuna se împotrivea, îi tăiau degetele ca să ajungă la inele [...] Chiar şi aşa, îşi petreceau mult timp la biserică rugându-se.

Mai mult, sosirea francezilor a coincis cu prima epidemie de sifilis, cunoscut de italieni ca *morbo gallico* sau *mal francese*, iar de către francezi, ca *le mal de Napoli*. Această boală venerică molipsitoare – „atât de oribilă, încât ar trebui să fie menționată ca una dintre cele mai grave calamități", scria Guicciardini – a ajuns în Europa în 1494, adusă probabil din Indiile de Vest sau din America de marinarii lui Cristofor Columb. S-a răspândit repede, iar doctorii, confruntându-se pentru prima dată cu ea, n-au ştiut ce să facă; după spusele lui Guicciardini, „deseori aplicau remedii nepotrivite, dintre care multe erau dăunătoare şi, în mod frecvent, întreţineau contaminarea". În Roma a fost atât de virulentă, încât 17 persoane din familia şi de la curtea lui Alexandru al VI-lea, inclusiv Cesare, au avut nevoie să fie tratate vreme de două luni.

Timp de aproape două luni după fuga lui de la curtea franceză la Velletri, despre Cesare nu s-a auzit nimic credibil, iar apoi, ca un deus ex machina, a reapărut în Roma, unde, cu iscusința lui obişnuită la astfel de probleme, s-a apucat să organizeze atacul asupra trupelor elveţiene rămase în oraş când armata franceză a plecat la Neapole. Trupele au fost atacate în piața din fața Bazilicii San Pietro de o mare unitate de luptă spaniolă care a ucis peste 20 de soldați şi a rănit mai mulți.

> După aceea, unii au spus că toate aceste acte violente au fost ordonate de Cesare Borgia [a consemnat Burchard] pentru că aceşti soldați elveţieni erau în slujba francezilor şi, cu violență şi fără temei, prădaseră casa mamei lui, jefuind-o de 800 de ducați şi alte bunuri de valoare.

Sigur, Cesare dobândise deja reputația că nu ierta niciodată ce considera el a fi o nedreptate şi că pedepsea cu cruzime pe oricine îl supăra în vreun fel; iar după ce fugise din custodia lui Carol al VIII-lea, se gândea acum în ce fel putea să-i facă rău regelui francez.

În ciuda răspândirii sifilisului, a indisciplinei soldaților săi şi a nevoii de a se întoarce în Franța înainte de constituirea unei alianțe a statelor italiene, Carol al VIII-lea a fost nevoit să întoarcă spatele plăcerilor din Neapole. Însă abia la sfârşitul celei de-a treia săptămâni din mai 1495 a început lungul marş spre nord. A sosit în Roma patru zile mai târziu, aşteptându-se să poată avea o întrevedere cu Alexandru al VI-lea, care, spera el, avea să recunoască oficial cucerirea Neapolelui de către el şi să-l încoroneze rege, dar nu l-a găsit decât pe cardinalul Antoniotto Pallavicini, care fusese lăsat să conducă oraşul. Vicleanul papă plecase, împreună cu 19 cardinali, cu mai mult de 4 000 de soldați şi cu întreaga curte papală, mai întâi la Orvieto, iar apoi, când regele francez a amenințat că se duce acolo după el, la Perugia.

Între timp, forțele Ligii Sfinte se adunau în Lombardia pentru a-i ataca pe francezi în timp ce aceştia se îndreptau spre trecătorile din Alpi. Până la sfârşitul lui iunie, armata care se întorcea trecuse Apeninii, dar la 6 iulie înaintarea ei s-a oprit brusc la Fornovo, lângă malurile râului Taro, unde a întâlnit trupele mercenare ale Sfintei Ligi sub comanda lui Francesco Gonzaga, marchizul de Mantova. Lupta a fost aprigă, dar scurtă, ținând mai puțin de o oră, francezii neavând ocazia să-şi folosească artileria invincibilă. Francezii au pierdut doar 200 de oameni; Liga Sfântă a numărat peste 3 000 de morți. Guicciardini a scris: „Laurii victoriei au fost acordați în general francezilor datorită diferenței mari în ceea ce priveşte numărul morților" şi „pentru că ei câştigaseră liberă trecere pentru a înainta, acesta fiind motivul pentru care se dăduse lupta."

Totuşi, întrucât rămăsese în posesia câmpului şi capturase o parte din convoiul de bagaje – care includea o bucată din Sfânta Cruce, un spin sacru, unul dintre membrele moaştelor Sf. Denis, veşmântul binecuvântatei

Fecioare şi o carte care înfăţişa femei goale „pictate în locuri şi vremuri diferite [...] cu desene reprezentând raporturi sexuale şi imoralitate din fiecare oraş” – marchizul de Mantova a revendicat victoria. Poeţii de la curtea sa din Mantova au sărbătorit succesul lui prin proză şi versuri şi, în ceea ce îl privea, marchizul a început construirea unei capele votive în oraş, însărcinându-l pe Andrea Mantegna, un pictor aflat în slujba sa, să picteze *Madonna della Vittoria* (aflată acum la Luvru), cu el în armură, stând în genunchi la picioarele Fecioarei, flancat de sfinţii războinici – arhanghelul Mihail şi Sf. Gheorghe.

Însă, deşi răniţi, epuizaţi şi bolnavi, soldaţii francezi erau încă o forţă şi nu fuseseră înfrânţi. Însoţiţi de catâri, câte unul la doi bărbaţi, încărcaţi cu obiecte de preţ, au înaintat spre Alpi fără a întâmpina niciun obstacol şi au ajuns cu bine în Franţa. Italienii şi-au dat seama şocaţi că, în ciuda tuturor virtuţilor, talentelor, bogăţiei, istoriei trecute şi experienţei lor, nu fuseseră în stare să ţină piept soldaţilor barbari din nord, iar Alexandru al VI-lea, atât de mândru de robusteţea lui şi înclinat spre a-şi compara forţa cu cea a taurului de pe blazonul Borgia, nu fusese capabil să se opună puterii unui rege străin.

Capitolul 8

Taurul Borgia

„Mulţi sunt ajutaţi de noroc, fără să fie înzestraţi cu talentul necesar.”

Curând după alegerea sa, Alexandru al VI-lea a început să plănuiască, la Vatican, o nouă anfiladă, şapte încăperi în total, pentru uzul personal, şi să le decoreze conform gusturilor sale pentru lux ostentativ. Această anfiladă, cunoscută ca *Appartamento Borgia*, a supravieţuit, cu excepţia unei singure camere, care a fost distrusă, fiind şi azi una dintre atracţiile principale ale turului palatului papal.

Cu pardoseală din plăci de ceramică, încăperile au un vizibil aspect spaniol – într-adevăr, plăcile au fost comandate anume de papă din Spania – şi decoraţiile lor din stuc aurit contrastau puternic cu capela austeră pictată de Fra Angelico, din Florenţa, pentru Nicolae al V-lea.

În ciuda predilecţiei lui pentru ambianţe luxoase, Alexandru al VI-lea era renumit pentru faptul că mânca puţin, rareori mai mult de un singur fel de mâncare, conform spuselor ambasadorului din Ferrara, Giovanni Boccaccio, potrivit cărora toţi cardinalii evitau, pe cât posibil, să mănânce împreună cu papa pentru că masa lui era foarte sărăcăcioasă în comparaţie cu a lor, mai ales în Postul Mare şi vinerea, când se serveau de obicei sardine în loc de mâncărurile cu carne preparate de cei şase bucătari ai papei.

Moda stucului aurit era nouă şi fusese inspirată de descoperirea, aproape de Colosseum, a rămăşiţelor Casei Aurii a lui Nero, palat de opulenţă legendară, construit de împărat, al cărui circ răsunase de urletele populaţiei romane în locul în care se află acum Vaticanul.

Vizitarea ruinelor nu a fost o treabă uşoară; înarmaţi cu lumânări de seu şi cutii pline cu şuncă, pâine, mere şi vin, pictorii şi alţii oameni interesaţi de rămăşiţele antichităţii s-au târât printr-o deschizătură îngustă din panta colinei Esquiline şi, apoi, prin coridoare şi mai mici, murdare şi fără pic de lumină, care fuseseră săpate sub bolţile

palatului, pe unde şi-au aprins torţele pentru a întrezări stucatura strălucitoare şi frescele care datau din perioada Imperiului Roman şi, în entuziasmul lor, mulţi şi-au lăsat semnătura pe pereţi.

Pictorul ales de Alexandru al VI-lea să-i decoreze încăperile a fost un anume Bernardino di Betto di Biagio, mai cunoscut drept Pinturicchio, talentatul pictor din Perugia, care în Roma avea reputaţia de a fi principalul autor de lucrări în noul „stil imperial". Şi el trebuie să se fi târât prin coridoarele murdare şi întunecoase din palatul lui Nero, deşi nu şi-a lăsat semnătura acolo.

Giorgio Vasari nu era foarte impresionat de talentele lui:

> Aşa cum mulţi sunt ajutaţi de noroc, fără să fie înzestraţi cu talentul necesar, există şi un număr infinit de oameni pricepuţi care, dimpotrivă, suferă din pricina unei sorţi potrivnice şi ostile [...] ei îi place să-şi folosească bunăvoinţa pentru a înălţa anumiţi oameni care n-ar fi niciodată cunoscuţi prin propriul merit, cum e cazul cu Pinturicchio din Perugia.

Totuşi, papei i-a plăcut mult lucrarea lui Pinturicchio şi l-a răsplătit cu donaţii de pământ în Statele Papale. Apartamentele lui Alexandru al VI-lea sunt un monument plin de forţă pentru familia Borgia. Simbolurile Borgia, mai cu seamă taurii Borgia – într-un tablou, încălecaţi de un Cupidon – sar în ochi, la fel ca simbolurile casei de Aragon, pe care papa a ales-o să-i definească ascendenţa. Însă, lucru bizar, pe tavanul aşa-zisei Sala dei Santi erau imagini cu zeităţile egiptene Isis şi Osiris care, conform unuia dintre secretarii papei, puteau fi şi ele strămoşii lui Alexandru al VI-lea.

Camerele aveau alte legături de familie. Lucrezia era înfăţişată ca Sf. Ecaterina din Alexandria, înfrângându-l pe împăratul păgân cu forţa argumentelor ei; Gioffre şi Sancia apăreau ca un cuplu tânăr în mulţimea din spatele ei, în timp ce Juan, duce de Gandía, putea fi văzut, superb

îmbrăcat ca întotdeauna, călare pe un cal alb, iar Cesare priveşte cu ochi săgetători din spatele tronului împărătesc aflat în dispută.

Alexandru al VI-lea însuşi apare în fresca *Învierea*, asistând la acest moment dramatic într-o atitudine de rugăciune, splendid îmbrăcat într-o sfită brodată şi împodobită cu bijuterii, cu o tichie pe capul care chelea, mâinile împreunate în rugăciune şi tiara pe pământ, dinaintea lui. Deasupra uşii unei camere, Pinturicchio a pictat alt portret al lui Alexandru al VI-lea, de data asta adorând o frumoasă Fecioară, căreia, conform lui Vasari, i-a dat chipul Giuliei Farnese.

În timp ce Pinturicchio şi ajutoarele lui lucrau în Palatul Vatican, în alte locuri din Roma, alţi pictori, sculptori şi constructori munceau de zor la porunca lui Alexandru al VI-lea. La Bazilica San Pietro au terminat marea fântână din piaţă, care fusese începută de Inocenţiu al VIII-lea, şi au împodobit-o din belşug cu taurii Borgia. De asemenea, au adăugat al doilea etaj logiei binecuvântării din capătul pieţei, unde, câţiva ani mai târziu, papa avea cât pe ce să fie lovit de un suport de torţă din fier care a căzut în timp ce el se uita la o luptă cu tauri; şi au construit un drum nou de la Castelul Sant'Angelo la Vatican, pe care papa l-a numit Via Alessandrina (acum, Borgo Nuovo).

Alexandru al VI-lea a mai comandat lucrări de reparaţii la mai multe biserici din Roma, inclusiv la San Giacomo degli Spagnuoli, biserica preferată de colonia spaniolă din oraş; pe când era cardinal, cheltuise o sumă considerabilă pe un basorelief minuţios lucrat din marmură reprezentând Fecioara şi Pruncul, pentru marele altar din Santa Maria del Popolo, taurii Borgia ieşind în evidenţă pe scuturile ţinute de heruvimi (acum, în sacristia bisericii). Demn de reţinut este şi faptul că a plătit pentru un splendid tavan aurit din Bazilica Santa Maria Maggiore, contribuţia sa financiară

fiind marcată, din nou, de cantitatea generoasă de tauri Borgia; s-a spus că aurul era primul ce provenea din minele din Peru şi îi fusese procurat papei de către Ferdinand şi Isabela ai Spaniei.

Însă cea mai renumită lucrare de artă din vremea pontificatului lui Alexandru al VI-lea a fost *Pietà* a lui Michelangelo Buonarotti, comandată nu de papă, ci de ambasadorul regelui Franței. Michelangelo sosise la Roma de la Florența la 25 iunie 1496, pentru a lucra sub patronajul cardinalului Raffaello
Riario, care cheltuise 200 de ducați pe un Cupidon adormit, în mărime naturală, al sculptorului, având impresia că era o lucrare a unuia dintre sculptorii renumiți ai Antichității.

Curând după sosirea lui în oraş, „un câmp întins în care un om îşi poate demonstra valoarea", cum l-a descris, Michelangelo i-a făcut o vizită cardinalului Riario în grandiosul lui palat, construit, se zvonea, cu banii pe care îi câştigase la jocuri de noroc cu Franceschetto Cibò, fiul lui Inocențiu al VIII-lea. Cardinalul l-a întrebat dacă putea să realizeze nişte „lucrări frumoase" pentru colecția sa. „Am răspuns că aş putea să fac astfel de lucrări splendide precum deținea în palatul lui, dar că vom vedea ce pot eu face; aşa că am adus o bucată de marmură pentru o siluetă în mărime naturală şi am să încep să lucrez la ea lunea viitoare", a consemnat Michelangelo.

Rezultatul acestei comenzi a fost silueta rotofeie a lui Bacchus beat, care poate fi văzută acum în Muzeul Bargello din Florența. Evident că subiectul şi purtarea nu i-au plăcut cardinalului, care, se pare, a respins lucrarea, ce a fost văzută mai târziu printre piesele antice din grădina bancherului Jacopo Galli, sub ocrotirea căruia era Michelangelo.

Însă Michelangelo a găsit curând alt protector în persoana cardinalului francez Jean Bilhères de Lagraulas, care a

comandat *Pietà* pentru cavoul său din capela regală franceză din Bazilica San Pietro, închinată Sf. Petronilla, şi i-a dat o scrisoare de recomandare către oficialii marelui oraş-stat republican Lucca, prin care sculptorul avea nevoie să treacă în drumul său spre carierele de marmură albă de la Carrara: „Am convenit recent cu maestrul Michelangelo di Ludovico, sculptor florentin şi purtătorul acestei scrisori, să facă pentru noi o piatră funerară din marmură, anume o Fecioara Maria îmbrăcată, cu Hristos mort şi gol în braţe, pentru a fi pusă într-un anumit altar pe care intenţionăm să-l înfiinţăm în Bazilica San Pietro din Roma", spunea scrisoarea, explicând că Michelangelo „se îndrepta în prezent spre acele părţi pentru a excava şi a transporta aici marmura necesară unei astfel de lucrări şi rugăm pe luminăţiile voastre să-i oferiţi tot ajutorul şi bunăvoinţa în această problemă".

Pietà terminată, descrisă drept „cea mai importantă comandă artistică a epocii" şi care acum poate fi văzută în Bazilica San Pietro, era admirată de un grup de vizitatori din Lombardia, aşa spune povestea, când Michelangelo a trecut întâmplător pe acolo. L-a auzit pe un om din grup spunându-le celorlalţi cu mândrie că frumoasa lucrare aparţine lui „Gobbo al nostru din Milano". Michelangelo nu a spus nimic, însă la miezul nopţii s-a întors în biserică şi, la lumina unei lămpi, şi-a sculptat numele pe banda care se întinde în diagonală între sânii Fecioarei.

Mândru cum era de opera lui, Michelangelo, *il statuario fiorentino*[9], nu era fericit în Roma papei Alexandru al VI-lea, pe care o descria ca fiind violentă şi materialistă, şi a răsuflat uşurat când a venit vremea să se întoarcă la Florenţa. „Aici se făceau din potire coifuri şi săbii", a scris el despre Roma la acea vreme.

---

[9] „Sculptorul florentin" (în italiană, în original) (n. red.).

Noi facem din potire coifuri, spade,
Iar sângele lui Crist se vinde – ciuturi!
Nu cruce, spini, ci săbii vezi, şi scuturi:
Blândeţea însuşi lui Isus i-ar scade...

Spre stele sângele-ar sui cascade,
De-ar vizita romanele ţinuturi;
S-ar face şi pe pielea-i împrumuturi,
Şi-n drumu-oricărui bine, baricade![10]

Cele mai costisitoare proiecte ale lui Alexandru al VI-lea, pe care a cheltuit sume uriaşe, au fost fortificaţiile comandate pentru apărarea teritoriilor papale. În Statele Papale a construit şi a făcut lucrări de întreţinere la multe castele şi diverse obiective de apărare; totodată, a finanţat o mică flotă de galere, necesară apărării coastelor de piraţi, şi a luat toate măsurile necesare ca drumurile de pe tot cuprinsul teritoriilor lui să fie pe cât posibil ferite de briganzi. De asemenea, s-au cheltuit sume mari pe echipament militar, îndeosebi pe artilerie, în timp ce multe mii de ducaţi s-au alocat fondurilor pentru cruciade şi subvenţiilor către Veneţia pentru flotele care luptau cu turcii.

A cheltuit sume uriaşe de bani şi cu reconstruirea fortăreţei papale din Roma, Castelul Sant'Angelo, dându-i un aspect exterior mult mai impozant. Construit iniţial ca mausoleu pentru împăratul Adrian, se dărăpănase şi, în cele din urmă, ajunsese o ruină după prăbuşirea Imperiului Roman, iar în secolul
al XII-lea devenise o fortăreaţă a familiei Colonna; mai târziu a ajuns pentru constructori o carieră de travertin valoros.

---

[10] Michelangelo, „În Roma" (sonetul X), în *Sonete*, în româneşte de C.D. Zeletin, Editura pentru Literatură Universală, Bucureşti, 1964, p. 23 (n. red.).

Povestea spune că, la un moment dat în istoria lui, în vârful acestui mare edificiu apăruse arhanghelul Mihail, care şi-a băgat la loc sabia în teacă, semn că epidemia de ciumă din Roma era acum încheiată. În consecinţă, în vârful clădirii a fost ridicată o statuie a arhanghelului, pe locul în care stătea odată o statuie imensă a lui Adrian. Când constructorii săpau fundaţia pentru noile lucrări, au găsit un bust uriaş al împăratului, pe care Alexandru al VI-lea l-a pus în colecţia sa.

Acest castel uriaş, principalul dispozitiv de apărare al Vaticanului şi al Bazilicii San Pietro, era considerat inexpugnabil şi, curând după ce a devenit papă, Alexandru al VI-lea l-a însărcinat pe arhitectul florentin Antonio da Sangallo cu transformarea interiorului clădirii într-o reşedinţă luxoasă, în care putea să se retragă în vremuri tulburi. Castelul era la nici un kilometru de Vatican şi se putea ajunge în siguranţă la el de acolo pe o pasarelă ridicată deasupra acoperişurilor caselor dintre cele două clădiri.

Pinturicchio a decorat interiorul la fel de generos cum decorase apartamentele Borgia din Vatican şi, de data asta, taurii Borgia au fost însoţiţi de scene din viaţa papei, cu realizările lui şi, desigur, cu familia lui. Într-una dintre încăperi erau scene din triumful diplomatic al lui Alexandru al VI-lea asupra naivului Carol al VIII-lea, dintre care cele mai multe îl arătau pe rege supunându-se în mod servil autorităţii papale, în special scena jurământului de supunere rostit în mod public în Sala Regia.

Pentru ca papa să aibă suficiente rezerve în castel la nevoie, Sangallo a primit instrucţiuni să-l prevadă cu depozite mari pentru cereale şi ulei, precum şi cu carcere subterane pentru întemniţarea duşmanilor şi prizonierilor. Într-una dintre acestea a fost întemniţat sculptorul

Benvenuto Cellini, împreună cu „păianjeni şi multe târâtoare veninoase”, după cum a afirmat el:

> Mi-au aruncat o saltea prăpădită din cânepă aspră [a scris mai târziu Cellini], nu mi-au dat nimic de mâncare şi m-au zăvorât după patru uşi. În trei zile acea saltea mizerabilă a absorbit apa ca un burete. [...] Zilnic, timp de o oră şi jumătate, aveam puţină lumină slabă care pătrundea în acea cavernă mizerabilă printr-o deschizătură foarte îngustă. Puteam să citesc doar puţin timp, căci restul zilei şi nopţii trăiam în întuneric.

Mult deasupra acestor celule mizerabile, Sangallo şi Pinturicchio au creat apartamente în care Alexandru al VI-lea putea să trăiască confortabil şi să lucreze nederanjat; iar deasupra lor, spre acoperişul castelului care domina Tibrul, a fost pentru o vreme o grădină, unde papa putea fi văzut ocazional luând aer, plimbându-se cu secretarii lui sau jucându-se cu copiii săi.

Capitolul 9

Tatăl şi copiii

> „Motivat de dorinţa sa nemărginită de a-şi ridica în slăvi copiii.”

„Mai mult chiar decât de furie sau de orice altă emoţie, papa era motivat de dorinţa sa nemărginită de a-şi ridica în slăvi copiii, pe care îi iubea cu patimă”, a scris Guicciardini; spre deosebire de predecesorii săi, „care deseori îşi ascundeau purtarea infamă, declarându-şi copiii ca fiind

nepoți, el a fost primul papă care i-a vestit şi i-a arătat lumii întregi ca fiind propriile progenituri”.

La vremea invaziei franceze, Cesare era singurul copil al lui Alexandru al VI-lea aflat alături de el la Roma. Fratele său, Juan, plecase în Spania în august 1493 pentru a se căsători cu María Enríquez, verişoara regelui Spaniei, iar nouă luni mai târziu, Lucrezia plecase la Pesaro, la soțul ei, Giovanni Sforza, senior de Pesaro. Gioffre şi soția sa, Sancia, se aflau în Neapole când Carol al VIII-lea a invadat oraşul şi au fugit pe insula
Ischia. Fiindcă amenințarea războiului trecuse deocamdată, toți s-au întors acasă şi, în toamna lui 1496, Alexandru al VI-lea era din nou înconjurat de familie.

Cesare, care acum avea 21 de ani, era recunoscut în general drept cel mai puternic cardinal din colegiu şi cel mai lipsit de scrupule. Interesele şi ambițiile lui erau departe de a fi preoțeşti, iar îmbrăcămintea lui era a unui prinț laic, nu a unui om din rândul clerului. Trăia în splendoarea unui apartament aflat la etajul al doilea al Palatului Vatican – unde, mai târziu, se vor găsi renumitele Stanze di Raffaello[11] – în camere aflate imediat deasupra celor ale tatălui său, cele două anfilade conectate printr-o scară privată, în spirală. Era văzut frecvent în compania papei, care ajungea tot mai mult să se bazeze pe el, şi influența lui în Roma creştea zilnic, mai ales în rândul celor care considerau că, momentan, interesele lor aveau să fie cel mai bine servite aflându-se în termeni buni cu familia Borgia.

Lucrezia era foarte ataşată de fratele ei, Cesare, care o iubea poate cu mai mult devotament decât pe oricine altcineva. Însă, ca aproape toți ceilalți, ea se cam ferea de el

---

[11] Camerele lui Rafael, numite astfel întrucât au fost redecorate cu fresce, la inițiativa papei Iuliu al II-lea (1503–1513), de Rafael din Urbino şi ucenicii lui (n. red.).

şi de firea lui sadică; s-a spus că, odată, a invitat-o să stea lângă el într-un balcon de la Vatican în timp ce trăgea într-un grup de infractori, aduşi în curtea de dedesubt ca ţintă pentru antrenament.

Lucrezia era la Pesaro în momentul invaziei franceze, dar se întorsese la Roma la sfârşitul lui iunie, anul precedent, cu câteva zile înainte de bătălia de la Fornovo. Acum, o tânără fericită, vioaie şi atrăgătoare, în vârstă de 16 ani, era recunoscătoare că se afla iar la curtea plină de viaţă a tatălui ei după plictiseala provincială din Pesaro. Curând i s-a alăturat soţul ei, şi cei doi şi-au stabilit reşedinţa în palatul de la Santa Maria in Portico, aproape de intrarea în Vatican.

În mai 1496, şi Gioffre s-a întors la Roma, aducându-şi cu el soţia, Sancia. Sosirea fiului său şi a nurorii sale i-a dat lui Alexandru al VI-lea prilejul să-şi satisfacă una dintre marile plăceri – ceremoniile fastuoase. Cuplul a intrat în oraş pe poarta San Giovanni in Laterano, maestrul de ceremonii descriind astfel primirea:

> Căpitanul oştii s-a dus să-i întâmpine cu vreo 200 de soldaţi de-ai săi şi din garda papală, iar servitori ai tuturor cardinalilor, în afară de cei ai prelaţilor papei, erau şi ei acolo să-i primească. În acea dimineaţă, toţi cardinalii fuseseră invitaţi de curierii papei, care acţionau în numele cardinalului de Valencia, să-şi trimită capelanii şi pajii, dar nu prelaţii, să-l primească pe fratele său, Gioffre, la intrarea în oraş. Toţi au răspuns acestei cereri. Şi Lucrezia Sforza, fiica Sanctităţii Sale şi soţia ilustrului Giovanni Sforza, senior de Pesaro, s-a dus la numita poartă să-l întâmpine pe don Gioffre, fratele ei. Era însoţită de vreo 20 de doamne şi precedată de doi paji călare,
> care purtau cape. Unul dintre cai avea un splendid valtrap ţesut cu fir de aur, celălalt – un valtrap din catifea roşie. Lucrezia i-a primit cu afecţiune pe don Gioffre şi soţia lui.

În urma lor veneau aproape 30 de catâri care le cărau bagajele, cu blazonul lui Gioffre sărind în ochi. Uriaşa procesiune a trecut pe lângă Colosseum, prin Campo dei

Fiori, peste podul de la Castelul Sant'Angelo şi a luat-o pe via Alessandrina, noul drum al lui Alexandru al VI-lea, până la Vatican, unde papa i-a primit oficial, dar fără îndoială cu căldură, de pe tronul său din Sala dei Pontefici.

Ambasadorul din Mantova, Gian Carlo Scalona, nu a fost prea impresionat de Sancia, după toate ştirile primite de la Neapole, care îi proslăveau farmecele şi frumuseţea. „Într-adevăr, doamna de Pesaro", cum era cunoscută Lucrezia, „o întrecea cu mult". Totuşi, a comentat că mireasa în vârstă de 22 de ani avea „ochi săgetători, nas acvilin şi e foarte bine făcută". Nu a făcut nicio menţiune directă la reputaţia Sanciei de a avea un comportament extrem de reprobabil, însă i-a spus stăpânului său că romanii le socotiseră pe doamnele ei de onoare „o adunătură frumoasă". La Neapole, informaţiile despre tinerii care fuseseră văzuţi intrând în dormitorul ei se înmulţiseră într-atât, încât personalul ei fusese obligat să susţină că un singur servitor, „un bărbat în vârstă, de peste 60 de ani, şi de nădejde", avea acces în acea cameră.

Părerea lui Scalona despre mult mai tânărul Gioffre era departe de a fi favorabilă; era „lasciv la înfăţişare", însă scund „şi negricios, avea 14 sau 15 ani şi părul lung, roşcat". Imaturitatea lui poate explica de ce, după cum a scris în jurnalul său venețianul Marin Sanudo, Gioffre încă nu-şi consumase căsătoria. Nu mult după sosirea cuplului la Roma au început să circule zvonuri cum că, frustrată de impotenţa lui Gioffre, Sancia cedase farmecelor lui Cesare şi devenise amanta lui.

Indiferent dacă Lucrezia ştia sau nu de relaţia Sanciei cu Cesare, între cele două fete s-a legat curând o prietenie strânsă. Se înţelegeau extrem de bine şi deseori erau văzute zburdând ca două şcolăriţe vesele şi vioaie. După două zile de la sosirea Sanciei, au luat parte la liturghia de Rusalii din Bazilica San Pietro, cu o predică ţinută de un capelan

spaniol, pe care chiar şi supusul Burchard a descris-o drept „prea lungă şi plictisitoare, ceea ce nu a fost pe placul papei”. Îndeosebi spre dezaprobarea lui Burchard, fetele au fost văzute părăsindu-şi locurile în timpul slujbei plictisitoare şi ducându-se în strana rezervată alaiului domniţelor, unde au sporovăit şi au râs, ignorând predica obositoare.

În august 1496, Juan, duce de Gandía, s-a întors la Roma convocat de tatăl său, lăsându-şi fiul şi soţia gravidă în Spania şi, la intrarea în oraş, a fost întâmpinat de o cohortă de cardinali, ambasadori, soldaţi şi oficiali chiar mai mare decât cea care îi întâmpinase pe Gioffre şi Sancia. Juan, care avea 21 de ani, a produs o impresie mult mai bună decât Gioffre. Era îmbrăcat splendid, cu o mantie din brocard auriu şi un pieptar din catifea maro încrustată cu bijuterii şi purta o pălărie stacojie împodobită cu perle şi călărea un murg împodobit cu clopoţei de argint. Era însoţit nu doar de suita lui, ci şi de o mulţime gălăgioasă de pitici şi bufoni.

Curând, romanii şi-au dat seama că Cesare şi Juan se detestau reciproc. Juan era invidios pe Cesare, care părea acum să fie recunoscut în general drept mâna dreaptă a tatălui său, în timp ce Cesare, care era mai mare, era revoltat de indulgenţa arătată egocentricului şi mult mai puţin talentatului său frate, care era în mod clar preferatul tatălui lor. Cu excepţia lui Alexandru al VI-lea, foarte puţini îl simpatizau pe Juan, pe care cronicarul aragonez Geronimo Zurita l-a descris ca fiind, în copilărie, „un băiat răzgâiat”, iar acum, „un tânăr foarte meschin, plin de idei de grandoare, [...] îngâmfat, crud şi iraţional”. Putea fi văzut mergând ţanţoş prin Roma în veşmintele sale superbe, excesiv de mândru de silueta lui. La fel ca tatăl său, avea mult şarm – se zvonea că Sancia le acorda favorurile ei

ambilor fraţi ai soţului ei, sporind şi mai mult ura lui Cesare.

Aversiunea lui Cesare faţă de fratele său a crescut când Juan, deşi total nepotrivit pentru o astfel de poziţie, a fost ales de Alexandru al VI-lea adjunctul lui Guidobaldo da Montefeltro, duce de Urbino şi căpitan general al armatelor papale, pe care papa intenţiona să le lanseze împotriva familiei Orsini, o familie dificilă care fusese de partea francezilor în recenta lor campanie din Italia, iar acum controla o mare parte din Campagna, o zonă joasă din jurul Romei.

La 26 octombrie 1496, cei doi duci, în armură completă, au primit steagurile funcţiilor de la papă, iar a doua zi au pornit spre nord să atace castelele Orsini. Dintre acestea, nu mai puţin de 10 au fost cucerite în doar câteva săptămâni. Însă la Bracciano, unde la comandă era formidabilul Bartolomeo d'Alviano, campania s-a împotmolit. Guidobaldo da Montefeltro a fost rănit, nu grav, însă destul de rău ca incompetentul Juan să fie nevoit să preia comanda. Familia Orsini l-a ridiculizat trimiţând în tabăra lui un măgar cu o pancartă legată de gât, pe care scria: „Eu sunt ambasadorul ducelui de Gandía" şi un alt mesaj insultător, scris pe o hârtie mototolită, introdusă în anusul animalului.

Două asalturi asupra castelului eşuaseră când la Juan a ajuns un raport conform căruia o forţă de despresurare comandată de Carlo Orsini se îndrepta spre Bracciano, iar el a decis în mod neînţelept să ridice asediul şi să plece să-l înfrunte pe
Orsini în câmp deschis. La 24 ianuarie 1497, forţele papale au fost puse pe fugă la Soriano. Armata a fost „înfrântă sever în mare dezonoare", cum a spus Burchard. Mai mult, ducele de Urbino a fost capturat", a continuat el, „şi vreo 500 de soldaţi de-ai noştri au fost ucişi şi mult mai mulţi

răniți, în timp ce familia Orsini ne-a capturat toate tunurile şi au împrăştiat pe de-a-ntregul forțele noastre”.

Juan, care a fost uşor rănit la față, s-a întors la Roma. Cam după o săptămână, Alexandru al VI-lea, care fusese atât de bolnav de îngrijorare, încât nu se dusese la liturghie în ziua de Crăciun, a fost nevoit să facă pace cu familia Orsini în condițiile lor. Trebuia să renunțe la toate castelele cucerite şi să achite o despăgubire de 50 000 de ducați, pe care familia Orsini spera să-i înmulțească cerând o răscumpărare, de aceeaşi valoare, pentru eliberarea lui Guidobaldo da Montefeltro.

În ciuda eşecului său la Soriano, curând după aceea, Juan a fost trimis la comanda altei armate papale, de data asta pentru a asedia fortăreața Ostia, aflată în sud-estul Romei, unde o
garnizoană franceză încă deținea controlul. Acum, Alexandru al VI-lea a cerut ajutor monarhilor spanioli Ferdinand şi Isabela, care i-au trimis pe experimentatul comandant Gonsalvo di Córdoba, precum şi un corp de soldați spanioli demni de încredere din Neapole. Ostia a capitulat pe 9 martie, iar trupele papale s-au întors triumfătoare la Roma, unde Juan l-a înfuriat pe Gonsalvo di Córdoba, pretinzând recunoaştere publică egală pentru succesul de la Ostia. Gonsalvo a fost răsplătit cu un ordin papal de cavaler, în timp ce, spre marea supărare a spaniolului, lui Juan i s-a dat ducatul Benevento, pentru a-l adăuga la lista sa de titluri. Şi Cesare era înfuriat de favoritismul arătat fratelui său, dar a avut grijă să nu-şi arate furia şi invidia.

Capitolul 10

Călugărul dominican

„Sanctitatea Voastră ar face bine să ia imediat măsuri pentru propria mântuire.”

În 1481, Girolamo Savonarola – un bărbat scund, uscățiv şi urât, în vârstă de 29 de ani, cu buze groase, roşii şi un imens nas coroiat – sosea la Florența pentru a deveni predicator la Bazilica şi Mănăstirea San Marco. Treptat, a dobândit o putere oratorică atât de teribilă, încât congregațiile erau îngrozite şi vrăjite de descrierile lui evocatoare, de avertizările privind grozăviile cu care aveau să se confrunte cei din auditoriul lui care nu se căiau pentru păcatele lor.

„Iată, sabia a coborât”, rostise el declamator când armatele lui Carol al VIII-lea înaintaseră către Neapole. „Biciul a căzut. Profețiile sunt împlinite. Iată-l pe Domnul Dumnezeu care conduce oştile noastre. [...] El va dezlănțui un mare potop pe pământ. [...] Dumnezeu este cel care a prezis asta. Acum vine!”

Oamenii ascultaseră vorbele lui în linişte şi cu teamă, aşteptând căderea sabiei Domnului, care atârna atât de amenințător deasupra lor. „Un călugăr dominican i-a îngrozit atât de tare pe toți florentinii, încât sunt întru totul dedați evlaviei”, relatase plin de sarcasm trimisul din Mantova. „Trei zile pe săptămână postesc cu pâine şi apă şi încă două cu vin şi pâine. Toate fetele şi multe neveste s-au refugiat la mănăstiri, aşa că, acum, numai bătrânele sunt văzute pe străzi.”

Afirmația lui că Florența nu avea „alt rege în afară de Hristos” i-a atras îndeosebi pe acei cetățeni dezgustați de regimul corupt al familiei Medici şi care tânjeau după

întoarcerea în oraş a valorilor republicane de mai înainte. Când Carol al VIII-lea a invadat Italia, nu doar Neapole a avut de suferit. Când Piero de Medici a predat regelui fortăreaţa florentină fără permisiunea cârmuirii, signoria, Florenţa s-a revoltat şi a expulzat familia Medici, instalând o nouă formă de guvernământ, cu o nouă constituţie creştină.

Dumnezeu apelase la Savonarola să reformeze Biserica, iar el, cu crucea în mână, a apelat la signorie să îl sprijine în misiunea lui. Le-a poruncit cetăţenilor să postească, să-şi arunce hainele frumoase şi podoabele, să-şi vândă bijuteriile şi să dea banii săracilor, să înlăture din mănăstiri şi biserici sfeşnicele de argint şi cărţile cu anluminuri bogate. A chemat „binecuvântatele cete de copii" să mărşăluiască pe străzi, cu părul tuns scurt, purtând cruci şi ramuri de măslin, cântând imnuri şi adunând pomană pentru săraci, să intre în case şi să caute obiecte inutile şi de lux, să-şi îndemne părinţii să se lepede de obiceiurile rele şi să urmeze calea virtuţii, să raporteze autorităţilor toate exemplele de năravuri scandaloase.

Locuitorii Florenţei au ascultat şi s-au supus. Curtezanele au rămas în case, jucătorii de jocuri de noroc şi-au ascuns cărţile şi cutiile de zaruri, doamnele elegante mergeau pe străzi îmbrăcate în culori sobre, menestrelii şi-au închis cărţile cu cântece deocheate.

La Roma, Alexandru al VI-lea era tot mai îngrijorat de activităţile şi influenţa lui Savonarola şi, după retragerea francezilor din Italia în urma bătăliei de la Fornovo, l-a chemat la Roma pe incomodul preot, acum stareţ la San Marco. Savonarola a replicat că nu este voia lui Dumnezeu ca el să meargă acolo. Papa, abandonând treptat speranţa că entuziasmul sălbatic al stareţului avea să se stingă mai devreme sau mai târziu, i-a interzis să mai predice. Dar, după ce şi-a instruit un adept să predice în locul lui,

Savonarola şi-a reluat curând predicile în catedrala din Florența.

Alexandru al VI-lea a avut răbdare. „Suntem îngrijorați de starea lucrurilor din Florența, cu atât mai mult cu cât ea îşi datorează originile predicilor tale", i-a scris papa aprigului călugăr.

> Căci tu prezici viitorul şi declari public că o faci inspirat fiind de Sfântul Duh când de fapt ar trebui să condamni viciul şi să lauzi virtutea. Asemenea profeții pot uşor să-i abată pe cei slabi de minte de la calea mântuirii şi ascultarea datorată Sfintei Biserici Romane. Profeții ca acestea n-ar trebui să fie făcute când sarcina ta este să promovezi pacea şi concordia. Mai mult, vremurile astea nu sunt pentru astfel de învățături, care sunt calculate să provoace discordie chiar şi în vremuri de pace, darămite în vremuri de restrişte.

Papa a spus în continuare că hotărâse să îl cheme iar pe călugăr la Roma, fie pentru a se dezvinovăți, fie pentru a fi pedepsit din pricina purtării:

> Însă, întrucât am fost extrem de bucuros să aflu de la anumiți cardinali şi din scrisorile tale că eşti gata să te supui dojenilor Bisericii, aşa cum îi stă bine unui creştin şi unui religios, începem să ne gândim că lucrurile pe care le-ai făcut nu au fost cu un motiv rău, ci dintr-o anumită naivitate şi
> din zel. Totuşi, datoria noastră impune să-ți poruncim, sub sfânta ascultare, să încetezi să predici în public şi în particular până eşti capabil să vii în prezența noastră nu sub escortă armată, cum îți este obiceiul acum, ci în siguranță, în linişte şi cu modestie, cum îi stă bine unui religios, sau până când facem altfel de aranjamente.

Apoi, Alexandru al VI-lea a decretat că dominicanii toscani, cărora li se acordase independența, trebuiau acum să se întoarcă sub controlul papal, ca un pas preliminar spre trimiterea „ereticului pestilențial" la altă mănăstire, departe de Florența. Starețul de la San Marco a declarat că papa nu avea nicio autoritate în acea chestiune. Alexandru al VI-lea nu a avut altă soluție decât să-l excomunice pe Savonarola pentru acest atac asupra autorității lui supreme de papă.

Când vestea excomunicării a ajuns la Florența, în iunie 1497, Savonarola a păstrat tăcerea timp de mai multe luni, rugându-se pentru îndrumarea divină. Apoi a anunțat că i se dezvăluise cuvântul lui Dumnezeu şi, în ziua de Crăciun, a oficiat Liturghia Mare în catedrală.

„Nu mai pot avea credință în Sanctitatea Voastră", a răspuns Savonarola la amenințarea cu punerea sub interdicție a întregului oraş dacă signoria nu-l trimitea pe stareț la Roma sau dacă nu îl arunca în închisoare la Florența. „Nu m-ați ascultat", a continuat el. „Trebuie să mă las întru totul în seama Celui care alege ființele slabe din lumea asta să-i zăpăcească pe cei puternici. Sanctitatea Voastră ar face bine să ia imediat măsuri pentru propria mântuire."

Signoria, tratată cu egală inabilitate, ajunsese să creadă că cearta scăpa din mână. Cu fiecare lună care trecea, adversarii lui Savonarola deveneau mai vehemenți, iar clerul era îngrijorat de insistențele potrivit cărora glasul lui era cel al lui Dumnezeu. Franciscanii, mai ales, pe care dominicanii şi-i făcuseră duşmani pretinzând că au o relație specială cu Atotputernicul, cereau ca staretul de la San Marco să prezinte dovezi ale bunăvoinței excepționale a lui Dumnezeu.

Savonarola a continuat să predice. Curând după ce a ținut mai multe predici tulburătoare în timpul postului Paştelui din 1498, a fost arestat şi dus într-o celulă mică din Palatul Signoriei, căreia i se spunea cu umor negru Alberghettino, „micul han". De acolo a fost dus să fie torturat de gâdele oraşului.

El a mărturisit în mod ambiguu tot ce se cerea de la el, în timp ce îndura chinuri cumplite din cauza torturii numite *strap-*

pado[12], dar, de îndată ce mâinile şi picioarele i-au fost dezlegate, a tăgăduit mărturisirea. A fost din nou torturat şi s-a dezis iar. În cele din urmă, a fost găsit vinovat de erezie şi condamnat la moarte, laolaltă cu doi dintre cei mai devotaţi discipoli ai săi. La Roma au fost trimişi mesageri pentru a cere permisiunea de înfăptuire a sentinţei. La rândul lui, Alexandru al VI-lea a trimis la Florenţa împuterniciţi pentru a revizui cazul. Aceştia au ordonat ca acuzatul să fie torturat încă o dată pentru a se scoate de la el şi alte mărturisiri. Sentinţa a fost apoi confirmată şi s-au dat ordine ca Savonarola şi cei doi călugări să fie atârnaţi în lanţuri şi arşi. A fost pregătit un imens morman de uscături şi, în mijlocul lui, a fost ridicată o spânzurătoare; de la uşa Palatului Signoriei până la scara spânzurătorii a fost construită o platformă înaltă, astfel încât toţi cei pe care amânarea executării sentinţei îi dezamăgise să aibă prilejul, în compensaţie, să-i vadă pe cei
trei dominicani duşi la moarte. „Au fost îmbrăcaţi în toate hainele lor călugăreşti”, notează Luca Landucci în jurnalul său, în dreptul zilei de 22 mai 1498:

> Hainele le-au fost date jos rând pe rând, rostindu-se în acest timp cuvinte de umilire. [...] Apoi li s-au bărbierit faţa şi mâinile, cum se face de obicei în această ceremonie. [...] După ce toţi trei au fost spânzuraţi, pe platformă s-a pus praf de puşcă şi i s-a dat foc, astfel încât focul a izbucnit cu zgomot de artificii, trosnind. În câteva ore ei au ars, braţele şi picioarele împuţinându-se treptat. Părţi din corpurile lor rămânând spânzurate în lanţuri, au fost aruncate pietre pentru a le face să cadă, deoarece exista teama că poporul avea să pună mâna pe ele.

---

12 Formă de tortură în care victima, ale cărei mâini erau legate la spate, era suspendată de încheieturi cu o frânghie şi lăsată să cadă brusc (n. red.).

Capitolul 11

Crima

> „Sanctitatea Sa [...] nu se gândeşte decât la modul în care ar putea să pună mâna în siguranţă pe vinovaţi.”

„Miercuri, 14 iunie 1497”, consemna cu grijă Johannes Burchard,

> cardinalul Cesare Borgia şi don Juan Borgia, duce de Gandía, amândoi fiii cei dragi ai Sanctităţii Sale, au luat cina cu donna Vannozza, mama lor, şi cu alţi câţiva oaspeţi în vila ei de lângă Bazilica San Pietro in Vincoli. După masă, şi întrucât se apropia noaptea, cardinalul i-a propus fratelui său, ducele, să se întoarcă la Vatican, aşa că au încălecat pe cai şi au plecat însoţiţi de doar unul sau doi servitori. Au mers împreună până aproape de palatul cardinalului Ascanio Sforza, care fusese construit de Sanctitatea Sa când era vicecancelar. În acel moment, ducele i-a spus fratelui său că voia să plece în căutarea altor plăceri înainte de a se întoarce la palat.

Prin urmare, Juan şi-a părăsit fratele, le-a dat drumul puţinilor servitori pe care îi avea cu el, în afară de un lacheu şi un bărbat misterios cu mască, care i se alăturase lui Juan în timpul cinei din casa mamei lui şi care, mai mult, în ultima lună mersese aproape zilnic să-l vadă pe Juan la Vatican.

Juan i-a făcut loc acestui bărbat mascat să călătorească în spatele lui pe catârul său şi au plecat împreună spre Piazza degli Ebrei, unde Juan i-a spus lacheului să aştepte acolo o oră şi apoi, dacă el nu se întoarce, să se ducă înapoi la Vatican. Curând după aceea, lacheul a fost atacat şi rănit grav. Descoperit într-o baltă de sânge, a fost târât într-o casă din apropiere al cărei proprietar s-a speriat atât de tare, încât a refuzat să raporteze ce se întâmplase până dimineaţa următoare, când omul era deja mort.

Dispariția lui Juan provoca deja consternare la Vatican. Alexandru al VI-lea spera că el petrecuse noaptea cu o femeie şi nu voise să fie văzut părăsindu-i casa la lumina zilei. Dar, cu cât se prelungea aşteptarea, cu atât creştea neliniştea papei.

A făcut cercetări de urgență în zona despre care se ştia că Juan fusese în noaptea precedentă. Unul dintre cei chestionați a fost un negustor de cherestea a cărui rânduială era să-şi descarce lemnul din bărcile de pe Tibru nu departe de spitalul San Girolamo degli Schiavoni. Acesta a spus că urmărea atent descărcarea unei comenzi de cherestea când, spre miezul nopții, a văzut doi bărbați mergând spre malul râului, unde s-au uitat în jur, ca să vadă, probabil, dacă mai era cineva acolo. La scurt timp după aceea, alți doi bărbați s-au apropiat pe furiş de apă, unde li s-a alăturat un bărbat pe un cal alb, pe spinarea căruia atârna un cadavru. El şi ceilalți patru bărbați au pornit în linişte, oprindu-se chiar lângă un loc din care se aruncau de obicei dejecțiile şi gunoaiele în apă.

Aici, cadavrul a fost tras de pe cal şi aruncat în Tibru. Apoi, călărețul care îl adusese i-a întrebat pe ceilalți dacă s-a scufundat. A fost asigurat că se scufundase; însă, observând pelerina cadavrului plutind încă la suprafață, a aruncat cu pietre în ea până nu s-a mai văzut. Cei cinci bărbați au plecat apoi împreună şi curând s-au pierdut în noapte.

Neguțătorul de cherestea a relatat toate astea când a fost chestionat. Întrebat de ce nu povestise aceste evenimente mai devreme, a răspuns că trebuie să fi văzut cel puțin o sută de cadavre aruncate în râu în acel loc şi că niciodată nu se gân-
dise prea mult la asta.

Acum au fost chemați pescari şi barcagii şi li s-a ordonat să dragheze râul. Ei au găsit curând corpul lui Juan. Era

complet îmbrăcat şi la cingătoare avea o pungă, în care erau 30 de ducați. Fusese înjunghiat în mod repetat în corp, în picioare şi în cap.

Cadavrul a fost dus apoi la Castelul Sant'Angelo, unde a fost dezbrăcat, spălat şi îmbrăcat în uniformă militară, apoi a fost dus la Biserica Santa Maria del Popolo într-o procesiune condusă de peste 100 de purtători de torțe, ecleziaşti şi membri ai casei defunctului, „mărşăluind, plângând şi bocind în mare dezordine", după cum a relatat Burchard.

Alexandru al VI-lea era distrus, „închizându-se îndurerat într-o cameră, plângând cu amărăciune. [...] De miercuri seara până sâmbătă dimineața nu a mâncat şi nu a băut nimic, iar de joi dimineață până duminică nu a scos o vorbă".

Luni, 19 iunie, papa a făcut un anunț solemn la un consistoriu special convocat în acea dimineață:

> Ducele de Gandía a murit. Nu putea să ne lovească o mai mare calamitate, căci i-am purtat o afecțiune nețărmurită. Pentru noi viața şi-a pierdut tot interesul. Trebuie că Dumnezeu ne pedepseşte pentru păcatele noastre, căci ducele nu a făcut nimic să merite o soartă atât de cumplită.

Când şi-a revenit din primele spasme ale durerii, papa s-a hotărât să reformeze Curia, administrația papală. „Suntem hotărâți fără întârziere să ne gândim în primul rând la Biserică, şi nu la noi, nici la privilegiile noastre", a anunțat el, adăugând: „trebuie să începem prin a ne reforma pe noi înşine." Ani întregi, Curia fusese lăsată să devină indolentă şi coruptă, condusă de oficiali care se îmbogățeau constant pe seama Bisericii. A instituit o comisie de reformare, care a întocmit un raport foarte critic. Însă entuziasmul i-a pierit curând şi, după ce a ordonat arestarea unuia dintre oficialii săi cei mai preocupați de propriile interese, Bartolomeo Flores, arhiepiscop de Cosenza, Alexandru al VI-lea a

abandonat repede programul de reformă şi s-a servit cu o mare parte din averea pe care arhiepiscopul reuşise să o acumuleze.

Rămas fără scaunul episcopal, Flores a fost dus din carcera sa într-o celulă din Castelul Sant'Angelo, unde i s-a cerut „să poarte o robă din pânză albă, aspră şi o bonetă albă, grea, să doarmă pe o saltea de paie, să se mulţumească cu un butoiaş cu apă şi trei pâini pe zi, o cană cu ulei şi o lampă, un breviar, o Biblie şi un exemplar al Epistolei Sf. Petru". A murit în celula sa umedă curând după încarcerare, iar trupul neînsufleţit i-a fost dus la Biserica Santa Maria in Transpontina, unde a fost îngropat „fără torţe, ceremonie sau slujbă bisericească şi fără ca cineva să-l plângă".

Între timp, mai mulţi oameni au fost interogaţi cu privire la omorârea lui Juan. Lui Alexandru al VI-lea îi fusese foarte dor de fiul său preferat cât Juan fusese în Spania şi îl chemase înapoi la Roma, numindu-l la comanda armatelor papale, deşi el era nepotrivit pentru o astfel de provocare, şi îi dăduse sarcina – despre care considera că nu va pretinde eforturi prea mari – de a izgoni incomoda familie Orsini din castelul de la Bracciano.

Eşecul lui Juan de la Bracciano şi faptul că o sedusese pe Sancia, amanta lui Cesare, îl înfuriaseră pe acesta, alimentându-i invidia şi aversiunea faţă de Juan, care era în mod evident fiul favorit, deşi era nevrednic şi încrezut. Şi Gioffre avea motiv să fie ofensat de comportamentul lui Juan. Cei doi fraţi nu erau singurii suspectaţi de omorârea lui Juan, căci acesta avea mulţi duşmani, mai ales în rândul familiei Orsini şi al aliaţilor lor.

La câteva săptămâni după crimă, la 1 iulie, trimisul florentin la Roma spunea că, întrucât Alexandru al VI-lea nu mai manifesta prea mult interes „în ceea ce priveşte omul vinovat de crimă", se socoteşte dincolo de orice îndoială că

Sanctitatea Sa a descoperit acum adevărul şi că nu se gândeşte decât la modul în care poate să pună mâna în siguranță pe vinovați. Mai târziu, în acelaşi an, Manfredo Manfredi, ambasadorul din Mantova, i-a spus ducelui de Ferrara: „Se pare că, mai mult ca niciodată, papa dă semne că acuză familia Orsini de uciderea fiului său şi se crede că este dispus să o răzbune." În acelaşi timp, de la Veneția s-a raportat: „Sanctitatea Sa intenționează să distrugă familia Orsini pentru că ei în mod sigur au cauzat moartea fiului său, ducele de Gandía."

Curând după ce s-a dat glas acestor suspiciuni, în Veneția s-a acceptat în genere că răspunzător de crimă era mai degrabă Cesare decât familia Orsini. Se pare că Sancia de Aragon l-a bănuit pe Cesare, bănuială care era şi bârfă obişnuită în Spania, unde atât regina Isabela, cât şi María Enríquez, văduva lui Juan, înclinau să creadă că poveştile care circulau despre vinovăția lui Cesare erau adevărate.

Cât despre părerea lui Alexandru al VI-lea privind identitatea ucigaşului fiului său, papa nu s-a pronunțat, dar, dintr-un motiv sau altul, i-a disculpat pe cei mai mulți dintre cei asupra cărora căzuse bănuiala. Printre aceştia au fost Giovanni Sforza şi unchiul său, Ascanio Sforza, despre care se ştia că se certase recent cu ducele de Gandía, dar şi Guidobaldo da Montefeltro, ducele de Urbino, care luptase alături de Juan împotriva familiei Orsini, însă după ce fusese luat prizonier a fost lăsat să lâncezească în închisoare, până când supuşii săi loiali au plătit răscumpărarea.

Capitolul 12

Alt soț pentru Lucrezia

„Era pregătită să [...] se supună examinării moaşelor.”

Lucrezia a primit vestea îngrozitoare a uciderii fratelui său pe când se afla în camerele ei din mănăstirea dominicană San Sisto, un loc liniştit situat pe Via Appia, peste drum de Băile lui Caracalla, înconjurat de livezi şi podgorii, la o oarecare distanță de centrul Romei. Se refugiase acolo la 4 iunie, cu 10 zile mai devreme, când, la scurt timp de la sosire, gărzile papale au venit să o conducă la Vatican; stareța le-a asigurat că Lucrezia stătea la mănăstire la cererea ei şi le-a convins să o lase în pace.

Dorința ei fusese să scape de bârfele ce se răspândeau ca focul prin oraş, care încercau să explice de ce fusese abandonată de soțul ei, Giovanni Sforza. Un raport spunea că „a părăsit palatul şi s-a dus la o mănăstire”, adăugând sumbru: „Unii spun că se va călugări, în timp ce alții spun multe alte lucruri care nu pot fi încredințate unei scrisori.” Zvonurile despre relațiile ei incestuoase cu frații şi chiar cu tatăl ei, papa, abundau; la câteva zile după crimă, Giovanni a fost suspectat de comiterea crimei, „pentru că ducele de Gandía avusese relații cu soția lui”.

Însă, la momentul uciderii lui Juan, Giovanni nu se afla la Roma. Alianța dintre familia Borgia şi Milano, care păruse o idee excelentă cu trei ani în urmă, îşi pierduse acum farmecul, iar papa era hotărât să-i pună capăt. Amenințat şi batjocorit de frații Borgia, temându-se chiar pentru viața lui şi îngrijorat că ar fi putut să fie obligat să dea înapoi cei 31 000 de ducați pe care îi primise drept zestre a Lucreziei, ştersul Giovanni fugise din Roma în Vinerea Mare, la 24

martie, la Pesaro. Temerile lui sporiseră când, după ce o implorase pe Lucrezia să i se alăture, ea – încurajată atât de Cesare, cât şi de papă – refuzase. Conştientizase aceste temeri la sfârşitul lui mai, cu două săptămâni înainte de uciderea brutală a lui Juan, când avocatul lui Alexandru al VI-lea sosise la Pesaro pentru a-i înmâna o citație de divorț.

La început se crezuse că, întrucât prima logodnă a Lucreziei cu Gasparo di Procida, contele de Aversa, nu fusese anulată oficial la vremea căsătoriei ei cu Sforza, se puteau folosi aceste temeiuri pentru a declara căsătoria invalidă. Dar acest pretext şubred nu a fost acceptat de viclenii avocați implicați în caz. Aşa că s-a hotărât să se demonstreze că mariajul, care avusese loc în 1493, când Lucrezia avea doar 13 ani, nu se consumase, ea rămânând astfel fecioară şi liberă să-şi ia alt soț mai pe gustul politic al tatălui ei.

Ascultătoare, Lucrezia a semnat o declarație potrivit căreia, „după trei ani de căsnicie [...] fără relații sexuale sau cunoaştere carnală, era pregătită să declare acest lucru sub jurământ şi să se supună examinării moaşelor". Acum Alexandru al VI-lea a insistat ca Giovanni să facă o declarație publică cum că era impotent, o idee umilitoare şi crudă.

Este de înțeles că nefericitul Giovanni s-a înfuriat, respingând alegația ca fiind absurdă. Era departe de a fi impotent, a protestat el; a susținut că făcuse dragoste cu soția lui de nenumărate ori. Mai mult, a subliniat că prima lui soție murise la naşterea copilului lor. În cele din urmă, i-a cerut ajutorul unchiului său, Lodovico Sforza, dar ducele nu l-a luat în serios. I-a sugerat să-şi dovedească virilitatea cu Lucrezia, undeva în afara Romei, cu martori care să observe evenimentul, sau să aranjeze o demonstrație publică cu o doamnă serviabilă din Milano, având-l drept

martor pe nunțiul papal, cardinalul de Monreale, unul dintre nepoții lui Alexandru al VI-lea.

Giovanni a declarat acum că papa voia să-l dea la o parte ca să se poată bucura în voie de trupul fiicei sale. Mai mult, a dat de înțeles că, în timp ce el nu fusese lăsat să împartă patul cu Lucrezia, acum în vârstă de 17 ani, atât tatăl ei, cât şi fratele ei, Cesare, o făcuseră. Zvonurile de incest, la fel de ofensatoare atunci ca şi acum, s-au răspândit cu viteza fulgerului în Roma şi în toată Italia. Născută din dorința de răzbunare a lui Giovanni pe familia care îl lua în derâdere, povestea a prins.

Pentru mulți care o vedeau pe Lucrezia în public în compania familiei care o adora şi pe care, de asemenea, o adora, zvonurile senzaționale erau uşor de crezut, iar faptul că papa a lăsat-o să se ocupe de treburile papale în lipsa lui le-a confirmat. Încă era un lucru neobişnuit ca unei fiice să i se încredințeze această responsabilitate, şi nu pentru că era femeie – conducătorii curților din Italia îşi lăsau în mod regulat soțiile să aibă grijă de treburile lor cât timp ei se luptau pentru a-şi câştiga existența ca soldați mercenari, iar papa nu făcea decât să lase frâiele puterii în mâinile persoanei pe a cărei loialitate se putea baza pe deplin. Iar celor care o vedeau în mijlocul oamenilor din casa ei le venea greu să dea crezare bârfei despre incest. Părea prea sfioasă, prea inocentă.

Între timp, Cesare avea îndatoriri de îndeplinit. Cu o săptămână înainte de asasinarea lui Juan, papa îl numise pe fiul său, care mai avea câteva luni până să împlinească 22 de ani, în prestigioasa funcție de nunțiu papal, pentru a-l unge şi a-l încorona pe „Luminăția Sa Frederic de Aragon” rege al Neapolelui. A sosit la timp la Capua, unde urma să aibă loc încoronarea, la 6 august 1497, intrând în oraş cu o cavalcadă impresionantă care includea 700 de cai, precum şi cu numeroşi servitori, prelați şi gărzi şi o mulțime de

susținători răzleți. Din nefericire, după sosire s-a îmbolnăvit subit, iar încoronarea a trebuit să fie amânată. Totuşi, s-a vindecat repede de ceea ce se zvonea a fi o boală venerică şi, la 11 august, îmbrăcat splendid în catifea roşie întreţesută cu fir de aur, a fost transportat în unul dintre scaunele papale ale tatălui său la catedrală, unde şi-a jucat rolul cu un calm demn.

Cesare se bucura în mod evident de şederea în Capua şi Neapole, unde se plimba prin oraş în hainele sale splendide, savurând atenţia unei populaţii admiratoare şi invidioase şi, se spunea, făcând ochi dulci fiicei contelui d'Aliffe, cu care a cheltuit uriaşa sumă de 200 000 de ducaţi cu o extravaganţă nepăsătoare care acum devenise obişnuinţă. Curând după întoarcerea la Roma s-a îmbolnăvit iar, de data asta, conform bârfelor, de sifilis, o boală franţuzească, după cum a fost informată Isabella d'Este de către agentul ei, Donato de' Preti, care i-a scris de la Roma pentru a-i spune că „monseniorul de Valencia s-a întors de la Neapole după încoronarea regelui Frederic şi acum e bolnav de *morbo gallico*". Medicul personal al lui Cesare, Gaspar Torella, avea să adune suficientă experienţă în lupta cu această boală încât să poată scrie un tratat despre ea, pe care l-a dedicat pacientului său.

Cesare se întorsese la Roma la 5 septembrie şi se dusese direct la Vatican, unde el şi tatăl său au discutat între patru ochi timp de şapte ore. Cât fusese în Neapole, Cesare îl convinsese pe regele Ferdinand să-l propună ca mire pentru Lucrezia pe Alfonso de Aragon, ducele de Bisceglie. Acest tânăr chipeş şi afabil, în vârstă de 18 ani, era fratele Sanciei şi, cu toate că, la fel ca ea, era nelegitim, această propunere menită să întărească legăturile dintre Roma şi casa regală din Neapole, fără a mai vorbi despre Spania, a fost salutată de papă cu entuziasm.

Însă mai complicată a fost problema viitorului lui Cesare. Cum Juan era mort, iar Gioffre, care avea 15 ani, nu dădea semne să zămislească un moştenitor, viitorul dinastiei Borgia depindea de el. Problema era că nu putea face nimic în sensul acesta cât timp era cardinal. Mai mult, deşi tatăl său era sănătos tun, se apropia acum de vârsta de 67 de ani şi timpul nu era de partea lor. Cesare era nerăbdător să se concentreze pe proiectele legate de război şi să preia funcţia lui Juan de comandant al armatelor papale, însă papa l-a sfătuit să fie prudent şi să-şi găsească o soţie potrivită înainte de a lua vreo decizie pripită.

Alegerea unei soţii pentru Cesare a devenit repede subiect de discuţie în Roma. Un zvon spunea că Sancia era pregătită să treacă peste bănuielile ei privind implicarea lui Cesare în uciderea fratelui său şi să se mărite cu el, în timp ce tânărul ei soţ, Gioffre, avea să fie numit cardinal în locul lui. Însă curând a devenit clar că şi papa, şi Cesare aveau planuri mai ambiţioase şi că, în timp ce era la Neapole, Cesare îl abordase pe regele Frederic în legătură cu posibilitatea aranjării unei căsătorii între el şi fiica regelui, Carlotta de Aragon, care pe atunci locuia în Franţa, la curtea reginei franceze, Anne de Bretania.

Poate că regele Frederic ar fi fost pregătit să-l ofere pe nelegitimul Alfonso drept mire pentru Lucrezia, dar s-a codit să accepte căsătoria dintre fiica sa legitimă şi imoralul şi avidul de putere Cesare, care era clar că stătea cu ochii pe tronul napolitan. Temându-se să-l ofenseze pe papă, Frederic a tras de timp. Ambasadorul veneţian a relatat că el ar fi spus: „Mie mi se pare că fiul unui papă, care este şi cardinal, nu este persoana ideală să se însoare cu fiica mea. Dacă papa poate să facă în aşa
fel încât un cardinal să se căsătorească şi să-şi păstreze titlul, am să mă mai gândesc dacă să i-o dau pe fiica mea”, ar fi rostit regele Frederic, precum se preciza în raportul

ambasadorului venețian. Nici fiica lui nu era bucuroasă de perechea propusă; Carlotta nu doar că era îndrăgostită de un nobil breton, ci era şi hotărâtă să nu se mărite cu „un preot care era fiul unui preot”.

Având în vedere că problema găsirii unei soții pentru Cesare era temporar în suspensie, papa şi-a concentrat acum eforturile pe finalizarea anulării căsătoriei fiicei sale. Sub presiunea unchilor săi, ducele Lodovico şi cardinalul Ascanio, Giovanni Sforza a cedat. „Dacă Sanctitatea Sa vrea să creeze propriul fel de justiție, eu nu pot să fac nimic în privința asta; să facă papa ce-i place, dar Dumnezeu veghează asupra tuturor lucrurilor”, a declarat el. La 18 noiembrie, fără nicio tragere de inimă, şi-a pus semnătura pe declarația umilitoare: „N-am cunoscut-o niciodată.”

O lună mai târziu, căsătoria a fost anulată. La 22 decembrie, sfioasa Lucrezia a fost prezentă la ceremonia de la Vatican care o declara oficial *virgo intacta* şi, ca atare, liberă în mod legal să contracteze altă căsătorie. A ținut un scurt discurs de mulțumire în latină, pe care ambasadorul milanez l-a lăudat pentru rafinamentul lui: „Nici dacă ar fi fost Cicero însuşi n-ar fi vorbit cu mai multă eleganță.” Dar cea mai mare parte a Romei, încă vuind de zvonurile despre relațiile ei incestuoase cu tatăl şi fratele ei, a fost de acord cu cronicarul din Perugia, Francesco Matarazzo, care considera că declarația potrivit căreia Lucrezia era virgină era atât de fantastică, încât „stârnea râsul întregii Italii”, de vreme ce, a explicat el exagerându-i descrierea, era „lucru ştiut că fusese şi încă era cea mai mare târfă care a existat vreodată în Roma”. De fapt, la această vreme, era gravidă în şase luni, însă doamnele ei de onoare o îmbrăcaseră cu grijă, ca să nu se vadă sarcina.

În timp ce soțul ei era presat să semneze ceruta recunoaştere a impotenței sale, Lucrezia, aflată la Mănăstirea San Sisto, fusese vizitată regulat de un tânăr

spaniol chipeş, valet în slujba tatălui ei, un anume Pedro Calderon, de care se pare că s-a ataşat pătimaş şi, la 15 martie 1498, conform relatărilor ambasadorului din Ferrara la Veneția, a dat naştere unui băiat.

Când Cesare a auzit de vinovăția lui Calderon, precum se zvonise, s-a hotărât să-l pedepsească pe valet pentru ceea ce el considera că era o îngâmfare intolerabilă a acestuia. Găsindu-l într-o zi în apropierea camerei din Vatican a Lucreziei, după întoarcerea ei de la mănăstire, s-a repezit la el cu sabia scoasă. Calderon a fugit, căutând să scape de violentul Cesare şi aruncându-se în brațele lui Alexandru al VI-lea, care şi-a aruncat în jurul tânărului roba papală. Însă Cesare l-a spintecat cu sabia, împroşcând cu sânge veşmântul tatălui său. Cu o lună înainte de naşterea băiatului, cadavrul lui Calderon a fost pescuit din Tibru, laolaltă cu cel al servitoarei Lucreziei, Pantiselia. Aşa cum a consemnat maestrul de ceremonii Johannes Burchard, el „a căzut, nu din proprie voință, în Tibru şi a fost pescuit astăzi din acel râu".

Se pare că pruncul Lucreziei s-a născut mort sau a murit curând după naştere, fapt care avea să devină un sfârşit trist şi obişnuit al sarcinilor ei. În mod derutant, la Vatican a apărut tot pe atunci un alt copil Borgia, care a fost botezat Juan, în memoria ducelui de Gandía. Încercând să explice existența lui Juan, papa a emis două bule, una dintre ele secretă. Bula oficială declara că pruncul, descris cu delicatețe „copilaşul roman" (*infans romanus*), era fiul lui Cesare Borgia şi al unei femei nemăritate nenumite; pe de altă parte, bula secretă susținea că pruncul era al lui Alexandru al VI-lea însuşi, făcut cu aceeaşi femeie nemăritată nenumită. Copilul era fără doar şi poate al lui, conceput în timp ce era papă, însă ceea ce a atras marele interes al bârfitorilor romani a fost identitatea femeii nemăritate; date fiind zvonurile crezute de multă lume

despre faptul că incestul era nestăpânit în familia Borgia, ea a fost repede identificată drept chiar fiica papei (deşi Lucrezia avea să-l considere mereu pe Juan fratele ei vitreg, la fel cum aveau să facă mai târziu istoricii).

Între timp, aranjamentele pentru căsătoria Lucreziei cu Alfonso de Aragon mergeau înainte şi Alexandru al VI-lea a acceptat să dea suma de 40 000 de ducați ca dotă pentru fiica sa, cu o treime mai mult decât plătise pentru căsătoria ei cu Giovanni Sforza. La 21 iulie 1498, Lucrezia şi Alfonso, duce de Bisceglie, au fost declarați soț şi soție într-o ceremonie privată, ținută „fără pompă", conform lui Burchard, în palatul Lucreziei de la Santa Maria in Portico, unde, în prezența a diverşi clerici, printre care mai mulți episcopi şi trei cardinali, deasupra capetelor mirelui şi miresei a fost ținută o sabie.

Cuplul – el, un tânăr vioi şi arătos, ea, o fată încă drăguță şi veselă – şi-a consumat căsătoria şi a petrecut câteva zile în ospețe şi dans. O bătaie între servitorii lui Cesare şi cei ai Sanciei a umbrit eticheta festivităților de nuntă, dar nu le-a stricat de tot. Cesare a produs o mare surpriză şi, fără îndoială, amuzament ironic, venind cu frații şi curtenii lui îmbrăcați ca de pantomimă în costume de unicorn, emblema castității feminine.

Însă chiar în timp ce la Roma se celebra această alianță, la orizont se adunau nori de furtună. La 7 aprilie 1498, tânărul rege Carol al VIII-lea murise subit, după ce se lovise cu capul de pragul de sus al unei uşi în castelul Amboise. Mai avea doar o lună până să împlinească 28 de ani şi era căsătorit de peste şase ani; soția lui, Anne de Bretania, îi născuse patru copiii, dar toți muriseră la o vârstă fragedă, prin urmare coroana i-a revenit vărului său, Ludovic, duce de Orléans, în vârstă de 36 de ani.

Cu opt zile înainte să moară, Carol al VIII-lea văzuse în vis un şarpe mare şi, când a întrebat ce însemna asta, astrologii

i-au spus că era un semn că avea să se întoarcă în Italia. Dar, după moartea lui, a consemnat cronicarul venețian Marin Sanudo, „amintiții astrologi s-au răzgândit, spunând că şarpele însemna că el avea să fie succedat de ducele de Orléans, cum s-a întâmplat, pentru că şarpele se află pe blazonul ducelui". Şarpele de pe scutul său era cel de pe blazonul familiei Visconti: Ludovic era moştenitorul legitim al vechiului regim care condusese Milano înainte ca familia Sforza să acapareze puterea şi intenționa să-şi ceară dreptul care i se cuvenea.

Capitolul 13

Nedorita pălărie de cardinal

> „Mintea şi dorința, şi înclinația lui rămăseseră tot la viața laică."

Înalt de statură, cu o față prelungă şi o mină gravă, noul rege francez Ludovic al XII-lea avea cu siguranță o înfățişare mai regală decât dizgrațiosul său predecesor; după o tinerețe irosită, se astâmpărase la vârsta mijlocie, dedicându-şi timpul vânătorii şi creşterii şoimilor. Când s-a ivit neaşteptata sa succesiune la tronul francez, avea mai multe motive pentru a negocia o alianță timpurie cu papa Borgia.

Ludovic al XII-lea avea nevoie de sprijinul lui Alexandru al VI-lea pentru a cere titlul de duce al ducatului Milano; ca nepot

legitim al Valentinei Visconti, fiica marelui duce Gian Galeazzo, era mai îndreptățit la titlu decât actualul cârmuitor, Lodovico Sforza, fratele cardinalului Ascanio, ai cărui strămoşi se născuseră în afara căsătoriei (Lodovico moştenise titlul în 1494 la moartea nepotului său, Gian Galeazzo, care, se spunea, fusese „cauzată de o copulație excesivă"). Ludovic al XII-lea intenționa şi să reînnoiască pretenția asupra Neapolelui, pe care Carol al VIII-lea nu reuşise să-l păstreze după ce îl cucerise cu trei ani în urmă. Însă mai presantă era nevoia regelui de a divorța de soția sa cocoşată şi stearpă şi de a primi o dispensă papală care să-i permită să se însoare cu văduva lui Carol al VIII-lea, Anne de Bretania, nu doar pentru a păstra acea regiune dătătoare de bătăi de cap pentru regatul francez, ci şi pentru a avea un moştenitor.

În schimbul anulării căsătoriei, precum şi al unei pălării de cardinal pentru prietenul de încredere şi sfetnicul său, Georges d'Amboise, arhiepiscop de Rouen, Ludovic al XII-lea s-a gândit la o ofertă pe care nici Alexandru al VI-lea, nici ambițiosul Cesare nu o puteau refuza. Pe lângă o sumă frumoasă de bani, el a propus să-i dea lui Cesare ducatul Valentinois şi să-i ofere râvnitul colan cavaleresc al monarhiei franceze Ordinul Sf. Mihail. De asemenea, s-a oferit să-şi folosească influența pentru a aranja căsătoria lui Cesare cu Carlotta de Aragon, fiică a regelui Neapolelui şi doamnă de onoare a reginei Anne de Bretania. Mai mult, dacă Cesare era de acord să lupte alături de armata franceză în apropiata lui campanie de alungare a familiei Sforza din Milano, Ludovic al XII-lea promitea să-i ofere comanda unui mare corp de lăncieri francezi, care avea să fie întreținut pe cheltuiala regelui, dar avea să lupte sub comanda lui Cesare, oriunde dorea noul duce.

Oferta a fost acceptată, exact cum sperase regele. Şi, astfel, la 29 iulie 1498, papa a emis un scurt document în

care înşira opt motive pentru care mariajul regal era lipsit de valabilitate şi a instituit o comisie de cardinali şi prelaţi din Franţa care să examineze cazul de divorţ al lui Ludovic al XII-lea. Acum era simplu ca Cesare să se „lepede de roba purpurie [...] cu cel mai puţin scandal posibil [...] şi cu cel mai decent pretext". Trei săptămâni mai târziu, la 17 august, Burchard a consemnat:

> A fost un consistoriu secret în care cardinalul Cesare Borgia a declarat că din primii ani a fost mereu, cu tot spiritul, înclinat spre condiţia laică; dar că Sfântul Părinte dorise categoric ca el să se dăruiască stării ecleziastice şi el nu considerase că trebuia să se opună voinţei lui. Dar întrucât mintea şi dorinţa, şi înclinaţia lui rămăseseră tot la viaţa laică, l-a rugat stăruitor pe Sanctitatea Sa Stăpânul Nostru să binevoiască, cu clemenţă specială, să-i acorde o dispensă, astfel încât, după ce va fi renunţat la robă şi demnitatea ecleziastică, să i se poată permite să se întoarcă la starea laică şi să se căsătorească; şi că acum i-a rugat pe venerabilii seniori cardinali să-şi dea cu dragă inimă consimţământul la o astfel de dispensă.

În aceeaşi zi, la porţile Romei a sosit Ludovic de Villeneuve, baron de Trans, aducând de la Ludovic al XII-lea scrisoarea de numire a lui Cesare drept duce de Valentinois şi o invitaţie ca acest nou aristocrat francez să-i viziteze curtea. „A venit în numele regelui Franţei să-l conducă pe venerabilul cardinal de Valencia în acea ţară", a consemnat Burchard. Pentru pedantul maestru de ceremonii, Cesare era tot cardinal, deşi îşi anunţase retragerea, pentru că decizia lui nu fusese încă ratificată de colegiu.

Decât să fie de acord cu acest aranjament extrem de neobişnuit, mai mulţi cardinali absentaseră de la consistoriul din 17 august, pretextând că din cauza cazurilor de ciumă din Roma era prudent ca ei să părăsească oraşul pentru aerul mai sănătos de la ţară. Însă papa a convocat alt consistoriu după şase zile, scriindu-le tuturor cardinalilor care se aflau în vecinătate „că trebuie să vină la Roma pentru că urmau a fi discutate chestiuni

privitoare la binele Bisericii şi al creştinătăţii. Aşa că disidenţii cardinali au cedat", fără tragere de inimă, „şi Cesare Borgia a putut să-şi scoată pălăria [de cardinal] şi să se facă soldat, şi să-şi ia o soţie". Cardinalul de Valencia, în vârstă de 23 de ani, devenise duce de Valentinois, de unde i s-a tras porecla Il Valentino. Acum era liber să se însoare şi să se
declare soldat.

Comportamentul lui Cesare fusese mult timp nepotrivit pentru un cardinal catolic. Rareori purta veşmântul clerical obişnuit, preferând ţinutele elaborate ale unui curtean sau chiar, ocazional, costumele de bal mascat. „Monseniorul de Valencia exersează practica armelor în fiecare zi şi pare hotărât să fie un soldat galant", scria, la 19 ianuarie 1498, Cristoforo Poggio. Nici obiceiurile lui religioase nu erau cele aşteptate de la un membru al sfântului colegiu. La 21 aprilie, în sâmbăta de după Paşte, deplângând absenţa lui izbitoare de la ceremoniile ţinute în Săptămâna Patimilor, Burchard scria: „Cardinalul Valentino a participat la liturghia solemnă din capela papală, dar nu a mai fost văzut acolo din Duminica Patimilor."

Acum că era duce, şi nu cardinal, lui Cesare îi făcea plăcere să-şi demonstreze talentele marţiale şi ecvestre în faţa spectatorilor uimiţi. Conform spuselor ambasadorului din Mantova, Gian Lucido Cattaneo, a făcut acest lucru cu o zi înainte de a-şi anunţa retragerea din Sfântul colegiu, în parcul de vânătoare al cardinalului Ascanio, în faţa unui public ce le includea pe Lucrezia şi Sancia: „Înarmat ca un ienicer, cu încă 14 soldaţi, şi-a dovedit forţa ucigând opt tauri" şi, a adăugat Cattaneo, „sper ca în câteva zile să îl văd complet
înarmat în piaţă."

Într-adevăr, Cesare avea nevoie să-şi îmbunătăţească aptitudinile atletice pentru a impresiona curtea franceză, al

cărei oaspete avea să fie curând, şi petrecea mult timp „antrenându-se cu arme, cai şi la sărituri”. Uneori întrecea măsura; într-o zi, de exemplu, la Belvedere, când exersa sărituri peste cai şi catâri, „a încercat să încalece un catâr mai înalt decât restul şi, când era în aer, catârul s-a speriat şi l-a lovit cu piciorul în coaste şi în partea din spate a capului, iar el a rămas inconştient mai bine de o oră”, a relatat Cattaneo.

Însă Cattaneo nu era atât de impresionat de înfăţişarea proaspătului duce. „În prezent arată destul de bine”, a relatat el, oarecum în silă, „însă sub piele faţa îi este pătată, cum se întâmplă de obicei de la sifilis.” Aceste semne erau urmările obişnuite ale sifilisului secundar, iar Cattaneo credea că Cesare se temea să se ducă în Franţa să se însoare cu prinţesa Carlotta de Aragon, ca nu cumva faţa lui cu cicatrici, „stricată de boala franţuzească”, să o determine pe viitoarea lui mireasă să-l refuze.

Asta nu era singura nelinişte a lui Cesare; existau informaţii conform cărora regele Spaniei era „extrem de nemulţumit” de alianţa familiei Borgia cu Franţa. Cattaneo a relatat că papa îl asigurase pe un cardinal că Ludovic al XII-lea era extrem de nerăbdător să-l aibă pe Cesare în slujba lui, iar cardinalul răspunsese că „este adevărat că Valentino este un bărbat îndemânatic”, dar l-a avertizat pe papă: „Ai grijă, Sfinte Părinte, nu ţinti atât de sus că, dacă tu sau el va cădea, vă veţi rupe prea multe oase.” Şi mulţi italieni se temeau de această alianţă
dintre papă şi un rege care îşi declara în mod deschis pretenţia la Milano şi Neapole; ea prevestea altă invazie a soldaţilor neîndurători din nord şi, cum s-a exprimat Cattaneo, „prăbuşirea Italiei”.

Asemenea avertizare nu l-a oprit pe Alexandru al VI-lea, care era hotărât să facă tot ce putea pentru ascensiunea carierei fiului său. A adunat 200 000 de ducaţi pentru a

acoperi cheltuielile călătoriei lui Cesare în Franța, pentru a se asigura că apariția lui la curtea franceză era cât se poate de impunătoare. Se credea că această sumă uriaşă provenea, în parte, din taxele impuse evreilor din Roma şi, în parte, din vânzarea bunurilor confiscate de papă de la majordomul lui spaniol, un evreu convertit care fusese numit episcop de Calahorra şi a ajuns acuzat de erezie de Alexandru al VI-lea.

Cesare a cheltuit cea mai mare parte din aceşti bani pe „bijuterii, țesături, materiale întreţesute cu fir de aur şi fir de argint, mătăsuri şi alte bunuri de lux, multe dintre ele importate cu mare cheltuială din Veneția". Pentru călătoria în Franța, a comandat o comodă pentru uzul personal, „acoperită cu brocart auriu pe dinafară şi stacojiu pe dinăuntru, cu vase din argint laolaltă cu urinare de argint". S-a spus că până şi potcoavele cailor lui Cesare erau placate cu argint şi slăbite, astfel încât să se desprindă şi să fie culese de cei mai iuți de picior din rândul mulțimii care ovaționa.

La 1 octombrie 1498, Cesare a plecat din Roma la Civitavecchia, unde două galere franțuzeşti aşteptau să îl ducă la Marsilia. „Vă trimitem inima noastră, adică pe fiul nostru preaiubit", îi scrisese Alexandru al VI-lea lui Ludovic al XII-lea într-o scrisoare pe care Cesare a luat-o cu el în Franța. Papa a urmărit plecarea „fiului preaiubit" de la fereastra Vaticanului, până când cavalcada s-a pierdut din vedere.

Ca de obicei, Cesare era îmbrăcat splendid, cu o mantie de catifea neagră pe umeri, o tunică din brocat alb, o beretă de catifea neagră, scânteind de rubine, şi cizme cusute cu lanțuri de aur şi picături de perle. Călărind un murg acoperit cu un cioltar roşu cu auriu, culorile regale franceze, era însoțit de baronul de Trans, trimisul francez, şi de o suită ostentativ de mare: membrii casei lui, neuitându-l pe

sârguinciosul său doctor, Gaspar Torella, o mulțime de nobili tineri, spanioli şi romani, îmbrăcați luxos, foarte mulți paji, rândaşi şi gărzi, 50 de catâri şi 12 căruțe pline vârf cu bagaje. Ascunse cu grijă în bagajul lui erau pălăria de cardinal pentru Georges d'Amboise, arhiepiscop de Rouen, şi dispensa semnată de papă, care avea să-i permită lui Ludovic al XII-lea să se recăsătorească, dacă, desigur, comisia de divorț se pronunța în favoarea regelui. În sfârşit, proaspătul duce era în drum spre mireasa lui.

Capitolul 14

Mireasa franțuzoaică a lui Cesare

„Cel mai mulțumit bărbat din lume."

Primirea lui Cesare la Marsilia a fost zgomotoasă, cum era şi normal să fie. Primiți cu salve de tun, oaspeții regali au fost întâmpinați de 400 de arcaşi care i-au condus la locuințele rezervate lor. Au stat aproape o săptămână în oraş, distrându-se, ospătându-se la câteva banchete şi vizitând punctele de interes ale oraşului.

Părăsind Marsilia la sfârşitul lui octombrie, Cesare şi companionii săi au pornit în lunga călătorie spre nord către curtea franceză, care atunci îşi avea reşedința în Chinon, la vreo 40 km sud-vest de Tours, unde comisia de divorț încă delibera asupra divorțului cerut de Ludovic al XII-lea. La Avignon au fost oaspeții nunțiului papal – care era nimeni altul decât cardinalul Giuliano della Rovere şi care, la fel ca

papa Iuliu al II-lea, avea să-i provoace mai târziu necazuri teribile lui Cesare. Deocamdată, în aparență cel puțin, erau în relații amicale, mai ales de când Alexandru al VI-lea se baza pe cardinal să-l ajute cu negocierile la curtea franceză în schimbul ajutorului papei de a repune familia della Rovere în fosta ei poziție influentă în Roma.

Ca o dovadă a acestei alianțe – precare totuşi – dintre Alexandru al VI-lea şi Giuliano, nunțiul papal ieşise 3 km din Avignon ca să-l întâmpine pe Cesare şi să-l conducă în oraş. „Avignonul nu a mai asistat niciodată la o primire atât de entuziastă", a scris un martor al scenei. „Nici nu a mai fost vreodată în oraş procesiune mai splendidă." A fost aşteptat de fântâni din care țâşnea vin, i s-au oferit valoroase piese de veselă din argint şi a fost „sărbătorit de doamne şi fete frumoase, care îi fac multă plăcere numitului Cesare, ştiind bine să danseze şi să le întrețină, dansurile fiind tradiționale, pantomime dansante şi alte frivolități".

Din păcate, Cesare nu avea chef să se bucure de festivități. Suferea din nou de o revenire a bolii sale venerice. Ba chiar şi Giuliano era în aceeaşi situație: „Della Rovere s-a îmbolnăvit iar de acea boală a lui", i-a spus un informator lui Lodovico Sforza. „Acum florile [cum li se spunea eufemistic erupțiilor sifilitice] încep să înflorească iar; dacă Dumnezeu nu-l ajută, nu va fi niciodată pe deplin sănătos. Se spune şi despre Cesare că are pe față maladia Sf. Lazăr şi, mai mult, are o stare sufletească de nemulțumire."

De la Avignon, Cesare a luat-o pe valea Ronului până la Valence, capitala ducatului său, şi apoi mai departe spre Lyon, unde a ajuns la 7 noiembrie. De la Lyon a tras de timp, profitând de orice prilej pentru a-şi întârzia sosirea la curtea franceză, până când comisia dădea verdictul în legătură cu divorțul. În fiecare oraş se adunau mulțimi pentru a-l vedea trecând; ca fiu al unui papă, stârnea multă curiozitate. Alaiul lui era condus de o coloană de catâri de

povară, fiecare purtând blazonul Borgia şi urmată de încă doi catâri care cărau cufere uriaşe, ale căror conţinut a devenit subiect de dezbatere în rândul mulţimilor de privitori. După ei veneau gentilomii casei lui Cesare, ai căror cai erau împodobiţi cu cocarde imense şi căpestre de argint, urmaţi de 20 de paji îmbrăcaţi în catifea roşie întreţesută cu fir de aur, de nobili tineri din Roma şi Spania şi de paza lui personală formată din mercenari spanioli. Cesare trecea călare imperial, perle şi pietre preţioase împodobindu-i costumul de catifea neagră, pălăria şi chiar şi cizmele.

În drumul lui spre Chinon nu a făcut o impresie bună. Se spunea că era distant şi arogant, gata mereu să se simtă jignit şi să jignească. În ochii francezilor, suita lui ostentativă era prea pretenţioasă pentru un tânăr de 23 de ani care nu doar că era nelegitim, dar nici nu putea să pretindă că avea o picătură de sânge regal. Felul lui impasibil de a fi era considerat trufaş; ocazional era chiar insolent, ca atunci când, la o recepţie în Valence, reprezentantul lui Ludovic al XII-lea s-a prezentat cu colanul Ordinului Sf. Mihail şi a vrut să i-l pună la gât, însă Cesare l-a dat la o parte, spunând că era rolul regelui însuşi să îl confere.

În cele din urmă, la 17 decembrie, cardinalul de Luxemburg a anunţat că Ludovic al XII-lea a primit câştig de cauză din partea comisiei care îl eliberase de cea pe care el însuşi o descria drept „schiloadă, chinuită de scrofuloză, respingătoare ca persoană şi ca minte”. Soţia divorţată, care admitea că nu era o frumuseţe, rămăsese demnă pe toată durata procedurilor; s-a retras la o mănăstire, a înfiinţat propriul ordin de călugăriţe şi a fost canonizată în 1950.

A doua zi, Cesare şi-a făcut intrarea oficială în Chinon, trecând podul de peste râul Vienne, cu al său măreţ castel medieval, fortăreaţă a casei regale Plantagenet din Franţa, dominând impunător asupra oraşului. Era însoţit de

Georges d'Amboise, a cărui pălărie roşie era în bagajul ducelui împreună cu dispensa papală care avea să-i permită lui Ludovic al XII-lea să se însoare cu Anne de Bretania. Un om care se afla acolo a descris evenimentul:

> Ducele de Valentinois a intrat astfel miercuri, a optsprezecea zi din decembrie 1498, [...] precedat de 24 de catâri frumoşi care cărau cufere, lăzi şi sipete, acoperiţi cu pânze pe care era blazonul ducelui, apoi veneau iar alţi 24 de catâri cu hamuri pe jumătate roşii, jumătate galbene. [...] Apoi 12 catâri acoperiţi cu satin cu dungi galbene. Apoi veneau şase catâri cu hamuri ţesute cu fir de aur [...] şi după aceea veneau 16 cai de luptă mari şi frumoşi, duşi de rândaşi, acoperiţi cu pânză ţesută cu fir de aur, roşie şi galbenă, [...] după aceştia veneau 18 paji, fiecare pe un cal de luptă frumos, dintre care 16 erau îmbrăcaţi în catifea roşie, ceilalţi doi în ţesătură de aur. [...] Apoi veneau şase catâri frumoşi bogat echipaţi cu şei, hamuri şi podoabe din catifea roşie, însoţiţi de îngrijitori îmbrăcaţi la fel. Apoi doi catâri care cărau sipete, acoperiţi cu pânză ţesută cu fir de aur. Pe urmă veneau 30 de nobili înveşmântaţi în ţesătură de aur şi argint, urmaţi de trei muzicanţi, doi toboşari şi un menestrel, îmbrăcaţi în ţesătură cu fir de aur conform stilului din ţara lor, rebecul având strune de aur. Ei mărşăluiau între nobili şi ducele de Valentinois, cântând tot timpul. Apoi veneau patru muzicanţi cu trompete şi goarne de argint, fastuos îmbrăcaţi, cântând fără încetare la instrumentele lor. Erau şi 24 de lachei în veşminte pe jumătate din catifea roşie şi jumătate din mătase galbenă şi toţi erau în jurul ducelui, alături de el călare [Georges d'Amboise], conversând cu el.
>
> În ceea ce-l priveşte pe duce, el era pe un cal înalt cu harnaşament foarte bogat, cu un valtrap pe jumătate din satin roşu, jumătate din ţesătură de aur şi brodat cu pietre preţioase şi perle mari. Bereta lui avea două şiruri duble cu cinci sau şase rubine, mari cât un bob mare de fasole, care răspândeau o mare lumină. Şi pe marginea beretei era o cantitate mare de nestemate, până şi pe cizme, care erau împodobite cu lanţuri de aur şi incrustate cu perle.

Cesare a mers călare prin oraşul Chinon în cele mai frumoase haine şi strălucind de bijuterii. De la ferestrele de sus ale castelului, regele şi curtenii săi au urmărit procesiunea şi s-au distrat nespus pe seama a ceea ce ei au

considerat „infatuare şi pompozitate ridicolă ale acestui duce”. La intrarea în castel, Cesare i-a făcut „o reverenţă adâncă până la pământ Majestăţii Sale”, a relatat ambasadorul veneţian, „apoi, la jumătatea marelui hol, a mai făcut o reverenţă şi, ajungând la rege, a dat să-i sărute piciorul, însă regele a împiedicat acest lucru, aşa că i-a sărutat mâna, ceea ce au făcut şi nobilii din suita lui”. Iar după cină, Cesare a fost condus la apartamentele regale, unde a rămas cu regele „până la a patra oră a nopţii”, iar în ziua următoare Ludovic al XII-lea l-a delectat pe Cesare în compania mai multor doamne distinse. Într-adevăr, deşi mai înainte îl luase în râs, regele era profund impresionat de acest tânăr extraordinar, care putea fi foarte agreabil când dorea, mai ales când era măgulit de rege.

La 21 decembrie, într-o superbă ceremonie ţinută în Biserica Sf. Mexme din Chinon, în prezenţa regelui Ludovic al XII-lea şi a lui Cesare, cardinalul Giuliano della Rovere i-a acordat lui Georges d’Amboise pălăria de cardinal. Burchard, care nu a fost acolo, însă a fost informat despre eveniment, a consemnat: „Pe drumul de la curtea regală la biserică, ilustrul Cesare, duce de Valentinois, odinioară cardinal, ţinând pălăria ca toţi să o vadă, a mers în urma celorlalţi prinţi şi imediat în faţa regelui, de parcă ar fi fost rândaş regal.”

Cardinalul Giuliano a trimis veste la Roma despre succesul lui Cesare la curtea franceză. „Nu pot să mă abţin de a informa Sanctitatea Voastră că ilustrul duce este atât de înzestrat cu prudenţă, abilitate şi toate virtuţile minţii şi ale trupului, încât a cucerit pe toată lumea”, i-a scris el papei, la 18 ianuarie 1499. „A fost atât de bine primit de rege şi de toţi prinţii de la această curte, încât toată lumea îl respectă şi îl preţuieşte, lucru pentru care de bunăvoie şi cu bucurie depun mărturie.”

Ludovic al XII-lea şi Anne de Bretania s-au căsătorit în castelul din Nantes, la 6 ianuarie 1499. Însă perspectivele maritale ale lui Cesare nu erau foarte promiţătoare. Sperase că până acum Carlotta de Aragon îşi va fi schimbat opinia privitor la căsătoria cu el, însă prinţesa napolitană era mai încăpăţânată ca niciodată în refuzul de a se mărita cu el, „în afară de cazul în care tatăl ei insista să o facă", a povestit cardinalul Giuliano della Rovere.

Regele Frederic ar fi fost de acord cu această căsătorie numai dacă poziţia lui îndreptăţită de rege al Neapolelui era confirmată atât de Alexandru al VI-lea, cât şi de Ludovic al XII-lea; Ludovic al XII-lea avea ideile lui despre cine era de drept rege al Neapolelui. În ceea ce îl privea, a încercat să o forţeze pe Carlotta să fie de acord cu căsătoria şi, confruntat cu ce a văzut el ca fiind „perversitatea feminină" a ei, a mers atât de departe, încât a ameninţat că o exilează la curtea franceză. Însă totul a fost în zadar şi, la timpul cuvenit, ea s-a măritat cu bretonul de care se îndrăgostise.

Cesare, al cărui motiv principal de a merge în Franţa a fost să se însoare, s-a înfuriat şi l-a învinovăţit pe regele francez că nu a făcut mai mult pentru a-l ajuta şi a ameninţat că se întoarce la Roma pentru a se plânge de felul în care era tratat tatălui său, care era la fel de mânios ca fiul său. După cum afirmase Alexandru al VI-lea: „Toată Europa a ştiut foarte bine că, dacă n-ar fi fost promisiunea categorică a regelui Franţei că îi va găsi o soţie, Cesare ar fi rămas în Italia."

Între timp, la Roma, subiectul alianţei cu Franţa provoca neînţelegeri violente în colegiu. În decembrie 1498, ambasadorul veneţian relatase: „În consistoriul de ieri, cardinalul Ascanio [Sforza] i-a spus papei că, trimiţându-l pe fiul său în Franţa, se va ajunge la năruirea Italiei. Drept replică, papa a strigat că fratele lui Ascanio a fost cel care i-a adus prima oară pe francezi în Italia." Alexandru al VI-lea

ştia ce spune – Lodovico era cel care îl încurajase pe aventurosul Carol al VIII-lea să invadeze Italia şi să-şi susțină pretenția la Regatul Neapolelui, politică ce, în retrospectivă, părea extrem de nechibzuită, mai ales că acum succesorul lui la tronul Franței era mai îndreptățit să revendice Milano decât Lodovico şi fratele lui. Cearta s-a sfârşit când Papa l-a amenințat pe Ascanio că îl aruncă în Tibru.

Totuşi, în ciuda tuturor dificultăților, Cesare a fost convins să rămână în Franța. Au existat speranțe că totul se rezolvase când s-a raportat că regele Ludovic şi Cesare luaseră cina împreună, singuri. În februarie, Burchard a relatat zvonul că „fiul papei, Cesare, fostul cardinal de Valencia, a contractat căsătoria cu fiica regelui Neapolelui, care trăieşte în Franța", adăugând că mariajul a fost consumat. La mai puțin de o săptămână, zvonul a fost contrazis categoric într-o scrisoare a cardinalului Giuliano della Rovere: „Căsătoria ducelui Valentino cu fiica regelui este acum definitiv exclusă", a scris el.

Zvonurile despre o posibilă mireasă franțuzoaică erau acum în floare la Roma şi provocau atâta îngrijorare şi derută, încât papa nu doar că a fost nevoit să primească delegații de protest de la mai multe puteri europene, chiar şi din Portugalia, ci s-a simțit şi obligat să apară în public cu pază armată. Papa i-a declarat ambasadorului venețian, care a venit la el în legătură cu altă chestiune, că, în acel moment, nu îl interesau alte probleme; aştepta veşti din Franța. „Este foarte nerăbdător să audă ce se petrece acolo şi este ținut în suspans."

În cele din urmă, după săptămâni de aşteptare din partea papei, în care nerăbdarea lui Cesare crescuse, Ludovic al XII-lea a propus ca, întrucât o căsătorie cu Carlotta de Aragon nu se putea aranja, în loc să-şi ia o mireasă italiancă, Cesare să-şi ia una franțuzoaică. Alegerea regelui

era Charlotte d'Albret, o fată în vârstă de 16 ani, religioasă, arătoasă şi blajină, care avea relaţii excelente cu regalitatea, tatăl ei fiind duce de Guienne, mama ei, rudă cu regina, iar fratele ei fiind regele Navarrei.

Vestea că Cesare avea să se însoare cu Charlotte d'Albret a ajuns la Roma în martie. Papa nu a fost de acord cu căsătoria, ştiind că ea avea să aducă necazuri inevitabile papalităţii în Italia, şi ar fi împiedicat-o dacă ar fi putut; însă, având în vedere hotărârea fiului său, s-a simţit nevoit să cedeze, ba chiar a acceptat să-i acorde fratelui fetei, Amanieu d'Albret, o pălărie de cardinal.

Contractul de căsătorie a fost semnat la 10 mai şi după două zile a avut loc nunta în apartamentele reginei din castelul din Blois. Această ceremonie de familie a fost urmată de un îmbelşugat mic dejun nunţial servit în uriaşul cort instalat pe terenul situat mai jos de zidurile castelului; iar după masă s-a consumat căsătoria, în timp ce domnişoarele lui Charlotte s-au uitat pe rând, chicotind, pe gaura cheii la ce făceau tinerii proaspăt căsătoriţi. Însă plăcerea mirelui şi a miresei a fost stricată într-un mod descris de Robert de la Marck, senior de Fleurange:

> Să-ţi povestesc despre noaptea nunţii ducelui de Valentinois: i-a cerut apotecarului nişte pilule pentru a-şi mulţumi doamna. Însă lucrurile au luat o întorsătură urâtă căci, în loc să-i dea ce i-a cerut, spiţerul i-a dat nişte laxative care au avut un aşa efect, încât s-a tot dus la privată întreaga noapte.

A doua zi, Cesare a trimis la tatăl său, la Roma, un mesager spaniol de încredere. La sosire, curierul a fost chemat imediat la Vatican şi ţinut acolo mai multe ore, atât de dornic era papa să audă toate detaliile căsătoriei, atât preparativele, cât şi urmările. A fost mulţumit şi amuzat să audă că fiul său „rupsese lancea" de opt ori în noaptea nunţii – chiar şi pedantul Burchard a consemnat această informaţie în jurnalul său. Şi regele francez i-a scris papei

că Cesare avusese o prestație mai bună ca a lui; şi el „consumase căsătoria de opt ori”, dar de două ori înainte de cină şi de şase ori noaptea.

În următoarele săptămâni, din Franța au sosit şi alți curieri, fiecare aducând scrisori care ofereau detalii suplimentare despre succesul lui Cesare. Papa a fost încântat la vestea că
Ludovic al XII-lea îi dăduse lui Cesare dreptul de a folosi însemnele heraldice ale casei regale franceze; de acum înainte, pe blazonul ducelui avea să apară taurul Borgia încadrat de crinii Franței. A fost, de asemenea, încântat să audă despre noul post de comandă al lui Cesare în armata franceză, având în subordine un corp de elită alcătuit din 100 de lăncieri, despre colanul Ordinului Sf. Mihail, pe care regele Ludovic al XII-lea i-l conferise la o săptămână după nuntă şi despre domeniul din Franța care fusese cumpărat cu banii pe care Charlotte îi moştenise de la mama ei. Cesare personal i-a scris tatălui său pentru a-i spune că era „cel mai mulțumit bărbat din lume”.

Chiar şi Charlotte i-a scris tatălui ei, spunându-i că era foarte mulțumită de soțul ei şi că spera să poată merge curând la Roma pentru a-şi vedea socrul. De asemenea, era mulțumită de cadourile cu care o copleşise entuziastul său mire, dintre care multe fuseseră cumpărate de Cesare pentru Carlotta de Aragon, şi avea şi de ce, căci ele includeau numeroase pietre prețioase, perle şi diamante, brocarturi şi mătăsuri, lanțuri de aur, servicii de masă argintate, carafe şi vaze, clopotnițe şi citadele miniaturale din argint şi miniaturi de vase de război din sidef.

La 23 mai, ziua în care vestea nunții a ajuns la Roma, papa a anunțat o seară de festivități. În noaptea aceea, Roma a fost
în sărbătoare. Pe cer au explodat artificii; torțele au ars toată noaptea; „s-au aprins focuri ca semn al bucuriei din

oraş", a consemnat Burchard, care a relatat că până şi Lucrezia îşi aprinsese propriul foc, în ciuda faptului că alianța cu francezii însemna un dezastru iminent pentru soțul ei, Alfonso de Aragon, şi pentru cumnata ei, Sancia. Nici pentru Burchard căsătoria nu prevestea ceva bun: „În realitate, era o mare dezonoare, o mare ruşine pentru Sanctitatea Sa şi pentru Sfântul Scaun."

Însă papa se simțea extrem de uşurat. A recunoscut în fața unui trimis străin că avusese mari îndoieli că acea căsătorie avea să aibă loc vreodată, dar acum, că se înfăptuise, era încântat şi, cu toate că înainte vorbea de rău Franța, „acum era în întregime francez datorită iubirii pe care regele Franței i-o arătase ducelui". Era atât de mulțumit, încât n-a ridicat nicio obiecție când i s-a cerut să plătească cei 30 000 de ducați ceruți de Franța, reprezentând costul cazării şi întreținerii fiului său pe durata şederii lui acolo. Beneficiile pe care le aştepta de la această alianță cu Franța aveau să-i aducă lui, şi mai cu seamă fiului său, avantaje care aveau să cântărească mult mai greu decât această sumă de bani.

Capitolul 15

Cuceririle

Aut Caesar, aut nihil.

Era mijlocul lunii iulie a anului 1499 când la Roma a ajuns vestea că regele Franței îşi aduna trupele în Lyon

pregătite pentru invadarea Italiei şi campania militară pentru punerea în aplicare a pretenţiilor asupra Milanului şi Neapolelui. Ştiind ce o aştepta pe familia sa, cardinalul Ascanio Sforza a fugit din oraş la fratele său, ducele Lodovico. Ginerele papei, Alfonso de Aragon, a plecat spre Neapole la 2 august, spre marea nefericire a Lucreziei; potrivit ambasadorului venețian, tânărul „şi-a părăsit soția care este de şase luni însărcinată şi plânge întruna". Câteva zile mai târziu, Alexandru al VI-lea şi-a trimis nora, pe Sancia, la fratele ei în Neapole şi, la 8 august, i-a trimis pe Lucrezia şi Gioffre în nord, la Spoleto, un oraş din Apenini, unde tocmai a numit-o guvernator pe fiica sa de 19 ani, Lucrezia, o numire neobişnuită, însă una care confirma respectul pe care îl avea papa pentru abilitățile fiicei lui şi încrederea în loialitatea ei – era o numire care ar fi fost normală pentru un fiu. Din respect pentru starea ei delicată, i-a dat o lectică, pavoazată pe dinăuntru cu satin roşu aprins şi alb, pentru a uşura ceea ce, pe căldura nemiloasă a verii, ar fi fost o călătorie extrem de inconfortabilă.

Între timp, Cesare îşi luase rămas-bun de la proaspăta lui mireasă, la începutul lui iulie, la doar două luni după nuntă, şi plecase din Blois spre sud, pentru a se alătura trupelor franceze care se adunau în Lyon. Cu o armată de 6 000 de cavalerişti, din care o companie era sub comanda lui Cesare, şi 17 000 de infanterişti, Ludovic al XII-lea era optimist cu privire la şansele de cucerire a prosperului ducat al Milanului. Însă a refuzat să conducă el însuşi trupele, preferând să urmeze vechea tradiție franceză, conform căreia un rege fără un moştenitor direct de sex bărbătesc trebuia să rămână în Franța.

Până la sfârşitul lunii, armata franceză trecuse cu uşurință Alpii, iar acum îşi avea tabăra instalată în Câmpia Padului. Alessandria a capitulat după un asediu scurt şi câteva alte orăşele, conştiente de prețul pe care l-ar fi plătit

pentru rezistență, au ales să se predea paşnic. La 2 septembrie, ducele Lodovico Sforza, care nu era simpatizat în Milano şi era bănuit de mulți că îşi otrăvise nepotul pentru a-i lua titlul, a fugit din oraş. Nedorind să sufere precum Alessandria, milanezii şi-au deschis porțile pentru invadatorii francezi. O lună mai târziu, duminică, 6 octombrie, Ludovic al XII-lea şi-a făcut oficial intrarea în oraş, ovaționat drept „rege al francezilor, duce de Milano".

În fruntea cavalcadei erau 600 de soldați înarmați, urmați de generalul lui Ludovic al XII-lea, care ducea bastonul aurit. Regele francez călărea un murg cu valtrap din aur, care tropăia triumfător pe străzile oraşului pe care se instalaseră pânze purtând blazonul cu crinul francez. La procesiune mai luau parte Cesare Borgia şi cardinalul Giuliano della Rovere, precum şi ambasadorii din Veneția, Spania, Genova, Florența, Ferrara şi Mantova. Însă cavalcada nu a fost salutată cu atâta entuziasm cum sperase Ludovic al XII-lea; un martor venețian a relatat că a auzit doar câteva strigăte: „Franța! Franța!"

Odinioară mândră, dinastia Sforza se prăbuşise în ruine. Ludovic al XII-lea a deschis cuferele vistieriei din Castelul Sforza, masiva fortăreață a lui Lodovico, şi le-a găsit goale – Lodovico reuşise să fugă cu o avere formată din aur şi bijuterii. *Cina cea de taină*, renumita frescă a lui Leonardo din Mănăstirea Santa Maria delle Grazie, căreia regele îi făcuse o vizită specială alături de Cesare, începuse deja să se cojească de pe pereții reflectoriului şi, lucrul cel mai trist, modelul din lut al unui cal executat de Leonardo, după care Lodovico Sforza intenționa să ridice o statuie ecvestră din bronz a tatălui său, Francesco, se fărâmițase în mod simbolic sub împuşcăturile soldaților francezi, care îl folosiseră pentru exersarea trasului la țintă.

Odată ce oraşul Milano a fost cucerit de francezi, Cesare îşi îndeplinise partea de învoială pe care tatăl său, papa, o

încheiase cu regele Franței și sosise vremea ca Ludovic al XII-lea să-și onoreze promisiunea pe care i-o făcuse lui Cesare, aceea de a-i pune la dispoziție un contingent de soldați francezi care să lupte sub comanda lui. Venirea armatei franceze în Italia le-a dat lui Alexandru al VI-lea și fiului său pretextul de care aveau nevoie pentru a înființa pentru Cesare un stat în nordul Italiei, folosind scuza cusută cu ață albă a nevoii de a reimpune controlul Statelor Papale pentru a contracara puternica prezență franceză în zonă.

Statele Papale acopereau o zonă mare din nordul și centrul Italiei, întinzându-se de-a lungul coastei Adriatice de la Bologna și Ravenna până la Ancona și, peste Apenini, în valea Tibrului, incluzând Lazio și zona rurală din jurul Romei. Era un mozaic de stătulețe, fiecare aparținând Bisericii, mărginindu-se la nord cu ducatul Ferrara și, la sud, cu ducatul Urbino, ambele fiefuri papale, iar la vest cu Republica Florenței, independentă. Unele dintre aceste state erau administrate în mod direct de la Roma, precum Spoleto, unde Lucrezia era guvernator; altele erau conduse de seniori cu autonomie parțială, cunoscuți ca vicari.

După cum a consemnat Niccolò Machiavelli, fără să exagereze prea mult, aceste ținuturi erau

> vestit[e] pentru nelegiuiri [...], căci se știe că aici din orice prilej oricât de ușor se iscau ucideri și jafuri nespus de mari. Lucrurile acestea erau consecința răutății acestor principi, și nu a firii reale a oamenilor, cum spuneau ei. Căci principii aceștia fiind săraci și voind să trăiască în bogăție, erau nevoiți să se dedea la multe jafuri, și pe acestea să le săvârșească în multe feluri [...] și treceau legi care interziceau anumite acte doar pentru a da ocazia încălcării lor [...] și

a-i pedepsi pe contravenienți impunând amenzi grele pe care le colectau.[13]

Poate că zona era pe alocuri nelegiuită, însă era foarte fertilă, mai ales în nord, unde agricultura era în floare pe solurile aluvionare ale Câmpiei Padului. Avea şi o uriaşă importanță strategică, oferind posibilitatea unificării într-un singur stat la fel de important precum cele ale Neapolelui, Veneției şi Florenței. Aceasta era zona pe care Alexandru al VI-lea intenționa, cu ajutorul francezilor, să o unească într-un ducat pentru fiul său.

În octombrie, la scurt timp de la intrarea triumfătoare a lui Ludovic al XII-lea în Milano, Alexandru al VI-lea a anunțat că „vicarii din Rimini, Pesaro, Imola, Forlì, Camerino şi Faenza, precum şi ducele de Urbino, vasali ai Bisericii de la Roma, nu şi-au plătit către Camera Apostolică censul anual", conform relatării lui Burchard, „aşa că [papa] le-a luat domeniile şi le-a considerat pierdute". Burchard a adăugat că oraşul
Milano – prin care se referea la noua guvernare franceză – îi împrumutase papei 45 000 de ducați ca să adune trupe pentru recuperarea acestor teritorii. „Ducele de Valentinois, căpitanul acestor trupe, a primit această sumă în numele Bisericii", a consemnat Burchard.

La 18 noiembrie, Cesare s-a întors pentru o vizită scurtă la Roma, intrând în oraş la amurg pe una dintre cele mai mici porți, pentru a evita să fie descoperit. A petrecut următoarele două zile la Vatican, mare parte din timp discutând între patru ochi cu tatăl său, deşi a găsit prilejul să o viziteze pe iubita sa soră, Lucrezia, care născuse un băiat în noaptea de 1 noiembrie. Băiatul fusese botezat

[13] Niccolò Machiavelli, *Principele*, traducere din italiană de Nina Façon, revăzută şi adnotată de Monica Fekete, Humanitas, Bucureşti, 2019, p. 219, n. 106 (n. red.).

Rodrigo, după bunicul lui, într-o splendidă ceremonie ținută în Bazilica San Pietro, la care au participat toți cardinalii care se aflau în Roma.

Cesare a părăsit Roma la 21 noiembrie şi a plecat cu toată viteza în nord, însoțit de 1 500 de soldați din armata papală, spre granițele de nord ale Statelor Papale, unde îl aşteptau trupele sale franceze – 4 000 de infanterişti şi 1 800 de cavalerişti aflați sub comanda lui Yves d'Alègre. Acum era pregătit să pornească în prima etapă a campaniei sale de instaurare a autorității familiei Borgia asupra regiunii Romagna în numele Bisericii, cu un atac asupra a două oraşe, Imola şi Forlì, de pe marele drum roman, Via Emilia, care erau deținute în numele familiei Riario de către văduva lui Girolamo Riario, Caterina Sforza-Riario.

Între timp, Alexandru al VI-lea l-a trimis la Veneția pe cardinalul de Monreale, în vârstă de 52 de ani, nepot al papei şi, totodată, victimă a *mal francese*, să garanteze cârmuirii acelui oraş că interesele Veneției în regiunea Romagna nu erau sub amenințare, gest care a dobândit mai multă greutate când a fost sprijinit în mod fățiş de Ludovic al XII-lea. Regele francez a asigurat personal familia Bentivoglio, conducătoarea Bolognei, că avea să le protejeze statul. Însă a precizat despre campania lui Borgia că avea sprijinul său. „La cererea Sfântului Părinte al nostru", a scris el, „şi dorind să-l ajutăm să recupereze acele ținuturi, signorii şi domenii [ale Statelor Papale] şi mai ales castelele şi pământurile din Imola şi Forlì, l-am numit locotenent al nostru pe dragul şi mult iubitul nostru văr, ducele de Valentinois."

Cu încrederea în sine pe care acum prefera să o manifeste mereu, Cesare a anunțat că recuperarea pământurilor şi signoriilor Imola şi Forlì avea să fie săvârşită fără întârziere. Familia Riario, a susținut el, era acum atât de antipatizată de supuşii ei, încât nu se putea baza pe rezistența

locuitorilor, care, mai mult decât probabil, aveau să le deschidă porțile eliberatorilor. Însă această părere nu a luat în calcul hotărârea văduvei lui Girolamo Riario, Caterina Sforza-Riario.

Imola nu s-a dovedit a fi un obstacol şi fortăreața s-a predat armatelor lui Cesare la 11 decembrie, după o scurtă rezistență aproape emblematică a castelanului Caterinei Sforza-Riario, şi, şase zile mai târziu, strănepotul lui Alexandru al VI-lea, cardinalul Juan Borgia, a primit în numele papei jurământul de supunere din partea autorităților civice. Însă Forlì urma să se dovedească un obstacol major; oraşul în sine a căzut fără luptă, însă fortăreața, în care se retrăsese Caterina, era una dintre cele mai puternice din Italia. În timp ce ea rezista în castel, Cesare a intrat în Forlì cu lancea în suport, atribuindu-şi fără zarvă victoria. Mercenarii francezi şi elvețieni, urmați de sute de civili lacomi, au năvălit pe porți, jefuind oraşele cucerite şi violând femeile.

Cesare a făcut prea puțin pentru a stăvili violența; când cetățenii au apelat la el să-şi stăpânească soldații, el a folosit scuza falsă că trupele răspundeau doar în fața regelui şi că el nu le putea controla. Totuşi, a reuşit să îi împace pe cetățenii responsabili din Imola şi Forlì, asigurându-i că avea să se revanşeze față de ei garantându-le că, atunci când pacea avea să fie pe deplin restabilită, aveau să fie repuşi în funcțiile pe care le pierduseră pe nedrept.

Caterina era o femeie extraordinară. Fiica nelegitimă a ducelui Galeazzo Maria Sforza avea acum 36 de ani. Înaltă şi frumoasă, curajoasă şi lipsită de scrupule, avea crize dese de furie, reale sau simulate, şi era „foarte temută de bărbați”, care între ei o numeau „femeia-bărbat”. Uneori purta armură, modificată pentru a fi pe măsura sa şi era imediat recunoscută după şoimul cocoțat pe brațul ei.

Fusese măritată de trei ori, avusese mai mulți amanți şi născuse nouă copii.

După asasinarea soțului ei, Girolamo Riario, în 1488, fugise la adăpost în castelul din Forlì, lăsându-şi copiii la mila asasinilor lui, care amenințaseră să-i ucidă şi pe ei. Ea răspunse în stilul caracteristic, stând în picioare pe meterezele castelului, cu fusta ridicată şi strigând: „Proştilor! Nu vedeți că pot să mai fac?"

Era, de asemenea, bănuită a fi o vrăjitoare care se pricepea la poțiuni magice, ale căror rețete le păstra într-o carte bine păzită. Acestea erau, de fapt, simple poțiuni, alifii, decolorante şi tot felul de cosmeticale pe care le folosea pentru a-şi întreține frumusețea incontestabilă.

Prima ei reacție la auzul veştii că papa pusese mâna pe statul ei a fost să pună la cale uciderea lui. Burchard a relatat că în seara zilei în care Cesare părăsise Roma, „un anume Tomasino da Forlì, un muzicant al papei, şi unul dintre colegii săi au fost arestați şi duşi în Castelul Sant'Angelo". A reieşit că Tomasino tocmai sosise la Roma, aducând scrisori care se pretindeau a fi o ofertă de pace din partea Caterinei şi că intenționase, după mituirea unuia dintre paznicii de la Vatican pentru a intra în palat, să se prezinte personal în fața papei.

„Dacă papa le-ar fi deschis", a continuat Burchard, „ar fi murit otrăvit după câteva ore sau zile." Tomasino a mărturisit că „credința lui fermă fusese că, odată ce papa murea, oraşele Imola şi Forlì ar fi fost eliberate de asediul impus de ducele de Valentinois". Nimeni nu ştia ce anume fusese în pachet, dar se zvonea că scrisorile fuseseră înfăşurate de Caterina în giulgiul cadavrului unui bărbat care murise de curând de ciumă. După câteva zile, nepotul ei, cardinalul Raffaello Riario, a fugit din Roma, luând cu el un grup mic de servitori şi evitând drumurile principale pentru a scăpa de urmăritori.

În ciuda eşecului planului ei, uluitoarea Caterina nu s-a dat bătută şi acum aştepta în citadela de deasupra oraşului Forlì, hotărâtă să reziste cât mai mult în faţa înaintării lui Cesare Borgia. Stând sfidătoare pe metereze, l-a refuzat categoric pe Cesare când a venit de două ori până la marginea şanţului de apărare să-i ceară să se predea şi, s-a spus, într-una din aceste împrejurări aproape că l-a capturat, făcându-l să vină pe podul basculant pentru a discuta termenii şi, apoi, dând ordin ca podul să fie ridicat.

În ultima săptămână a anului 1499, trupele franceze ale lui Cesare aveau deja artileria pe poziţie şi atacul asupra castelului a început în mod serios. Ori de câte ori tunurile tăceau o vreme, Caterina putea fi văzută căţărându-se pe zidăria căzută, uneori în armură şi cu sabia în mână, alteori îmbrăcată ca pentru o mare sărbătoare, întotdeauna părând neînfricată.

Însă rezultatul nu a fost niciodată incert. După două săptămâni de tiruri grele, tunarii lui Cesare lovind zi şi noapte citadela, turnul principal s-a prăbuşit şi apoi o mare parte a zidului exterior a căzut în şanţul cu apă. Un grup dezlănţuit a trecut şanţul pe plute, s-a căţărat pe pietrele rostogolite şi a trecut prin spărturile din ziduri, năvălind în fortăreaţă pentru a-i hăcui şi înjunghia pe apărători. La 14 ianuarie, apărarea a cedat, 400 dintre soldaţii Caterinei au fost ucişi, iar Caterina însăşi a fost luată prizonieră. Măcelul a fost total: Burchard, care a raportat că vestea victoriei de la Forlì a ajuns la Roma în acea noapte, a scris că „straşnica contesă, văduva contelui Girolamo Riario, a fost capturată; toţi ceilalţi au fost ucişi". Iar nunţiul papal, cardinalul de Monreale, care era bolnav de friguri în Urbino, şi-a părăsit în grabă patul de suferinţă şi a plecat la Forlì pentru a-l felicita pe vărul său pentru victorie, însă nu a ajuns decât până la Fossombrone, unde s-a prăbuşit şi a murit.

S-a spus că, după aceea, Cesare şi Yves d'Alègre s-au certat privitor la cine trebuie să o ia în primire pe Caterina – d'Alègre fusese cel care o capturase, Cesare era la comandă. În cele din urmă, Cesare a câştigat şi a târât-o în camerele lui pe femeia care se împotrivea, iar acolo se spune că – după cum ar fi comentat el – aceasta îşi apărase castelul cu mai multă vigoare decât îşi apărase trupul până la urmă dornic. Veneţianul Marin Sanudo a scris în jurnalul său că relaţia dintre Cesare şi Caterina era departe de a fi cea dintre temnicer şi prizonier: ducele Valentino, scria el, „o ţinea zi şi noapte în camera lui pe doamna din Forlì [...] care este cea mai frumoasă femeie, fiica ducelui Galeazzo Sforza din Milano. Şi, după părerea tuturor, îi făcea plăcere!" Generalul lui Ludovic al XII-lea, condotierul milanez Gian Jacopo Trivulzio a spus-o mai direct: „O, Sfânta Fecioară, acum n-o să mai ducă lipsă de copulaţie!"

Din Forlì, Cesare intenţiona să plece în sud să atace Pesaro, statul fostului său cumnat, Giovanni Sforza, însă, înainte de a apuca să facă asta, un curier a adus vestea surprinzătoare că Lodovico Sforza reuşise să strângă o armată mare alcătuită din 8 500 de mercenari şi că era pe cale să plece la Milano, să-şi revendice ducatul. Ludovic al XII-lea a cerut acum ca soldaţii francezi aflaţi sub conducerea lui Cesare să fie retraşi temporar şi să fie rechemaţi în Lombardia. Prima etapă a campaniei lui Cesare luase sfârşit şi el a hotărât să se întoarcă la Roma, lăsând o parte din trupele lui drept garnizoană pentru noile sale posesiuni şi luând cu el faimoasa prizonieră pentru a o închide în carcerele subterane ale Castelului Sant'Angelo.

Papa i-a pregătit fiului său o primire tumultoasă, iar intrarea în Roma, care urma să aibă loc în timpul Carnavalului, era menită să dea un aer şi mai impresionant obişnuitelor evenimente plănuite în acel sezon. Burchard a consemnat: „Miercuri,

26 februarie, la ordinul Sanctității Sale, toți cardinalii au primit înștiințarea că trebuiau să-i ducă pe membrii și servitorii din casele lor în fața porții de la Santa Maria del Popolo" la miezul zilei pentru a-i ura bun-venit lui Cesare cu ocazia întoarcerii lui. Burchard a mai spus că toți ambasadorii, reprezentanții cârmuirii și oficialii Curiei trebuiau să fie acolo „în persoană", așa cum erau așteptați și cardinalii. Au așteptat mult în frig; abia după ora trei mulțimile de la poartă au auzit sunetele îndepărtate ale trompetelor și fluierelor care vesteau sosirea lui Cesare.

Intrarea lui a fost consemnată amănunțit de Burchard, care aranjase întregul eveniment și era în mod evident nemulțumit că nu toți participanții i-au împărtășit dorința de ordine:

> Cardinalii, aflând că don Cesare se apropia, au încălecat pe catâri și au așteptat în felul obișnuit în fața porții. Și-au scos pălăriile pentru a-l saluta și, la rândul lui, el și-a scos bereta și le-a mulțumit elegant. Procesiunea s-a îndreptat spre Vatican, don Cesare călărind între cardinalii Pallavicini și
> Orsini, trecând pe Via Lata spre Bazilica Santa Maria sopra Minerva [...] și Campo dei Fiori.
>
> În jur de 100 de cai de povară cu valtrapuri noi, negre conduceau cavalcada, care mergea în ordine, iar în spate, înșirați mai la întâmplare, mai erau 50. N-am reușit să-i aranjez pe membrii caselor în niciun fel de ordine, întrucât în procesiune erau în jur de 1 000 de soldați de infanterie, elvețieni și gasconi, care mergeau în rânduri de câte cinci, după standarde proprii, toți purtând blazonul lui don Cesare, și nu îi interesau deloc orânduirile noastre. Când s-a apropiat infanteria papei, cu drapelul propriu, la întâlnirea cu ei elvețienii le-au cerut să coboare acest stindard. Infanteriștii papei au refuzat cu desăvârșire și acest lucru a dus la o ceartă mare, însă don Cesare a aplanat-o repede. Don Cesare avea în jurul lui 100 de rândași, fiecare îmbrăcat cu o mantie de catifea neagră care îi ajungea până la genunchi, cu guler simplu și sobru. În procesiune erau câțiva trompetiști, toți purtând blazonul lui don Cesare, și doi dintre vestitorii lui, însă trompetiștii și alți muzicanți au fost discreți pe durata călătoriei.

Ducele de Bisceglie [Alfonso de Aragon] şi don Gioffre Borgia erau următorii în procesiune, apoi don Cesare între doi cardinali, episcopii şi ambasadorii venind în urma lor câte doi în rând. A fost o ciondăneală cu privire la întâietate între doi ambasadori [...] care au refuzat să mai ia parte la ceremonii. Ambasadorii din Veneţia, Florenţa, Savoy şi din alte state au fost însă prezenţi. În spatele lor venea Vitellozzo Vitelli [condotierul] la comanda soldaţilor, într-o aşa dezordine, încât clericii n-au putut să-şi ocupe locurile şi, drept urmare, s-au retras şi ei în cea mai mare parte.

Pentru a-i ura bun-venit la Vatican lui don Cesare, papa a venit în camera de deasupra logiei intrării în palat. Când Cesare a ajuns în Sala dei Paramenti, papa a urcat în Sala del Pappagallo, unde şi-a ocupat locul şi a pus să fie aranjate cinci pernuţe de brocart, astfel încât una era pe tron, una sub picioarele lui şi celelalte trei pe podea, în faţa lui. Apoi s-a deschis uşa Sălii del Pappagallo şi a intrat don Cesare [...].

Îngenunchind dinaintea Sanctităţii Sale, a ţinut un scurt discurs în spaniolă pentru a-i mulţumi că era considerat vrednic de aşa onoare şi, la acest discurs, papa a răspuns tot în spaniolă. Din acest motiv nu am înţeles ce a spus. Apoi don Cesare a sărutat ambele picioare şi mâna dreaptă ale papei şi, după această ceremonie, acei seniori care, de asemenea, au dorit au sărutat şi ei piciorul Sanctităţii Sale.

Cu acest prilej, Castelul Sant'Angelo a fost împodobit cu cea mai mare minuţiozitate. Două drapele au fost instalate pe turnul mai scund şi rotund care domina podul Sant'Angelo, în timp ce pe turnul mai înalt, unde cântau trompetiştii, erau expuse încă patru sau cinci drapele, toate cu blazonul papal. Deasupra zidurilor şi între turnuleţele orientate spre pod stăteau trei bărbaţi înarmaţi din cap până-n picioare şi cu halebarde în mâini, iar deasupra zidurilor turnului rotund erau 15 soldaţi şi tot atâţia acolo unde cântau trompetiştii. 200 de explozii sau mai multe pe rând au zguduit zona cu mult zgomot [...] cu reverberaţii care au doborât mai multe ferestre şi obloane. [...] N-am mai văzut niciodată un spectacol atât de splendid şi triumfător.

Papa era atât de încântat să-şi întâmpine fiul acasă la Roma ca senior de Imola şi Forlì, încât s-a spus că nu ştia dacă să râdă sau plângă, aşa că le-a făcut pe ambele, alternativ. Într-adevăr, Cesare realizase multe şi cu un preţ mic pentru punga tatălui său ori pentru trupele de sub

comanda lui. Şi, surprinzător, în acest moment de adevărat triumf, alesese în mod deliberat să se îmbrace pe sine şi servitorii săi mai modest decât în trecut. El şi paza lui de corp şi-au făcut intrarea în oraş îmbrăcaţi în întregime în negru, Cesare purtând cu mândrie colanul de aur al Ordinului Sf. Mihail; şi tot în negru a apărut înaintea tatălui său pentru a da raportul.

A doua zi, 27 februarie, Roma a asistat la una dintre atracţiile Carnavalului, cavalcada carelor împodobite artistic din Piazza Navona, urmărită cu înflăcărare de mulţimile înşirate pe străzi ca să vadă parada mergând din piaţă spre Palatul Vatican. Tema din acel an era dedicată Triumfurilor lui Cezar[14], iar scenele zugrăvite celebrau succesele repurtate de Iulius Cezar, victoriosul general din Roma antică, care apare pe carul din final încoronat cu a sa cunună de lauri.

Cu obişnuita-i plăcere pentru astfel de ocazii, Cesare însoţea cavalcada călare pe splendidul său cal de luptă. Papa, care urmărea spectacolul din Piaţa San Pietro de la un balcon al Palatului Vatican, a fost atât de impresionat încât a cerut un bis, iar fiul său, cum se cuvine, a întors procesiunea pentru a mai trece o dată pe sub fereastra tatălui său.

Programul ceremoniei fastuoase, întocmit de umanişti angajaţi de papă şi executat de artişti care lucrau la proiectele pontificale din Vatican, era clar plănuit să facă o analogie între împăratul Cezar şi Cesare Borgia. Iar mesajul nu avea cum să fie ratat de acei spectatori care urmăriseră intrarea triumfătoare a lui Cesare în oraş cu o zi în urmă şi îl văzuseră pe victoriosul soldat purtându-şi propria sabie,

---

[14] *Triumfurile lui Cezar* reprezintă o serie de nouă picturi ale artistului renascentist Andrea Mantegna, în care este redată parada militară care celebra victoria lui Iulius Cezar în Războaiele Galice (n. red.).

pe care erau gravate literele CESAR, şi aceleaşi litere erau brodate pe hainele gărzii lui de corp. Curând Cesare avea să adopte ca motto al său *aut Caesar, aut nihil* – ori Cezar, ori nimic – o declarație de intenție foarte ambițioasă.

Capitolul 16

Jubileul

„Papa intenționează să facă din ducele Valentino un mare om şi rege al Italiei dacă poate."

„În dimineața celei de-a patra duminici din postul Paştelui, 29 martie", a consemnat Burchard la doar o lună după întoarcerea triumfătoare a lui Cesare la Roma, „cardinalii s-au adunat la ora obişnuită în Sala del Pappagallo şi au fost apoi chemați pe rând la Sanctitatea Sa, în mica lui cameră de audiențe unde, după ce le-a ascultat sfatul" cum a descris eufemistic maestrul de ceremonii procesul prin care papa a informat colegiul despre intențiile sale, „a decis să-i confere Trandafirul de Aur ilustrului Cesare Borgia, fiul său mult iubit, şi să-i acorde titlul de Căpitan General şi Gonfalonier [purtător de drapel] al Sfintei Biserici Romane".

Fireşte, ceremonia fusese plănuită cu mult înainte. Chiar după întrunire, papa a fost transportat pe tronul său din Bazilica San Pietro, cu Trandafirul de Aur în mâna stângă, urmat de Cesare, îmbrăcat cu o haină de brocard, cardinali şi alți membri ai curții papale, pentru a se alătura ambasadorilor, prelaților şi oficialităților adunate în bazilică.

Acolo, Cesare a fost învestmântat în mod oficial cu însemnul noii sale funcții: marea mantie și coiful aurit cu panaș de hermină, având în vârf un porumbel care sclipea de perle. Îngenunchind dinaintea tatălui său, a depus jurământul solemn:

> Eu, Cesare Borgia al Franței, duce de Valentinois, gonfalonier, căpitan general al Sfintei Biserici Romane, jur solemn că din această zi înainte mă voi supune cu credință Sf. Petru, Sfintei Biserici Romane și ție, domnul meu preasfânt, papa Alexandru al VI-lea, și succesorilor tăi canonici. Niciodată nu voi intenționa, plănui sau încerca să te lipsesc de viață sau de vreun membru, să pun stăpânire pe persoana ta în mod ticălos, să pun cu violență mâinile pe tine sau pe succesorii tăi, orice se face împotriva mea, orice nedreptăți se răspândesc împotriva mea și sub orice pretext, și nu voi dezvălui nimănui planurile care îmi sunt încredințate de către tine sau de ai tăi succesori.

„Primește aceste stindarde", a răspuns Alexandru al VI-lea, dându-i fiului său drapelele bisericii, „care au fost sfințite de binecuvântarea Cerului și vor fi cumplite pentru dușmanii Creștinătății." Apoi i-a înmânat fiului său bastonul de comandă și, în cele din urmă, Trandafirul de Aur. La sfârșitul ceremoniei, drapelele au fost ridicate de doi soldați și congregația i-a urmat în piață: ambasadorii, opt flautiști, patru toboșari, trei heralzi, soldații, cardinalii și, în cele din urmă, ducele însuși, urmat de lachei și prelați și de oamenii lui, care, spre amărăciunea evidentă a lui Burchard „mărșăluiau într-o dezordine inevitabilă".

Acum, mândrul Cesare putea să adauge, pe blazonul său, cheile pontificale ale Bazilicii San Pietro lângă taurul Borgia și crinii Franței, dar ambițiile lui de a-și mări statul modest din Romagna, care depindea mult de sprijinul lui Ludovic al XII-lea, trebuiau să mai aștepte deocamdată. După euforia observată în comportamentul lui la această vreme, a căzut într-o stare de tristețe adâncă, simptomele omului maniaco-depresiv: „Știu că în al douăzeci și șaselea an al meu sunt în

pericol de a-mi sfârşi viaţa cu arma în mână", a fost citat el. De asemenea, i-a cerut umanistului german Lorenz Behaim să-i scrie horoscopul şi se pare că rezultatul n-a fost încurajator.

Campania lui Lodovico Sforza de a-şi lua înapoi ducatul de la francezi avusese un succes surprinzător. El reuşise să recucerească Milano, cu toate că marele Castel Sforza a rămas în mâinile francezilor, şi, la 6 februarie, s-a întors triumfător, fiind întâmpinat cu multă bucurie de supuşii săi. Armata franceză se retrăsese la Novara, aşteptând prilejul să pună din nou stăpânire pe oraş, din rândurile ei făcând parte şi Yves d'Alègre şi tunarii lui, de care Cesare avea nevoie pentru campania din Romagna. Însă papa şi fiul său aveau multe de făcut pentru plănuirea următoarei etape a campaniei lor şi mulţi bani de strâns pentru finanţarea ei.

Anul 1500 era an jubiliar în Roma şi mii de pelerini erau aşteptaţi să se strângă în oraş, unde, vizitând anumite biserici, postind, rugându-se, spovedindu-se, împărtăşindu-se şi dând de pomană, aveau să primească iertare pentru toate păcatele lor. Tradiţia anului jubiliar creştin nu era străveche; înfiin-
ţată de papa Bonifaciu al XIII-lea, în 1300, ca mijloc de strângere de fonduri pentru umplerea vistieriei papale, avusese iniţial drept scop sărbătorirea începutului fiecărui secol, însă, în anul 1470, papa Paul al II-lea decretase să fie ţinută la fiecare
25 de ani.

Burchard relatează pe larg pregătirile făcute în oraş pentru jubileu; aprovizionarea pentru găzduirea pelerinilor, măturători care să strângă gunoiul de pe podelele bisericilor, patrule speciale care să împiedice vagabonzii să zăbovească pe lângă portaluri şi „punerea unor butoaie mari şi rezistente lângă capela Sf. Andrei din Bazilica San Pietro pentru donaţii şi protejarea lor cu trei lacăte şi chei diferite,

o cheie fiind păstrată de datar[15], a doua de unul dintre confesori, iar a treia de un
alt oficial”.

În încercarea de a atrage mai mulți pelerini ca de obicei, Alexandru al VI-lea a anunțat că Sfânta Uşă a Bazilicii San Pietro avea să fie redeschisă cu prilejul jubileului. Această uşă, care fusese zidită, era prin tradiție Poarta de Aur a Ierusalimului, pe care Hristos însuşi intrase în oraş în Duminica Floriilor. După cum se spunea, fusese adusă la Roma de împăratul Vespasian după cucerirea capitalei iudaice în anul
70 d.H. şi se credea că oricărui păcătos care intra pe ea avea să i se ierte păcatele.

De aceea, la 24 decembrie 1499, mulțimi uriaşe s-au adunat în piața din fața Bazilicii San Pietro pentru a urmări deschiderea ceremonială a Sfintei Uşi. Papa a sosit cu mult fast şi, conform lui Burchard, „i-a fost înmânat un baros obişnuit” de către unul dintre constructori, care petrecuseră mai multe zile dăltuind Sfânta Uşă din interiorul bazilicii pentru a o slăbi. Papa „a dat trei sau mai multe lovituri” în zid, făcând astfel o mică deschizătură, apoi s-a retras în scaunul papal aflat la câțiva metri pentru a privi cum demolau muncitorii restul. „Au terminat treaba în jumătate de oră, timp în care corul nostru a cântat continuu”, a relatat maestrul de ceremonii.

Îmbrăcat în veşmântul pontifical şi purtând tripla tiară, Alexandru al VI-lea a condus procesiunea ceremonială intrând în biserică prin Sfânta Uşă, ținând o lumânare în mâna stângă şi cu cotul brațului drept susținut de colegul lui

---

[15] Datarul apostolic era o funcție administrativă deținută de un cardinal în cadrul Curiei Romane. În Evul Mediu, mai era cunoscută şi ca „ochiul papei” (n. red.).

Burchard, urmat de cardinali şi curtea papală (constructorilor li se interzisese să intre pe uşă în timp ce o demolau, „sub pedeapsa pierderii capului”).

Valul de pelerini aşteptat s-a concretizat, într-adevăr, la fel ca şi ofrandele lor. Florentinul Luca Landucci a consemnat în jurnalul său un număr mare de oameni venind dinspre nord, mulți de peste Alpi, care au trecut prin oraşul său în drumul spre sud către jubileu. S-au cazat în numeroasele hanuri şi taverne ale Romei sau, mai ieftin, în aziluri, care se puteau regăsi în oraşele tuturor națiunilor creştine, şi apoi au aglomerat străzile capitalei credinței lor, mergând din biserică în biserică şi vizitând punctele turistice de atracție.

La Santa Maria Maggiore s-au închinat la ieslea care fusese odată pătuțul lui Hristos în grajdul din Betleem; la San Giovanni in Laterano s-au minunat de scutecele în care fusese înfăşat pruncul Iisus şi de masa la care El şi apostolii Săi au luat parte la Cina cea de Taină; de asemenea, aici au putut să urce scările casei din Ierusalim a lui Pilat din Pont, mergând în genunchi pe urmele lui Hristos. În Bazilica San Pietro au putut să vadă lancea care străpunsese trupul lui Hristos în timpul răstignirii, o relicvă mult venerată pe care bazilica o achiziționase recent, în 1492, deşi Burchard a consemnat că mai mulți cardinali observaseră că aceeaşi lance putea fi văzută şi la Paris, şi la Nürnberg.

Roma era, fără doar şi poate, oraşul în care predicaseră şi muriseră pentru credința lor Sf. Petru şi Sf. Pavel; marile bazilici San Pietro şi San Paolo fuori le Mura le marcau mormântul. Iar capetele acestor mari conducători ai Bisericii timpurii puteau fi văzute de pelerini, la anumite ore, într-o capelă din Bazilica San Giovanni in Laterano; după cum a remarcat cu uimire un pelerin, „încă au carne, culoare şi bărbi, de parcă
ar fi vii”.

Însă credința a furnizat și câștiguri pentru hoții de buzunare și pungașii care hoinăreau pe străzile orașului. Burchard a relatat că, la 10 aprilie 1500, șase bărbați au fost spânzurați pentru infracțiunea de jefuire a pelerinilor. La 27 mai, în ajunul Înălțării, au mai fost spânzurați 18 pe podul Sant'Angelo, constituind o privelişte hidoasă pentru toți cei care treceau Tibrul în acea zi în drum spre Bazilica San Pietro ca să intre pe Sfânta Uşă, apoi să se roage în sfânta bazilică și să lase ofrande în butoaiele puse la dispoziție. Primul spânzurat a fost un doctor din spitalul de la San Giovanni in Laterano, care avea obiceiul să-și părăsească pacienții în fiecare dimineață și, înarmat cu o arbaletă, să ucidă și să jefuiască pe oricine găsea; printre ceilalți s-a aflat o bandă de tâlhari la drumul mare, care atacase un grup de călători pe dealurile de lângă Viterbo.

Pe parcursul primăverii, la Roma a ajuns vestea care trebuie să le fi ridicat mult moralul papei și fiului său. La 10 aprilie, Ludovic al XII-lea sărbătorise o mare victorie asupra lui Lodovico Sforza la Novara, după ce mercenarii elvețieni care luptau pentru Lodovico refuzaseră să ridice armele asupra împotriva francezilor. Landucci a relatat că 12 000 de oameni au pierit. Lodovico însuși fusese capturat și dus în Franța; soarta cardinalului Ascanio Sforza a rămas nelămurită, dar, dis-de-dimineață, în Joia Mare, pe 16 aprilie, un curier a sosit în Roma cu vestea că fusese găsit într-un castel de lângă Piacenza, unde fugise cu 600 de călăreți și bunuri prețioase în valoare de 200 000 de ducați. El, aşijderea, era acum prizonier, iar papa, după spusele lui Burchard, fusese atât de încântat de veste, încât îi dăduse curierului un bacşiş de 100 de ducați.

Departe de a-și oferi ajutorul sau măcar de a-l încuraja, prietenul său de odinioară la un astfel de moment de cumpănă, Alexandru al VI-lea, a profitat de prilej ca să pună mâna pe colecția valoroasă de lucrări de artă și bijuterii,

care includea 12 statui argintate ale apostolilor; căruțele, care s-au deplasat la adăpostul întunericului, au avut nevoie de patru ore pentru a transporta bunurile din palatul cardinalului la Vatican.

Între timp, Cesare începea să se bucure de odihna revigorantă şi, în timp ce soția sa, Charlotte d'Albret, care îi născuse o fată, a rămas în Franța, el şi-a petrecut o mare parte din timp cu amanta sa, o tânără extrem de drăguță şi distractivă, Fiammetta de' Michelis, ale cărei talente de curtezană îi permiseseră să cumpere trei case în Roma şi o casă la țară, chiar lângă zidurile oraşului. Cultivată şi râvnită, vorbea latina şi ştia pe de rost pagini întregi din Ovidiu şi Petrarca, cânta la liră şi avea o voce frumoasă.

Lucrezia însă era mai puțin fericită, desfătarea în căldura începutului de vară fiindu-i tulburată de neînțelegerile dintre soțul ei, Alfonso de Aragon, şi tatăl şi fratele ei, a căror alianță cu Franța se dovedea a fi o problemă atât pentru Alfonso, cât şi pentru Sancia, sora lui. Când în Roma s-a răspândit vestea că un burgund provocase la duel un francez în urma unui conflict privitor la un drapel, Cesare a încercat, fără succes, să-l mituiască pe burgund să se retragă. Conform zvonurilor, „ar fi preferat să piardă 20 000 de ducați decât să vadă un francez învins". Pe de altă parte, Sancia a ținut să-şi îmbrace cavalerii în culorile burgunde, pentru a arăta față de cine îşi manifestă loialitatea.

Cesare avea grijă să nu arate în public că între el şi cumnatul său existau tensiuni din ce în ce mai mari. Când erau văzuți împreună, cei doi păreau a fi în relații perfect amicale. Cu toate acestea în purtarea lui Cesare se observa o nelinişte mai mult decât obişnuită, „de parcă ar fi fost nerăbdător ca nişte acțiuni importante să se petreacă".

În această vară a anului 1500, Cesare a apărut în public şi ca toreador. La 24 iunie, de sărbătoarea Naşterii Sf. Ioan Botezătorul, şi-a demonstrat dibăcia în piața Bazilicii San

Pietro, care fusese împrejmuită pentru a împiedica taurii să fugă. Altă dată, aşa cum a relatat trimisul veneţian Paolo Capello, „a ucis şapte tauri, luptând călare în stil spaniol, şi retezând din prima lovitură capul unuia dintre ei, o ispravă care a părut grozavă pentru întreaga Romă".

La 29 iunie, cu puţin înainte de apus, papa a avut norocul să scape cu viaţă, mulţumită nu unui om, ci lui Dumnezeu. În timpul unei furtuni extrem de violente, cu „grindină cât bobul de fasole şi un vânt foarte violent", a relatat Burchard, un coş de la Vatican s-a prăbuşit, frângând două bârne dintr-o cameră de sus, care au dărâmat tavanul camerei de dedesubt, în care Alexandru al VI-lea discuta cu un cardinal şi cu unul dintre secretarii săi. Cei doi tocmai închideau ferestrele, cum le ceruse papa, când au auzit zgomotul asurzitor şi, întorcându-se imediat, au văzut tronul papal acoperit de un morman de moloz. „Le-au strigat gărzilor: «Papa a murit! Papa a murit!» şi vestea s-a răspândit repede în tot oraşul." Însă Alexandru al VI-lea era doar inconştient; când s-au înlăturat tencuiala şi cărămizile, a fost găsit stând pe tron, cu două tăieturi mici la cap, două mai mari la mâna dreaptă şi o alta tot pe braţul drept. Cum a spus un cronicar, faptul că a scăpat ca prin urechile acului „a fost văzut ca un mare semn şi o prevestire pentru papă".

După vreo două săptămâni, în seara zilei de 15 iulie 1500, Alfonso de Aragon s-a dus la Vatican să ia cina cu papa; după o seară, pare-se, plăcută, şi-a luat la revedere de la ceilalţi oaspeţi, pentru a parcurge pe jos scurta distanţă până acasă, la palatul Santa Maria in Portico, însoţit de un nobil din casa lui, Tomaso Albanese, şi un rândaş. Când treceau pe lângă bazilică, mai mulţi bărbaţi, care păreau a dormi pe trepte, s-au trezit din somn, s-au ridicat în picioare şi au tăbărât pe Alfonso, înjunghiindu-l cu pumnalele. L-ar fi cărat la caii lor priponiţi dacă însoţitorii lui n-ar fi sărit în ajutorul lui şi nu l-ar fi târât până la Vatican.

În palat, Lucrezia a leşinat la vederea soţului ei rănit. La lumina lumânărilor, s-a văzut clar că rănile lui Alfonso erau grave, avea tăieturi adânci la cap şi la umăr, „fiecare putea fi mortală”, cum a relatat ambasadorul florentin. Papa a pus să fie dus într-una dintre camerele lui din apartamentele Borgia, unde i s-au pansat rănile. Şi-a revenit încet, încet, sub privirea atentă a unui doctor trimis la el de regele Neapolelui şi îngrijirea scrupuloasă a Lucreziei şi Sanciei, camera lui fiind păzită de soldaţi şi mâncarea preparată de iubitoarea lui soţie, care se temea de încă un atentat la viaţa lui.

Foarte mulţi au presupus că instigatorul atacului a fost Cesare Borgia. Papa părea să fie de acord: cel puţin, i-a spus ambasadorului veneţian că, dacă într-adevăr Cesare fusese răspunzător de atac, Alfonso o merita pe deplin. Alfonso însuşi nu avea nicio îndoială despre cine era responsabil şi era pregătit să se răzbune pentru acest atac ticălos. Când într-o zi l-a zărit pe Cesare în grădina de sub fereastra dormitorului său, a luat o arbaletă şi a tras o săgeată, ratând ţinta ca prin urechile acului.

La 18 august, aflat tot în pat, dar într-o stare mult mai bună, Alfonso, împreună cu soţia şi sora lui, se bucura de compania unchiului său şi a ambasadorului napolitan, când un grup de oameni înarmaţi, condus de Miguel de Corella, locotenentul spaniol de încredere al lui Cesare, a năvălit în cameră, spunând că aveau ordin să-i aresteze pe vizitatori. Fusese un complot, a anunţat Corella: viaţa lui Cesare Borgia fusese ameninţată. Lucrezia şi Sancia au protestat – ele însele nu fuseseră avertizate de vreun astfel de complot; ofiţerul trebuia să aibă împuternicire scrisă înainte ca ele să permită ca un membru al casei pacientului lor să fie luat de acolo.

Poate că înţelesese greşit ordinul, a răspuns Corella şi a sugerat ca doamnele să se ducă la papă şi să-i ceară să

confirme că ambasadorul trebuia să fie arestat. Aşa că cele două tinere au plecat spre apartamentele papei şi, când s-au întors, au găsit uşa camerei lui Alfonso încuiată. Avusese loc un accident, li s-a spus; ducele călcase strâmb şi căzuse, iar rănile i se deschiseseră şi, în mod regretabil, murise. Burchard a consemnat succint că acesta fusese „strangulat în patul său”.

Alfonso a fost îngropat în acea noapte în Biserica Santa Maria della Febbre şi s-a anunțat în mod public că fusese victima unui complot îngrozitor, ale cărui detalii aveau să fie publicate mai târziu. Fireşte, n-au fost niciodată publicate. Însă, conform lui Ferdinand Gregorovius[16], în scurt timp, identitatea criminalului nu a mai fost un mister, întrucât Cesare, duce de Valentinois, a declarat public că îl ucisese pe cumnatul său pentru că Alfonso îl amenințase cu moartea.

După câteva zile, Lucrezia a părăsit Roma, însoțită de doar şase călăreți, şi a plecat la castelul ei din Nepi. Castelul fusese o reşedință preferată a lui Alexandru al VI-lea pe când era cardinal şi el fost cel care dăduse oraşului aspectul lui amenințător când construise o nouă rețea de ziduri înconjurătoare pentru a întări această fortăreață de pe Via Cassia, la vreo 40 km nord de Roma, care apăra una dintre principalele intrări în oraş. Odată ajuns papă, oferise oraşul cardinalului Ascanio Sforza drept mulțumire pentru sprijinul în conclav, dar, după fuga cardinalului din Roma în vara precedentă, îşi luase darul înapoi şi îl dăduse fiicei sale. În februarie 1500, tatăl afectuos şi indulgent dăduse, de asemenea, 24 000 de ducați pe orăşelul Sermoneta, cu ale sale castele şi pământuri la sud de Roma, dăruindu-l

---

16 Ferdinand Gregorovius (1821–1891), istoric german specializat în istoria Romei medievale (n. red.).

iubitei sale fiice pentru a-l adăuga la Spoleto şi Nepi, celelalte două posesiuni ale ei.

Lucrezia a stat izolată patru luni la Nepi, cu bebeluşul ei, Rodrigo. „Motivul acestei călătorii a fost să găsească puțină mângâiere sau să uite durerea şi şocul pe care le simțea de la moartea soțului ei, Alfonso", a explicat Burchard. Faptul că se semna „La Infelicissima" („Cea mai nefericită") în scrisorile pe care le trimitea acasă, la Roma, dovedea suferința ei. Cheltuia sume mari de bani ca să se rostească rugăciuni pentru sufletul soțului ei şi să-şi aline durerea.

Avusese motiv să se simtă izolată în Roma. Foştii ei prieteni erau circumspecți şi, după cuvintele trimisului din Mantova, „nici fratele, nici tatăl ei nu o puteau ierta pentru iubirea pe care i-o purtase soțului ei." Conform relatării poetice a ambasadorului venețian la Roma, Lucrezia „băuse atât de adânc din izvorul durerii" la moartea soțului ei, „încât devenise într-o singură noapte asemenea unei femei care avea de trei ori vârsta ei şi era limpede că nu avea să-şi mai recapete niciodată frumusețea tinerească".

Într-o zi, la sfârşitul lui august, la scurt timp după asasinarea lui Alfonso, baronul de Trans a sosit în Roma, din nou în calitate de trimis al lui Ludovic al XII-lea, cu un mesaj pentru Cesare. S-a oprit la un han din afara oraşului şi, curând după aceea, conform lui Burchard, „acolo a venit un anumit călăreț, mascat, care a descălecat la han şi, păstrându-şi masca pe față, l-a îmbrățişat pe monseniorul de Trans şi a vorbit cu el. După puțin timp, mascatul s-a întors în oraş. Se spune că era ducele de Valentinois".

Acum că stăpânea în siguranță Milano, Ludovic al XII-lea şi-a îndreptat atenția spre următorul obiectiv – cucerirea Neapolelui – pentru care avea nevoie de ajutorul lui Alexandru
al VI-lea şi al fiului său. Baronul de Trans adusese la Roma o scrisoare de la regele francez în care acesta îi cerea papei

sprijin politic pentru plănuita cucerire a Neapolelui, trecere fără predici prin Statele Papale pentru armatele lui şi recunoaşterea ca rege de drept; lui Cesare îi cerea talentele lui militare neîndoielnice în campanie. În schimb, Cesare urma să primească un detaşament mare de infanterişti şi lăncieri, tot sub comanda lui Yves d'Alègre, pentru următoarea etapă a cuceririi Romagnei.

Trimisul din Mantova a relatat pe un ton amenințător: „Papa intenționează să facă din ducele Valentino un mare om şi rege al Italiei dacă poate" şi a adăugat: „Nu visez, mintea nu-mi este tulburată, nu voi spune mai mult." Cesare înrolase deja diverşi condotieri şi nu prea mai avea bani să-i plătească. Tatăl său făcuse ce putuse să îl ajute, mergând până într-acolo încât deturnase nu doar o parte din fondurile pe care le strânsese pentru finanțarea unei cruciade împotriva turcilor, ci şi o mare parte din banii primiți de la pelerini cu prilejul jubileului. Pentru a spori aceste fonduri, Alexandru al VI-lea a decis să numească un număr mare de cardinali, impunând o taxă pentru fiecare numire.

Drept urmare, la 18 septembrie, după ce cardinalii s-au întors din vacanța de vară petrecută în vilele lor de pe dealurile de lângă Roma, Alexandru al VI-lea i-a convocat la un consistoriu secret pentru a discuta despre distribuirea noilor pălării de cardinal. Însă, în acea dimineață, nu s-au prezentat la Vatican suficienți membri ai sfântului colegiu; cardinalul de Lisabona a scris pentru a-şi scuza absența, căci era bolnav; şi cardinalul de Siena s-a scuzat, fiind țintuit la pat de o gută. După o săptămână, papa a încercat iarăşi, de data asta consistoriul a avut loc, însă nu s-a putut lua nicio decizie, întrucât mulți cardinali s-au opus planului său.

Între timp, amenințarea turcă asupra Veneției îi furnizase lui Alexandru al VI-lea motivul de care avea nevoie ca să

ceară ajutorul guvernării locale pentru campania lui Cesare din Romagna. Cum coloniile veneţiene de pe Coasta Dalmată cădeau ca popicele în faţa puternicei forţe maritime turceşti, în septembrie au fost trimişi la Roma doi mesageri pentru a cere ajutorul papei.

Alexandru al VI-lea i-a primit cu bunăvoinţă, iar apoi i-a admonestat pentru comportamentul lor din trecut. Ambasadorul florentin a relatat discuţia care a avut loc astfel:

> Guvernul Veneţiei s-a purtat în mod ingrat cu Sanctitatea Sa şi, dacă doreşte să se facă plăcut Sanctităţii Sale, trebuie să se poarte altfel pe viitor. Ei au răspuns că doreau să facă totul pentru Sanctitatea Sa şi să-l accepte pe ducele Valentino şi să-l considere fiul lor bun şi să-i ofere o *condotta* în cei mai generoşi termeni, iar cu privire la Rimini şi Faenza, aveau să fie întru totul de acord ca el să-şi înfăptuiască intenţiile în acele locuri. Papa a răspuns că nu mai voia vorbe frumoase – se săturase deja de ele – acum voia fapte.

Lui Alexandru al VI-lea i s-a îndeplinit voia; guvernul Veneţiei l-a numit pe Cesare *gentiluomo* ereditar al oraşului şi i-a dăruit un palat acolo, pentru ca această onoare deosebită să dăinuie. La 26 septembrie 1500, a doua zi după eşecul celui de-al doilea consistoriu în a promova noii cardinali, ambasadorul veneţian a putut să raporteze că „s-a dat acum ordinul ca ducele Valentino să plece la două sau trei zile după ce cardinalii îşi vor fi primit pălăriile, acela fiind un moment favorabil, după spusele astrologului”.

După două zile, Alexandru al VI-lea a încercat pentru a treia oară să convingă colegiul să fie de acord cu numirea noilor cardinali; de data asta, la Vatican au ajuns 15 cardinali şi, în cele din urmă, au acceptat oficial numirea a 13 colegi noi. După câţiva ani, Guicciardini avea să comenteze că aceşti cardinali „n-au fost aleşi dintre cei mai merituoşi, ci dintre cei care i-au oferit [papei] cel mai mare preţ”. Burchard a întocmit o listă cu numele lor şi taxele

care au fost percepute după valoarea beneficiilor lor, care s-au ridicat la uriaşa sumă de 160 000 de ducaţi.

Când numele au fost făcute publice, pentru toţi a fost clar că cei mai mulţi aveau legături strânse cu Cesare şi tatăl lui: Amanieu d'Albret era cumnatul lui Cesare şi titlul îi fusese promis ca parte a contractului de căsătorie cu Charlotte; Pedro Luis Borgia era vărul lui; Francisco Borgia şi Jaime Serra, care fusese tutorele fratelui său, defunctul Juan, erau rude mai îndepărtate; Juan Vera era tutorele lui Cesare; Pedro Isvalies era guvernatorul Romei; Ludovico Podocatharo era doctorul personal al lui Alexandru al VI-lea; Gianbattista Ferrari era datarul papei şi tot aşa.

Doar şase dintre noii cardinali erau în Roma când consistoriul a aprobat numirea lor şi au fost chemaţi imediat la Vatican pentru a aştepta sfârşitul şedinţei. „Odată ce uşile s-au deschis, au sărutat piciorul papei şi apoi mâna şi gura lui", a relatat Burchard, iar cardinalii „i-au condus până la camerele ducelui de Valentinois, care sunt deasupra Sălii del Pappagallo". Ambasadorul veneţian a povestit: „S-au dus la duce, punându-i-se la dispoziţie, au luat masa cu el, şi-au rezolvat socotelile cu el şi i-au jurat credinţă."

După doar patru zile, la 2 octombrie, cei şase au participat la o ceremonie în Bazilica San Pietro, în timpul căreia papa i-a dat fiecăruia în mod solemn pălăria de cardinal, cu ciucurii ei distinctivi. În aceeaşi zi, mai târziu, Cesare a părăsit Roma pentru a se alătura armatei sale, care mărşăluia pe Via Flaminia către Romagna.

Capitolul 17

Ducele de Romagna

„Din toate părţile sosesc veşti despre relele intenţii ale papei şi ale ducelui.”

Cesare a plecat din Roma la 2 octombrie 1500, cu o suită de nobili romani tineri, funcţionari papali care să se ocupe de administrarea noului său stat şi de membri ai casei lui, printre care secretarul personal, vistiernicul şi doctorul lui, omniprezentul Gaspar Torella. După un scurt ocol, pentru a o vizita pe îndurerata Lucrezia la Nepi, s-a alăturat impresionantei sale armate, alcătuite din peste 10 000 de soldaţi, care acum ajunsese la poalele Apeninilor.

Cesare avea sub comanda sa unii dintre cei mai buni căpitani condotieri care se găseau sau, cum s-a exprimat Machiavelli, „aproape toţi soldaţii profesionişti din Italia”. Pe lângă francezul Yves d’Alègre şi cei 300 de lăncieri ai săi, şi spaniolul Miguel de Corella, „gâdele” lui Cesare, mai erau Gianpaolo Baglioni, senior de Perugia; Paolo Orsini, odinioară căpitan în armata Florenţei, şi Vitellozzo Vitelli, renumitul specialist în artilerie, a cărui familie cârmuia fieful papal Città di Castello.

Printre soldaţi era şi sculptorul florentin Pietro Torrigiano, renumit pentru faptul că îi spărsese nasul colegului său de ucenicie, Michelangelo. Giorgio Vasari a consemnat: „Întrucât în
slujba ducelui Valentino se ofereau bani, s-a preschimbat într-o clipă din sculptor în soldat.” Însă mai târziu avea să se întoarcă la cioplitul pietrei şi a plecat în Anglia, unde a realizat cavoul regelui Henric al VII-lea, din Westminster Abbey, care a fost descris pe drept cuvânt ca fiind cel mai

grandios monument comemorativ al Angliei din perioada Renaşterii.

Obiectivul lui Cesare era ca, până la venirea iernii şi încheierea luptelor, să-şi consolideze controlul asupra Via Emilia cucerind Faenza, un oraş puternic fortificat aflat între Forlì şi Imola, şi să-şi extindă statul spre sud, până la coasta Adriaticii, incluzând Rimini şi Pesaro, două oraşe aflate la sud de Cesena. Înaintarea a fost lentă în lungul marş spre nord de la Roma, drumul fiind plin de noroi; însă Cesare nu se grăbea să se angreneze în acțiunea militară costisitoare, sperând că agenții pe care îi infiltrase în aceste oraşe aveau să-i convingă pe vicarii excomunicați să se predea fără luptă.

La Rimini, Pandolfo Malatesta, arogantul nepot al renumitului condotier Sigismondo Malatesta, nu a dat deloc dureri de cap. A înmânat cheile oraşului său reprezentantului lui
Cesare, episcopul de Isernia, apoi a luat o barcă până la Veneția, spre marea uşurare a supuşilor săi, a căror încercare de a-l înlătura, cu doar doi ani în urmă, eşuase. La fel de uşor a fost convins Giovanni Sforza să părăsească Pesaro. Auzind că trupele
fostului său cumnat treceau Apeninii şi se apropiau de oraş, Giovanni, care mai fusese odată umilit de familia Borgia, a fugit şi, la doar câteva zile după acceptarea cheilor oraşului Rimini, episcopul de Isernia a făcut acelaşi lucru în Pesaro.

Cesare a intrat în Pesaro la 27 octombrie, soldații săi fiind îmbrăcați în uniforma casei lui, pe care fusese brodată o nouă emblemă, Hidra cu şapte capete, monstrul mitic căruia, ori de câte ori îi era retezat un cap, îi creştea altul – metaforă potrivită pentru ambițiile militare ale lui Cesare.

Cucerirea oraşelor Rimini şi Pesaro fiind realizată cu atât de puțină osteneală şi cheltuială, Cesare era într-o dispoziție binevoitoare, exersându-şi astfel farmecul mieros la care

putea face apel când era cazul. I-a cerut scuze ambasadorului ducelui de Ferrara cu „multă amabilitate” pentru că nu îl primise cu o zi în urmă, când trimisul îl căutase la cartierul său general, însă avusese multă treabă şi îl mai şi supăra un ulcer dureros.

„Viața de zi cu zi a ducelui se desfăşoară după cum urmează”, a continuat ambasadorul. „Se duce la culcare între orele trei şi cinci dimineața şi, prin urmare, zorile lui sunt la prânz.” Totuşi, în ciuda programului său neobişnuit, era clar că Cesare muncea din greu şi îşi câştigase respectul căpitanilor lui. „Este considerat viteaz şi puternic şi generos şi este foarte apreciat de bărbații de onoare; însă e crud la răzbunare, după cum mi s-a spus deseori”, a adăugat trimisul. „Este însetat de faimă şi pare mai nerăbdător să cucerească state decât să le administreze.”

După o plimbare scurtă prin Pesaro şi după ce l-a pus pe unul dintre pictorii din suita lui să facă un tablou cu citadela pentru a-l trimite tatălui său la Roma, Cesare a pornit călare de-a lungul coastei până la Rimini, unde şi-a făcut intrarea formală la 30 octombrie.

Acum Cesare a mers pe Via Emilia înspre Faenza, temându-se, după cum îi spusese ambasadorului din Ferrara cu câteva zile în urmă, că nu avea să fie atât de uşor de cucerit ca Rimini sau Pesaro; şi a avut dreptate. Aici, spre deosebire de multe fiefuri din Romagna, seniorii dinastici, familia Manfredi, erau foarte îndrăgiți şi respectați de popor. O conspirație care urmărea ca oraşul să-i fie predat lui Cesare a fost descoperită şi complotiştii, arestați. Cesare a fost nevoit să conchidă că va trebui să ducă un asediu îndelungat.

După un bombardament puternic asupra oraşului s-a încercat un asalt, însă a eşuat. Un cronicar din Ferrara a relatat această înfrângere fără precedent cu o bucurie abia disimulată:

Sâmbătă, 28 noiembrie, la Ferrara a ajuns vestea că soldaţii ducelui Valentino, fiul nelegitim al papei, au venit la Faenza cu artilerie şi cu mulţi francezi să-l izgonească din oraş pe seniorul de Faenza, însă soldaţii acelui ţinut au ucis mulţi soldaţi de-ai ducelui şi au rănit şi mai mulţi, ceea ce a fost o minune, pentru că el deja obţinuse prin şiretlicuri şi trădare puterea asupra oraşelor Rimini, Pesaro, Cesena, Forlì şi Imola şi îi gonise pe acei bieţi cârmuitori.

Speranţele lui Cesare la o capitulare rapidă s-au lovit de împotrivire plină de vitejie. Către sfârşitul lui noiembrie, când zăpada era deja mare, proviziile aproape epuizate şi mercenarii, plătiţi numai câteodată, dezertau unul câte unul, Cesare s-a hotărât să-şi retragă soldaţii la Forlì, lăsând la Faenza un detaşament mic să continue blocada asupra oraşului.

A petrecut Crăciunul din acel an la Cesena, instalând administraţia noului său stat şi dând ordin să se întărească fortificaţiile din teritoriile cucerite. De asemenea, a obţinut susţinerea populaţiei din Romagna prin despăgubirile generoase acordate ţăranilor pentru stricăciunile făcute pe câmp şi în păduri în timpul campaniilor recente.

La început era atât de retras, încât rareori era văzut în afara palatului în care îşi stabilise administraţia, emiţând ordine menite să facă poporul să aibă o părere bună despre el, spânzurând jefuitori şi oameni care refuzau să plătească un preţ cinstit pentru provizii. Apoi a dobândit reputaţia de poznaş, umblând mascat, cu sabia în mână, împroşcând trecătorii cu noroi sau demonstrându-şi forţa în întreceri de lupte libere, abilitatea de a întrece toţi concurenţii în curse de alergare ori talentul la *quintana*, un turnir în care călăreţii se îndreptau în galop spre un manechin ce reprezenta un turc, adunând puncte în funcţie de care parte a manechinului înfigeau lancea. Excela şi la *giostra all'anello* (jocul cu inelul), în care călăreţii înarmaţi cu

lăncii atacau un inel înfipt într-un stâlp în încercarea de a-l da jos.

La mijlocul lui februarie 1501, Cesare şi-a permis o altă plăcere de-ale lui, urmărirea şi cucerirea unei frumoase doamne tinere, plăcere sporită fără îndoială de riscurile însemnate pe care le presupunea. Doamna în cauză era Dorotea Malatesta, sora în vârstă de 23 de ani a lui Pandolfo Malatesta şi soţia lui Giambattista Caracciolo, un căpitan din armata veneţiană. Ea era pe drum de la Urbino la Veneţia, unde urma să se întâlnească cu soţul ei, iar Cesare fusese rugat de guvernul veneţian să asigure o escortă alaiului ei în călătoria pe Via Emilia. Curând după ce escorta a lăsat-o în siguranţă pe teritoriul veneţian, a fost acostată, pe înserat, de o bandă de 10 călăreţi înarmaţi cu arbalete, care au dus-o cu ei, după ce au rănit câţiva bărbaţi din suită. Primarul Ravennei, căruia i se spusese să stea cu ochii pe Dorotea, a furnizat o relatare plină de culoare a ceea ce i s-a întâmplat ei şi însoţitoarei sale după ce au fost răpite.

Cele două femei „protestând şi tânguindu-se tare", cu părul răvăşit, au fost duse înapoi peste graniţă într-un sat de lângă Cesena, unde bărbaţii i-au poruncit Doroteei să descalece, conducând-o într-o căsuţă unde „au cerut să fie aprins focul şi să se pregătească cina". Când Dorotea a întrebat unde era dusă, ei au răspuns: „Nu căuta să afli; eşti pe mâini bune şi vei ajunge pe unele mai bune, unde eşti aşteptată cu mare ardoare." Când ea a încercat să afle identitatea răpitorului ei, aceştia au răspuns: „Destul, doamnă, nu căuta să ştii mai mult." Primarul a continuat: „Şi au aşezat-o, în plânsete şi gemete, să mănânce. Ea nu a vrut mâncare, aşa că au ameninţat-o şi a fost forţată să mănânce un ou; apoi a fost pusă să doarmă alături de însoţitoarea ei şi de soţia ţăranului, nefiind molestată în

acea noapte.” După spusele primarului, destinația ei era Forlì.

Cesare a fost imediat suspectat de răpire. Autoritățile venețiene au protestat zgomotos către nunțiul papal şi către ambasadorul francez la Veneția cu privire la presupusa implicare a ducelui în chestiune; răpirea „uneia dintre cele mai frumoase şi de vază doamne din Italia” era o ticăloşie oribilă.

Guvernul a trimis un reprezentant şi la Cesare să se plângă de acea infamie şi să ceară eliberarea Doroteei. Cesare a negat că ştia de răpire şi, când reprezentantul venețian – care primise instrucțiuni să nu îi adreseze nicio formulă de salut – a fost primit de Cesare, i s-a răspuns cu aroganță. Cesare l-a asigurat că nu ducea „lipsă de femei” şi nu avea nevoie să le răpească. Mai mult, a declarat că infracțiunea fusese comisă de unul dintre ofițerii săi spanioli, Diego Ramires, şi asta fiindcă el şi Dorotea fuseseră amanți. Ba chiar Diego îi arătase nişte cămăşi pe care i le dăruise Dorotea.

Guvernul venețian nu era singurul care protesta împotriva vinovăției lui Cesare. Şi regele Franței s-a plâns, la fel şi Francesco Gonzaga, marchizul de Mantova, în numele surorii lui, ducesa de Urbino, în a cărei grijă fusese Dorotea înainte de a se căsători. Însă Cesare nu a luat în considerare aceste proteste. Deşi erau zvonuri că Dorotea era ținută în captivitate împotriva voinței sale, probabil în castelul din Forlì, nimic demn de crezare nu se auzea despre ea. A reapărut, totuşi, în februarie 1504, la Faenza după o lungă sălăşluire într-o mănăstire.

Era limpede că Ramires a fost bănuit de mulți oameni în Italia ca fiind vinovat de infracțiune. Ba chiar un cronicar al vremii, Giuliano Fantaguzzi, a scris fără echivoc că Dorotea a fost „atacată şi răpită de messer Diego Ramires, soldat al ducelui Valentino şi odinioară curtean al ducelui de Urbino”.

Însă alții erau siguri că Cesare era vinovat. Chiar şi papa credea că fiul său ar fi putut foarte bine să comită „oribila şi detestabila infracțiune”. El i-a spus ambasadorului venețian la Roma: „Nu ştiu ce pedeapsă merită cel care a făcut-o”, adăugând că, „dacă ducele a făcut-o, şi-a pierdut mințile”. I-a arătat o scrisoare către Cesare în care cerea ca vinovatul să fie pedepsit cu severitate şi a susținut că, atunci când a avut loc răpirea, fiul său era în Imola, nu în Forlì. Totuşi, în ciuda „cuvintelor curajoase”, papa a arătat cât de profund „îl mâhnise” năpasta.

Între timp, Faenza rezista la asediul armatelor lui Cesare, „aprovizionată cu merinde mulțumită ajutorului tainic al Florenței, Bolognei şi al altor puteri italiene”, după cum a explicat cronicarul din Ferrara. Cesare reluase atacul asupra oraşului la sfârşitul lui ianuarie. „Yves d’Alègre, cu 1 000 de cai, a trecut prin Reggio Emilia să-l ajute pe ducele Valentino, care se hotărâse să cucerească Faenza cu forța”, a relatat acelaşi cronicar, care a adăugat că un număr mare „10 000, se spune”, de cavalerişti, pedestraşi, lăncieri şi tunari francezi au trecut prin ducatul Ferrarei în martie şi începutul lui aprilie.

În săptămâna de după Paşti, care în acel an a căzut pe 11 aprilie, Cesare a cucerit în sfârşit Faenza. Au fost ucişi mii de soldați, iar răniți au fost şi mai mulți. Cesare a pierdut 700 de soldați şi câțiva căpitani în prima zi de luptă. În sâmbăta Paştelui papa nu a participat la liturghia din Capela Sixtină – „s-a spus că papa nu venise din cauza unui zvon că mulți soldați ai ducelui fuseseră ucişi în afara Faenzei”, a relatat Burchard. Dar, după câteva zile, îngrijorarea i-a dispărut la vestea că oraşul căzuse în sfârşit, că Astorre Manfredi, tânărul senior de Faenza, se predase şi că Faenza îi plătise lui Cesare 40 000 de ducați ca să nu fie jefuită.

Vestea sosită la Roma pe 26 aprilie a fost salutată cu mult entuziasm. Tunurile Castelului Sant'Angelo au bubuit de la opt seara până în zorii zilei următoare, iar Gioffre a străbătut străzile sărbătorind victoria fratelui său, însoțit de Carlo Orsini şi un grup mare de cheflii, strigând: „Ducele! Ducele! Orsini! Orsini!"

Între timp, Cesare nu pierduse timpul cu sărbătoriri. După victoria sa de la Faenza a prins momentul să-şi consolideze puterea asupra regiunii, mărşăluind 16 km pe Via Emilia ca să ocupe Castelul Bolognese. Acest avanpost strategic aparținea Bolognei, iar acțiunea lui Cesare îl luase prin surprindere pe Giovanni Bentivoglio, cârmuitorul oraşului. Pentru a evita un atac direct, a fost nevoit să încheie o alianță cu Cesare, recunoscându-i posesia asupra Castelului Bolognese şi punându-i la dispoziție 100 de soldați ce urmau să fie întreținuți pe cheltuiala Bolognei, în schimbul garanției securității sale.

Ca stăpân peste Imola, Castelul Bolognese, Faenza, Forlì, Cesena, Rimini şi Pesaro, Cesare era acum conducătorul unui stat considerabil ce se întindea pe o distanță de 120 km pe Via Emilia, de la Bologna până la coasta adriatică. Iar în luna mai, tatăl său, papa, l-a învestit cu titlul de duce de Romagna. Îşi atinsese țelul pe care şi-l fixase în calitate de căpitan general al Bisericii, acela de a reda autorității papale fiefurile vicarilor excomunicați şi îşi depăşise puțin mandatul prin capturarea Castelului Bolognese.

Acum, Alexandru al VI-lea i-a ordonat fiului său să se întoarcă la Roma. Curând a devenit clar însă că Cesare se credea mai important ca înainte. Acționând independent față de papă şi într-un mod contrar dorințelor acestuia, şi-a întors atenția asupra Florenței. Era conştient că trebuia să se grăbească: Yves d'Alègre şi celelalte trupe franceze aveau să fie curând obligate să-l părăsească pentru a se alătura

armatei franceze, care se aduna la Parma pentru campania lui Ludovic al XII-lea împotriva Neapolelui.

Conducerea republicană a Florenței era foarte alarmată. „Din toate părțile sosesc veşti despre intențiile rele ale papei şi ale ducelui, care au de gând să ne atace şi să ne schimbe constituția”, i s-a spus lui Machiavelli, reprezentantul florentin în Franța. Locuitorii Florenței erau conştienți că Cesare avea „atâta încredere în norocul lui, încât orice misiune, chiar şi cea mai grea, i se părea uşoară”. Şi îşi făceau griji în privința motivelor unora dintre căpitanii lui Cesare, pe care îi descriau ca fiind „extrem de duşmănoşi față de oraşul nostru”. Paolo Orsini, de exemplu, avea legături strânse cu exilata şi detestata familie Medici; sau Vitellozzo Vitelli, care jurase public că avea să se răzbune pe florentini pentru executarea fratelui său, Paolo.

În oraş, frica de Cesare provocase „cea mai mare dezordine”, cum a spus Biagio Buonaccorsi; mulți cetățeni fugiseră din casele lor, a adăugat el, şi „s-au făcut apeluri la rege [al Franței] care era prea departe ca să fie de vreun ajutor într-o problemă aşa de urgentă; regele i-a scris scrisori ducelui, dar niciuna nu a fost ascultată şi totul era în suspans şi mare tumult”.

Până pe 2 mai, la cinci zile după cucerirea Castelului Bolognese, trupele lui Cesare trecuseră Apeninii şi îşi instalaseră tabăra la Firenzuola, aflată la doar 50 km de Florența. Armata lui s-a apropiat încet de oraş, profitând de orice prilej ca să distrugă recoltele, să dea foc hambarelor, să fure animale şi provizii de hrană, chiar şi să secere grânele care se coceau pe câmp. La 13 mai, trimişii florentini s-au întâlnit cu Cesare
la Campi şi, spre marea uşurare a oraşului, au negociat un acord de alianță cu îndrăznețul invadator, plătindu-i lui Cesare
36 000 de ducați pe an pentru acest privilegiu. Buonaccorsi

a afirmat că florentinii semnaseră „doar de gura lui Cesare”, însă amenințarea fusese foarte reală.

„Acest senior este foarte mândru”, avea să scrie mai târziu Machiavelli despre Cesare, „şi, ca soldat, este atât de întreprinzător, încât nimic nu e atât de măreț încât să nu i se pară neînsemnat. Şi, de dragul gloriei şi al dobândirii de teritorii, nu are odihnă şi nu cunoaşte oboseală sau pericol. Soseşte într-un loc înainte să se ştie că l-a părăsit pe celălalt, se face iubit de soldații săi, a pus mâna pe cei mai buni soldați din Italia şi aceşti factori împreună cu norocul repetat îl fac victorios şi primejdios.”

Cesare şi-a retras acum soldații pe coasta toscană, lăsându-i să jefuiască la întâmplare în drum spre tabăra lor de lângă
Piombino, vizavi de insula Elba, de unde putea acum să amenințe Pisa şi Siena. Însă Cesare avea şi alte obligații, mai ales să-şi respecte promisiunea de a ajuta la campania francezilor de cucerire a Neapolelui şi, astfel, la 27 iunie, dând curs în cele din urmă cererii tatălui său, s-a întors la Roma. Avea motive să fie mulțumit de sine şi de realizările sale. La vârsta de 25 de ani, noul senior de Romagna devenise o forță care insufla teamă şi respect.

Capitolul 18

Campania napolitană

„Au ucis fără milă.”

În seara zilei de 17 iunie 1501, Cesare s-a întors la Roma, furişându-se în linişte pe una dintre porţile mai mici, în felul lui misterios, neobservat în întunericul ce se lăsa şi în agitaţia generală produsă de avangarda armatei franceze, care, cu o zi în urmă, îşi stabilise tabăra în afara zidurilor oraşului.

În drumul lor prin centrul Italiei, soldaţii făcuseră ravagii. Diaristul florentin Luca Landucci a relatat că nu mai puţin de 30 000 de soldaţi

> au făcut multe lucruri ticăloase: pe oriunde au mers, au tăiat recoltele pentru caii lor, au prădat toate pivniţele de vinuri, bătând zdravăn pe oricine întâlneau în drumul lor; n-au respectat nici autorităţile, nici poporul; i-au ucis pe ţăranii care au încercat să-i împiedice să ia găini şi, într-o bătaie, au ucis 20 de oameni.

La auzul veştii că francezii ajunseseră la Roma, Landucci a exclamat cu compasiune: „Gândeşte-te numai cum e în Roma!”

Alcătuită din 14 000 de soldaţi, armata franceză fusese aprovizionată cu carne, pâine şi vin şi i se stabilise o tabără în afara zidurilor Romei. În plus, după cum a spus Burchard, i se
asiguraseră serviciile numărului foarte nepotrivit de 16 prostituate. Burchard a mai spus că neguţătorii florentini din Roma îl mituiseră pe guvernatorul oraşului cu o sumă generoasă pentru ca ofiţerii superiori francezi să nu fie încartiruiţi în casele acestora; francezii au fost oricum încartiruiţi la ei, iar guvernatorul a păstrat banii.

Comandantul lor, Robert Stuart, senior d’Aubigny, scoţian prin naştere, a ajuns în Roma la 23 iunie şi a fost primit la poarta Santa Maria del Popolo de Gioffre, care l-a condus la Vatican. Papa şi-a întâmpinat oaspetele şi, după cum a relatat cronicarul francez Jean d’Auton, „şi-a ascuns sentimentele afişând o mină voioasă”. Alexandru al VI-lea, „în ciuda faptului că era spaniol şi deloc prieten cu

francezii", a continuat cronicarul, „i-a primit pe căpitanii armatei franceze şi a discutat vesel cu ei pe diferite teme". Le-a făcut tuturor cadouri generoase; d'Aubigny a primit un cal de luptă sur, grozav, „cu harnaşament splendid, încât toţi au fost uimiţi de el".

În acea seară, cardinalul Sanseverino, fratele comandantului trupelor italiene, a întreţinut atmosfera pentru ofiţerii francezi la „un banchet nemaipomenit", care s-a ţinut în grădinile vilei cardinalului Ascanio Sforza, „în care erau crânguri de portocali, lămâi şi arbuşti de rodii, precum şi alţi pomi fructiferi şi flori de toate felurile alături de cântăreţi, jongleri, tragedieni şi comedianţi, toţi practicându-şi arta pe rând".

Armata franceză a părăsit Roma la 28 iunie, după ce a mărşăluit pe lângă Castelul Sant'Angelo. Alexandru al VI-lea a urmărit din balcon parada celor 12 000 de infanterişti, 2 000 de
cavalerişti şi 26 de căruţe încărcate cu arme de artilerie, uitându-se, după cum s-a spus, „cu mare bucurie la plecarea acestor soldaţi". Printre ei era şi Cesare, văzut pentru prima dată în public de la întoarcerea sa secretă din urmă cu 10 zile.

A doua zi, seniorul d'Aubigny s-a dus la Vatican, unde a stat ceva timp cu uşile închise alături de papă, care i-a dat vestea că, într-un consistoriu secret ţinut în urmă cu câteva zile, îl deposedase în mod oficial pe Frederic de Aragon de regatul Neapole şi îl dăduse în schimb regelui Franţei. După discuţia lor între patru ochi, d'Aubigny s-a dus în Sala del Pappagallo, unde, a relatat Burchard, „toţi cardinali i-au permis onoarea de a-i săruta pe gură", apoi şi-a luat rămas-bun şi s-a alăturat din nou soldaţilor pe drumul către Neapole.

Deşi a luat parte la paradă, Cesare nu a părăsit imediat Roma, întârziindu-şi plecarea din mai multe motive.

Formidabila Caterina Sforza, domolită după şederea de aproape un an în camerele Castelului Sant'Angelo, a fost în sfârşit convinsă să renunțe la drepturile ei asupra Imolei şi Forlìului şi a fost eliberată din temniță pentru a-şi petrece restul vieții în exil la Florența. Mai important, Cesare îi aştepta cu nerăbdare pe căpitanul său, Vitellozzo Vitelli, şi pe soldații săi, care erau în drumul spre sud depărtându-se de Toscana, după ce cuceriseră portul de importanță strategică Piombino. În cele din urmă, Cesare şi cei 400 de soldați ai lui au fost gata să se alăture armatei franceze, care se îndrepta spre Neapole sub comanda lui d'Aubigny.

Trupele franceze şi aliații lor nu au întâmpinat o rezistență serioasă în Aversa, Nola şi în alte oraşe din regatul Neapole. Numai Capua, aflată la 30 km nord de capitală, a opus rezistență şi, până la mijlocul lui iulie, Cesare a fost implicat într-o campanie violentă şi sângeroasă de cucerire a oraşului pentru
Ludovic al XII-lea. „Cucerirea oraşului s-a datorat trădării unui locuitor din acel oraş, care i-a lăsat să intre pe soldații ducelui, iar ei apoi l-au ucis", a relatat Burchard. „Au ucis fără milă preoți, călugări şi călugărițe, în biserici şi mănăstiri, şi toate femeile pe care le-au găsit: tinerele erau prinse şi abuzate cu cruzime; numărul oamenilor ucişi a fost în jur de 6 000."
Conform relatării neverosimile a lui Guicciardini, Cesare a ordonat ca femeile din oraş să fie încuiate într-un turn şi le-a ales pentru sine pe cele mai atrăgătoare. Cert este că aceste
violuri, crime şi jafuri au culminat cu uciderea întregii populații a oraşului Capua.

La 4 august, d'Aubigny a intrat triumfător în Neapole, în timp ce fostul rege Frederic, care fusese încoronat de însuşi Cesare cu doar patru ani în urmă, a fugit pe insula Ischia. Ludovic al XII-lea era acum duce de Milano şi rege al

Neapolelui, devenind puterea dominantă în Italia, mulțumită sprijinului papei şi al fiului acestuia. Când Cesare a ajuns în Neapole, d'Aubigny i-a mulțumit în numele regelui francez şi, pentru serviciile lui, l-a recompensat cu 40 000 de ducați şi titlul de prinț de Andria.

Între timp, Alexandru al VI-lea profitase de prezența francezilor în peninsulă pentru a-şi consolida controlul asupra pământurilor şi castelelor care aparținuseră odinioară puternicei familii Colonna şi, la 27 iunie, la o zi după ce Capua fusese cu cruzime jefuită, a plecat să-şi inspecteze noile teritorii. Era însoțit de 50 de călăreți, nu mai puțin de 100 de pedestraşi, servitorii casei sale şi mulți cardinali, fiecare cu propriii servitori şi curteni. După prânzul luat la Castelul Gandolfo, papa a fost plimbat cu barca pe Lacul Albano, ascultând mulțimea adunată pe mal strigând „Borgia! Borgia!" şi trăgând salve de tun.

Alexandru al VI-lea lăsase treburile Vaticanului şi ale Bisericii în mâinile capabile ale fiicei sale, care s-a mutat în apartamentele papale. „Papa a autorizat-o să deschidă scrisorile adresate lui", a relatat Burchard, „şi i-a spus că, dacă apăreau
dificultăți, trebuia să le ceară sfatul cardinalului de Lisabona
şi celorlalți cardinali, având împuternicire să-i convoace." Burchard spune, în continuare, că odată ea a cerut sfatul cardinalului de Lisabona:

> Văzând că problema nu era importantă, cardinalul i-a spus: „Când papa discută un subiect în consistoriu, vicecancelarul sau, în absența acestuia, un alt cardinal scrie un raport cu soluțiile propuse şi cu voturile cardinalilor, întrucât trebuie să avem pe cineva aici care să ia notă de discuția noastră." Lucrezia a răspuns că era foarte capabilă să scrie ea. Atunci cardinalul a întrebat-o: „Dar unde vă este tocul?" Lucrezia a înțeles gluma [tocul era un termen răspândit pentru penis] şi a zâmbit.

Capitolul 19

Ducele şi fata din familia Borgia

„Dacă mi-aş putea învinge dezgustul pentru aceşti parveniți din familia Borgia.”

Lucrezia se întorsese la Roma din exilul autoimpus la Nepi la timp ca să prindă Crăciunul din anul 1500 şi să afle că Alexandru al VI-lea începuse să se gândească ce soț să-i mai găsească. Ea nu voia să se mărite iar, i-a spus tatălui său, conform unui raport trimis de ambasadorul venețian, adăugând că ea a zis: „Soții mei au fost foarte ghinionişti”, şi a plecat furioasă. Însă nu prea avea un cuvânt de spus în această chestiune.

Papa a cumpănit cu grijă calitățile aliațelor cu diverse familii italiene înainte să-l aleagă pe Alfonso d’Este, fiul cel mare al lui Ercole I, duce de Ferrara. Prințul, în vârstă de 24 de ani, era văduv, soția sa murind în urma unei naşteri cu trei ani în urmă. Descendența familiei Este era onorabilă, posesiunile lor, de invidiat. Una dintre cele mai vechi dinastii nobiliare din Italia şi stăpâni necontestați ai Ferrarei şi ai teritoriului înconjurător din 1240, statul lor nu era atât de mare ca al Veneției sau Milanului, însă beneficia de solul mănos al Câmpiei Padului, era bine şi rentabil administrat, iar Ferrara în sine era un centru al artelor plin de viață. Mai mult, se afla chiar la nord de ducatul Romagna al lui Cesare, iar alianța, precum gândea papa, avea să le aducă foloase ambilor săi copii iubiți.

Însă propunerea nu a fost deloc bine primită în Ferrara, unde cei din familia Borgia erau consideraţi inferiori din punct de vedere social şi corupţi. Se poate ca şi familia Este să fi avut multe schelete în dulap, iar Alfonso era departe de a fi un model de decenţă. Se spune că avea doar două patimi în viaţă: una era să fabrice tunuri în turnătoria proprie, iar cealaltă să se plimbe pe străzile din Ferrara noaptea, cu sabia scoasă într-o mână şi cu penisul în erecţie în cealaltă. Şi soţia lui fusese subiect de scandal; neglijată de soţul ei, împărţea patul cu o negresă tânără, cu care juca roluri de bărbaţi în spectacolele de teatru pentru care curtea din Ferrara era renumită.

Cu toate acestea, când în primăvara lui 1501 s-a făcut oferta, ducele Ercole şi familia lui au fost oripilaţi, mai ales de perspectiva unei alianţe cu bărbatul asupra căruia plana chiar atunci suspiciunea că o răpise şi violase pe tânăra drăguţă Dorotea Malatesta. Că Cesare era vinovat de acele infracţiuni, în ciuda declaraţiilor lui de nevinovăţie, nu se îndoia nimeni din Ferrara. Iar pentru sora lui Alfonso, Isabella d'Este, soţia marchizului de Mantova, cazul prezenta un interes deosebit; ghinionista Dorotea fusese protejata cumnatei sale, ducesa de Urbino.

Mai mult, ducele Ercole I urmărea în prezent posibilitatea de a se înrudi cu casa regală franceză, sperând că nepoata lui Ludovic al XII-lea va deveni soţia fiului său. Când trimisul papei, cardinalul Gianbattista Ferrari, a propus o uniune între familia Borgia şi familia Este, ducele l-a informat cu trufie că ar fi „imposibil de contramandat planurile deja în curs de definitivare cu Majestatea Sa, regele Franţei: nimeni nu se poate sustrage după bunul plac de la respectarea planurilor unui rege, ca un copil care ar necăji cu bună ştiinţă o pisică ascunzându-i castronul cu lapte".

Fără să se descurajeze, ba chiar fiind provocat de acest refuz, papa a făcut aluzie la consecințele refuzului continuu al ducelui Ercole privind o înrudire cu familia Borgia, mergând până într-acolo încât a sugerat prin trimisul său că „avantajul" unei astfel de căsătorii ar fi că ducele Cesare „n-ar mai fi o amenințare pentru domeniile din sud ale Excelenței Sale" şi că Lucrezia ar aduce în Ferrara o zestre de nu mai puțin de 200 000 de ducați: „Vă îndemn cu tărie", a fost instruit trimisul să spună, „să faceți un legământ cu Sanctitatea Sa." Alexandru al VI-lea i-a făcut propuneri directe şi lui Ludovic al XII-lea care i-a răspuns că nimic nu l-ar convinge să „desfacă jurămintele de iubire" ce o legau pe nepoata lui de Alfonso d'Este, care avea să devină curând soțul ei.

Totuşi, regele avea nevoie de ajutorul familiei Borgia pentru a-şi realiza şi alte ambiții în Italia şi, oarecum cu părere de rău, a acceptat să oprească negocierile pentru căsătoria dintre Alfonso şi nepoata lui şi, în schimb, să-l preseze pe ducele Ercole să o accepte pe Lucrezia drept noră. Şi aşa avea să fie.

Ducele Ercole, într-o scrisoare către ginerele său, Francesco Gonzaga, marchizul de Mantova, şi-a explicat schimbarea de plan:

> Din considerente practice, am hotărât de curând să consimțim la o alianță între casa noastră şi cea a Sanctității Sale – pe scurt, la căsătoria fiului nostru celui mare Alfonso şi ilustra doamnă Lucrezia, sora ilustrului duce de Romagna şi Valentinois, în principal fiindcă am fost îndemnați de Majestatea Sa Preacreştină [regele Franței] şi cu condiția ca Sanctitatea Sa să fie de acord cu tot ce este stipulat în contractul de căsătorie. Ulterior, Sanctitatea Sa şi noi am ajuns la o înțelegere şi Regele Preacreştin ne-a îndemnat insistent să aprobăm contractul.

Însă ducele a refuzat să cedeze fără luptă; a cerut o mărire de dotă cu încă 20 000 de ducați sub formă de pietre prețioase, a cerut ca acei 4 500 de ducați pe care era obligat

să-i plătească anual Vaticanului să fie anulați. A mai cerut, fără multă speranță, teritoriile Cento, Pieve şi Cesenatico, precum şi diverse beneficii pentru fiul său cel mic Ippolito, care fusese făcut cardinal de Alexandru al VI-lea în 1493. Nedorind să consimtă la o căsătorie a fiului său cu cineva dintr-o familie de parveniți, cum îi considera el, a ridicat obiecție după obiecție, a pus condiție după condiție, a cerut garanții că dota avea să fie plătită, până când Alexandru al VI-lea s-a plâns că omul se purta „ca un negustor”.

Ercole I auzise şi zvonurile dezgustătoare conform cărora Lucrezia s-a dedat la relații incestuoase atât cu tatăl ei, cât şi cu fratele ei – în Italia erau puțini care nu le auziseră – şi, înainte de a fi de acord cu căsătoria, a trimis la Roma doi oficiali să facă cercetări despre fata din familia Borgia şi conveniența admiterii ei în distinsa casă d’Este.

Când trimişii au ajuns în Roma, au fost primiți imediat de Lucrezia. În acea zi, mai târziu, i-au povestit „preailustrului şi excelentului prinț” al lor că „am intrat în palatul în care trăieşte ilustra Lucrezia şi unde, obosiți de călătorie şi crezând că o să ne odihnim, am fost conduşi imediat în prezența numitei Lucrezia, unde am fost primiți cu bunăvoință. Am exprimat infinita plăcere şi mulțumire a Excelenței Voastre şi marea iubire pe care Excelența Voastră i-o poartă”, accentuând, cum li se ordonase să facă, „cât de perfect dispusă este Excelența Voastră să o trateze bine”. Cei doi trimişi şi-au făcut treaba în mod conştiincios timp de aproape patru săptămâni şi, în final, au decis că Lucrezia era o mireasă acceptabilă.

Existau mai multe probleme legate de trecutul Lucreziei care trebuiau chibzuite cu grijă. Una dintre ele o reprezenta fiul ei, Rodrigo. El trăia alături de mama lui în Roma, însă s-a hotărât că nu se cădea ca el să o însoțească la Ferrara. Ambasadorul Ferrarei la Roma s-a dus la Lucrezia şi a întrebat-o: „Cum rămâne cu el?”, iar ea a răspuns: „Va

rămâne la Roma şi va avea o alocaţie de 15 000 de ducaţi." Faptul că Lucrezia avea deja un fiu era, desigur, un avantaj pentru un duce care avea nevoie de nepoţi pentru a-şi asigura linia de succesiune.

Mai era de rezolvat şi problema primului soţ al Lucreziei, Giovanni Sforza, care trăia în Ferrara. Papa le-a scris despre asta celor doi reprezentanţi ai lui Ercole care făcuseră cercetări cu privire la Lucrezia. La rândul lor, ei au transmis cererea ducelui; papa „ne-a rugat să-i scriem Excelenţei Voastre pentru a vă cere să aveţi grijă ca seniorul Giovanni de Pesaro să nu fie în Ferrara la vremea sărbătoririi căsătoriei, căci, cu toate că divorţul lui de ilustra doamnă a fost perfect legal, el însuşi fiind de acord cu el, este posibil, totuşi, ca el să aibă încă nişte resentimente".

Între timp, negocierile cu privire la zestre ajunseseră la sfârşit şi era limpede că Ercole I scosese un preţ mare. S-a căzut de acord ca Lucrezia să aducă 100 000 de ducaţi şi să ia la Ferrara şi bijuterii, covoare, lenjerie, tapiserii, mobilă, argintărie, obiecte de artă şi lucruri de interes în valoare de 75 000 de ducaţi. Ducele avea să primească pământurile şi castelele din Cento şi Pieve – nu şi portul Cesenatico, care aparţinea pe bună dreptate ducatului Romagnei – precum şi o reducere a taxei anuale către
Vatican de la 4 500 ducaţi la suma simbolică de 100 de ducaţi. Cardinalul Ippolito d'Este urma să fie făcut episcop de Ferrara
şi să primească alte beneficii în valoare de 14 000 de ducaţi pe an şi un palat lângă Bazilica San Pietro. Ercole I jubila; târgul, se gândea el, aducea familiei lui în total 400 000 de ducaţi. „Dacă mi-aş putea învinge dezgustul pentru aceşti parveniţi din familia Borgia", i-a spus Alfonso tatălui său, „m-aş putea considera chiar norocos."

În cele din urmă, la 26 august 1501, a fost semnat contractul de căsătorie, şi Lucrezia, care avea doar 21 de

ani, urma să fie mireasă pentru a treia oară. În ceea ce o priveşte, după ce primise un portret al viitorului soţ şi auzise despre înclinaţia lui spre viaţa imorală şi companiile vulgare, a decis că, odată ce îi va fi făcut copii, Alfonso avea să o lase să meargă pe drumul ei. Mai mult, intrarea prin căsătorie în familia d'Este avea să-i permită să scape de Roma, un loc pe care îl asocia cu episoade nefericite din viaţa ei.

Iar bătrânul duce avea să-i fie curând recunoscător viitoarei sale nurori mai mult decât doar pentru bani. În 1499, Ercole I auzise de o călugăriţă de la mănăstirea dominicană din Viterbo, sora Lucia da Narni, căreia îi apăreau stigmate pe mâini în fiecare zi de vineri. Fiind o persoană foarte intrigată de astfel de miracole, ducele s-a hotărât să o aducă pe călugăriţă în Ferrara. Însă maica stareţă nu prea voia să se despartă de un chilipir cu o potenţială valoare atât de mare, deşi sora Lucia era destul de dornică să plece într-acolo. Aşa că ducele a aranjat să fie răpită din mănăstire într-un coş şi dusă la Ferrara unde, din nefericire, i s-a făcut îngrozitor de dor de casă, de călugăriţele pe care le lăsase în Viterbo. Prea bine atunci, a decis ducele, să vină şi celelalte călugăriţe la Ferrara, unde o nouă mănăstire avea să le fie construită.

Ducele Ercole l-a trimis apoi pe curteanul său de încredere, Bartolomeo Bresciano, la Viterbo să-i prezinte stareţei această propunere, însă ea a obiectat cu tărie la sugestia ducelui. Îngrozit de firea ei autoritară, Bresciano a categorisit-o ca fiind o femeie „mai încăpăţânată decât diavolul însuşi" şi a apelat la Lucrezia, rugând-o să-şi folosească influenţa la curtea papală. Lucrezia, pe care el a descris-o ca pe „o doamnă încântătoare cu o minte de prim rang", s-a dat peste cap să ajute, negociind personal cu papa şi dominicanii până când, în cele din urmă, stareţa a fost nevoită să lase nouă dintre călugăriţele ei să plece la

Ferrara. Lucrezia „este înzestrată cu multă amabilitate şi bunătate”, i-a scris Bresciano ducelui Ercole, şi „se gândeşte doar la cum să vă slujească”.

Acum, întrucât contractul de căsătorie fusese semnat, putea să aibă loc logodna oficială dintre Alfonso şi Lucrezia. De aceea, după cum a consemnat Burchard, sâmbătă, 4 septembrie, „pe la ceasul vecerniei, a venit vestea căsătoriei contractate şi încheiate dintre Alfonso d’Este, fiul cel mare al ducelui de Ferrara, şi Lucrezia Borgia, odinioară ducesa de Bisceglie şi mai înainte soția lui Giovanni Sforza”.

Vestea apropiatei căsătorii a fost salutată în Roma cu mult entuziasm şi cu festivități pe care cetățenii le savurau atât de mult în astfel de ocazii; „tunurile trăgeau continuu şi zgomotos” de pe meterezele Castelului Sant’Angelo, în timp ce focurile de artificii luminau şi împroşcau cerul. A doua zi, duminică, îmbrăcată cu o mantie de brocart auriu şi însoțită de doamnele ei şi de mai mulți episcopi, Lucrezia a plecat în fruntea unei mari procesiuni, cu 300 de cai, de la palatul ei către Biserica Santa Maria del Popolo, în timp ce piticii ei spanioli zburdau şi țopăiau pe străzi.

În acea seară, când a bătut marele clopot capitolin, la Castelul Sant’Angelo şi în tot oraşul s-au aprins focuri care au luminat turnurile castelului, Capitoliul şi alte clădiri. „Poporul s-a entuziasmat din cale afară”, lucru care, conform lui Burchard, „a provocat un pic de nelinişte.” Luni, doi clovni „au defilat pe toate străzile principale şi prin piețe”, a continuat Burchard. Au mers unul călare, unul pe jos, strigând tare: „Trăiască ducesa de Ferrara! Trăiască papa Alexandru! Vivat! Vivat!” Lucrezia îi dăduse fiecăruia o rochie din garderoba ei; clovnul care era călare primise mantia nouă de brocart auriu pe care ea o purtase în seara dinainte, care se spunea că valora nu mai puțin de 300 de ducați.

Şi papa a sărbătorit logodna fiicei lui cu o serie de petreceri şi banchete la Vatican. A luat parte cu plăcere la festivități, neținând seama de o răceală severă, de pierderea unui dinte şi de faptul că se apropia de împlinirea a 70 de ani, spunându-i vesel ambasadorului din Ferrara că, deşi demnitatea nu îi permite, l-ar invita bucuros pe tatăl mirelui la o vânătoare de mistreți.

Cesare, care se întorsese de la Neapole la 15 septembrie, era epuizat după luptă. Câteva zile mai târziu a primit un vizitator – una dintre rarele dăți când primea – stând întins, dar complet îmbrăcat. „Am crezut că este bolnav", a scris trimisul din Ferrara, „însă ieri-seară a dansat fără întrerupere şi va dansa iar diseară în palatul papei unde o să cineze ilustra ducesă [Lucrezia]". Şi Burchard a comentat despre starea lui Cesare: „Ducele a fost recent iar bolnav de vechea lui boală, care i-a reapărut după cucerirea Neapolelui şi, după cum cred unii dintre doctorii lui, i-a afectat atât mintea, cât şi trupul. Deşi se forțează să ia parte la baluri şi distracții, este remarcat şi povestit de către slujitorii lui că îl găsesc epuizat şi uneori zăcând cu dureri în pat."

Şi Lucrezia începea să se simtă surmenată în urma neîncetatelor petreceri şi baluri la care îi plăcea foarte mult papei să participe sau să se uite. „Ori de câte ori ea este în palatul papei", a spus trimisul din Ferrara, „toată noaptea, până la două sau trei dimineața, dansează şi se distrează, ceea ce o oboseşte tare."

La 25 septembrie, festivitățile au fost oprite, căci papa şi fiul său au părăsit Roma pentru o săptămână, lăsând-o din nou pe Lucrezia să se ocupe de Vatican în timp ce ei erau plecați să inspecteze castelele papale de la nord de Roma, oprindu-se la Nepi şi, îndeosebi, la fortăreața din Civita Castellana, aflată la 65 km spre nord de Roma, care era construită sub îndrumarea arhitectului militar Antonio da

Sangallo. Cei doi au făcut acelaşi lucru în octombrie, de data asta ducându-se în sud să vadă fortăreaţa recent rechiziţionată de la familia Colonna.

La sfârşitul lui octombrie, Cesare şi tatăl său s-au întors la Roma. Poate aceste călătorii l-au revitalizat pe Cesare, însă cu siguranţă şi-a redobândit vioiciunea până pe 31 octombrie, când a găzduit un supeu în apartamentele sale din Palatul Vatican, la care i-a invitat pe tatăl său, sora lui şi mulţi prieteni, precum şi 50 de curtezane. Această petrecere deosebit de pitorească a fost descrisă amănunţit de Burchard:

> Duminică, în ultima zi din luna octombrie a anului 1501, acolo a avut loc un supeu la care au participat şi 50 de prostituate cinstite, dintr-acelea care sunt numite curtezane. După supeu, ele au dansat cu servitorii şi alţii care erau acolo, la început îmbrăcate, apoi goale. După supeu, sfeşnicele aprinse care fuseseră pe masă au fost plasate pe podea şi printre ele au fost aruncate castane pe care prostituatele trebuiau să le culeagă mergând târâş printre lumânări. Papa, ducele şi Lucrezia, sora lui, erau prezenţi şi se uitau. La sfârşit, ei au dat premii, mantii de mătase, ghete, berete şi alte obiecte celor care făceau dragoste cu aceste prostituate de cele mai multe ori. Premiile au fost împărţite câştigătorilor conform aprecierii celor prezenţi.

După cum a relatat Francesco Pepi, ambasadorul din Florenţa, patru zile mai târziu papa nu a participat la liturghia din capela papală. Se zvonea că era bolnav, fără doar şi poate, efectele ulterioare petrecerii lui Cesare, la care, conform lui Pepi, bătrâiorul papă petrecuse „noaptea până la ceasul al doisprezecelea
cu ducele care adusese în acea noapte în palat cântăreţi şi curtezane; şi toată noaptea au petrecut în plăceri, dansând şi râzând”. Mai puţin demnă de crezare este relatarea cronicarului din Perugia, Francesco Matarazzo, conform căreia papa „a pus să fie stinse toate luminile şi apoi femeile

care erau acolo, precum şi bărbaţii şi-au scos toate hainele, petrecând şi veselindu-se din plin”.

Lucrezia a fost văzută iar distrându-se când, la patru zile după jocul cu castanele şi lumânările, în Vatican a avut loc o manifestare de desfrâu animalic. Burchard a relatat că un fermier adusese pe poarta Viridaria de lângă palat nişte iepe care cărau lemne pentru piaţă şi,

> când iepele au ajuns în piaţa Bazilicii San Pietro, câteva gărzi de la palat au venit şi au tăiat chingile şi au aruncat samarele şi lemnele ca să ducă imediat iepele în curtea palatului. Apoi au fost eliberaţi din frâie patru armăsari şi lăsaţi să iasă din grajdurile palatului. Ei au alergat imediat la iepe, luptându-se apoi cu furie şi zgomotos între ei pe ele, muşcând şi lovind din picioare în efortul de a se urca pe ele şi rănindu-le grav cu copitele. Papa şi Lucrezia, râzând de satisfacţie evidentă, au urmărit tot ce se întâmpla de la o fereastră de deasupra porţii palatului.

De data asta, Cesare nu a fost prezent; se pare că la această vreme exista o divergenţă crescândă între tată şi fiu, papa fiind tot mai supărat că fiul său „transforma ziua în noapte şi noaptea în zi”, după cum s-a exprimat unul dintre trimişii din Ferrara, şi era foarte greu de adus la o şedinţă la care urma să se discute treburi de stat.

Se pare că Cesare, care era tot mai independent, alunecos şi sigur pe sine şi mereu gata să se aprindă la cea mai mică intenţie de critică a acţiunilor sale, nu mai preţuia sfaturile tatălui său şi cu siguranţă rareori le cerea. Ateismul arogant al lui Cesare era alt măr al discordiei întrucât, deşi morala tatălui său era considerată de mai toată lumea profund coruptă – într-adevăr, Agostino Vespucci i-a spus lui Machiavelli că „ştie toată lumea că Sanctitatea Sa aduce în fiecare seară la Vatican 25 de femei sau mai multe [...] astfel încât palatul este transformat în mod vădit în bordelul tuturor scursurilor” – papa ţinea foarte mult ca îndatoririle lui religioase să fie văzute în afară şi avea în mod limpede o dragoste sinceră pentru cultul Fecioarei Maria.

Firește că, atunci când își purta ziua masca neagră, Cesare stârnea curiozitate pe străzile Romei, însă cei care se holbau la el au aflat curând că era periculos să o facă. Cesare a pus să fie arestat și întemnițat un bărbat pentru vina de a fi făcut o remarcă critică; în acea noapte mâna i-a fost retezată, limba smulsă și atașată la degetul mic al mâinii retezate și toată îmbinarea sinistră a fost atârnată în afara ferestrei închisorii ca toată lumea să o vadă. Altul, vinovat de un delict necunoscut, a fost „strangulat în secret și trupul său aruncat în Tibru". Firește că bărbații deveneau și mai prudenți în prezența lui Cesare.

„El nu suportă insultele", i-a mărturisit tatăl său ambasadorului venețian. „Eu i-am spus deseori că Roma este un oraș liber și că toată lumea poate să vorbească și să scrie ce vrea. Despre mine se vorbește adesea de rău, dar eu trec cu vederea. Ducele mi-a răspuns: «O fi adevărat că romanii sunt obișnuiți să vorbească și să scrie ce vor, însă eu îi voi învăța pe oameni să aibă grijă ce spun despre mine»." Și s-a ținut de cuvânt – mai multor bărbați li s-a retezat mâna sau li s-a smuls limba pentru că au scris sau au vorbit în batjocură despre ducele de Valentinois.

Zbuciumate cum erau din când în când relațiile dintre papa și Cesare, amândoi rămâneau devotați Lucreziei. Papa își adora în mod clar fiica, „lumina ochilor lui", și, folositoare cum avea să fie pentru amândoi din punct de vedere politic, cu condiția unei alianțe trainice cu Ferrara, căsătoria ei cu Alfonso d'Este era privită de tatăl și fratele ei ca un sacrificiu, unul care avea să aducă inevitabila plecare a Lucreziei din Roma.

Între timp, ambasadorii ducelui Ercole au continuat să trimită relatări favorabile cu privire la comportamentul fetei ce curând avea să-i fie noră. „Lucrezia este o domnișoară foarte inteligentă, binevoitoare și extrem de atrăgătoare, modestă și adorabilă", a povestit un ambasador în noiembrie

1501. „E şi o creştină cucernică şi supusă. Mâine se va duce la spovedanie şi intenționează să se spovedească în săptămâna Crăciunului.”

Însă fiica ducelui, Isabella d’Este, nu avea încrederea în această femeie atrăgătoare de 21 de ani care urma să-i devină cumnată şi să primească atâtea bijuterii de familie prețioase şi haine somptuoase. A trimis la Roma un om de încredere pentru a afla informații exacte despre mireasa nedorită, trusoul ei şi doamnele de la curtea ei. Bărbatul, care a făgăduit „să o urmărească pe distinsa doamnă aşa cum o umbră urmăreşte un corp”, a trimis la Mantova ştiri ce nu puteau fi pe placul Isabellei, care descriau o „doamnă fermecătoare şi foarte elegantă”:

> Duminică seara m-am dus la ea şi am găsit-o stând lângă patul ei cu 10 doamne de onoare şi 20 de alte doamne purtând năframe pe cap după moda romană. Curând, au început să danseze şi maddona Lucrezia a făcut acelaşi lucru foarte grațios. [...] Purta o *camorra*[17] de catifea neagră cu o cămaşă albă, [...] un văl cu dungi aurii şi o beretă din mătase verde cu agrafe cu rubine. [...] Doamnele ei de onoare încă nu şi-au primit rochiile de nuntă. Doamnele noastre sunt perfect egale cu ele la înfățişare, ba chiar şi în toate celelalte. [...] Numărul cailor şi al oamenilor pe care Papa îi va pune la dispoziția ei se va ridica la 1 000. Vor fi 200 de caleşti. [...] În ele va călători escorta care o va duce la Ferrara.

În cele din urmă, la începutul lui decembrie 1501, ducele Ercole a dat ordinul de plecare marii cavalcade care urma să se ducă la Roma pentru a o escorta pe mireasa fiului său la noua ei casă. Trei dintre frații lui Alfonso – Ferrante, Sigismondo şi cardinalul Ippolito – au condus convoiul de curteni ducali, secretari, sfetnici, episcopi, soldați, laolaltă

---

[17] Rochie italiană populară în secolele al XV-lea – al XVI-lea, formată dintr-un corset necăptuşit şi o fustă lungă, cu decolteu adânc în formă de U în față şi în formă de V în spate, iar după 1450, cu mânecile separate de corset şi prinse de acesta printr-o dantelă (n. red.).

cu slujitori, cai, catâri şi căruţe. Vremea a fost cumplită, parcursul, excepţional de greu. Trei săptămâni s-au chinuit să străbată trecătorile înzăpezite din Apenini şi să coboare în lunca inundată a Tibrului. În cele din urmă, chiar înainte de Crăciun, lungul şir de călăreţi, caleşti şi căruţe s-a oprit în afara zidurilor Romei, la poarta de lângă Biserica Santa Maria del Popolo.

Capitolul 20

Jocuri şi festivităţi

„Obişnuitele festivităţi [de Carnaval], care includ cursele de cai, vor începe după Crăciun."

La 23 decembrie 1501, spre finele după-amiezii, din ordinul lui Alexandru al VI-lea, întreaga curte papală s-a adunat la poarta de la Santa Maria del Popolo pentru a-i întâmpina pe prinţii Este şi curtenii lor, care veniseră la Roma să o escorteze pe Lucrezia la Ferrara. Cardinalii au aşteptat, stânjeniţi, o oră călare pe catâri, apoi au descălecat şi s-au retras în biserică, unde era ceva mai cald, şi au mai aşteptat încă o oră până la sosirea oaspeţilor.

Au fost primiţi de Cesare, care era însoţit de paji în tunici de mătase, un grup de trompetişti şi 4 000 de soldaţi, fiecare purtându-i livreaua lui personală. După ce lungile discursuri de bun venit s-au terminat, a condus grupul venit din Ferrara prin oraş, peste podul Sant'Angelo, în zgomotul asurzitor al tunurilor care trăgeau de pe

meterezele castelului, până la Vatican. Apariția lui a entuziasmat mulțimile adunate pe străzi să vadă cavalcada trecând. Burchard a consemnat că el „a stârnit o mare admirație în mintea tuturor celor care îl priveau, căci era îmbrăcat splendid cu o haină după moda franceză, legată la brâu cu o centură aurie care îi scotea în evidență trupul atletic, dar grațios şi călărea un frumos cal de luptă atât de splendid împodobit, încât se spune că doar podoabele de pe el valorau 10 000 de ducați".

La Vatican, Alexandru al VI-lea şi-a primit cu bunăvoință oaspeții, cei trei frați ai mirelui, Ferrante, Sigismondo şi cardinalul Ippolito. Apoi Cesare i-a condus în cealaltă parte a pieței Bazilicii San Pietro pentru a fi salutați de sora lui, care arăta spectaculos într-o rochie albă şi avea părul lung şi blond parțial ascuns sub un voal subțire, verde, prins cu o bandă aurie, şi două şiruri de perle fine în jurul capului.

Pregătirile pentru primirea oaspeților din Ferrara au fost mai mult decât impresionante. În felul lui extravagant, Cesare era hotărât ca totul să fie splendid: „Lucrurile care sunt rânduite aici pentru aceste festivități sunt nemaipomenite", a scris ambasadorul florentin Francesco Pepi, uluit de extravaganță, adăugând: „Încălțările lacheilor ducelui sunt făcute din brocard auriu, la fel sunt şi cele ale rândaşilor papei, în timp ce acesta şi ducele s-au luat la întrecere în a purta cele mai splendide, mai moderne şi mai scumpe lucruri."

Aşa magnific cum a ales să apară, Cesare a decis cu înțelepciune să nu încerce să-i eclipseze pe frații Este care, la urma urmelor, erau oaspeții lui. Acest comportament plin de tact a fost „considerat foarte măgulitor de către ambasadă", a comentat Burchard, „deoarece se ştia că de la căsătoria lui cu Charlotte d'Albret, sora regelui Navarrei, mândria lui crescuse atât de mult, încât nu permitea nici ambasadorilor regilor, nici vreunuia dintre prinții

Germaniei, nici cardinalilor măcar să i-o ia înainte în niciun fel, făcând excepție doar pentru vița regală a Franței”.

Pentru a-şi întreține oaspeții cât mai bine, papa a dat un decret prin care anunța că, în acel an, Carnavalul avea să fie sărbătorit mai devreme. „Obişnuitele festivități, care includ cursele de cai, vor începe după Crăciun”, a scris Burchard. În consecință, la 26 decembrie străzile erau pline de petrecăreți; şi Cesare, şi prinții Este, toți mascați, luau parte la distracția obscenă, în timp ce curtezanele îmbrăcate în băieți alergau aruncând una în alta şi în trecători cu coji de ouă umplute cu apă de trandafiri.

În acea seară, Lucrezia a găzduit un bal la care, după cum i-a spus informatorul ei secret Isabellei d’Este, tânăra mireasă, „a dansat cu extremă grație şi vioiciune, purtând o *camorra* de catifea neagră tivită cu aur”, decolteul fiind ascuns sub un voal aurit, „cu un şirag de perle la gât şi un voal verde cu un lanț de rubine pe cap” şi, a adăugat el, „câteva dintre doamnele ei de onoare sunt foarte drăguțe”.

A doua zi dimineață, Carnavalul era în toi. În următoarele trei zile, străzile Romei erau pline de oameni care se uitau şi luau parte la marile curse care se desfăşurau între Campo del Fiori şi piața din fața Bazilicii San Pietro. Evreii au alergat primii, însă câştigătorul a fost descalificat pentru că, s-a spus, încălcase regulile; s-a anunțat că alergarea avea să fie reluată a doua zi. Erau întreceri şi pentru bătrâni, şi pentru prostituate, deosebit de apreciate de populație. Conform lui Burchard, a fost şi o întrecere de mistreți, călăriți de tineri „care îi băteau cu bețe şi îi țineau în frâu cu hățuri prinse de inelele care le străpungeau râturile, în timp ce alți oameni îi orientau şi nu îi lăsau să intre pe aleile laterale”.

La 29 decembrie, după terminarea ultimei curse, cei strânşi în piața Bazilicii San Pietro au urmărit cum trompetiştii şi alți instrumentişti adunați pe platforma de

deasupra treptelor bazilicii au anunțat sosirea miresei. Burchard a consemnat scena:

> Donna Lucrezia a ieşit din reşedința ei de lângă Bazilica San Pietro, îmbrăcată cu o robă de brocart auriu, împodobită după moda spaniolă, şi cu o trenă lungă, ținută de o fată. Alături de ea erau doi dintre frații mirelui, Ferrante în dreapta şi Sigismondo în stânga. 50 de doamne romane, extrem de frumos înveşmântate, îi urmau, din spatele cărora veneau câte două doamnele de onoare ale Lucreziei.

După ce procesiunea a intrat în Vatican, mulțimea adunată a urmărit cum în piață a fost adus un castel de lemn pe roți şi două companii, alcătuite din soldații lui Cesare, au înscenat o luptă zgomotoasă şi pitorească pentru înstăpânirea castelului.

Între timp, înăuntrul palatului, Lucrezia a fost primită de tatăl ei, însoțit de 13 cardinali şi de fratele ei, Cesare, şi ceremonia a început. Predica, ținută de episcopul de Adria, un nepot al ducelui Ercole, a fost lungă şi plictisitoare. „Sanctitatea Sa l-a întrerupt de mai multe ori pe episcop, îndemnându-l să se grăbească", a consemnat Burchard. Însă episcopul nu s-a grăbit şi după mult timp şi-a încheiat cuvântarea.

După predică a fost adusă o masă şi pusă într-o poziție corespunzătoare în fața papei. Ferrante d'Este, în calitate de împuternicit al fratelui său, mirele, „a adus-o pe donna Lucrezia la Sanctitatea Sa şi, în numele fratelui său, i-a oferit un inel de aur", iar cardinalul Ippolito „a adus încă patru inele de mare valoare, un diamant, un rubin, un smarald şi un turcoaz, împreună cu o casetă mică ce a fost deschisă la ordinul cardinalului".

Cutia conținea o colecție sclipitoare de bijuterii ale familiei Este, o adevărată comoară: două berete frumoase, dintre care una era „bătută cu 14 diamante, tot atâtea rubine şi în jur de 150 de
perle", patru colane încrustate cu bijuterii, un pandantiv cu

bijuterii pe el, câteva brățări, „dintre care patru erau de mare valoare”, patru şiraguri de perle mari şi patru cruciulițe bătute cu diamante. Splendidele bijuterii, evaluate la 8 000 de ducați, i-au fost date acum Lucreziei de către cardinal, care i-a promis că noul ei socru îi va mai da şi altele. Însă aceste bijuterii nu erau un dar, ci doar un împrumut, astfel încât ducele, după cum a scris unul dintre trimişii săi, „nu trebuia să aibă vreo nelinişte”, adăugând că „documentele privitoare la această căsătorie specifică doar că donnei Lucrezia i se va da drept cadou inelul de căsătorie şi nu s-a spus nimic de vreun alt cadou”.

Mireasa „cu doamnele ei şi mulți alții au rămas în palat până în dimineața următoare la ora cinci” şi festivitățile au continuat câteva zile. Burchard a relatat că „în apartamentele papei au fost recitate un număr de comedii, s-au executat balete şi s-a cântat”. O piesă interpretată în Sala del Pappagallo era inspirată de opera poetului roman Vergiliu şi avea ca protagonişti doi tineri care jucau rolurile lui Cesare şi al noului său cumnat ca stăpânitori ai ținuturilor din Câmpia Padului.

Joi, 30 decembrie, au avut loc, una după alta, cursele de cai berberi, de ponei spanioli şi de mânze. Această zi de curse a fost una dintre atracțiile principale ale carnavalului, aşteptată cu nerăbdare de mulțimile de romani, care au umplut străzile pentru a urmări spectacolul, şi de crupierii gata să facă averi de pe urma pariorilor creduli.

Îndeosebi în acest an, potrivit lui Burchard, „a fost multă violență şi nedreptate”. Câştigătorul primei curse a fost calul arab care îi aparținea marchizului de Mantova, „însă nu i s-a acordat premiul fiindcă îşi pierduse călărețul, care căzuse cu stângăcie la startul cursei”, rămânând astfel câştigător calul arab care îi aparținea lui Cesare. Burchard nu a consemnat dacă ghinionistul călăreț fusese aruncat din şa în mod deliberat, însă în acea noapte în Roma trebuie să fi

fost mulți cei care au discutat despre modul lui Cesare de a câştiga următoarele două curse.

Cineva din personalul lui Cesare câştigase cursa de ponei spanioli în mod „extrem de necinstit”, cum a relatat Burchard. „Animalul nu a început cursa odată cu ceilalți pe Campo dei Fiori, ci a ieşit alergând dintr-o casă de lângă reşedința vicecancelarului când au sosit ceilalți, obținând astfel un avans în fața lor şi câştigând premiul.” Cursele de mânze au fost la fel de dubioase. „În timpul cursei, când caii erau pe Ponte Sant'Angelo, unul dintre grăjdarii lui Cesare a traversat locul pe cal, a oprit mânza care era în frunte şi l-a dat pe călăreț jos din şa.”

La 1 ianuarie, a avut loc obişnuita paradă a carelor, iar tema din acest an, deloc surprinzător, a proslăvit virtuțile ducilor de Valentinois şi Ferrara sub înfățişarea lui Iulius Cezar (Cesare) şi Hercule (Ercole) într-o serie de tablouri plimbate pe care, însă nu în obişnuitul decor al pieței Navona, ci pe fundalul mult mai măreț al Bazilicii San Pietro. Apoi piața a fost baricadată pentru a servi drept arenă pentru o coridă. Au fost ucişi opt tauri şi un bivol – alți patru tauri şi un bivol fiind cruțați pentru un spectacol asemănător în ziua următoare.

Se apropia ziua când Lucrezia avea să părăsească Roma pentru totdeauna. În dimineața zilei de 6 ianuarie 1502, sărbătoarea Bobotezei, s-a dus să-şi ia adio de la tatăl ei. Zestrea ei fusese oficial numărată şi înmânată noilor ei cumnați în seara dinainte. În Sala del Pappagallo, Lucrezia, Cesare şi tatăl lor au vorbit în linişte în spaniolă. Deşi îi iubea ca întotdeauna, Lucrezia a suportat despărțirea la fel ca toate despărțirile, cu obişnuita stăpânire de sine.

Încălecându-şi calul, a ieşit din Vatican flancată de Cesare şi de cardinalul Ippolito, fiind însoțită de o procesiune uriaşă; „nu purta haine prețioase pentru că ningea”, a relatat Burchard. Papa era profund impresionat în timp ce o

urmărea plecând, alergând de la fereastră la fereastră pentru a mai zări cavalcada până când, în cele din urmă, a dispărut din vedere. Nu avea să-şi mai vadă niciodată fiica.

Capitolul 21

Proaspăta mireasă

„Uitați-vă la măreața doamnă!”

Cavalcada miresei a pornit încet pe Via Flaminia în ninsoarea blândă. La câțiva kilometri de Roma, Lucrezia şi-a luat rămas-bun de la cardinalul Ippolito d’Este şi iubitul ei frate Cesare, care s-a întors în oraş la căldura şemineurilor, lăsând-o pe Lucrezia să-şi continue lunga călătorie prin Apenini până la Ferrara, cu alaiul ei, care număra vreo 700 de oameni, escortată de 500 de soldați din Ferrara, care veniseră în decembrie la Roma.

„Nu era niciun episcop, niciun protonotar, niciun stareț”, a consemnat cu uimire Burchard, însă Lucrezia era însoțită de vărul ei, cardinalul Francisco Borgia, pe care Alexandru al VI-lea îl numise nunțiu în Statele Papale. Şi pentru a mări grupul nobililor romani care călătoreau cu ea, Cesare îi pusese la dispoziție nu doar 200 de gentilomi din casa lui, ci şi un număr de muzicanți şi clovni care s-o distreze pe drum. Pe lângă vreo 10 000 de ducați pentru cheltuielile ei cu drumul, papa îi dăduse o lectică, pe care urma să o împartă cu ducesa de Urbino, de la Gubbio la Ferrara. Şi suita Lucreziei era impresionantă, incluzând numeroşi paji

şi bucătari, rândaşi tineri şi croitorese şi, desigur, doamnele ei de onoare, printre care, conform informaţiilor primite de Isabella d'Este de la informatorul ei, erau mai multe frumuseţi, una cu sifilis şi „una maură, cea mai frumoasă pe care am văzut-o vreodată".

Procurarea cailor pentru toţi aceşti însoţitori se dovedise a fi o problemă pentru papă, care ducea temporar lipsă de fonduri după marile cheltuieli pe care le-a suportat pentru desfătarea grupului Este în Roma, şi îi obligase pe toţi cardinalii din oraş să împrumute fie doi cai, fie doi catâri pentru călătoria Lucreziei – „niciunul dintre aceste animale nu a fost înapoiat", a comentat Burchard.

Lungul şir de animale de povară, care îşi croia drum prin trecătorile înzăpezite din Apenini, era plin de bagaje. Pe spatele mai multor catâri erau legate cufere grele, încuiate cu lacăte, care conţineau zestrea Lucreziei. A fost nevoie de peste 100 de catâri pentru a-i căra bijuteriile, lenjeria şi hainele; a luat cu ea nu mai puţin de 200 de schimburi de haine şi tot atâtea pălării, dintre care una, conform informatorului Isabellei d'Este, era evaluată la 10 000 de ducaţi.

În ciuda faptului că draperiile lecticii o apărau de vremea rea, călătoria era istovitoare pentru Lucrezia. La Spoleto a insistat să facă o oprire de două nopţi, spre marea exasperare a grupului din Ferrara, care era dornic să ajungă acasă. Ducele Ercole a fost informat că ea se spăla pe cap cu o frecvenţă exasperantă şi a fost pus în gardă că ar fi fost de dorit ca el să amâne data primirii oficiale a miresei la Ferrara.

Şi papa a primit în mod regulat veşti despre călătoria fiicei lui şi i-a scris că spera să aibă veşti de la ea când va ajunge la Ferrara şi, de asemenea, că „stătea bine cu sănătatea şi moralul şi, mai presus de toate, spera să fie înfofolită la faţă şi la corp, pentru a se feri de vijelie şi ninsoare". Ea a primit

veşti şi de la cardinalul Ippolito d'Este, care i-a scris pentru a o linişti în privinţa băieţelului ei de doi ani, Rodrigo, pe care îl lăsase cu multă amărăciune la Roma: „După ce azi-dimineaţă am trimis pe cineva să îl viziteze pe cel mai ilustru senior, al tău fiu, don Rodrigo, mesagerul a spus că Excelenţa Sa dormea foarte liniştit şi mulţumit şi, slavă Domnului, este cât de chipeş şi de sănătos şi-ar dori să fie cineva."

La 16 ianuarie, la 10 zile după ce Lucrezia şi-a luat rămas-bun de la tatăl ei, cavalcada a ieşit din Via Flaminia în drumul abrupt ce ducea la orăşelul Gubbio, unde înfricoşătoarea ducesă de Urbino, Elisabetta Gonzaga, cumnata Isabellei d'Este, aştepta cu o mină severă să-i întâmpine pe călăreţi şi caleştile care veneau huruind. A doua zi, Lucrezia, însoţită de ducesa în vârstă de 30 de ani, şi-a continuat călătoria în lectica aurită, după ale cărei draperii cele două femei au purtat o conversaţie plină de emfază, prietenia lor fiind stânjenită în foarte mare măsură de faptul că ducesa îl considera pe Cesare vinovat de răpirea protejatei ei, Dorotea Malatesta, cu un an în urmă.

În Urbino, ducele Guidobaldo da Montefeltro aştepta sosirea lor pe drumul ce ducea spre capitală, ale cărei străzi erau împodobite cu steaguri, serpentine de hârtie şi ghirlande de flori uscate. Căruţele trase de boi, pictate în culori vii şi încărcate până la refuz au trecut pe dedesubtul acestora huruind şi scârţâind, şi au intrat în curtea palatului ducal, unde avea să stea Lucrezia.

Lucrezia a rămas două nopţi în Urbino, stând în impunătorul castel şi bucurându-se nu doar de confortul vieţii aristocratice, ci şi de balurile fastuoase, banchetele şi spectacole de teatru ale acesteia. La un bal, a apărut într-o rochie de catifea neagră, cu un diamant uriaş pe frunte, în timp ce piticii spanioli, nedisciplinaţi şi zgomotoşi, ţopăiau

şi zburdau în jurul ei strigând: „Uitaţi-vă la măreaţa doamnă!”

Lucrezia ştia că informaţii despre înfăţişarea şi comportamentul ei, chiar şi detalii privind igiena ei personală erau trimise geloasei şi teribilei Isabella d’Este de către informatorul ei secret, un bărbat cunoscut ca Il Prete (Preotul), dar a cărui identitate rămâne misterioasă. Când purtarea lui iscoditoare a fost adusă la cunoştinţa Lucreziei, ea a trimis după el, l-a interogat amănunţit şi a reuşit să scoată de la el mai multe informaţii despre noua ei cumnată decât intenţionase el să divulge: „Este o doamnă foarte inteligentă şi perspicace şi nu trebuie să-ţi pierzi cumpătul când vorbeşti cu ea.”

Însă nu avea să se bucure mult de luxul palatului ducal şi călătoria epuizantă şi înceată a fost reluată din nou, de data asta înspre Pesaro, tot în compania rigidă a ducesei de Urbino, care avea să rămână alături de ea până ajungeau la destinaţie. Cele două femei au sosit la Pesaro la 21 ianuarie, mulţumite cel puţin că lăsau în urmă munţii stâncoşi şi acoperiţi de zăpadă.

La Pesaro – oraşul care îi aparţinuse odinioară primului ei soţ, Giovanni Sforza, acum în stăpânirea fratelui ei – a fost întâmpinată de guvernatorul spaniol al lui Cesare, Ramiro de Lorqua, care a escortat-o pe străzile ticsite de oameni care aşteptau. Când cavalcada s-a oprit în sfârşit în acea seară, Lucrezia a pretextat că era obosită şi nu a luat parte la un bal organizat în cinstea ei, dar la care aveau să participe mulţi supuşi ai fostului ei soţ, şi s-a retras cu doamnele ei în locuinţa ce îi fusese destinată, unde o servitoare i-a spălat părul lung şi blond, lucru ce aproape că devenise un ritual zilnic.

Mergând prin ducatul lui Cesare, călătoria pe Via Emilia a devenit mult mai lină după zdruncinăturile drumului accidentat de-a lungul dealurilor. Lucrezia a ajuns la

Cesena, capitala fratelui ei, la 24 ianuarie. Însă aici un zvon neliniştitor a pus capăt bunei dispoziții; se spunea că logodnicul Doroteei Malatesta, comandatul mercenar Giambattista Caracciolo, jurase să se răzbune pentru răpire şi aştepta acum undeva în apropiere să se năpustească asupra miresei Borgia.

Însă amenințarea nu s-a concretizat şi Lucrezia a ajuns cu bine la Bologna, deşi hotărârea ei de a-şi întârzia sosirea în acel oraş, petrecând o a doua noapte în Imola să se odihnească, trebuie să-i fi iritat pe Giovanni Bentivoglio şi soția lui, gazdele ei din Bologna. După o procesiune splendidă prin oraş, urmărită de o mulțime imensă, şi încă un bal, Lucrezia era atât de obosită, încât dimineața următoare s-a sculat târziu.

În ultima zi din ianuarie, Lucrezia şi ducesa de Urbino au părăsit Bologna pentru a merge la vila gazdelor sale din Bentivoglio, aproape de granița cu ducatul Ferrara, ultima oprire din lunga şi epuizanta ei călătorie dinspre Roma. Chiar înainte de apusul soarelui, patru călăreți au descălecat pe neaşteptate la uşă. Mirele Lucreziei, Alfonso d'Este, se hotărâse brusc să vină personal să-şi întâmpine mireasa. „Faptul că Excelența Sa a dorit s-o vadă a plăcut tuturor", a scris în jurnalul său Bernardino Zambotti, „şi mai ales miresei şi doamnelor ei de onoare" şi a contribuit mult la contracararea zvonurilor despre împotrivirea lui Alfonso asupra căsătoriei.

În ceea ce îl privea, Alfonso a fost clar mulțumit de ce a văzut şi, după cum s-a relatat, a propus ca el şi Lucrezia să meargă pe loc la culcare împreună. Convins să renunțe la această necuviință, s-a întors la Ferrara unde, a doua zi, stând în picioare alături de tatăl său şi având în spate o companie de arbaletrieri, a întâmpinat barja ducală cu care, în cabine de mare splendoare, călătorise Lucrezia cele 20 de mile pe apă de la Bentivoglio.

La Malalbergo i se alăturase noua ei cumnată, geloasa şi duşmănoasa Isabella d'Este, care îndeplinea în silă rolul de gazdă, cum cerea obiceiul, în numele tatălui ei văduv, ducele. Ochii i s-au umplut de lacrimi, a spus Isabella, când a văzut la gâtul grațios al Lucreziei colierul de rubine al mamei sale.

Abia când a coborât din lunga barcă ducală în afara zidurilor Ferrarei Lucrezia şi-a întâlnit pentru prima dată socrul. Bătrânul duce Ercole, în vârstă de aproape 70 de ani, a părut foarte impresionat de înfățişarea ei şi s-a amuzat mult de glumele şi comicăriile clovnilor. I-a sărutat elegant mâna şi a condus-o la casa lui Alberto d'Este, fratele lui nelegitim, unde ea avea să rămână peste noapte să se pregătească pentru intrarea cu fast în Ferrara de a doua zi.

Pregătirile din Ferrara pentru sosirea miresei moştenitorului se întețiseră în ultimele săptămâni: străzile erau curățate, balega de cai şi noroiul erau încărcate în căruțe şi scoase în afara oraşului; hanurile nu mai aveau locuri libere; prăvăliile erau aprovizionate cu marfă de calitate şi suveniruri; croitorii şi croitoresele munceau zi şi noapte să termine noile ținute comandate de curtenii oraşului; dramaturgii şi poeții scriau de zor drame, iar actorii şi oratorii repetau versurile; steagurile şi flamurile erau brodate cu reprezentări întrețesute ale taurului Borgia şi ale armelor Este; blazoanele celor două familii împodobeau porțile palatului ducal. Fațadele prăvăliilor erau împodobite cu ghirlande, iar de la ferestrele de deasupra atârnau tapiserii. Armata de pictori şi tâmplari reuşise să termine o serie de arcuri elaborate ce au fost ridicate de-a lungul traseului pe care avea să-l străbată procesiunea, decorate cu scene mitologice menite să vestească unirea celor două familii, taurul Borgia stând viguros alături de vulturii negru şi alb ai dinastiei Este.

Oraşul clocotea de entuziasm; un diarist din Ferrara a vorbit în numele multora când i-a răspuns unui om care considera că festivităţile erau „un mare deranj, dar după părerea mea vorbea ca un prost”.

Familiile de frunte din oraş se întreceau pentru onoarea de a da o fiică pentru noua casă a miresei şi pregăteau în palatele lor apartamente pentru a găzdui oaspeţii oficiali invitaţi. Din Lucca, Florenţa şi Siena soseau ambasadori; ambasada veneţiană număra 150 de persoane; un observator a numărat la gâtul ambasadorilor francezi, întâmpinaţi chiar de duce,
84 de lanţuri grele de aur, valorând, după părerea lui, în jur de 35 000 de ducaţi. „Aproape că nu îţi venea să crezi ce mulţi
vizitatori sunt în Ferrara”, a scris el.

În cele din urmă, în după-amiaza rece şi senină a zilei de 2 februarie, de sărbătoarea Întâmpinării Domnului, Lucrezia a trecut podul de peste Pad, în dreptul castelului Tedaldo, şi a intrat în oraşul care avea să-i fie casă pentru tot restul vieţii.

În fruntea cavalcadei mergeau 80 de trompeţi, urmaţi de 100 de arbaletrieri, toţi îmbrăcaţi în uniforma alb cu roşu a casei Este şi purtând berete stil franţuzesc, în cinstea lui Ludovic al XII-lea, a cărui alianţă cu papa şi Cesare grăbise căsătoria. Apoi veneau heralzii îmbrăcaţi în tunici cu negru şi auriu purtând trompete de argint, urmaţi de toboşari călare pe catâri albi, de halebardieri, de paji şi nobili şi episcopi şi ambasadori, toţi călare, într-o etalare ţipătoare de aur şi argint, roşu şi violet, catifea şi mătase şi de mantii scumpe căptuşite cu blană – curtenii spanioli ai casei lui Cesare contrastau prin sobrietatea lor, înveşmântaţi în obişnuitul lor negru simplu.

Ovaţii spontane l-au întâmpinat pe mirele Alfonso, splendid îmbrăcat în catifea gri brodată cu aur – se spunea

că numai broderia valora 8 000 de ducați – şi o beretă împodobită cu pene, călare pe un superb cal de luptă murg care avea un cioltar din catifea violet. Apoi veneau episcopii, cu mantii albe şi mitre cu pietre prețioase, ambasadorii în veşmintele lor oficiale somptuoase; apoi toboşarii şi măscăricii, care vesteau sosirea miresei. Asta aştepta mulțimea, care a izbucnit în strigăte de bucurie.

Călărind un cal alb ca zăpada cu harnaşament auriu, Lucrezia a intrat în Ferrara sub un baldachin de mătase albă cu ciucuri de aur, cărat de opt doctori ai universității. Avea pe cap un coif cu pietre prețioase, a cărui valoare era estimată la 15 000 de ducați, unul dintre acoperămintele pentru cap pe care, după cum a spus tăios Isabella d'Este, „tatăl meu i le-a trimis la Roma", adăugând: „La gât purta colierul care i-a aparținut mamei mele." În picioare avea o pereche de conduri care valora 2 000 de ducați şi purta o rochie din brocart auriu cu dungi din satin violet, împodobită, potrivit unui observator, „cu atât de multe bijuterii, încât era o minunăție", şi o mantie aurie aruncată peste un umăr pentru a-şi afişa căptuşeala de hermină.

În urma ei veneau mai multe trăsuri deschise în care erau numeroase doamne din Ferrara şi alți oaspeți şi, la urmă, lungul şir de catâri de povară care duceau cuferele pline cu hainele, bijuteriile şi alte lucruri ale ei, toate acoperite cu satin roşu-aprins, brodat cu blazonul ei.

Calul Lucreziei, un murg elegant, s-a speriat de salvele de tun asurzitoare trase din castelul Tedaldo când a trecut podul şi s-a ridicat pe picioarele din spate, aruncând-o la pământ. Din fericire, nu s-a rănit, ci s-a ridicat, râzând veselă, „şi asta am văzut-o cu ochii mei pentru că eram chiar acolo", a scris un martor la eveniment. Lucreziei i-a fost adus un catâr, continuându-şi astfel traseul pe străzile înguste şi şerpuitoare, s-a perindat şi pe la momentele de divertisment puse în scenă pentru ea la fiecare cotitură,

ajungând în cele din urmă în marea piață din fața castelului ducal.

Piața era înțesată de oameni, „atât de plină încât, dacă din cer ar fi căzut un bob de mei, n-ar fi ajuns pe pământ”, a comentat un observator. Sosirea cavalcadei a fost vestită de o imensă fanfară alcătuită din 113 trompetişti şi fluierari care cântau în balconul palatului ducal, şi carcerele de dedesubt au fost deschise pentru a elibera un şuvoi de deținuți. Apoi, doi bărbați au coborât pe frânghii din vârful turnurilor înalte până în piață, având brațele întinse, astfel că „semănau cu nişte păsări”, după cum a spus un om, pentru a se năpusti la picioarele Lucreziei. „Toată lumea a considerat că e o mare minune fiindcă s-a întâmplat atât de repede şi niciunul dintre ei nu s-a rănit”, a comentat Zambotti.

Lucrezia a intrat în curtea palatului, unde a descălecat şi a urcat scara de marmură, în capătul căreia Isabella d’Este şi alte femei din familia ducală aşteptau să o îmbrățişeze, apoi să o conducă în sala cea mare împodobită cu țesătură de aur şi „mătăsuri de mare valoare” pentru a marca evenimentul. Acolo a fost oaspetele de onoare al petrecerii, a cărei atracție principală a fost o serie de sculpturi în mărime naturală făcute din zahăr, urmată de un bal.

La sfârşitul serii, mirii s-au îndreptat spre dormitorul din apartamentele care aparținuseră odată mamei lui Alfonso. A doua zi, tatăl mirelui i-a transmis papei următoarele: „Aseară, ilustrul nostru fiu, don Alfonso, s-a dus la culcare cu soția lui şi, după cum se spune, se pare că au fost mulțumiți unul de celălalt.” Soțul ei păruse încântat de compania ei şi a fost grijuliu în primele zile, chiar dacă dimineața nu a zăbovit mult în patul lor, dar, după ce a dormit cu ea, „în timpul zilei s-a desfătat cu alte femei”, după cum i-a spus papei ambasadorul Ferrarei la Roma. „Fiind tânăr, îi face bine”, a comentat papa din complezență.

Flegmaticul şi tăcutul mire, un bărbat ale cărui interese se limitau la cusătorese şi artilerie, aşa se spune, socotise căsătoria doar o îndatorire dureroasă. Cele două femei la care ţinuse foarte mult muriseră de tinere; mama lui, Eleonora de Aragon, sora regelui Frederic, murise când el avea 17 ani; sora lui mai mică, Beatrice, murise în timpul unei naşteri, patru ani mai târziu. Secretarul lui Alfonso considera ca fiind interesant să speculeze pe seama sentimentelor stăpânului său faţă de mireasă, care, la început, părea să nu-i stârnească niciun interes. Însă, pe măsură ce o cunoştea mai bine pe Lucrezia, cu atât îi devenise mai interesantă şi atrăgătoare, ba chiar îi căuta compania, mulţumit să aibă motiv să nu dea crezare poveştilor despre trecutul ei depravat. „Oricare i-ar fi fost sentimentele înainte de a o cunoaşte, nu a trecut mult şi a nutrit o iubire la fel de arzătoare ca aversiunea pe care o simţise faţă de ea când i s-a propus căsătoria”, era de părere secretarul.

Festivităţile de nuntă au ţinut mai mult de o săptămână. În majoritatea zilelor, în piaţa cea mare din faţa palatului s-au ţinut turniruri, urmate în fiecare seară de banchete şi baluri. O trupă de actori a interpretat în fiecare după-amiază comediile lui Plaut, pe care ducele, hotărât să scoată în evidenţă nivelul culturii pentru care era Ferrara cu justeţe renumită, le considerase mai bune decât tot ce văzuse Lucrezia la Roma. Au fost şi obişnuitele ceremonii de oferire de cadouri mirelui şi miresei. Veneţienii au oferit două mantii superbe de catifea de un roşu aprins, în valoare de 300 de ducaţi fiecare. Ambasadorul francez a adus daruri scumpe din partea lui Ludovic al XII-lea: un şirag de metanii pentru Lucrezia, ale cărui mărgele din aur erau umplute cu mosc aromat, iar pentru Alfonso, un scut decorat cu figura Mariei Magdalena, ceea ce, după cum s-a străduit ambasadorul să explice, trebuia să arate că el luase de soţie

o femeie virtuoasă, deşi toţi cei prezenţi auziseră zvonurile privitoare la incest şi mulţi credeau că trecutul Lucreziei, asemenea celui al Mariei Magdalena, era departe de a fi virtuos.

Se pare că Lucreziei i-au plăcut mult petrecerile. Zambotti a descris-o ca fiind „plină de viaţă şi veselie". Toţi au fost de acord că fiica papei dansa „admirabil" şi era „frumos" îmbrăcată. Ducele Ercole avea numai vorbe de laudă la adresa nurorii, pe care o acceptase cu multă reţinere, şi se pare că ajunsese să ţină sincer la Lucrezia, ducând-o în vizită la sora Lucia da Narni, călugăriţa pe care ea a ajutat-o să se mute de la Viterbo la Ferrara. „Virtuţile şi calităţile ei mi-au plăcut atât de mult", i-a scris ducele lui Alexandru al VI-lea despre Lucrezia, „încât ea e cel mai drag lucru pe care îl am pe lumea asta."

Isabella d'Este şi Elisabetta Gonzaga erau mai puţin entuziasmate de noua lor cumnată. Niciuna nu mai era în floarea vârstei, ducesa de Urbino avea 30 de ani şi Isabella era cu doar trei ani mai tânără, în timp ce Lucrezia, în ciuda celor trei soţi, avea doar 21 de ani. Cele două femei mai în vârstă erau clar puse în umbră de mireasă, care era incontestabil mai tânără şi mai drăguţă decât ele şi, mai mult, căpătase întâietate faţă de ele la curte.

Răutăcioasa Isabella a depus mari eforturi pentru a o face pe nedorita mireasă să se simtă prost; „ieri", i-a scris ea ţâfnoasă soţului ei din Mantova, „a trebuit să rămânem toate în camerele noastre până la cinci, pentru că Lucrezia alege să-şi petreacă timpul gătindu-se, astfel încât să ne pună pe mine însămi şi pe ducesa de Urbino în umbră în ochii lumii". Fata Borgia, s-a plâns ea, petrecea incredibil de mult timp îmbrăcându-se, spălându-şi părul şi stând la taclale în camerele ei; de asemenea, refuza să participe la festivităţile care nu o atrăgeau, iar când se juca o comedie deocheată, era în mod evident amuzată de ea, în timp ce

Isabella, la fel ca toate doamnele respectabile, o găseau absolut inacceptabilă.

La 9 februarie, în Miercurea Cenuşii şi începutul postului Paştelui, odată cu plecarea oaspeților, Lucrezia s-a stabilit la curte ca soție a lui Alfonso, moştenitorul ducelui. În Joia Mare, a jucat rolul de gazdă, în numele socrului ei, la tradiționala cină dată pentru 160 de sărmani, servindu-le mâncarea şi ajutând la spălarea picioarelor acestora. A doua zi, în Vinerea Mare, a participat la liturghia de la catedrală, unde congregația urmărea o punere în scenă a Patimilor, un spectacol de cinci ore cu îngeri care coborau din tavan şi pluteau deasupra lui Hristos, care se ruga în grădina Ghetsimani, apoi cu răstignirea lui, pe un deal special construit în fața marelui altar, şi coborârea lui în Iad prin capul unui şarpe uriaş care se zvârcolea.

Totuşi, pe măsură ce zilele treceau, viața în Ferrara i se părea grea şi îi era dor de Roma şi de iubitul ei tată. Îşi petrecea diminețile în pat; stătea întinsă în apa înmiresmată a căzii din baie, însoțită de una dintre doamnele ei de onoare care, atunci când ieşeau, îi citea romane erotice. Petrecea din ce în ce mai mult perioade lungi în camerele care îi fuseseră destinate împreună cu însoțitoarele ei spaniole cu care vorbea în dialectul lor valencian şi cu care doamnele din Ferrara au ajuns curând în cele mai proaste relații. Chiar l-a supărat pe socrul ei conservator, ca şi pe mulți alți locuitori ai Ferrarei, introducând la curte un costum spaniol, *zaraguelles*, o pereche de pantaloni largi, plisați, din mătase sau muselină, purtați pe sub fustă.

În ciuda afecțiunii lui pentru Lucrezia, ducele Ercole era tot mai nelinişt it în privința costului întreținerii pe care trebuia să o ofere. Cei mai mulți dintre invitații la nuntă plecaseră, dar mai multe membre ale curții Lucreziei rămăseseră şi „aceste femei, rămânând aici”, se plângea socrul ei, „fac ca un număr mare de alte persoane, atât

bărbați, cât şi femei, să zăbovească. [...] Este o povară şi provoacă cheltuieli grele. Suita acestor doamne [...] numără aproape 450 de persoane şi 350 de
cai". Îşi făcea griji şi pentru costul întreținerii numeroşilor servitori, în majoritate spanioli, ai Lucreziei, declarând că numărul doamnelor de onoare şi servitorilor nurorii sale trebuie redus, astfel că, în ciuda protestelor ei, i-a îndepărtat de la curte pe toți cei pe care i-a considerat de prisos.

Spre marea mirare a criticilor ei, Lucrezia a acceptat cu seninătate decizia socrului ei şi, mai mult, s-a apucat să le împace pe cele mai critice dintre doamnele din Ferrara. Printre ele se afla o prietenă a Isabellei d'Este, Teodora Angelini, care era invitată adesea să cineze la masa Lucreziei, un privilegiu ispititor, mai ales în timpul Postului Paştelui, când masa ducelui devenea extrem de monotonă, în timp ce a Lucreziei era aprovizionată din belşug cu o varietate de feluri, de la scoici şi langustine la sturion, crabi şi caviar.

Fireşte că extravaganța mâncărurilor servite la masa Lucreziei l-a îngrozit pe duce. A consultat-o pe fiica sa Isabella, care a declarat că nevoile Lucreziei puteau fi cu uşurință acoperite cu suma de 8 000 de ducați pe an, în loc de cei 12 000 de ducați pe care papa îi pretindea pentru ea. Ducele a vrut să ajungă la un compromis, acordându-i Lucreziei 10 000 de ducați, însă papa a refuzat, iar Lucrezia, dorind să scape de bârfa potrivit căreia această ceartă era pornită de la curte şi având simptomele care îi spuneau că purta în pântece copilul lui Alfonso, s-a retras la Mănăstirea Corpus Domini.

Vestea că Lucrezia era gravidă, atât de curând după nuntă, l-a încântat pe duce, dar şi pe papă. „Sanctitatea Sa a căpătat forțe noi în urma veştii de la Ferrara şi, în fiecare noapte, cere să i se aducă femei tinere alese din cele mai

bune bordeluri din Roma", scria Burchard. Ca şi când ar sărbători sarcina Lucreziei, i-a chemat şi pe Gioffre, pe soţia lui Gioffre, Sancia, ba chiar şi pe amantul Sanciei, Prospero Colonna; o relatare
deosebit de şocantă sugerează că papa i-a lăsat apoi pe cei doi bărbaţi într-o anticameră în timp ce el a condus-o pe Sancia în una dintre camerele private de unde s-a întors după un timp să le spună lui Gioffre şi Colonna că ea „încă merită toată atenţia unui bărbat tânăr".

Însă veselia papei provocată de speranţa unui nepot a luat sfârşit curând, fiind înlocuită de dezamăgire şi îngrijorare. În mai, Alfonso părăsise Ferrara cu treabă, şi Lucrezia profitase de absenţa lui pentru a se duce la Belriguardo, una dintre numeroasele vile de la ţară ale ducelui, unde, spera ea, aerul curat şi împrejurimile frumoase aveau să-i îmbunătăţească starea de sănătate. La întoarcerea în Ferrara se simţea mult mai bine, dar căldura sufocantă din oraş a provocat o recidivă. La mijlocul acelui iulie torid din anul 1502, s-a îmbolnăvit grav. S-a trimis după soţul ei, precum şi după mai mulţi doctori, pe lângă Francesco Castello, doctorul curţii. Foarte îngrijorat, papa susţinea că boala fusese cauzată de supărarea fiicei sale, având atât de puţini bani la dispoziţie.

Între timp, starea pacientei se înrăutăţea din cauza convulsiilor şi a crizelor de delir. În mod inevitabil, s-a presupus că fusese otrăvită, însă curând a devenit clar că majoritatea celor de la curte sufereau de o formă virulentă de diaree. Starea ei se înrăutăţea şi toţi se temeau că avea să moară; soţul ei şi fratele ei iubit s-au grăbit să vină la ea şi, prin miracol, au găsit-o mai bine, stând în capul oaselor în pat. După câteva zile a avut încă o recidivă; toată luna august a zăcut în agonie până când, la
5 septembrie, a născut o fetiţă moartă.

Două zile mai târziu, Cesare a ajuns în Ferrara şi a găsit-o bolnavă de febră puerperală, refuzând să-i lase pe doctori să-i ia sânge. Compania lui Cesare se pare că a reînsufleţit-o, convingând-o să asculte sfatul doctorilor. „I-am luat sânge din piciorul drept", a povestit unul dintre medici. „A fost foarte dificil şi nu am fi reuşit dacă nu ar fi fost [Cesare] care i-a ţinut piciorul, a făcut-o să râdă şi a încurajat-o mult."

Lucrezia şi-a revenit treptat din chinurile prin care a trecut şi, când s-a simţit destul de bine pentru a călători, a fost dusă cu o litieră la Mănăstirea Corpus Domini şi dată în grija călugăriţelor de acolo. A fost însoţită de soţul ei care, deşi jurase să meargă în pelerinaj la altarul Fecioarei din Loreto, un loc venerat de cei care aveau probleme cu zămislirea şi gravidia, intenţionând să meargă pe jos cei 270 km, dacă Dumnezeu îi cruţa viaţa Lucreziei, s-a mulţumit să se ducă acolo cu barca şi apoi să inspecteze unităţile militare, lucru pe care îl făcea foarte des.

Capitolul 22

Castele şi condotieri

„Venitul unui papă e cât hotărăşte el să fie."

În martie 1502, în vreme ce Lucrezia se acomoda cu viaţa de la curtea ducală din Ferrara, a avut loc un eveniment care a demonstrat cât de puternici şi inventivi puteau fi papa şi Cesare în momente de criză. Ce doi – însoţiţi de şase

cardinali, dintre care unul era Ippolito d'Este, cumnatul Lucreziei, şapte prelaţi şi un număr mare de curteni, secretari şi servitori – plecaseră cu o corabie la Piombino, unde trecuseră în revistă apărările acestui port strategic cucerit de trupele lui Cesare în vara anului precedent. Burchard a consemnat: „Fuseseră pregătite trireme, cu vâslaşi dintre deţinuţii închişi pentru delicte mărunte; alţii fuseseră convinşi prin violenţă sau înşelătorie în tavernele din Roma", iar papa a mai „recrutat toţi proprietarii de barje şi mulţi pescari."

După ce şi-au terminat inspecţia la Piombino, papa le-a propus însoţitorilor săi să facă o plimbare în jurul coastei „ca să se distreze". Din nefericire, s-a pornit pe neaşteptate furtuna, cum se întâmplă uneori pe Marea Tireniană, împiedicându-i să se întoarcă în port şi forţându-i să-şi petreacă următoarele câteva nopţi pe mare. În a patra zi, furtuna s-a înteţit şi Cesare, „temându-se de un mare pericol", şi-a riscat viaţa părăsind galera într-o barcă mică şi vâslind până la ţărm să caute ajutoare.

Burchard a relatat astfel ceea ce a auzit de la supravieţuitori:

> Papa a rămas pe galeră, neputând să ajungă în port. Însoţitorii săi, paralizaţi de frică, zăceau întinşi pe fundul corabiei; numai Sanctitatea Sa, aşezat la pupă, avea o atitudine hotărâtă şi curajoasă. Când marea a lovit corabia cu furie, el a strigat „Iisus!" şi şi-a făcut cruce şi le-a spus marinarilor să-i dea înainte cu pregătirea mesei. Însă ei au răspuns că, din cauza valurilor mari şi a vântului puternic, nu puteau să aprindă focul. În cele din urmă, marea s-a mai calmat şi s-a putut prăji peşte pentru papă.

După câteva zile, întorşi la Roma, papa şi Cesare şi-au îndreptat atenţia spre etapa următoare a extinderii ducatului Romagna şi spre strângerea acelor sume mari de bani de care aveau nevoie pentru asta. Cum graniţa de nord a ducatului era
asigurată după căsătoria ei cu Alfonso d'Este, Cesare a pus

ochii pe două fiefuri papale mici, Camerino şi Senigallia; în ascuns, tatăl şi fiul puseseră la cale un plan mult mai ambiţios să pună stăpânire pe Urbino şi Bologna, fiefuri mult mai mari, şi, de asemenea, să se extindă în Toscana aţâţând rebeliunea din Arezzo şi Pisa, două oraşe care detestau să fie subjugate de Florenţa republicană.

Cu aceste gânduri, în vara lui 1502 Cesare l-a numit pe Leonardo da Vinci „arhitect şi inginer general" al său şi, ca atare, l-a însărcinat cu „inspectarea cetăţilor şi fortăreţelor" de pe teritoriile lui. Prin această împuternicire, Leonardo urma să fie scutit de „toate dările publice, precum şi cei care-l însoţeau" şi să aibă acces liber „să vadă, să măsoare şi să estimeze tot ce doreşte".

Leonardo, a cărui lucrare *Cina cea de taină*, de la Mănăstirea Santa Maria delle Grazie din Milano, a fost foarte apreciată de Ludovic al XII-lea, fusese angajat ca inginer militar de ghinionistul duce Lodovico Sforza de când era pictor. Pentru Cesare a întocmit hărţi, a propus lucrări de sisteme de apărare şi a proiectat un canal de legătură între Cesena şi portul Cesenatico. Timp de 10 luni, a călătorit prin Statele Papale, evident fascinat de caracterul şi ambiţiile iscusitului şi misteriosului său patron; printre lucrările lui Leonardo care au rezistat timpului se numără mai multe hărţi, incluzând una ce prezintă căile de acces în Arezzo.

Până la începutul lui iunie, Alexandru al VI-lea şi Cesare şi-au întocmit planurile. Cam tot pe atunci, printr-o coincidenţă, de la Veneţia a sosit un nou ambasador; era Antonio Giustinian, ale cărui misive lămuritoare trebuiau să ţină la curent guvernul venetian cu treburile papale atât cât era cu putinţă. Însă sarcina lui a fost zădărnicită de Cesare, care, spunea el, continua să-şi ascundă intenţiile sub un văl de mister şi a refuzat să-i acorde o întrevedere atunci când îşi putea face timp pentru a-l primi pe trimis.

Într-una dintre primele sale misive, Giustinian a scris că între Alexandru al VI-lea şi fiul său existau neînțelegeri, mai cu seamă cu privire la bani. „Astăzi papa a avut nişte probleme cu ducele, care cere încă 20 000 de ducați pentru campania lui, pentru care Sanctitatea Sa a plătit deja foarte mult", a scris el, trăgând concluzia că, „deşi papa ezită să-i dea banii, într-un final va ceda, cum face în tot ce are legătură cu fiul său."

Până la urmă, Giustinian nu a trebuit să aştepte mult pentru a afla natura planurilor lui Cesare. La 5 iunie, la câteva zile de la sosirea trimisului, a venit vestea unei răscoale împotriva nepopularei guvernări florentine în Arezzo, oraş lângă care aştepta ordine o armată de 3 000 de soldați sub comanda condotierului de încredere al lui Cesare, Vitellozzo Vitelli. După două zile, Vitelli a intrat în oraş, unde li s-a alăturat alt căpitan al lui Cesare, Gianpaolo Baglioni. Aproape imediat a sosit şi vestea unei răzmerițe reuşite în Pisa, iar oraşul şi-a declarat loialitatea față de Cesare. Patru zile mai târziu, Burchard a scris că „cadavrul lui Astorre Manfredi, senior de Faenza", care, în urmă cu un an, fusese înlăturat de Cesare după un lung asediu şi întemnițat în Castelul Sant'Angelo, a fost pescuit din Tibru, unde fusese aruncat cu o piatră de gât. Maestrul de ceremonii i-a deplâns moartea: „Acest tânăr, de doar 18 ani, era atât de frumos la chip şi statură, încât nu îi găseai egal printre o mie de contemporani ai săi."

Cu toate că şi Alexandru al VI-lea, şi Cesare au negat vehement orice implicare în ocuparea oraşului Arezzo, susținând că Vitelli acționase din proprie inițiativă, puțini din Roma i-au crezut. Convingerea generală era că şi asasinarea lui Manfredi a fost înfăptuită din ordinul lui Cesare, care era dornic să evite orice necaz pe care i-l puteau pricinui susținătorii simpatizatului Astorre Manfredi, în timp ce el era plecat din Roma cu armata sa.

Câteva zile mai târziu, Cesare era la Spoleto cu armata sa alcătuită din 6 000 de infanterişti şi 2 000 de cavalerişti şi căpitanii săi condotieri, spaniolii Ugo de Moncada şi Miguel de Corella, italienii Paolo Orsini şi vărul lui, Francesco, duce de Gravina; Oliverotto Euffreducci, senior de Fermo; Gianpaolo Baglioni, senior de Perugia, şi Vitellozzo Vitelli, senior de Città di Castello, care acceptase cu reținere cererea lui Cesare de a se retrage din Arezzo. Între timp, în Romagna se aduna altă armată, condusă de guvernatorul lui Cesare, Ramiro de Lorqua, pregătită să se deplaseze spre sud.

La început, la Roma au existat anumite dubii referitoare la destinația acestor armate; unii spuneau Pisa, alții, Arezzo, însă cei mai mulți presupuneau că destinația era Camerino, statul lui Giulio Cesare da Varano, care fusese excomunicat de
Alexandru al VI-lea, la 5 iunie, sub acuzația de fratricid. În acest scop, ducele de Urbino permisese trupelor din Romagna conduse de Ramiro Lorqua să treacă prin statul său; totodată însă s-a oferit să-l ajute pe Varano să apere Camerino, lucru care s-a dovedit a fi imprudent.

De fapt, Cesare era pe cale să dea o lovitură foarte ambițioasă şi să ocupe chiar Urbino, care, situat între Romagna şi Roma, avea o poziție deosebit de importantă. Voia să justifice acest atac neprovocat afirmând că ducele Guidobaldo de Montefeltro comisese un act de trădare când se oferise să-l ajute pe Varano.

Între timp, crezând că Cesare era departe în sud şi neavând niciun motiv să se îndoiască de declarațiile lui solemne de prietenie, ducele de Urbino se dusese să se bucure de un prânz în aer liber în parcul unei mănăstiri aflate chiar dincolo de zidurile capitalei sale. În toiul mesei, a sosit în mare grabă un curier cu un mesaj urgent: trupele lui Cesare înaintau spre Urbino şi erau la mai puțin de 30

km depărtare. Guidobaldo a fugit şi, evitând trupele lui Cesare care primiseră ordin să-l prindă, a sosit în Mantova după o săptămână, zdrenţuit şi extenuat.

Exilatul Guidobaldo da Montefeltro şi-a păstrat demnitatea totuşi şi a refuzat titlul de cardinal şi o pensie în schimbul drepturilor asupra ducatului Urbino. Pentru a-l umili şi mai mult pe duce, a fost dat în vileag faptul că era impotent, o nenorocire ştiută doar de familia lui. Însă credincioasa lui soţie Elisabetta a declarat că prefera să trăiască alături de el ca o soră decât să nu-i mai fie soţie.

Într-o încercare de a negocia restabilirea autorităţii lor în Arezzo, florentinii au trimis acum la Urbino o delegaţie de rang înalt condusă de Francesco Soderini, episcop de Volterra şi frate cu şeful republicii florentine, fiind însărcinat să raporteze despre situaţie guvernului propriu. Secretar în această delegaţie era nimeni altul decât Niccolò Machiavelli, care a fost foarte impresionat de Cesare într-atât încât duşmanii lui aveau să afirme mai târziu că secretarul fusese mituit de duce, chiar dacă aceste zvonuri n-au fost niciodată dovedite.

„Acest senior este splendid şi magnific”, a scris Machiavelli într-o scrisoare semnată de Soderini:

> În război nu există întreprindere atât de mare, încât lui să nu i se pară mică. În urmărirea gloriei şi a pământurilor, el nu se odihneşte niciodată, nici nu este oprit de pericol şi oboseală. Ajunge într-un loc înainte de a se şti că a plecat din altul. Este foarte îndrăgit de soldaţii săi şi a adunat cei mai buni soldaţi din Italia. Aceste lucruri îi aduc victorie şi îl fac extraordinar, mai ales când sunt combinate cu *una perpetua fortuna*[18].

Machiavelli ar fi putut să adauge cât de exasperant era Cesare, care, după ce îl făcea să aştepte ore în şir pentru o întrevedere, îl chema din senin în miezul nopţii sau în

---

[18] „Un noroc permanent” (în italiană, în original) (n. red.).

primele ore ale dimineții, de multe ori el neapărând la întâlnire şi, uneori, plecând la armata lui aflată în tabără la Fermignano, la câțiva kilometri la sud de Urbino, unde putea fi văzut vânând dis-de-dimineață cu leoparzii săi pe dealurile înconjurătoare, însoțit de „o armată de servitori şi având fața acoperită cu o țesătură".

Când era la Urbino, Cesare îşi petrecea mult timp supraveghind expedierea cu ajutorul convoaielor de catâri a numeroaselor comori ale familiei Montefeltro către fortărețele Forlì şi Cesena – acele opere de artă şi mobilier scump care împodobiseră magnificul palat ducal în care Lucrezia fusese tratată cu mult respect ca oaspete, cu doar cinci luni în urmă.

Un cronicar de-al locului a consemnat: „A pus să fie scoasă din palat toată mobila lui Guidobaldo de Montefeltro, astfel încât, într-o perioadă de o lună, au fost folosiți zilnic câte 180 de catâri; astfel, o familie respectată a fost deposedată de argint şi tapiserii minunate şi de biblioteca nemaipomenită cu cărți rare, care fuseseră adunate cu atâta grijă iubitoare de către tatăl lui Guidobaldo, ducele Federigo." Şi Leonardo a consemnat în caietele sale de însemnări şirurile de „catâri care cărau greutăți mari de aur şi argint, multe comori şi mare bogăție".

Printre aceste comori erau opere de artă pe care Isabella d'Este, care recunoştea că avea „o dorință nestăpânită de a deține obiecte vechi şi de preț", era nerăbdătoare să le dobândească. I-a scris fratelui ei de la Roma, cardinalul Ippolito d'Este, rugându-l să-i ceară lui Cesare două statui antice, una a lui Cupidon, atribuită de unii sculptorului grec din antichitate Praxitele, şi cealaltă, „o mică Venus de marmură", de care ea spera că Cesare ar fi putut să se despartă, întrucât „antichitățile nu-i făceau mare plăcere".

De fapt, Cupidonul nu era o antichitate, ci o lucrare modernă realizată de sculptorul florentin Michelangelo, iar

Cesare putea foarte bine să se lipsească de ea. Într-adevăr, reprezentantul său i-a dus statuile Isabellei la Mantova, la 21 iulie. Înainte de a procura aceste obiecte, ea îi ceruse permisiunea ducelui exilat, cumnatul ei, însă, când Guidobaldo a încercat să recupereze statuile după o vreme, a refuzat să i le dea. După succesul lui Cesare la Urbino, Camerino a fost subjugat fără probleme, iar bătrânul senior al locului, Giulio Cesare da Varano, împreună cu cei doi fii ai săi, i-a fost predat lui Cesare şi, mai târziu, a fost strangulat în castelul La Pergola.

La Roma, papa a sărbătorit victoria lui Cesare la Camerino în obişnuitul său stil exuberant, cu salve de tun de pe meterezele Castelului Sant'Angelo şi, în acea seară, după cum a relatat Burchard, „cu focuri în aer liber, artificii şi cu o mare petrecere în Piața San Petru".

Deținând ferm controlul asupra unei Romagne obediente, Cesare a început acum să strângă bani pentru a-şi hrăni şi dota cu echipament armata, despre care se spunea că îl costa mai mult de 1 000 de ducați pe zi. I s-a adresat tatălui său pentru ajutor şi, cu toate că papa era întotdeauna mult mai precaut când era vorba de bani şi se plângea întruna de extravagațele fiului său, se pare că Cesare nu făcut-o în zadar.

Într-adevăr, papa a recurs la tot felul de expediente pentru a strânge banii necesari. Sume mari au venit din impunerea de amenzi şi penalizări evreilor şi din înființarea de numeroase funcții în cadrul administrației papale, care s-au vândut profitabil cu nu mai puțin de 700 de ducați fiecare. A adoptat tactica discutabilă de a contramanda testamente legale, numindu-se pe sine drept moştenitor şi înlocuind executorii numiți cu oameni de-ai săi; se spunea că a recurs chiar şi la crimă pentru a-şi ajuta financiar fiul pe cât de mult posibil.

Vistieria papală s-a mărit substanţial odată cu moartea, la 20 iulie 1502, a cardinalului Gianbattista Ferrari, datarul lui Alexandru al VI-lea, care plătise 22 000 de ducaţi pentru titlul
de cardinal, bani pe care papa îi folosise pentru finanţarea campaniei lui Cesare împotriva oraşelor Faenza, Rimini şi Pesaro. Cardinalul se îmbolnăvise la începutul lui iunie şi, după cum a relatat Burchard, „refuzase orice tratament medical, neacceptând cu încăpăţânare să i se facă clisme, să i se ia sânge, să înghită siropuri sau pastile sau orice alt remediu". După câteva zile la pat, se simţise destul de bine ca să mănânce „supă cu pâine şi să bea o jumătate de litru de vin corsican excelent", dar curând boala a revenit destul de grav, încât să i se dea ultima împărtăşanie; însă şi-a revenit din nou şi a mai dus-o o lună, refuzând în continuare orice leac.

> În dimineaţa morţii lui, delirând puţin, s-a plâns că fusese furat de 10 ducaţi într-o tranzacţie privind o petiţie. Doi călugări care erau de faţă i-au spus: „Preasfinţia Voastră nu vă necăjiţi din cauza acestor tranzacţii. Încredinţaţi-vă Celui care vă va scăpa de toate escrocheriile şi înşelăciunile." A sărutat crucifixul şi şi-a făcut semnul crucii, lovindu-şi gura cu mâna dreaptă. La scurt timp după aceea, şi-a dat duhul.

Înmormântarea cardinalului în Santa Maria della Febbre nu a fost o ceremonie demnă; un slujitor al casei mortului s-a dus în grabă la sicriu pentru a recupera o pereche de mănuşi care, a afirmat el, îi aparţineau, precum şi un inel care, susţinea, era tot al lui. Apoi s-a constatat că nu se putea închide capacul de la sicriu, aşa că a fost chemat un tâmplar să se aşeze cu genunchii pe el pentru a-l forţa.

Deşi se spunea că strânsese o avere mare atât în ducaţi, cât şi în aur şi argint, prin mijloace foarte discutabile, Gianbattista Ferrari fusese un zgârcit notoriu; iar Burchard a consemnat gluma pe seama acestuia care circula în acea vreme în Roma, potrivit căreia, prezentându-se la porţile

raiului, Sfântul Petru îi ceruse drept taxă de intrare suma de 1 000 de ducați. Cardinalul a protestat, spunând că nu putea plăti o asemenea sumă. Sfântul Petru, prin urmare, s-a văzut nevoit să coboare taxa la 500 de ducați. Dar şi asta era imposibil de plătit, aşa că, până la urmă, suma a scăzut la un singur ducat, dar chiar şi atât a fost prea mult pentru zgârcitul cardinal. Atunci Sfântul Petru s-a răstit la el: „Dacă nu poți să plăteşti un singur ducat, du-te la dracu' şi rămâi pe vecie calic împreună cu el!"

Prin urmare, cardinalul nu a fost jelit de multă lume; avariția lui şi disprețul față de starea deplorabilă a celor săraci îl făcuseră să aibă un prost renume şi, chiar dacă boala care i-a adus sfârşitul pare să fi fost cauzată de o febră endemică în Roma, erau mulți cei care credeau că fusese otrăvit în felul în care se presupune că el însuşi pusese la cale moartea celor care i se puneau de-a curmezişul. Bineînțeles că o mare parte din averea cardinalului, estimată de Burchard la 80 000 de ducați, fără a pune la socoteală hainele şi bijuteriile lui, a trecut în mâinile papei şi, de acolo, în cufărul de luptă al lui Cesare.

După ce a ocupat Urbino şi Camerino, Cesare era acum pregătit pentru următorul pas al neîndurătoarei sale campanii. Pentru asta avea nevoie de cooperarea lui Ludovic al XII-lea, care, din fericire pentru Cesare, era în drum spre Milano, unde era aşteptat la 28 iulie. Astfel că, la doar patru zile după capitularea oraşului Camerino, Cesare a plecat în galop din tabăra sa de la Fermignano, împreună cu trei însoțitori, „deghizat în cavaler al ordinului ioaniților, având o cruce pe vestă", relata Burchard. Pe drum, el s-a folosit de caii ordinului.

La Borgo San Donnino, Cesare şi însoțitorii lui s-au ospătat cu pui şi porumbei, atât de mulți încât „i-au şocat pe localnici, acoperindu-se de ruşine", susținea Burchard. Au făcut o scurtă oprire în Ferrara, unde Cesare a vizitat-o

pe sora lui iubită, Lucrezia, care era grav bolnavă, apoi şi-au continuat drumul, ajungând la Milano în ziua de 5 august.

Un martor i-a povestit Isabellei d'Este felul în care a fost primit Cesare de Ludovic al XII-lea:

> Regele l-a îmbrăţişat în public şi l-a primit cu mare bucurie conducându-l în castel, unde l-a instalat în camera cea mai apropiată de a sa, şi regele însuşi a cerut să-i fie adus prânzul, alegând diverse feluri [...] şi a poruncit ca oaspetele să se îmbrace cu cămaşa şi tunica lui, întrucât ducele Valentino nu adusese cu el animale de povară, ci numai cai. Pe scurt – a făcut mai mult decât ar fi făcut pentru un fiu sau un frate.

Papa a fost nemulţumit de acţiunile fiului său – care îi erau tot mai mult ascunse – şi, veşnic înclinat să fie precaut în privinţa Franţei, „a fost foarte deranjat de această călătorie a fiului său la Milano, pentru că a auzit de la o sursă absolut sigură că el a întreprins călătoria fără să o consulte sau măcar să o informeze pe Sanctitatea Sa", a relatat Giustinian.

Pentru Cesare, însă, călătoria avea să se dovedească foarte avantajoasă; pe lângă faptul că prietenia lui cu Ludovic al XII-lea s-a consolidat, a reuşit şi să-şi intimideze duşmanii care se adunaseră în jurul curţii franceze. Primirea lui Cesare de către rege trebuie să-i fi iritat pe mulţi dintre oaspeţi, în mod deosebit pe Giovanni Sforza şi pe Guidobaldo da Montefeltro, a căror putere fusese uzurpată de Cesare şi care sperau ca francezii să-i ajute să-şi recapete domeniile.

Printre cei mai vehemenţi dintre duşmanii lui Cesare adunaţi la curtea franceză era soţul Isabellei d'Este, Francesco Gonzaga, care jurase să se dueleze cu Cesare, „acel fiu bastard de preot", dar acum a fost obligat să-şi ia vorbele înapoi şi i-a spus unui prieten că el şi Cesare se îmbrăţişaseră „ca doi fraţi buni", adăugând: „Noi am petrecut toată ziua dansând şi ospătându-ne alături de Majestatea Sa."

În ciuda supărării lui pricinuite de aroganța cu care Cesare se împăuna cu forța lui militară şi, mai ales, cu faptul că încălcase teritoriul Florenței, care rămânea un aliat important al Franței, regele avea nevoie de sprijinul lui Alexandru al VI-lea şi de armata fiului papei pentru a-şi apăra autoritatea în Neapole, unde relațiile dintre Franța şi Spania, neobişnuit de cordiale în ultimii ani, începuseră să revină la ostilitatea tradițională. Şi astfel, Ludovic al XII-lea şi Cesare au ajuns la o înțelegere prin care regele era de acord să-i dea ducelui mână liberă în Bologna, pe când Cesare trebuia să vină în sprijinul ambițiilor franceze în Neapole.

Cesare a stat aproape o lună la curtea franceză, călătorind cu regele mai întâi la Pavia, unde au asistat la un duel ceremonial între doi membri ai familiei Gonzaga aflați într-o dispută, care apoi au fost aşezați față în față la banchetul care a urmat. Apoi au plecat la Genova, unde Ludovic al XII-lea a avut parte de o primire spectaculoasă, care a costat oraşul
12 000 de ducați.

La 2 septembrie, Cesare a părăsit Genova şi, după cinci zile, a ajuns în Ferrara pentru a-i ridica moralul Lucreziei care suferea de febră puerperală. Apoi a plecat în sud la Camerino, pentru a se sfătui cu tatăl său, care se afla în oraş ca să-l instaleze duce de Camerino pe Juan, băiatul în vârstă de patru ani şi jumătate despre care se presupunea că era rodul aventurii Lucreziei cu valetul papei, Pedro Calderon. Papa şi Cesare aveau multe de discutat, nu în ultimul rând despre planul de cucerire a Bolognei.

În urma înțelegerii cu Cesare, Ludovic al XII-lea trimisese un mesager la Giovanni Bentivoglio, la Bologna, informându-l că nu se va opune dorințelor lui Alexandru al VI-lea, care acum l-a chemat pe Bentivoglio la Roma pentru a răspunde acuzațiilor de proastă guvernare.

Însă căpitanii lui Cesare începuseră să devină tot mai bănuitori în privința intențiilor stăpânului lor. Dacă Giovanni Bentivoglio era pe cale să-şi piardă statul, cât de siguri puteau fi de propriile teritorii, toate învecinându-se cu ducatul lui Cesare? Securitatea le era oare asigurată, se gândeau ei, de faptul că slujeau în armatele ducelui? Prin urmare, cardinalul Orsini a convocat o întrunire la castelul din Magione, la mică distanță de lacul Trasimeno, la care au participat toți conducătorii amenințați: Gianpaolo Baglioni din Perugia, Francesco Orsini, duce de Gravina, Paolo Orsini din Palombara, Oliverotto Euffreducci din Fermo, chiar şi Vitellozzo Vitelli, duce de Città di Castello, care avea o criză de sifilis extrem de dureroasă şi a trebuit să fie adus acolo cu targa. Iar cei care nu au putut veni personal la Magione şi-au trimis un reprezentant: Giovanni Bentivoglio din Bologna şi-a trimis fiul, Ermes, Pandolfo Petrucci din Siena a trimis doi curteni, Guidobaldo da Montefeltro a trimis un curtean şi aşa mai departe.

Gianpaolo Baglioni i-a avertizat pe participanții la întrunire că riscau să fie „devorați unul câte unul de balaur” dacă nu acționau împotriva lui Cesare. Însă, întrucât nu numai Franța, ci şi Florența şi Veneția au refuzat să-i ajute, cei mai mulți dintre participanți se codeau să înfrunte pericolul cu care se confruntau. La 7 octombrie, totuşi, a avut loc o răscoală împotriva familiei Borgia în fortăreața San Leo din Urbino şi, încurajați astfel, participanții la întrunire au ajuns la un acord; s-a stabilit ca Cesare să fie atacat de Giovanni Bentivoglio în Romagna şi de membrii familiei Orsini, care trebuiau să încurajeze revolta din Urbino.

Când a auzit despre această amenințare, care a părut să-i slăbească o vreme autoritatea asupra statului său, Cesare şi-a retras forțele în Imola şi în siguranța pe care i-o dădea Romagna. Când Machiavelli s-a dus la el să-i ofere sprijinul

Florenței, l-a găsit netulburat, chiar indiferent. A acceptat aparent cu nonşalanță pierderea ducatului Urbino şi se pregătea de război cu încredere evidentă în victorie, strângând trupe şi bani şi numind noi căpitani condotieri, dintre care mulți erau spanioli, pentru a-i înlocui pe conspiratori. De asemenea, a cheltuit sume atât de mari pe iscoade, încât Machiavelli considera că „a dat pe curieri şi trimişi speciali în două săptămâni cât alții în doi ani".

La început, operațiunile militare nu au mers bine pentru Cesare şi, către sfârşitul lui octombrie, ducatul Urbino a căzut în mâinile conspiratorilor, care, conform lui Burchard, după ce au adunat vreo 500 de cavalerişti şi 2 000 de pedestraşi, au redat oraşul Urbino şi toate teritoriile ilustrului Guidobaldo da Montefeltro, legitimul duce de Urbino.

Dar când au intrat mai mulți bani şi s-au înrolat mai mulți soldați, lucrurile au început să se schimbe. Duşmanii lui întârziau să-l preseze, n-au profitat de ocazie, cum fără doar şi poate ar fi făcut el, şi, întrucât au început să-şi piardă curajul în a-l înfrunta, au fost convinşi în cele din urmă să ajungă la o înțelegere cu el.

Cum avea să scrie mai târziu Machiavelli în *Principele*, Cesare „a înfrânt revolta din Urbino, răzmerițele din Romagna şi nenumăratele amenințări cu ajutorul francezilor", la care se adăugau şi abilitățile sale politice deloc de neglijat:

> Redobândindu-şi astfel tot prestigiul şi nemaiavând nevoie să se bizuie nici pe Franța, nici pe alte forțe din afară, şi pentru ca să nu mai aibă nevoie de a le pune pe acestea la încercare, ducele începu să se folosească de vicleşuguri. Şi ştiu să-şi ascundă atât de bine intențiile încât Orsini înşişi se împăcară cu el prin mijlocirea lui Paolo Orsini, față de care ducele folosi toate mijloacele posibile

pentru a-l face să aibă încredere în el, dându-i bani, veşminte şi cai.[19]

După cum spunea Machiavelli, principalul deziderat, acela de a recâştiga acum bunăvoinţa lui Cesare, se reflecta în scrisoarea umilă adresată lui de Vitellozzo Vitelli care s-a scuzat că se alăturase alianţei împotriva ducelui şi spunea că, dacă ar fi avut vreodată prilejul să vorbească personal cu el, ar fi putut fără îndoială să se justifice pe deplin.

Neprimind niciun răspuns la scrisoare şi refuzându-i-se o întrevedere personală cu Cesare, Vitelli nu putea decât bănui ce intenţiona să facă Cesare în continuare. Nici Machiavelli nu ştia.

> N-am încercat să vorbesc cu ducele, neavând nimic nou să-i spun [a relatat el la Florenţa], şi aceleaşi lucruri l-ar plictisi; trebuie să înţelegeţi că nu vorbeşte cu nimeni în afară de trei sau patru miniştri de-ai lui şi cu diverşi străini, care sunt obligaţi să dezbată cu el probleme importante, şi nu iese din biroul lui până noaptea târziu; aşa că n-am niciun prilej să vorbesc cu el decât când este stabilită o audienţă. În plus, este foarte secretos. Nu cred că cineva în afară de el ştie ce o să facă. Secretarii lui mi-au spus deseori că el nu îşi dezvăluie planurile până ce nu sunt gata să fie duse la bun sfârşit. Aşa că le rog pe Excelenţele Voastre să mă ierte şi să nu pună pe seama neglijenţei mele faptul că nu satisfac dorinţa de informare a Excelenţelor Voastre, întrucât în majoritatea timpului nu mă mulţumesc nici chiar pe mine.

Aşa că Machiavelli nu putea să descopere ce avea de gând să facă Cesare. Apoi, chiar înainte de Crăciun, au apărut veşti; Cesare îi chemase pe toţi ofiţerii francezi din armata lui şi le spusese că nu mai avea nevoie de ei; întreţinerea lor în lenevie era o cheltuială pe care nu mai dorea să o îngăduie. În ziua plecării lor s-a ţinut un bal în cinstea lui Cesare, la Cesena. Soţia drăguţă a unuia dintre aceşti ofiţeri

---

[19] Machiavelli, *Principele*, pp. 98–99 (n. red.).

i-a atras atenția şi a dansat de mai multe ori cu ea, fiind urmărit îndeaproape de soțul ei.

În timp ce, în aparență, se bucura de acest bal, guvernatorul militar al Romagnei, aprigul şi agresivul Ramiro de Lorqua, a fost arestat imediat după întoarcerea lui de la Pesaro şi aruncat în închisoare. După trei zile a fost decapitat în zori în piața publică din Cesena. Trupul fără cap a fost lăsat pe butuc, iar capul i-a fost expus înfipt într-o suliță.

Singura explicație a acestei execuții neaşteptate a fost că Ramiro se făcuse vinovat de corupție în exercițiul funcțiunii, însă ea nu a fost unanim acceptată. A circulat zvonul că Ramiro făcuse schimb de scrisori cu conspiratorii, în special cu Giovanni Bentivoglio, Vitelli şi cu membri ai familiei Orsini. „Motivul morții lui nu se cunoaşte, dar poate că l-a mulțumit pe Prinț, căruia îi place să arate că ştie să ridice şi să distrugă oameni după pofta inimii", a comentat Machiavelli.

Cu siguranță trupele de ocupație ale lui Cesare fuseseră nedisciplinate la început, în timp ce ofițerii spanioli, precum nepopularul şi coruptul Ramiro de Lorqua, care au fost instalați administratori, se purtaseră extrem de dur cu poporul recalcitrant. Dar, cu timpul, italienii i-au înlocuit pe spanioli şi, spre mulțumirea generală, a fost înființată o curte de apel ambulantă, sub conducerea unui avocat cu o bună reputație, Antonio del Monte.

După executarea lui Ramiro, ce a părut în sfârşit sigur a fost că Cesare pregătea un fel de acțiune împotriva căpitanilor condotieri care îi plănuiseră moartea. Între timp, ei acceptaseră să cucerească, în numele lui Cesare, micul oraş Senigallia de pe coasta adriatică, la sud de Fano. Senigallia fusese sub tutela lui Giovanni della Rovere, fratele cardinalului Giuliano, dar acesta murise în noiembrie 1501, lăsând-o pe soția sa, Giovanna, sora lui Guidobaldo da

Montefeltro, să conducă provizoriu în locul fiului său tânăr. Neuitând de soarta lui Astorre Manfredi, Giuliano della Rovere aranjase ca nepotul său în vârstă de 12 ani, Francesco Maria, să fie scos pe furiş din zonă şi dus în siguranța palatului său din Savona. Şi, cunoscând reputația de om crud a lui Cesare, cardinalul o atenționase pe Giovanna să nu opună nicio rezistență.

Oraşul a căzut fără luptă, însă comandantul său militar nu a vrut să predea citadela decât lui Cesare Borgia însuşi. În armură completă, Cesare a plecat spre Senigallia, la 31 decembrie 1502, în fruntea armatei sale, căpitanii condotieri ieşind să-l întâmpine şi urmându-l înapoi în oraş, ale cărui porți s-au închis după ei.

Cesare şi-a chemat acum căpitanii să ia parte la o şedință în casa pe care a ocupat-o pentru a-i servi drept sediu. Răspunzând invitației pentru a i se alătura la masa dezbaterilor, ei au intrat în curtea acestei case, moment în care Cesare, conform unei relatări, urca o scară pentru a „răspunde chemării naturii”, după cum a spus el. La jumătatea scării, s-a întors şi a făcut un semn cu capul către Miguel de Corella. Ca urmare a acestui semnal, condotierii au fost imediat înconjurați de soldați înarmați; numai Vitelli a avut timp să-şi scoată sabia din teacă şi să rănească mai mulți soldați, înainte ca toți căpitanii să fie arestați şi dezarmați.

În acea seară, sosit de la Fano, Machiavelli a găsit oraşul cuprins de zarvă. A trimis un mesaj la Florența raportând arestarea condotierilor şi a adăugat sumbru: „După părerea mea, mâine-dimineață nu vor mai fi în viață.” Curând după aceea, Vitellozzo Vitelli şi Oliverotto Euffreducci au fost sugrumați de „călăul” lui Cesare, Corella, în timp ce stăteau spate în spate pe o bancă. Cei trei Orsini – Paolo, Francesco şi Roberto – fuseseră luați prizonieri, după cum i s-a spus lui Machiavelli, şi au avut aceeaşi soartă, iar Cesare a trimis

urgent o scrisoare la Roma, ordonându-i tatălui său să îl aresteze cât mai repede pe cardinalul Orsini. Dimineața următoare, când cardinalul a sosit la Vatican pentru a-l felicita pe papă pentru cucerirea Senigalliei de către Cesare, la intrarea în Sala del Pappagallo „a fost îngrozit să se pomenească înconjurat de oameni înarmați şi aruncat imediat în închisoare", conform relatării lui Burchard, care a adăugat că „toate posesiunile i-au fost confiscate", apoi „încărcate pe catâri şi duse la Vatican".

Pedepsirea condotierilor neloiali a fost considerată binemeritată. Chiar şi Isabella d'Este i-a scris lui Cesare pentru a-l felicita, trimițându-i cadou 100 de măşti de carnaval şi exprimându-şi speranța că, „după toate eforturile şi stresul" pe care le-a îndurat în timpul „acestor glorioase acțiuni", ar trebui să-şi facă timp pentru a se distra. „Cesare a insistat să examineze măştile cu mâna lui", povesteşte Isabella, „spunând că sunt frumoase şi că seamănă mult cu diverse persoane dintre cunoscuții lui".

În ziua următoare uciderii lui Vitellozzo şi Oliverotto, Cesare a părăsit Senigallia, după ce acceptase capitularea citadelei şi, pe o ploaie torențială, a plecat să revendice pentru sine statele căpitanilor neloiali. Città di Castello a căzut repede. Când s-a apropiat de Perugia, Gianpaolo Baglioni a fugit, refugiindu-se în Siena, la Pandolfo Petrucci. Cesare a pornit în marş spre Siena, cucerind în drum avanposturile oraşului, soldații lui prădând şi violând după pofta inimii. În San Quirico d'Orcia, soldații lui au găsit doar doi bărbați şi nouă femei, toți în vârstă, pe care i-au spânzurat de brațe şi au aprins un foc sub picioarele lor pentru a-i face să mărturisească unde le erau ascunse bunurile de preț; bătrânii nu ştiau sau nu erau pregătiți să dezvăluie ceva, şi au murit.

Declarând că acționa în calitate de căpitan general al Bisericii şi că nu avea interese egoiste, Cesare l-a gonit apoi pe

Petrucci din Siena şi, după aceea, a pornit să cucerească castelele şi pământurile din zona rurală din jurul Romei, care aparţineau familiei Orsini. Fortul Ceri s-a predat la 5 aprilie 1503, după un bombardament brutal. Alte castele ale familiei Orsini, printre care Palombara şi Cerveteri, i-au urmat exemplul; Paolo Orsini, senior de Palombara, a fost strangulat; şi Francesco Orsini, duce de Gravina, a fost omorât la ordinul papei, după cum s-a presupus. Numai Giangiordano Orsini, senior de Bracciano, a fost cruţat; ca şi Cesare, era cavaler al ordinului francez Sf. Mihail, ai cărui membri, la primirea colanului, depuneau un jurământ solemn să nu se războiască între ei.

Privind retrospectiv evenimentele anului precedent, Machiavelli a scris: „Ducele Valentino se bucură de un noroc nemaipomenit, de un curaj şi o încredere în sine care sunt aproape neomeneşti şi de credinţa că poate duce la bun sfârşit orice întreprinde." Ca soldat, talentele lui constau într-o abilitate extraordinară de deplasare rapidă şi în capacitatea de inducere în eroare a inamicului. Nici nu se ştia bine că este într-un loc, când pe neaşteptate apărea în altul, la kilometri depărtare. Se spunea că a transformat arta războiului în arta înşelăciunii. Sunt foarte puţine caracterizări ale sale în postura de comandant pe câmpul de luptă, însă există o descriere care demonstrează puterea uimitoare a personalităţii lui. Soldaţii lui treceau un râu când, din cauza fricii de înec, au intrat în panică. Chiar dacă au strigat la ei, ofiţerii n-au putut restabili ordinea. Cesare s-a apropiat călare de malul râului. Oamenii lui l-au văzut stând acolo, privind scena, tăcut şi impozant. Când l-au zărit, soldaţii au fost de îndată disciplinaţi şi au trecut râul în tăcere.

Şi în situaţia prezentă, Cesare a acceptat că trebuia să facă o schimbare în relaţiile cu puterile străine, acum că Spania apărea ca fiind combatantul mai puternic în lupta ei

cu Franța pentru Neapole, mai ales din 28 aprilie, când comandantul armatei spaniole, Gonsalvo di Córdoba, a obținut o victorie decisivă în fața francezilor la Cerignola, dovedind şubrezeala ocupației franceze asupra Neapolelui. Cesare îşi avea ochii ațintiți asupra Toscanei şi se credea că plănuia o alianță cu spaniolii pentru a-şi atinge țelul.

Însă Cesare nu putea să facă nimic până nu mai aduna bani să-şi umple din nou vistieria, drastic golită de campania din anul precedent, de atacurile asupra familiei Orsini şi de extravaganța lui nesăbuită. A apelat din nou la tatăl său.

Când bogatul cardinal venețian Giovanni Michiel a murit în împrejurări misterioase, la 10 aprilie 1503, după zile de vomitat şi diaree, bănuiala generală a fost că papa însuşi jucase un rol de bază în otrăvirea lui. „De îndată ce papa a auzit de moartea lui, a trimis acasă la el un om şi, până în zori, casa a fost prădată complet" şi „moartea cardinalului i-a adus peste 150 000 de ducați", i-a spus cineva ambasadorului venețian Antonio Giustinian.

Alte sume au fost strânse prin numirea de noi cardinali. În mai 1503, într-un consistoriu secret, s-a aprobat numirea a nouă noi cardinali; toți cei trei italieni erau oameni ai familiei Borgia, unul era neamț, o favoare făcută împăratului, iar ceilalți cinci erau spanioli, toți favorabili papei spaniol, reflectând schimbarea politicii lui Alexandru al VI-lea; în mod semnificativ, niciunul nu era francez. Giustinian a transmis conducerii venețiene: „Astăzi a avut loc un consistoriu şi au fost
numiți nouă cardinali noi, majoritatea oameni cu reputație dubioasă şi toți plătind gras pentru numire, unii câte 20 000 de ducați şi mai mult, astfel că s-au strâns între 120 000 şi 130 000 de
ducați; se ştie că Sanctitatea Sa dovedeşte lumii că venitul unui papă e cât hotărăşte el să fie."

Un om care lucrase pentru familia Borgia în trecut şi sperase să fie răsplătit cu o funcţie de cardinal nu şi-a ascuns dezamăgirea şi a vorbit disprețuitor despre Cesare. Numele acestuia era Francesco Troche. „Sanctitatea Sa, papa, i-a spus că era nebun să vorbească aşa, căci, dacă auzea ducele, avea să fie ucis”, i-a povestit un trimis stăpânului său, „şi, din cauza vorbelor Preafericirii Sale, îngrozit, Troche a fugit.” A fugit mai întâi la Genova şi apoi, prin Sardina, a ajuns în Corsica; însă acolo a fost prins şi dus înapoi la Roma, unde a fost strangulat de sinistrul locotenent al lui Cesare, Miguel da Corella. În aceeaşi zi, alt bărbat care intrase în conflict cu Cesare, Jacopo di Santacroce, nobil roman şi fost susținător al familiei Borgia, a fost spânzurat şi cadavrul lui a fost expus pe podul Sant'Angelo ca avertizare pentru toți duşmanii familiei Borgia.

Cesare era acum la apogeul puterii. După ce strânsese destui bani prin toate mijloacele pe care le avea la dispoziție şi se descotorosise de mai mulți duşmani, a recrutat o armată alcătuită din vreo 1 200 de soldați călare şi peste 4 000 de infanterişti, toți purtând uniforma roşu cu galben, care avea brodat pe piept şi pe spate, cu litere mari, cuvântul CESAR. „Toți soldații cei mai buni erau alături de el”, a scris cronicarul Matarazzo. „Şi strânsese atâtea comori şi posesiuni, încât părea că nicăieri în toată Italia nu se mai găseau adunate la fel de multe. Nici atât de mulți soldați bine disciplinați şi aşa de bine dotați cu arme şi cai.”

Cesare era pregătit pentru următoarea sa campanie. La începutul lui iulie, papa l-a confirmat conducător al Città di Castello şi a poruncit oraşului Perugia să-i accepte stăpânirea;
el se aştepta ca în scurtă vreme să-şi sporească domeniile cu oraşele Pisa, Lucca şi Siena. Pregătită pentru campania sa în Toscana, armata sa bine instruită şi bine dotată a

pornit în marş
spre nord pe Via Flaminia către Perugia şi graniţele Toscanei.
Cesare a rămas la Roma, aşteptând momentul potrivit să plece. Împotrivirea neaşteptată la cucerirea regatului Neapole a încetinit înaintarea armatei spaniole; între timp, trupele franceze din nordul Italiei îşi începuseră lungul marş spre sud pentru a-i despresura pe tovarăşii lor asediaţi. Cesare a trebuit să mizeze pe victoria spaniolilor şi şi-a stabilit data plecării la 9 august.

Capitolul 23

Moartea papei

„Luna asta este fatală pentru bărbaţii dârji.”

În acea vară a lui 1503, vremea la Roma a fost neobişnuit de caldă şi umedă. Alexandru al VI-lea se îmbolnăvise în iulie şi, când ambasadorul veneţian îl vizitase în apartamentele papale din Vatican, îl găsise „întins pe o sofa, complet îmbrăcat”. Giustinian a relatat că Alexandru al VI-lea „m-a primit binedispus, spunând că de trei zile era deranjat de o dizenterie uşoară, dar că spera că nu era nimic grav”.

„Aici sunt mulţi bolnavi de febră”, scria în acel iulie un florentin care muncea în Roma, „şi oamenii mor în număr mare.” Unul dintre morţi era fostul ambasador florentin, al cărui succesor era acum grav bolnav. În ciuda celor 73 de

ani ai săi, papa şi-a recăpătat destul de repede sănătatea, însă nu şi exuberanța. Alexandru al VI-lea devenea tot mai deprimat, lucru neobişnuit la el, pe măsură ce febra tifoidă, tifosul şi probabil malaria – care făceau ravagii în oraş – omora tot mai mulți bărbați, femei şi copii. A recunoscut asta în fața lui Giustinian, căruia i-a mărturisit îngrijorarea față de cele relatate: „Toate aceste decese ne fac mai temători şi ne determină să avem mai multă grijă de sănătatea noastră." La 1 august a murit nepotul său, cardinalul Juan Borgia, şi, în timp ce urmărea procesiunea funerară trecând pe sub fereastra lui, papa a spus cu o tristețe necaracteristică: „Luna asta este fatală pentru bărbații dârji." Înăbuşitoarele luni iulie şi august se dovediseră într-adevăr fatale pentru cinci predecesori ai lui, Inocențiu al VIII-lea, Sixtus al IV-lea, Paul
al II-lea, Pius al II-lea şi chiar unchiul său, Calixt al III-lea.

La 5 august, cu doar patru zile înainte ca Cesare să trebuiască să părăsească Roma, tatăl şi fiul au acceptat o invitație la cină în vila de la țară a cardinalului Adriano Castellesi, la câțiva kilometri de Roma. În această împrejurare, sănătatea lui Cesare a fost cea care a provocat o nelinişte mai mare, întrucât nu avea doar dureri de stomac, ci şi, conform lui Burchard, „pielea foarte iritată în partea de jos a feței, care se descuamează precum frunzele putrezite şi din care iese un puroi pe care este foarte preocupat să îl ascundă cu masca".

La sosirea la vila lui Castellesi, tatăl şi fiul erau extrem de însetați şi au cerut cupe cu vin, pe care le-au băut, „foarte recunoscători". Era o seară înăbuşitoare şi oaspeții au cinat în aer liber, bucurându-se de umbra copacilor din grădină. A doua zi, gazda s-a îmbolnăvit şi s-a dus în pat; după o săptămână, şi papa a căzut la pat; apoi s-au îmbolnăvit Cesare şi câțiva dintre ceilalți oaspeți ai cardinalului, precum şi câțiva servitori. S-a bănuit în mod firesc că era

vorba de otravă. Printre cei care credeau că răspunzător era un servitor se afla şi Giustinian; alţii sugerau că vinovat de otrăvire era Cesare şi mai erau unii care spuneau că însuşi papa era răspunzător, că intenţionase să-l otrăvească pe fostul său secretar din motive neştiute, însă din neatenţie băuse el însuşi vinul. De vină nu era vinul, susţineau alţii, ci dulciurile otrăvite cu care fuseseră trataţi oaspeţii după masă.

Însă papa a declarat că, probabil, cauza era aerul rău mirositor din Roma din timpul acestui insuportabil val de căldură. Beltrando Costabili, ambasadorul Ferrarei la Roma, a afirmat că nu era de mirare că papa şi fiul său se îmbolnăviseră, „întrucât toţi cei de la palat sunt în aceeaşi stare din cauza aerului nesănătos de aici".

Burchard a consemnat zi de zi starea de sănătate a papei. La 12 august a scris că „Sanctitatea Sa dă semne de febră care nu scade". A doua zi, Giustinian a raportat la Veneţia:

> Ieri-seară, papa a vomitat şi a fost febril toată noaptea, iar ducele Cesare este într-o stare similară. Doctorii îl îngrijesc constant şi se gândesc dacă să îi ia sânge sau nu; [...] unii dintre informatorii mei vorbesc de 14 uncii[20] de sânge luat, alţii, de 16 uncii. Poate că 10 uncii e mai probabil; chiar şi asta este o cantitate mare pentru un om de vârsta Sanctităţii Sale. Dar, mare sau mică, nu a avut niciun efect şi febra nu scade. Cât despre ducele Cesare, el e mai rău.

Costabili a transmis la Ferrara o veste la fel de descurajantă:

> Ieri-dimineaţă am aflat din sursă sigură că Sanctitatea Sa i-a chemat pe episcopul de Venosa şi încă un doctor şi că aceştia n-au fost lăsaţi să îl părăsească. Mi s-a spus că papa era febril şi a vomitat ieri şi că i s-au luat nouă uncii de sânge. [...] În timpul zilei le-a cerut unor cardinali să joace cărţi în camera lui, în timp ce el se odihnea. [...] Dar în după-amiaza asta a avut o criză ca aceea de sâmbătă şi asta îi nelinişteşte pe cei care îl îngrijesc. Nimeni nu

[20] Uncie – veche unitate de măsură a masei, egală cu circa 35 g (n. red.).

doreşte să vorbească despre starea lui şi, cu cât caut să aflu mai mult, cu atât mai puţin mi se spune. Doctorii, chirurgii şi apotecarii nu au voie să-l părăsească, lucru din care deduc că starea lui este gravă.

Aceeaşi veste a fost trimisă de alţi ambasadori statelor lor. În această privinţă, Giustinian a fost deosebit de perseverent, la 16 august 1503 relatând următoarele: „Astăzi, dis-de-dimineaţă, conştient că boala lui este periculoasă, Stăpânului nostru, Papa, i s-au săvârşit ritualurile obişnuite, iar unii cardinali au fost primiţi în dormitorul lui; sfânta împărtăşanie i-a fost dată în secret, căci cei din jurul lui încearcă să ascundă cât mai mult starea lui." Episcopul care a săvârşit ritualurile „a părăsit camera în lacrimi, spunând că pericolul e foarte mare şi plângându-se de ineficacitatea doctoriilor care fuseseră administrate".

Alexandru al VI-lea avea acum febră mare, iar în timpul nopţii s-a simţit foarte rău. I s-a luat atât de mult sânge, încât, auzind aceasta, Giustinian a fost şocat. Şi lui Cesare i s-a luat mult sânge înainte de a fi cufundat într-o cadă cu apă rece ca gheaţa, din care a ieşit cu pielea de pe spate jupuindu-se. Dimineaţa următoare, şi tatăl, şi fiul erau tot febrili şi, după cum i s-a spus lui Giustinian, Cesare era „mai grav, având frisoane intense şi convulsii ciudate". Giustinian a adăugat că Cesare „a trimis după doctorii care au grijă de el şi nu vrea să-i lase să plece, şi insistă ca starea lui să nu fie în general cunoscută".

A doua zi, vineri, 18 august, Alexandru al VI-lea a murit; după cum a comentat Burchard, „se spovedise episcopului de Carignola, care apoi a rostit liturghia în prezenţa lui şi pe urmă i-a dat papei în pat sfânta împărtăşanie". După liturghie, papa le-a spus cardinalilor adunaţi în jurul patului său „că se simţea foarte rău". Evident că, la scurt timp după aceea, cardinalii au părăsit camera; papa „a

primit Sfântul Maslu de la episcopul de Carignola la ceasul vecerniei şi a murit, de faţă fiind doar episcopul, datarul şi un rândaş papal".

Cesare a fost informat imediat de moartea tatălui său. Deşi le dădea doctorilor lui unele speranţe de însănătoşire, Cesare era încă foarte bolnav şi foarte slăbit, abia putând să ia deciziile şi să emită ordinele pe care le impunea acum criza. Din fericire pentru el, locotenentul lui devotat, Miguel de Corella, era deja în palat şi putea să acţioneze în numele stăpânului său.

Păstrând cu străşnicie secretul morţii papei, Corella a luat acum un grup de bărbaţi şi a încuiat toate uşile care dădeau în apartamentele papale. Apoi s-a dus în dormitorul papei, unde l-a găsit pe cardinalul Casanova şi, ţinându-i cuţitul la gât, l-a ameninţat că îl taie şi îl aruncă pe fereastră dacă nu îi predă cheile dulapurilor şi debaralelor unde, îl informase Cesare, era depozitată o sumă mare de bani. Îngrozit, cardinalul i-a predat cheile fără să protesteze, după care Corella şi oamenii lui au descuiat cuferele şi şi-au însuşit banii şi argintul pe care le conţineau; conform raportului lui Giustinian către Senatul veneţian, au luat monede, argint şi bijuterii în valoare de 500 000 de ducaţi.

Acum Corella a făcut anunţul public privitor la moartea lui Alexandru al VI-lea şi, imediat, servitorii papei au dat buzna în apartamente pentru a lua hainele pe care le-au găsit în garderoba lui şi alte obiecte. Nu a rămas nimic de valoare, a spus Burchard, „în afară de scaunele papei, nişte pernuţe şi tapiseriile bătute în cuie în perete".

De fapt, după câteva zile, când cardinalii au venit să facă inventarul bunurilor papei, au găsit o grămadă de „argint, bijuterii şi obiecte preţioase", conform lui Burchard, articole pe care Corella nu le văzuse sau, poate, fuseseră ascunse de papă chiar de propriul fiu. „Au găsit tiara, două mitre valoroase, toate inelele pe care papa le folosea la liturghie şi

toate potirele sacre pe care papa le folosea când oficia liturghia, toate umplând opt cufere mari.” După spusele lui Burchard, au găsit şi „un cufăr din lemn de chiparos acoperit cu o tapiserie verde, care, de asemenea, le scăpase lui Corella şi oamenilor lui, în interiorul căruia au găsit pietre prețioase şi inele de mare preț, în valoare de 25 000 de ducați”.

Abia odată cu venirea serii a fost informat Burchard de moartea papei şi loialul maestru de ceremonii s-a dus în grabă în apartamentele papale. „După ce am văzut trupul papei, care fusese deja spălat, l-am îmbrăcat în veşminte de brocart roşu cu sfită de mătase.” Nu a găsit pantofii papei, ci o pereche de papuci brodați corespunzător cu cruci „şi două şnururi cu care i-am legat papucii de labele picioarelor”, dar nu a avut cu ce să înlocuiască inelul papei, care fără doar şi poate îi fusese smuls de pe deget de către Corella şi oamenii lui. Apoi, la ordinul lui Burchard, cadavrul a fost pus pe o năsălie în anticameră, înainte de a fi dus în Sala del Pappagallo, unde a fost depus pe o masă acoperită cu o pânză de un roşu-aprins şi „o tapiserie fină”, iar patru călugări au început să intoneze prohodul.

Toți cardinalii au fost anunțați prin mesaje să se adune în Bazilica Santa Maria sopra Minerva în dimineața următoare, iar toți clericii din Roma au primit instrucțiuni să se adune a doua zi pentru procesiunea funerară dinspre Capela Sixtină până la Bazilica San Pietro. Însoțit de cardinali, călugări, clerici şi de salvele tunurilor bazilicii, precum şi de membri ai casei lui Alexandru al VI-lea, dintre care mulți cărau cele 140 de lumânări înalte care însoțeau procesiunea, năsălia pe care fusese aşezat papa a intrat în Bazilica San Pietro. Aşa cum cerea obiceiul, aceasta era purtată de un număr de oameni săraci care, prin tradiție, erau răsplătiți cu o sumă simbolică pentru acest serviciu. De data asta, serviciul respectiv era îndeplinit cu mai mult

respect decât cel manifestat de clerici, care, conform lui Burchard, mergeau agale pe lângă năsălie, „în mod dezordonat”.

În bazilică au fost şi alte incidente scandaloase; astfel, în timp ce se intonau rugăciunile, paznicii palatului au tăbărât peste participanții la procesiune ca să pună mâna pe lumânările înalte purtate de aceştia. Clericii au fugit în sacristie, abandonând trupul papei, în timp ce Burchard, conform propriei relatări, „cu ajutorul altor trei, am pus mâna pe năsălie şi am mutat-o în spatele marelui altar”. Nici acolo nu părea în siguranță; episcopul de Sessa „s-a întrebat dacă oamenii furioşi nu puteau să urce pentru a ajunge la cadavru şi, astfel, cineva care fusese nedreptățit de papă să se răzbune; drept care năsălia a fost mutată după grilajul de fier al intrării capelei şi, acolo, mortul a rămas pe parcursul întregii zile, cu grilajul de fier închis”.

Acolo l-a lăsat Burchard şi, la întoarcere, a fost îngrozit să vadă că „fața papei căpătase culoarea celei mai negre pânze şi era acoperită de bubițe vineții; nasul era umflat, gura desfăcută, limba îndoită, buzele păreau să absoarbă totul şi aspectul feței era mai îngrozitor decât orice s-a văzut vreodată”. Francesco Gonzaga a confirmat asta într-o scrisoare către soția sa, Isabella d’Este; cadavrul „îşi pierduse de tot forma omenească”, a scris el, adăugând că „toată lumea a refuzat să-l atingă, deşi în cele din urmă un cărător l-a târât în groapă cu ajutorul unei frânghii legate de unul dintre picioare”.

Cei şase cărători au făcut glume macabre pe seama aspectului cadavrului umflat, în timp ce se străduiau să-l pună în sicriul prea mic pentru mărimea lui. După spusele lui Burchard, „tâmplarii făcuseră sicriul prea îngust şi prea scurt, aşa că a trebuit să se scoată mitra de pe capul papei şi pusă lângă el, apoi trupul i-a fost înfăşurat într-o tapiserie veche şi îndesat cu pumnii în sicriu”. Burchard a

adăugat cu tristețe că „nu s-au folosit lumânări de niciun fel şi corpul nu a fost însoțit de niciun preot sau de vreo altă persoană”.

A doua zi, prin oraş circulau poveşti macabre: defunctul papă fusese auzit conversând cu Satana; cumpărase tiara papală cu prețul sufletului său; făcuse un târg cu diavolul, acceptase să poarte coroana papală timp de 11 ani şi o purtase cu şapte zile mai mult. Se zvonea că, la sfârşit, apa fiersese în gura lui şi aburii umpluseră camera în care a murit şi că, spunea o glumă macabră, atunci când s-a instalat rigiditatea cadaverică, „în moarte, ca şi în viață, a rămas în erecție”. Sigur era că, pe zăpuşeala îngrozitoare a acelui august, pielea cadavrului se înnegrise, iar mirosul emanat era de nesuportat.

În mod inevitabil au existat zvonuri conform cărora moartea nu fusese naturală, că vinul pe care el şi Cesare îl băuseră cu atâta sete la sosirea la casa de la țară a cardinalului Castellesi fusese otrăvit. Mulți afirmau că Cesare şi tatăl lui plănuiseră să-l omoare pe cardinal pentru marile lui bogății, dar că servitorul care fusese mituit să servească la masă vinul otrăvit încurcase carafele. Acest zvon s-a răspândit peste tot, fără a ține seama de faptul că niciunul dintre oaspeții care băuseră acelaşi vin nu începuse să se simtă rău decât o săptămână mai târziu.

Lucrezia era la vila din Medelana când cardinalul Ippolito a venit de la Ferrara să-i aducă vestea tristă; la auzul acesteia, ea a spus că „singura dorință era să moară şi ea”. Puțini au fost atât de impresionați. Machiavelli a consemnat în versuri că „sufletul lui Alexandru se odihneşte, slăvit între binecuvântați” şi a continuat cu „pe urmele sfinte ale papei veneau ale sale trei roabe şi slugi iubite, extravaganța, simonia şi cruzimea”.

Nici ducele Ercole nu a avut multe regrete. Într-o scrisoare către ambasadorul său din Milano, scrisoare care, era sigur,

avea să ajungă la Ludovic al XII-lea prin guvernatorul francez al oraşului, scria:

> Ştiind că mulţi te vor întreba cum ne-a afectat moartea papei, dorim să te informăm că nu a fost nicicum neplăcută pentru noi. [...] Niciodată nu a existat un papă de la care să primim mai puţine favoruri [...] chiar şi după ce am încheiat o alianţă cu el. De fapt, numai cu cea mai mare dificultate am obţinut de la el ce ne promisese, lucru pentru care îl considerăm răspunzător pe ducele de Romagna. Niciodată nu a fost sincer cu noi, niciodată nu ne-a spus planurile lui, deşi noi i-am spus întotdeauna despre ale noastre.

De asemenea, spera la lucruri mai bune de la succesorul lui Alexandru al VI-lea, adăugând cu pioşenie că „de dragul Creştinătăţii dorise de multe ori ca bunătatea şi providenţa divină să dea un păstor virtuos şi exemplar şi ca tot scandalul să fie înlăturat din Biserică".

Capitolul 24

Conclave

> „Nu a putut să prevadă că, la vremea morţii tatălui său, el însuşi o să fie atât de grav bolnav."

Sede vacante, perioada „tronului liber" dintre moartea unui papă şi alegerea succesorului său, a fost adeseori plină de tensiuni şi tulburări la Roma, mai cu seamă în vara anului 1503. În dimineaţa zilei de 19 august, ziua următoare celei în care Alexandru al VI-lea a murit, toţi

cardinalii care se aflau în Roma, 16 în total, s-au adunat în capela Bazilicii Santa Maria sopra Minerva: „Marele sigiliu al lui Alexandru al VI-lea a fost spart în prezența lor”, actul simbolic prin care colegiul cardinalilor își asuma formal responsabilitatea pentru conducerea Bisericii și a orașului Roma până când avea să fie ales noul papă. Cu toate că prima parte a sarcinii lor s-a dovedit simplă, a doua a fost plină de dificultăți și primejdii.

Roma era în fierbere. La 24 august, familia Orsini a sosit în oraș cu 1 200 de soldați înarmați „și imediat au început să jefuiască și să distrugă casele spaniolilor”, conform unui raport trimis Senatului venețian; „peste tot erau arme”. Veștile venite de la Vatican indicau, despre comandantul armatei papale, că era pe moarte: „Ducele are febră mai mare ca oricând”, a scris în acea zi Giustinian despre Cesare; în plus, „la Roma se speră că, în scurtă vreme, îl va urma pe tatăl său în mormânt”. Cu siguranță, dușmanii lui așteptau cu nerăbdare această veste. Deși soldații lui Cesare, sub conducerea competentă a lui
Miguel de Corella, puseseră stăpânire pe Borgo – zona din jurul Vaticanului și Castelului Sant’Angelo – nu dețineau controlul asupra restului orașului.

O mare parte din oraș era în mâinile susținătorilor familiilor rivale Orsini și Colonna, unite de data asta de ura față de familia Borgia, care profitau cum puteau de decesul papei. Cum zvonurile că starea lui Cesare se înrăutățea s-au răspândit rapid prin Roma, cete de bărbați mărșăluiau pe străzi amenințător, strigând, cum n-ar fi îndrăznit niciodată cât Alexandru al VI-lea era încă în viață: „Jos cu odiosul catalan!”

Tensiunea din oraș a crescut și mai mult când s-a aflat că trei armate se apropiau de Roma. Trupele franceze, conduse de Francesco Gonzaga, marchiz de Mantova, erau în drum spre sud pentru a apăra Neapole și ajunseseră la Viterbo,

aflat la doar 60 km nord de zidurile oraşului; o armată spaniolă sub conducerea lui Gonsalvo di Córdoba se îndrepta spre nord, venind de la Neapole, iar oştile lui Cesare, pregătite pentru ceea ce trebuia să fie campania sa din Toscana, erau acum rechemate din tabăra de lângă Perugia şi o porniseră din nou pe Via Flaminia.

Ludovic al XII-lea al Franței şi Ferdinand şi Isabela ai Spaniei sperau să profite de pe urma neputinței lui Cesare; toți – poate Cesare cel mai mult – erau hotărâți să folosească forța armată ca să se asigure că noul papă ce urma să fie ales era solidar cu interesul lor.

Cesare era încă prea bolnav pentru a controla personal situația, incapabil să profite de prilej pentru a institui controlul asupra Romei sau pentru a-şi apăra autoritatea în ducatul său. „El însuşi mi-a spus", scria Machiavelli, „că prevăzuse toate dificultățile care puteau să apară la moartea tatălui său şi pregătise remediile adecvate; însă nu a putut să prevadă că, la vremea morții tatălui său, el însuşi o să fie grav bolnav".

Cei care fuseseră deposedați de pământuri au profitat de boala lui Cesare pentru a le lua înapoi. Italia era în fierbere, imperiul lui se năruia. Guidobaldo da Montefeltro a revenit la putere în Urbino; Gianpaolo Baglioni s-a întors la Perugia; familia Varano, în Camerino; Giovanni Sforza, în Pesaro, iar familia Orsini a reintrat în posesia castelelor ei.

Totuşi, poziția lui Cesare nu era atât de precară cum sperau duşmanii lui. Încă mai controla Borgo; avea o armată bine instruită şi banii necesari să-şi plătească soldații; majoritatea oraşelor din Romagna i-au rămas credincioase şi astfel avea să aibă o influență considerabilă în iminentul conclav. După calculele lui Giustinian, erau „opt cardinali care l-ar urma în toate" şi încă alți câțiva. Însă în colegiu avea şi duşmani îndârjiți şi influenți, îndeosebi Ascanio Sforza şi verii Raffaello Riario şi Giuliano della Rovere,

acesta din urmă fiind în drum spre Roma cu o escortă de 100 de arbaletrieri, în caz de atac din partea soldaților lui Cesare, care primiseră ordin să-l prindă.

În starea lui de slăbiciune, zăcând în pat în camerele sale de deasupra apartamentelor Borgia de la Vatican, Cesare fusese neobişnuit de şovăielnic în primele zile ale *sede vacante*. Acum, în încercarea de a recupera timpul pierdut, a început să-i curteze şi pe candidatul francez, şi pe cel spaniol în conclav, ofensând ambele facțiuni când purtarea sa a devenit cunoscută. De asemenea, a reuşit să ajungă la un acord secret cu Ludovic al XII-lea, în baza căruia consimțea să-şi pună toți soldații la dispoziția regelui, iar Ludovic al XII-lea avea să-i protejeze teritoriile pe care încă le ocupa şi să-l ajute să le recupereze pe cele pierdute de curând.

În plus, a jurat credință colegiului cardinalilor şi, după câteva zile, o delegație de cardinali l-a abordat pe ambasadorul venețian, Antonio Giustinian, cerându-i să-l convingă pe Cesare să îşi retragă trupele din Roma pentru a se putea ține un conclav liber. Spunând că nu era treaba lui şi că nici nu avea instrucțiuni de la Veneția în această problemă, Giustinian a refuzat la început. Totuşi, supus presiunilor şi gândindu-se că acțiunile sale aveau să aducă statului său o bună reputație, în cele din urmă ambasadorul l-a convins pe Cesare. Astfel, la 2 septembrie, după ce a fost confirmat de colegiu drept căpitan general al Bisericii până la alegerea unui nou papă şi după ce a fost informat că soldații lui Prospero Colonna chiar părăsiseră oraşul, cum ceruse el, Cesare a plecat în sfârşit la castelul din Nepi.

Prea slăbit să călărească, Cesare a fost scos din oraş cu o lectică purtată de 12 halebardieri, ascuns privirilor de draperiile din damasc roşu. Cei care l-au zărit au spus că arăta foarte bolnav, palid şi tras la față, având labele

picioarelor atât de umflate, că nu putea să stea în picioare. În urma lecticii mergea un splendid cal de luptă, cu valtrap de catifea neagră, brodat cu blazonul lui şi cu coroana lui de duce. Conform celor consemnate de Ferdinand Gregorovius, Cesare era însoţit şi de mama sa, Vannozza dei Cattanei, şi de fratele său, Gioffre, precum şi de mai mult de 100 de căruţe pline cu bagajele lui. „Acum, că Cesare a plecat, se crede că conclavul va avea loc fără tulburări, întrucât toată lumea respectă Sfântul Colegiu", a comentat
Antonio Giustinian.

Între timp, colegiul fusese ocupat cu organizarea funeraliilor fostului papă, care au început la 4 septembrie cu prima dintre liturghiile memoriale pentru sufletul lui. Ele au ţinut opt zile, la catafalcul ridicat în Bazilica San Pietro. Însă aceste funeralii au suscitat un interes redus în comparaţie cu discuţiile aprinse privind rezultatul iminentei alegeri. Mulţi credeau că următorul papă ar fi putut să fie Ascanio Sforza sau francezul Georges d'Amboise, cardinal de Rouen. Însă cei mai mulţi presupuneau că, după 10 ani în exil, avea să fie ales Giuliano della Rovere; când sosise la Roma cu speranţa că vechea sa ambiţie de a fi ales era pe cale să se îndeplinească, della Rovere îi spusese succint lui Giustinian: „Am venit la Roma să-mi văd de interesele mele, nu de ale altora."

Când în sfârşit s-a întrunit conclavul, la 16 septembrie, în componenţa a 37 de cardinali, a fost limpede după puţin timp că nu cardinalul de Rouen avea să câştige tiara; şi italienii, şi spaniolii erau împotriva lui şi, pentru a ieşi din impasul provocat de interesele naţionale rivale şi de temerile că îşi putea reveni suficient din boală pentru a se amesteca în alegere, s-a convenit asupra unui candidat de compromis, unul care era de aşteptat să nu mai aibă mult de trăit şi care să constituie o măsură temporară care să permită tuturor părţilor să obţină sprijin pentru un candidat

propriu. Drept urmare, alegerea s-a oprit asupra lui Francesco Todeschini Piccolomini, arhiepiscop de Siena, îngăduitorul nepot al lui Pius al II-lea, care era chinuit de gută şi avea deja alura unui om foarte bătrân în ciuda faptului că avea doar 64 de ani. La 22 septembrie, când a fost ales, a hotărât să fie cunoscut drept Pius al III-lea, în onoarea unchiului său.

Pius al III-lea era cult şi învăţat, un protejat al unchiului său, care îl luase în casa lui şi îl trimisese să studieze dreptul la Perugia. Îmboldit tot de unchiul său, devenise la vârsta de
21 de ani arhiepiscop de Siena şi, curând după aceea, cardinal de Sant'Eustachio. Pentru Cesare, întrebarea de care atârna acum totul era dacă avea să se bucure de favoarea acestui om, succesorul tatălui său.

În convalescenţă impusă la Nepi, Cesare era acum aproape vindecat, deşi avea grijă ca veştile despre înrăutăţirea stării lui de sănătate să continue să circule la Roma. Iar moralul i-a crescut când i s-au dat motive să creadă că, în curând, avea să fie confirmat în funcţia lui de căpitan general al Bisericii de către noul papă şi să-şi recapete autoritatea în fostele domenii din Romagna. Pius al III-lea părea pregătit să accepte ambiţiile lui Cesare, declarând că fusese voinţa lui Dumnezeu ca acei seniori pe care îi deposedase să îşi piardă autoritatea, chiar dacă asta se înfăptuise printr-o „unealtă mizerabilă".

„În urma presiunii la care m-au supus cardinalii spanioli, am fost constrâns să fac nişte afirmaţii în favoarea lui Cesare Borgia, dar alt ajutor nu îi voi mai da", i-a explicat noul papă lui Giustinian. Părerea lui Pius al III-lea despre fiul predecesorului său nu era încurajatoare: „Nu-i doresc niciun rău ducelui, întrucât datoria mea de papă este să am compasiune faţă de toţi oamenii, însă prevăd că, prin judecata lui Dumnezeu, ducele va avea parte de un sfârşit

urât.” Giustinian a povestit că „ducele a avut parte de vorbe bune din partea papei”, adăugând mai târziu: „Dar Sanctitatea Sa nu are încredere în el.”

Cesare a hotărât acum să se întoarcă la Roma, unde spera să-l poată convinge pe Pius al III-lea să-l confirme în funcţiile lui de căpitan general al Bisericii şi duce de Romagna. Avea însă nevoie de permisiunea papală pentru a intra în oraş, astfel că a ordonat cardinalilor spanioli să pledeze pentru cauza lui. „Mi-au spus că este foarte bolnav”, l-a informat Pius al III-lea pe trimisul Ferrarei, Beltrando Costabili, care a afirmat că papa nu îşi imaginase vreodată că o să-i fie milă de Cesare, dar acum „chiar i-a fost foarte milă de el”, adăugând că „vrea să vină la Roma să moară, aşa că i-am acordat permisiunea.” La 3 octombrie, când Cesare s-a întors la Roma, spre marea uimire a tuturor, părea în cea mai bună formă.

Câteva zile mai târziu, Giustinian a spus că Cesare nu era „atât de bolnav cum am crezut toţi” şi, mai mult, „acum vorbeşte cu obişnuita lui aroganţă şi se laudă că, în curând, va reintra în posesia tuturor statelor lui”. Vicleşugul ţinuse şi, la
8 octombrie, în ziua încoronării sale, Pius al III-lea l-a confirmat pe Cesare căpitan general al Bisericii. Însă papa era atât de bolnav, încât obişnuita procesiune de la Bazilica San Pietro către Bazilica San Giovanni in Laterano a trebuit să fie anulată; pe Pius al III-lea îl chinuia atât de tare guta, încât nu a putut să facă faţă acestei foarte lungi ceremonii şi s-a retras în apartamentele lui de la Vatican, unde, după 10 zile, a murit.

Cesare a petrecut acele 10 zile făcând pregătiri pentru întoarcerea alături de armata sa în Romagna, acolo unde controlul lui se diminua pe zi ce trece, totodată căutând să obţină permisiunile de liberă trecere necesare pentru a-şi deplasa trupele prin teritoriile florentine. Însă Cesare, încă

nevoit să petreacă mult timp în pat şi aparent tulburat la minte şi bolnav la corp, părea acum incapabil să acţioneze la fel de hotărât ca în trecut, iar când lua decizii, erau, nu de puţine ori, proaste. Decizia lui de a veni la Roma după alegerea lui Pius al III-lea, în loc să meargă de la Nepi direct la Romagna, avea să se dovedească a fi una dintre ele.

Însă, între timp, a trebuit să-şi modifice planurile deoarece duşmanii lui, cardinalul della Rovere şi cardinalul Raffaello Riario, Gianpaolo Baglioni, Giovanni Bentivoglio, precum şi familiile Orsini şi Colonna, deşi aflaţi într-o alianţă fragilă, au început să acţioneze, succesiv, împotriva lui. Cesare nu era ameninţat doar de duşmanii săi, ci şi de răzvrătirea propriilor soldaţi, care cereau o mai bună remuneraţie; apoi s-a implicat într-o încăierare feroce cu susţinătorii familiei Orsini şi, fiind părăsit de mulţi dintre soldaţii săi, a fost forţat să se adăpostească mai întâi în Vatican, apoi în Castelul Sant'Angelo.

Situaţia lui părea disperată, dar moartea lui Pius al III-lea, survenită după câteva zile, l-a salvat de la dezastru, alungându-i tristeţea şi renăscându-i speranţele de viitor. „Ducele este tot în Castelul Sant'Angelo", a spus Machiavelli la 27 octombrie. „Este mai încrezător ca niciodată că încă poate să facă lucruri mari, căci crede că acum va fi ales un papă favorabil lui."

În tot acest timp, cardinalul Giuliano della Rovere îşi întărise poziţia la Roma. Când între cardinali a început târguiala pentru alegerea noului papă, a fost limpede că el avea cei mai mari sorţi de izbândă. Principalul său rival era francezul Georges d'Amboise, a cărui alegere era susţinută de Ludovic
al XII-lea; faptul că Giuliano a protestat energic împotriva alegerii unui papă francez, susţinând că acesta ar fi putut foarte bine să mute papalitatea înapoi la Avignon, i-a adus multă susţinere din partea cardinalilor italieni.

Poziția lui Cesare a slăbit considerabil când, spre sfârşitul lui octombrie, a sosit vestea că Forlì, Faenza, Rimini şi Pesaro căzuseră în mâinile duşmanilor lui. La 29 octombrie, cu două zile înainte de întrunirea conclavului, Cesare şi cardinalul Giuliano au semnat la Vatican un acord prin care toți cardinalii spanioli acceptau să voteze pentru cardinal cu condiția ca, dacă acesta era ales papă, să-l confirme pe Cesare în funcțiile lui de gonfalonier şi căpitan general şi să-şi dea toată silința să-l ajute pe Cesare să reintre în posesia ducatului din Romagna.

Machiavelli a fost uimit când a auzit că Cesare îşi oferise sprijinul lui Giuliano della Rovere, vechiul duşman al tatălui său. „Nimeni nu poate fi neinformat despre ura absolută pe care cardinalul i-o poartă lui Cesare, întrucât el nu poate să uite uşor exilul în care a fost ținut timp de 10 ani; pe de altă parte, ducele se lasă călăuzit de o încredere oarbă, nejustificată."

În cele din urmă, conclavul nu a fost o competiție. Căci după primul tur s-au numărat voturile depuse în potirul de aur şi s-a constatat că pe toate, în afară de trei, era numele lui Giuliano della Rovere. Obținuse majoritatea de două treimi necesară într-unul din cele mai scurte conclavuri din istoria papalității şi a ales să fie cunoscut drept papa Iuliu al II-lea.

Francesco Guicciardini a comentat:

> Toată lumea s-a minunat că pontificatul a fost acordat cu un consens atât de larg unui cardinal cunoscut ca foarte dificil din fire şi cumplit cu toată lumea. Era renumit ca fiind agitat, avusese parte numai de greutăți în viață şi ofensase în mod inevitabil multe persoane, stârnind ura şi duşmănia multor oameni de seamă. [...] Fusese mult timp un cardinal foarte puternic [...] şi şi-a promovat cauza în mare măsură prin promisiuni exagerate pe care le-a făcut oricui i se putea dovedi de folos.

Capitolul 25

Cesare la ananghie

„Alegerea ducelui a fost una greşită şi a reprezentat cauza prăbuşirii lui finale.”

Iuliu al II-lea a fost ales cu o lună înainte de a împlini 60 de ani şi, spre deosebire de predecesorul său, era neobişnuit de viguros şi energic; încă în floarea vieţii şi foarte sănătos, era un om cu voinţă puternică, cu o concepţie foarte fermă despre lume şi poziţia lui în ea.

Nepot al unui pescar din Liguria, oraş aflat în nordul Italiei, era foarte mândru de originea sa modestă şi îi plăcea mult să se laude cu copilăria petrecută în sărăcie şi cu faptul că transportase ceapă cu barca pe coastă. Planurile lui de a urma o carieră în comerţ fuseseră curmate în 1471 când, la vârsta de 27 de ani, fusese numit cardinal de către unchiul său, Sixtus al IV-lea.

Bărbat înalt, aspru, impulsiv şi chipeş, vorbăreţ, arogant şi neobosit, avea o expresie autoritară şi era foarte irascibil. Purta în mod obişnuit un baston cu care bătea oamenii care îl supărau sau îl provocau şi arunca cu orice îi era la îndemână, inclusiv cu ochelarii, în mesagerii care îi aduceau veşti neplăcute. În trecut avusese multe amante, de la una dintre ele contractând sifilis, şi avea trei fiice nelegitime din perioada în care fusese cardinal. Însă, după aceea, femeile nu l-au mai interesat, poftind numai la mâncare şi la băutură, de care se bucura din plin. Îi plăceau vânatul şi purceii de lapte, precum şi vinurile tari din Grecia şi Corsica, iar în timpul Postului Paştelui, la fel ca mulţi alţii care îşi permiteau, se desfăta cu platouri mari cu mrene, creveţi, caviar şi ton. Nu acorda nicio atenţie avertizărilor

doctorilor şi, când se îmbolnăvea, se trata cu căpşune şi prune, care, credea el, aveau proprietăţi tămăduitoare.

Obişnuia să spună cu mândrie că nu era un învăţat; i se potrivea mai bine viaţa de soldat. Uneori spunea că ar fi trebuit să fie soldat şi, într-adevăr, când a plecat din Roma în fruntea armatelor sale ca să supună oraşele rebele din Statele Papale şi să redea teritoriile pierdute Bisericii, şi-a arătat înclinaţia spre campaniile epuizante care i-au înspăimântat pe cardinalii mai puţin robuşti pe care îi obligase să-l însoţească. Iuliu al II-lea a fost cel care, nedorind să se bazeze pe mercenarii capricioşi şi deseori şovăielnici, s-a hotărât să formeze o armată papală profesionistă, şi această hotărâre a dus la înfiinţarea în 1506 a Gărzilor Elveţiene, care au rămas o forţă combatantă până în 1825, când au devenit un corp intern de pază mai mic, păstrând însă vechea uniformă, alcătuită din tunici dungate, pantaloni bufanţi vărgaţi, berete elegante, precum şi din spade şi halebarde.

Când un sculptor l-a întrebat ce voia să fie plasat în mâna statuii pe care i-o dedica, el a răspuns: „Pune-mi o sabie în mână, nu o carte.” În calitate de soldat, purta armură completă, coiful fiind înlocuit de o tiară. Un contemporan îl asemuia cu o corabie care nu se călăuzea nici după busolă, nici după hărţi. „Nimeni nu are influenţă asupra lui şi se sfătuieşte cu puţini sau cu nimeni”, scria ambasadorul veneţian; „Tot ce gândeşte pe parcursul zilei trebuie înfăptuit de îndată”, a adăugat el. „La el totul este de proporţii grandioase, atât iniţiativele, cât şi pasiunile lui.”

Una dintre copleşitoarele lui obsesii era ura profundă faţă de familia Borgia. Când era cardinal şi se temea că o să fie asasinat, fugise în Franţa, unde îl încurajase pe Carol al VIII-lea să invadeze Italia şi îl însoţise în campania sa. Eşuase în încercarea de a determina întrunirea unui consiliu cu scopul detronării papei pentru simonie, dar,

lipsit de satisfacția de a-l vedea înlăturat pe Alexandru al VI-lea, „acel spaniol de blestemată pomenire”, s-a hotărât să-l urmărească pe fiul lui Alexandru al VI-lea până la moarte, să restabilească domnia Bisericii în Statele Papale şi să restaureze puterea temporală a papalității, lucru pe care îl ştia ca fiind esențial pentru autoritatea lui.

După cum a scris Machiavelli, ura pe care o simțea Iuliu al II-lea pentru Cesare „era notorie; şi să nu se creadă că papa va uita atât de repede cei 10 ani de exil pe care a trebuit să-i îndure sub Alexandru al VI-lea”. Într-o discuție cu Giustinian, noul papă a spus: „Nu vrem ca [ducele] să aibă iluzia că îl vom favoriza, nici că o să aibă măcar un meterez în Romagna, şi cu toate că i-am promis ceva, intenționăm ca promisiunea noastră să se limiteze doar la securitatea vieții lui şi a banilor şi bunurilor pe care le-a furat.” Însă, deocamdată, era pregătit să dea impresia că duşmănia din trecut, care caracterizase relația dintre el şi „acea familie detestată” urma acum să se schimbe.

După ce în sfârşit a obținut funcția la care râvnise atâta timp, noul papă părea dispus să respecte promisiunile pe care i le făcuse lui Cesare înainte de conclav. Florentinilor li s-a spus să le acorde ducelui şi trupelor lui liberă trecere prin teritoriul lor până la Romagna, iar atât timp cât Cesare rămânea în Roma, era liber să părăsească încăperile întunecate ale Castelului Sant’Angelo şi să ocupe apartamentele de la Vatican.

De asemenea, Iuliu al II-lea a promis să-l confirme pe Cesare în funcția lui de căpitan general şi, la început cel puțin, a continuat să-i arate respect lui Cesare, mergând până-ntr-acolo încât într-o scurtă înştiințare trimisă către oraşul Faenza, scrisă la câteva zile după alegerea sa, s-a referit la el ca la „iubitul nostru fiu”.

În urma morții lui Alexandru al VI-lea, ducatul lui Cesare începuse să se fărâmițeze. „Numai statele din Romagna au

rămas pe poziție", a remarcat Francesco Guicciardini, şi asta pentru că Cesare încredințase guvernarea „în mâinile oamenilor care conduceau cu atâta dreptate şi integritate, încât era foarte iubit de acestea". Alți scriitori susțineau că, după cum spunea cronicarul perugian Matarazzo, „oamenii au rămas tăcuți mai mult de teamă decât de mulțumire", în timp ce venețienii, în general, credeau că supuşii lui erau „nemulțumiți din cauza tiraniei şi a violenței folosite de reprezentanții ducelui Valentino".

Acum Cesare putea conta doar pe loialitatea guvernatorilor săi spanioli din Cesena, Imola şi din fortăreața Forlì, dar se putea baza pe rezistența acestor fortificații de curând construite. Însă, în ciuda promisiunilor făcute la început, relatate de Machiavelli, Iuliu al II-lea nu avea nicio intenție să-l lase pe Cesare să păstreze controlul asupra lor. „Noi vrem ca statele să se întoarcă la Biserică", a declarat el. „Intenția noastră este să le recuperăm" şi, cu toate că „i-am făcut ducelui anumite promisiuni, intenționăm doar să îi garantăm siguranța personală şi averea, chiar dacă, la urma urmelor, a fost furată de la stăpânii ei de drept."

Iuliu al II-lea avea multă experiență în strategiile cu bătaie lungă. Pe deplin conştient că, privându-l pe Cesare de ducatul său din Romagna, avea să creeze un vid politic periculos în care Veneția avea să păşească prima, trebuia să evite cu orice preț expansiunea unei republici venețiene deja puternice, pentru a-şi păstra propria autoritate în Statele Papale. În egală măsură, trebuia să aibă grijă să nu-i dea lui Cesare prilejul să-şi restabilească poziția în Romagna. Cu alte cuvinte, trebuia să acționeze cu multă grijă.

N-a durat mult până când Cesare şi-a dat seama că fusese prea încrezător că Iuliu al II-lea avea să-l favorizeze şi, cu cât înțelegea mai bine că papa îl amăgea, cu atât mai tare se mânia. În noiembrie, când i-a acordat lui Machiavelli o întrevedere, acesta l-a găsit într-o stare emoțională

neobişnuită, supărat şi plin de resentimente, rostind fără noimă „vorbe pline de otravă şi mânie”. Cesare nu mai era liderul competent şi puternic pe care îl cunoscuse Machiavelli în urmă cu un an şi jumătate la Urbino.

Alți observatori l-au descris în mod similar: „un om furios, dărâmat, ieşit din minți şi neştiind ce voia să facă”. Francesco Soderini l-a descris drept „schimbător, nehotărât şi bănuitor, nefiind ferm în nicio decizie”. Machiavelli a afirmat că planurile lui erau incerte:

> Nimeni nu ştie dacă intenționează sau nu să rămână la Roma. Unii par să creadă că va pleca la Genova, unde se spune că a depus sume mari la neguțătorii de acolo, şi de la Genova mai departe în Lombardia să adune trupe pentru o ofensivă asupra Romagnei. S-ar părea că poate să facă asta întrucât are 200 000 de ducați depuşi la neguțătorii din Genova. Alții spun că va rămâne la Roma pentru încoronarea papei când, aşa cum i s-a promis, va fi declarat gonfalonier al Bisericii.

De fapt, Cesare încă spera să plece din Roma spre nord, la fortificațiile lui din Romagna şi, de aceea, aştepta nerăbdător scrisoarea de la Florența care să-i confirme libera trecere prin teritoriile republicii. Însă florentinii, cărora Machiavelli le-a spus că susținerea pe care i-o acorda Iuliu al II-lea era doar o decizie provizorie, au hotărât să respingă cererea lui Cesare.

Astfel, la 18 noiembrie, cu puterea slăbită şi posesiunile pră-

buşindu-se în jurul lui, Cesare a plecat la Ostia, de unde intenționa să ajungă la fortificațiile lui din Romagna, evitând teritoriile florentine printr-o călătorie pe mare până la Livorno şi, de acolo, mergând spre est peste Apenini până la Cesena. Însă, până a apuca să plece, în Ostia au sosit doi cardinali cu ordinul de la Iuliu al II-lea pentru Cesare de a preda parolele pe care le convenise cu castelanii lui pentru fiecare fortăreață în parte. Cesare a refuzat.

Temându-se de zvonurile că Veneția plănuia să-şi însuşească aceste citadele vitale din punct de vedere strategic, Iuliu al II-lea i-a poruncit furios lui Cesare să se întoarcă imediat la Roma şi, dacă refuza să se supună ordinului, urma să fie adus înapoi cu forța.

În acelaşi timp, papa a emis un mandat de arestare pentru locotenentul lui Cesare, Miguel de Corella, care urma să fie interogat cu privire la moartea mai multor persoane: Juan, duce de Grandia, fratele lui Cesare, al cărui cadavru fusese pescuit din Tibru în iunie 1497; Alfonso de Aragon, al doilea soț al Lucreziei, care fusese strangulat pe patul de suferință; Astorre Manfredi, senior de Faenza, şi fratele acestuia, ale căror cadavre, îngre-
unate cu pietre, fuseseră găsite în Tibru în iunie 1502; Giulio
Cesare da Varano, senior de Camerino, care fusese strangulat în La Pergola la scurt timp după aceea, şi cei doi fii ai săi, cărora li se tăiase gâtul; şi mulți alții.

Astfel că, la 29 noiembrie, după trei zile de la procesiunea magnifică şi extravagantă de încoronare a lui Iuliu al II-lea, Cesare s-a întors ca prizonier la Roma. Au existat informații neconfirmate conform cărora moralul lui Cesare, acum aflat în arest, în sfârşit s-a prăbuşit. Se spunea că plângea când a fost târât în celula lui din Torre Borgia, căzuse în genunchi înaintea lui Guidobaldo da Montefeltro, cerşise iertare pentru ce făcuse în Urbino şi promisese să înapoieze operele de artă pe care le furase din palatul ducal. Iar la 1 decembrie a sosit vestea că un corp de oaste aparținând lui Cesare, sub conducerea lui Corella, fusese capturat în apropiere de Arezzo, mulțumită, s-a spus, unei avertizări trimise de Machiavelli conducerii florentine cum că aceşti bărbați se deplasau spre nord.

Curând a venit o veste şi mai proastă, conform căreia un număr de căruțe aparținând lui Cesare, dar călătorind sub

numele cumnatului Lucreziei, cardinalul Ippolito d'Este, a intrat în atenția vameşilor din Bologna, care controlau bagajele în căutare de bunuri impozabile. Cronicarul Bernardino Zambotti din Ferrara a scris: „Când au deschis cuferele şi baloturile, au găsit înăuntru mari bogății din patrimoniul Bisericii, şi anume: crucea Sf. Petru, acoperită cu pietre prețioase de o infinită valoare", câteva bijuterii încrustate cu pietre prețioase care erau proprietatea Bisericii, haine şi tapiserii pentru altar neprețuite, „o mică pisică aurită cu diamante în loc de ochi" şi chiar şi o statuetă votivă a Fecioarei Maria, valorând în total, după estimarea lui Zambotti, 300 000 de ducați.

Cum credinciosul său locotenent era în arest în Florența şi o mare parte a averii lui confiscată în Bologna, se părea că Cesare nu avea altă soluție decât să divulge parolele pe care îşi dăduse atâta ostenealăsă le ascundă. Machiavelli a spus că viața acestuia nu avea să mai valoreze mult după ce fortificațiile capitulau. „Mie mi se pare că acest duce al nostru alunecă puțin câte puțin spre mormânt", a scris el. Însă castelanii, fie din loialitate față de ducele lor, fie urmând un plan, au refuzat cu vitejie să predea fortărețele, până ce aveau dovada clară că Cesare nu mai era prizonier.

Spre marea furie a lui Iuliu al II-lea, impasul a ținut până la sfârşitul anului, atunci când la Roma a sosit vestea care i-a ridicat mult moralul lui Cesare: Gonsalvo di Córdoba obținuse o victorie decisivă asupra francezilor în bătălia de la Garigliano[21], la 27 decembrie. Sperând, ba chiar aşteptând sprijin din partea unui Neapole spaniol, la 29 ianuarie 1504 Cesare a semnat un acord formal prin care se angaja să predea fortărețele lui din Romagna în schimbul libertății sale. În aşteptarea predării,

---

[21] Bătălie câştigată de armata spaniolă, în urma căreia francezii au fost alungați din regatul Neapolelui (n. red.).

Cesare a fost dus la Ostia, în timp ce fortificațiile lui au fost ocupate, una câte una, de trupele lui Iuliu al II-lea.

În aprilie 1504, a pornit optimist cu o galeră către Neapole şi spre curtea lui Gonsalvo di Córdoba, duce de Terranova, care fusese numit viceregе al regatului de către Ferdinand şi Isabela ai Spaniei. Însă nu a fost bine primit. Monarhii spanioli, „Majestățile lor catolice", îşi informaseră ambasadorul din Neapole că „noi privim sosirea ducelui cu mare neplăcere şi nu doar din motive politice, căci, după cum ştii, nu îl avem deloc la inimă din pricina gravității crimelor lui şi nu dorim nicicum ca un astfel de om să fie considerat a fi în slujba noastră". Majestățile lor l-au informat pe ambasador că îi scriseseră şi lui Gonsalvo di Córdoba, cerându-i să-l aresteze pe Cesare şi „să-l trimită pe duce la noi şi să asigure două galere pentru călătorie, astfel încât el să nu poată fugi nicăieri".

Chiar înainte ca Gonsalvo di Córdoba să primească aceste ordine, Cesare, acum din nou încrezător în sine, se apucase să plănuiască un marş spre Romagna pentru a recâştiga ce pierduse în ultima vreme. Când instrucțiunile regale au sosit din Spania, el a crezut că, spaniol ca şi el, Gonsalvo nu avea să țină seama de ele şi a început să strângă trupe pentru o campanie în Italia care, spera el, avea să-l readucă la putere. Însă Gonsalvo a rămas credincios stăpânilor lui.

Ambasadorul florentin la Neapole a relatat ce s-a întâmplat apoi:

> La 1 iunie [Cesare] a cerut o întrevedere cu [Gonsalvo di Córdoba] pentru a discuta despre treburile lui. Pregătise deja artileria pentru campania pe care şi-o propusese şi comandase vin, pâine şi alte lucruri necesare expediției lui. Seara a avut întrevedere cu Gonsalvo ... [care] era însoțit de Niugno del Campo, castelan al Castelului Nuovo din Neapole, iar când [Cesare] s-a întors să coboare scările, Niugno l-a oprit spunând: „Signore, luați-o pe aici" şi l-a condus într-o cameră din Torre dell'Oro. [...] Marți a fost mutat în altă cameră care era foarte frumoasă, dar cu gratii de fier la ferestre. I se

spune „cuptorul”, mai mulți oameni importanți fiind ținuți prizonieri acolo într-un moment sau altul. Acum el este acolo cu doi servitori. Mărețul căpitan refuză să stea de vorbă cu el. Nu există om care să nu laude această faptă. La drept vorbind, tuturor le place.

La scurt timp după ce la Florența s-a primit această depeşă, Cesare a fost urcat într-o galeră cu destinația Spania, unde, după cum a auzit sora lui, a fost „închis cu un paj” în castelul Chinchilla, aflat sus, în munții din jurul Valenciei.

Căderea lui Cesare a fost la fel de bruscă precum ascensiunea lui meteorică. Machiavelli a pus-o pe seama hotărârii lui Cesare de a susține alegerea lui Iuliu al II-lea, deşi este greu de înțeles cum ar fi putut el să găsească alt candidat care să-l contracareze pe cel cu cei mai mari sorți de izbândă şi să aibă parte de susținere suficientă în conclav pentru a dobândi majoritatea necesară, respectiv voturile a două treimi dintre cardinali.

După cum a comentat Machiavelli în *Principele*,

> [Cesare] n-ar fi trebuit să îngăduie în niciun caz alegerea unuia din cardinalii pe care îi ofensase în trecut, sau a unuia care, odată ajuns papă, s-ar fi temut de el. Deoarece oamenii îşi fac rău unul altuia fie din frică, fie din ură. [...] Aşadar, înainte de toate, ducele trebuia să facă papă un spaniol, iar dacă nu putea să facă aceasta, trebuia să consimtă ca să fie ales cardinalul de Rouen şi nu cardinalul de la San Pietro *ad Vincula*. Căci se înşală acela care crede că oamenii mari uită insultele trecute pentru beneficiile prezente pe care le obțin. Ducele s-a înşelat, aşadar, şi el, atunci când a făcut această alegere, care a şi fost cauza pieirii lui.[22]

[22] Machiavelli, *Principele*, p. 105 (n. red.).

Capitolul 26

Ducesa de Ferrara

„Bucuria mea de a te vedea este fără margini.”

Moartea tatălui ei, Alexandru al VI-lea, urmată atât de repede de prăbuşirea imperiului lui Cesare şi a ambiţiilor lui, precum şi umilitoarea lui întemniţare, atât de departe, în Spania, trebuie să fi fost devastatoare pentru Lucrezia, atunci în vârstă de 23 de ani. Cu atât mai mult cu cât era izolată în Ferrara unde, conform cronicarului Bernardino Zambotti, foarte mulţi credeau că papa fusese otrăvit; şi Cesare „s-a descoperit că a fost otrăvit”, a relatat el, adăugând că „numai datorită faptului că a fost vârât în măruntaiele calde a doi catâri s-a vindecat”.

Ploile torenţiale care au lovit Ferrara în acele luni de septembrie şi octombrie, făcând Padul să se reverse şi să inunde ogoarele şi străzile oraşului se potriveau cu nefericirea ei. Zilnic soseau curieri cu veşti despre oraşele şi fortăreţele lui Cesare, care cădeau una după alta, unele revenindu-le conducătorilor de odinioară, altele fiind cucerite de Veneţia, despre noul locatar al fostului ei cămin, Palatul Vatican, despre cum papa zăvorâse apartamentele tatălui ei, în care odinioară dansase şi râsese cu atâta veselie, şi despre cum a fost denigrat „acel spaniol de blestemată amintire”.

Nu doar durerea pricinuită de pierderea tatălui şi a fratelui ei o copleşeau; din bârfele de la curte reieşea clar că şi poziţia ei de soţie a moştenitorului ducatului era ameninţată. O prietenă a sfătuit-o să facă tot ce poate să-şi ostoiască durerea, ca nu cumva oamenii să creadă că era copleşită de teamă privind viitorul ei.

Acum, că Alexandru al VI-lea murise, Ludovic al XII-lea era pregătit să-i repudieze şi pe Cesare, şi pe Lucrezia. Prin urmare i-a spus reprezentantului Ferrarei că ştia foarte bine că familia Este nu fusese niciodată mulţumită de alianţa cu familia Borgia şi „de aceea, curtea franceză nu a socotit-o pe madonna Lucrezia ca fiind adevărata soţie a lui don Alfonso". Însă Alfonso se ataşase de Lucrezia. Auzind de moartea tatălui ei, a venit acasă în Ferrara să-şi consoleze soţia şi astfel să arate că, deşi mariajul îşi pierduse motivaţia politică, îşi păstra încă strălucirea aparte.

Păreau să fie „foarte mulţumiţi unul de celălalt", însă aveau temperamente foarte diferite; în timp ce el continua să petreacă o mare parte din zi în sălile de lectură ale universităţii sau în atelierul său, gândindu-se la propuneri de lucrări publice, inginerie militară şi arme de foc, ea se bucura de viaţa la curte, unde balurile mascate şi tablourile, teatrul şi poezia ocupau ceasurile de seară.

Muzica era pasiunea cea mai dragă inimii Lucreziei, pe care o împărţea cu soţul ei, el însuşi un interpret desăvârşit la violă. Ea îşi angaja propriii cântăreţi, flautişti şi interpreţi la lăută, chiar şi propriul profesor de dans, cheltuind o mare parte din venitul ei în sprijinul muzicii. Îi plăceau în mod deosebit cântecele, frumoasele poezii spaniole puse pe note de către muzicienii ei şi se întrecea cu rivala ei, Isabella d'Este, să atragă la curtea sa cei mai buni interpreţi şi compozitori.

Curtea din Ferrara era cunoscută în toată Italia drept centru al culturii. Ducele Ercole dublase mărimea oraşului şi îl transformase într-o aşezare demnă de grandoarea ducală, care includea un uriaş parc de vânătoare completat cu propriul hipodrom, unde doamnele de la curte îşi puteau vedea cavalerii etalându-şi abilităţile, întrecându-se în turniruri sau intrând în luptă cu leoparzi dresaţi; adăugase grădini noi şi săli de recepţie aurite în palatul ducal şi, în

1504, s-a hotărât să construiască Sala delle Comedie, prima clădire destinată teatrului de după antichitate.

Printre numeroşii scriitori şi muzicieni străini atraşi de acest centru cultural plin de viață s-au aflat învățații umanişti Ercole Strozzi şi Pietro Bembo. Membru al familiei florentine, al cărui mare palat, construit pentru Filippo Strozzi, este unul dintre cele mai impunătoare din Florența, Ercole Strozzi era un poet de renume. Foarte antipatizat de soțul Lucreziei, dar admirat şi susținut financiar de socrul ei, Strozzi era o figură aparte în Ferrara, unde se deplasa în cârjele pe care picioarele lui strâmbe le făceau indispensabile.

Strozzi a fost atras în mod evident şi cu repeziciune de Lucrezia, precum şi ea de el. Era de partea ei în diferendele avute cu socrul său care, aşa cum se plângea ea, îi dădea atât de puțini bani, încât nu putea să se îmbrace cu distincția cuvenită. Strozzi nu i-a luat în serios plângerile; ea putea oricând să împrumute bani; şi, cum el trebuia să plece în scurt timp la Veneția, avea să-i cumpere de acolo materiale precum acelea pentru care oraşul era renumit. S-a întors cu baloturi mari, spre încântarea nu doar a Lucreziei, ci şi a doamnelor ei, care au primit în dar suluri de materiale pentru a fi transformate în rochii de o excepțională splendoare.

Pietro Bembo, pe de altă parte, era un poet venețian chipeş şi fermecător, un bărbat trecut de 30 de ani, a cărui companie Lucrezia o găsea deosebit de ispititoare. Într-adevăr, la curte se şuşotea că era posibil ca noua noră a ducelui să fi cedat farmecelor lui Bembo şi foarte mulți presupuneau că în curând aveau să devină amanți. În mod sigur, ea era mereu gata să se bucure de compania sclipitorului poet când el era în Ferrara sau oaspete la fermecătoarea vilă din Ostellato a lui Ercole Strozzi, de pe

malurile lagunei din Comacchio, unde călătorea uneori pe apele Padului în barca sa pictată.

Când erau despărțiți, cei doi îşi scriau scrisori pătimaşe după moda vremii. Lucrezia îi spunea *Messer Bembo mio* (domnul meu Bembo), iar el îi răspundea cu afecțiune profundă. Ea i-a dăruit o buclă din fermecătorul ei păr blond, ce poate fi văzută şi în ziua de azi la Biblioteca Ambrosiana din Milano, alături de o mare parte din corespondența lor şi poeziile pe care şi le-au scris; văzând „aceste frumoase bucle pe care le iubesc mai profund ca oricând", suna unul dintre versurile lui Bembo, „inima a fost ruptă din mine şi cucerită". Una dintre scrisorile lui către ea se termină astfel: „Cu inima mea sărut acum acea mână a ta pe care am să o sărut curând cu buzele, care au pe vecie gravat numele tău."

„De aş fi un înger precum este ea", i-a spus Bembo verişoarei Lucreziei, Angela Borgia, „mi-ar fi milă de oricine iubeşte cum iubesc eu." O strofă dintr-o altă poezie pe care el i-a trimis-o suna astfel:

Avess'io almen d'un bel cristallo il core
Che quel ch'io taccio, Madonna non vede
De l'interno mio mal, senza altre fede
A suoi occhi traducesse fore.

[„De-aş avea o inimă din cristal curat,
şi nu ca aceea pe care o țin ascunsă, madonna nu mi-ar vedea
durerea dinlăuntru, ci durerea
mi s-ar trăda în ochii ei."]

Când Lucrezia a răspuns (scrisoarea este datată 24 iunie 1503) că în cristalul inimii ei găsise o asemănare perfectă cu cel al lui Bembo, el a răspuns că acum cristalul lui era pentru el mai prețios decât „toate perlele din mările indiene".

Când Bembo a auzit de moartea lui Alexandru al VI-lea, a plecat imediat din Ostellato şi s-a dus la vila ducală din Medelana, unde stătea Lucrezia, pentru a vedea ce putea

face să-i aline durerea. Însă, deocamdată, ea era dincolo de durere. „De cum te-am văzut zăcând în camera întunecată, îmbrăcată în rochia neagră, plângând în dezolare”, i-a scris el a doua zi, „am fost atât de copleşit de sentimentele mele, încât am rămas nemişcat, ca mut, neştiind ce să spun. În loc să-mi exprim compasiunea, am simţit eu însumi nevoia de compasiune.” Nu a fost în stare să o consoleze. „Nu ştiu ce să mai spun în afară de a-ţi aminti că timpul ne alină toate durerile”, a spus el, adăugând că, deşi Alexandru al VI-lea, „măreţul tău tată”, murise, „aceasta nu este prima nenorocire pe care a trebuit să o înduri de pe urma crudei şi potrivnicei tale sorţi.”

Când vara a lăsat loc toamnei şi starea iubitului ei frate s-a înrăutăţit, Bembo a continuat să o consoleze cum putea pe Lucrezia, scriindu-i, când erau despărţiţi, cu acea pasiune romantică pe care ea o găsea atât de ispititoare. „Toată această noapte în visele mele şi în ceasurile de trezire, oricât de lungi erau, am fost cu tine”, spunea el într-o scrisoare. „Şi sper că în toate celelalte nopţi din viaţa mea, indiferent ce mă aşteaptă, se va întâmpla acelaşi lucru.”

La rândul ei, Lucrezia l-a rugat pe Bembo să traducă în italiană unul dintre sonetele ei scrise în spaniolă:

> „Ard de strălucirea ta,
> Tot mai mare, din orice gest şi cuvânt milostiv,
> Bucuria mea văzându-te e fără sfârşit.”

Dar aceste zile senine petrecute la Medelana aveau să se termine curând: fratele mai mic al lui Bembo s-a îmbolnăvit grav la Veneţia; Bembo a plecat în grabă la el, însă nu l-a mai prins în viaţă. „Trimit după cărţile pe care le-am lăsat în Ferrara”, i-a scris Bembo Lucreziei la începutul lui 1504, „am să rămân aici o vreme pentru ca bătrânul şi îndureratul meu tată să nu rămână singur, căci este clar că are mare nevoie de compania mea.”

Aveau să treacă multe luni până ce el şi Lucrezia să se revadă şi, până atunci, ardoarea ataşamentului lor s-a răcit, transformându-se într-o prietenie care avea să dureze până la sfârşitul vieţii ei. În 1505 el i-a dedicat dialogurile despre iubirea platonică, *Gli Asolani*, Lucreziei, a cărei vizită făcută odată când era bolnav „îl vindecase de toată slăbiciunea febrilă" care îl chinuia. Anul următor, Bembo s-a mutat din Veneţia la curtea animată a lui Guidobaldo da Montefeltro şi a Elisabettei Gonzaga, acum reîntorşi în Urbino, şi a fost unul dintre personajele principale din cartea *Curteanul*, scrisă de Baldassare Castiglione. După câţiva ani s-a mutat la Roma ca secretar al papei Leon al X-lea, iar mai târziu avea să fie făcut cardinal de Paul al III-lea. După ce a devenit cunoscut pentru poezia latină lirică, s-a îndreptat spre versificaţia italiană, colecţia lui de poezii italiene apărând în 1530.

Una dintre ultimele scrisori pe care Lucrezia i le-a scris era destul de superficială; în ultima vreme nu prea mai scrisese, i-a spus ea, însă el trebuie să fie sigur că au existat multe motive întemeiate pentru care nu a putut s-o facă. Rămăsese, a adăugat ea cu căldură, la fel de doritoare ca întotdeauna să-i fie pe plac.

Cam tot pe atunci când Bembo a plecat la Veneţia, Lucrezia
a început să apară mai des în public, îndeplinindu-şi îndatoririle şi responsabilităţile ca ducesă de Ferrara. Cu abilităţile deprinse la curtea tatălui său, primea ambasadori cu o graţie de care soţul ei nu era în stare în astfel de împrejurări. Cu vastele ei cunoştinţe de afaceri politice, manifesta un interes sincer faţă de guvernarea ducatului şi relaţiile cu celelalte state italiene şi cu puterile străine.

Îşi îndeplinea de zor şi principala îndatorire, de soţie a lui Alfonso, străduindu-se să zămislească un moştenitor pentru ducat, lucru pe care ducele Ercole şi-l dorea foarte mult. La

un an după dezamăgirea cauzată de naşterea unei fiice moarte, Lucrezia era din nou gravidă şi iar a pierdut sarcina. La Crăciunul din 1504, Lucrezia era însărcinată pentru a treia oară, spre marea bucurie a socrului ei în vârstă de 71 de ani, a cărui viaţă lungă se apropia de sfârşit.

În vara precedentă, ducele fusese la Florenţa pentru a vedea imaginea miraculoasă a Fecioarei Maria din Bazilica Santissima Annunziata, dar, la întoarcere, „foarte obosit după călătorie", conform cronicarului Bernardino Zambotti, se îmbolnăvise grav. Alfonso, care era în Franţa în vizită la Ludovic al XII-lea, a fost informat imediat de un curier trimis urgent la curtea franceză şi a plecat în grabă acasă pentru a se întâlni cu Isabella, care sosise de la Mantova, la căpătâiul tatălui lor. Conform lui Zambotti, Alfonso a sosit „cu bine şi sănătos, dar foarte abătut şi neliniştit"; era „foarte îngrijorat de ceea ce s-ar fi putut întâmpla dacă tatăl lui ar fi murit în absenţa lui". Cum avea patru fraţi, dintre care unul era nelegitim, avea de ce să-şi facă griji.

Bătrânul duce a murit, în sfârşit, la 25 ianuarie 1505, deplâns de familia şi supuşii lui. În aceeaşi zi, Alfonso a fost declarat succesorul lui, după care a pornit într-o mare procesiune pe străzile Ferrarei, însoţit de curtea sa, îmbrăcat cu mantia ducală din satin alb, căptuşită cu blană şi cu marele colan de aur atârnându-i pe piept. Când Lucrezia a îngenuncheat supusă dinaintea lui pentru a-şi prezenta omagiul, proaspătul duce a îmbrăţişat-o cu căldură şi a sărutat-o, după care a condus-o la balcon, ţinând-o de mână, pentru a o prezenta poporului pe noua ducesă.

În vara lui 1505, rivalitatea dintre fraţii lui Alfonso s-a transformat subit în ostilitate făţişă. În acel an, din cauza căldurii şi a umezelii, viaţa în oraşul Ferrara era mai neplăcută decât de obicei; la 17 mai, relata un cronicar, „pe piaţă nu se găsea grâu de vânzare, nici nutreţ de vreun fel,

ci doar orez", care se vindea la un preț de două ori mai mare decât cel normal, „şi timp de două zile nu s-a găsit nici pâine de vânzare". Când a sosit grâul, s-a constatat că era plin de gărgărițe şi săracii puteau fi văzuți prin oraş „strigând după o felie de pâine". Cum prețul alimentelor creştea zilnic, la mijlocul lui iunie un băiat de 10 ani a fost găsit mort pe stradă, iar când vecinii s-au dus acasă la el, au descoperit că părinții lui muriseră de ciumă.

Îngrijorată de veştile despre izbucnirea ciumei, Lucrezia s-a hotărât să se mute la Modena, luând cu ea şi suita de servitori, atât pentru binele ei – din moment ce temperatura ei fluctuantă a determinat-o să-şi consulte doctorul, care îi recomandase să părăsească oraşul – cât şi pentru binele copilului pe care îl purta. Cumnatul ei, Giulio d'Este, fiul nelegitim al ducelui Ercole, a întrebat dacă putea s-o însoțească. Era un tânăr destul de nesuferit, încrezut, uşuratic, isteț şi foarte încăpățânat, însă Lucreziei îi plăcea compania lui amuzantă şi a acceptat cu dragă inimă. Bătrânul duce, cunoscând bine extravaganța tânărului, îi acordase doar o alocație modestă şi voise ca el să devină cleric. Însă Giulio se împotrivise cu tărie acestui plan şi a fost uşurat când fratele său, noul duce, i-a dăruit un venit generos, precum şi un palat.

Cardinalul Ippolito era exasperat de indulgența pe care o manifestase Alfonso față de acest risipitor arogant şi frivol şi, ca o primă mişcare în disputa iscată între el şi fratele său nelegitim, a pus ca un capelan din casa lui Giulio să fie arestat şi întemnițat. Giulio a intrat cu forța în închisoare şi l-a eliberat pe omul său.

Cardinalul era un om sarcastic, elegant, încrezut şi certăreț. Regreta mult că fusese făcut cardinal şi nu lăsa ca rangul lui în Biserică să contravină pasiunilor pentru vânătoare şi femei. Accesele sale de furie erau notorii; odată, s-a înfuriat pe unul dintre arbaletrierii tatălui său şi a pus

să fie bătut cu atâta sălbăticie, încât omul era să fie omorât. Persoana lui îi stârnea interesul Lucreziei şi era văzută atât de des în compania lui, încât ambasadorul Romei la Ferrara a spus că „ea aparținea soțului ei noaptea şi cardinalului ziua”.

Între timp, însoțită de Giulio, Lucrezia a fost nevoită să părăsească Modena, tot din cauza ciumei care izbucnise şi acolo, şi să se îndrepte spre Reggio, unde au fost întâmpinați de un mesager al ducelui Alfonso cu un ordin de exilare a lui Giulio pe un domeniu îndepărtat. La început, Giulio a refuzat să se ducă acolo, dar până la urmă a fost convins să plece, în timp ce Lucrezia l-a determinat pe capelanul pe care Giulio îl eliberase din închisoare să se întoarcă acolo de bunăvoie pentru moment.

Acesta nu a fost singurul aspect al comportamentului lui Giulio care l-a înfuriat atât de tare pe fratele său, cardinalul. Luni întregi o curtase pe drăguța şi ispititoarea Angela Borgia, verişoara Lucreziei, iar când ea a rămas însărcinată, mulți au presupus că el era tatăl copilului. Asta era încă o problemă pentru Lucrezia căci, în timp ce avea o legătură amoroasă cu Giulio d’Este, Angela era curtată şi de cardinalul Ippolito, care se îndrăgostise de ea.

La Reggio, la 19 septembrie 1505, Lucrezia a născut un băiat care a fost numit Alessandro în memoria tatălui ei. Bembo i-a transmis felicitări. „Mi-a făcut mare plăcere să aud de naşterea unui copil de sex masculin, mai ales după cruda dezamăgire şi speranțele deşarte”, a scris el, care însoțiseră avortul din anul precedent. Se ruga şi ca acest „fiu mult aşteptat să devină un bărbat demn de o mamă atât de bună”. Însă speranțele lui, ca şi cele ale lui Alfonso şi ale Lucreziei aveau să fie din nou spulberate cu cruzime. Pruncul s-a dovedit firav şi bolnăvicios. Alfonso şi-a trimis doctorul la Reggio să aibă grijă de copil, însă, în ciuda îngrijirilor lui, după doar o lună, Alessandro a murit.

Lucrezia, care după naştere avusese şi un acces de febră puerperală, a primit o scrisoare de consolare de la Francesco Gonzaga, marchiz de Mantova, care a invitat-o la Borgoforte, un castel la graniţa dintre Ferrara şi Mantova, care aparţinea familiei lui.

Francesco, care avea 39 de ani, nu era nicidecum o personalitate captivantă, însă prezenţa lui avea să însemne un oarece sprijin pentru Lucrezia după plecarea lui Giulio şi moartea copilului ei. În plus, avea s-o irite pe Isabella d'Este, care era însărcinată în opt luni şi pe care Lucrezia îi plăcea mereu s-o stânjenească. Aşa că a acceptat să se întâlnească cu Gonzaga la Borgoforte, unde, în felul lui repezit şi dăscălicesc, el şi-a dat toată silinţa să o facă să se simtă bine, oferindu-se chiar să trimită un om în Spania pentru a afla veşti despre Cesare, iar când a sosit vremea să plece de la castel, ea i-a scris lui Alfonso că fusese invitată să-l însoţească pe marchiz la Mantova în drum spre Ferrara. „Am fost îndemnată cu atâta înfocare să merg mâine să o vizitez pe ilustra marchiză, încât, deşi m-am împotrivit cu tărie, n-am putut decât să mă supun", i-a scris ea.

Avea motiv să fie recunoscătoare că se dusese. Curtea din Mantova avea o colecţie de invidiat de opere de artă pe care Isabella a fost încântată să o arate musafirei, cărţi şi bijuterii, emailuri, sticlă şi argint, dar şi picturi realizate nu numai de Perugino şi Lorenzo Costa, ci şi de Andrea Mantegna.

Mantegna, numit pictor al curţii în 1460, a terminat munca la Camera degli Sposi din palatul ducal în 1474, un proiect comandat de bunicul lui Francesco, marchizul Ludovico. Pentru Francesco pictase nouă pânze uriaşe ale *Triumfului lui Cezar*, care mai târziu au fost cumpărate de regele Carol I, iar acum se află în Oranjeria de la Hampton Court. Pentru Isabella, gazda Lucreziei, pictase *Parnas* în

1497 şi, trei ani mai târziu, *Triumful virtuții*, ambele picturi aflate acum la Luvru.

Când a terminat *Triumful virtuții*, Mantegna avea aproape 70 de ani, un bătrân morocănos, nicidecum atât de înstărit cum credea el că s-ar fi cuvenit să fie, şi mereu în dispute cu vecinii săi. Era în dispută şi cu ilustra Isabella din pricina unui bust foarte vechi al împărătesei Faustina, pe care ea i-a oferit suma de 100 de ducați, mult mai puțin decât considera el că valora. În cele din urmă, după ce a tratat oferta cu o tăcere disprețuitoare, Isabella a acceptat să îl cumpere, achitând datoriile bătrânului pictor până la acea sumă.

Lucrezia a părăsit Mantova la sfârşitul lui octombrie, după ce o supărase tare pe Isabella, care era pe cale să nască în scurt timp, trezind în soțul ei pasiunile şi dorințele pe care el le simțea în mod obişnuit pentru doamnele de onoare ale soției lui. Călătorind în barja ceremonială a lui Francesco, a ajuns la Belriguardo, unde a fost întâmpinată de Alfonso şi de Giulio, al cărui exil fusese revocat de indulgentul său frate vitreg.

Câteva zile mai târziu, Giulio se întorcea la Belriguardo de la o partidă de vânătoare, când, pe drumul spre vilă, a fost întâmpinat de cardinalul Ippolito d'Este, aflat într-o stare de furie stârnită de gelozie; fusese din nou refuzat de drăguța Angela Borgia, care îi spusese disprețuitoare că, pentru ea, ochii
căprui, luminoşi ai fratelui acestuia valorau mai mult decât „întreaga ta persoană". Într-un acces de furie, Ippolito le-a poruncit celor patru lachei ai lui să-l ucidă pe Giulio şi să-i scoată ochii, acei ochi pe care Angela îi spusese că îi admira atât de mult. Ascultători, lacheii l-au tras pe Giulio din şa trântindu-l la pământ, apoi l-au lovit cu pumnalele în ochi până i-au umplut fața de sânge, aproape retezându-i pleoapele. Ippolito s-a întors la Belriguardo cu vestea că îl

găsise pe Giulio zăcând pe pământ, rănit; lacheii au fugit peste hotare. S-au trimis imediat oamenii să-l aducă pe Giulio la vilă şi au fost chemaţi de urgenţă chirurgi din Ferrara. Giulio părea să fie pe moarte sau, cel puţin, să rămână orb pe viaţă.

La început, cardinalul Ippolito a negat că era răspunzător de incident; apoi a afirmat că cei patru lachei au fost „odinioară în casa noastră". Nedorind ca fratele său să fie acuzat de crimă, Alfonso a avut grijă să trimită tuturor curţilor din Italia această versiune a evenimentelor, ea devenind curând subiect de bârfă. Însă, într-o scrisoare privată către Isabella, Alfonso a mărturisit îngrozitorul adevăr, implorându-şi sora să nu dezvăluie adevăratele detalii ale „acestui act ruşinos". Isabella i-a răspuns că era prea târziu, că toţi bărbierii din piaţă ştiau ce se întâmplase în realitate. La fel ca Alfonso, şi ea a fost şocată; când Ippolito a fugit la Mantova sperând să găsească adăpost la curtea surorii lui, ea era atât de îngrozită de fapta lui, încât a fost forţat curând să plece.

În cele din urmă, când Giulio şi-a recuperat parţial vederea, Ippolito a primit acceptul de a se întoarce în Ferrara, unde a fost determinat să-şi ceară scuze, cu prudenţă, şi cu asta, spera Alfonso, chestiunea se încheia. Însă Giulio, care încă avea dureri mari şi îşi găsea alinare numai în camere întunecate, a rămas foarte supărat nu doar pe cardinal, ci şi pe ducele Alfonso, pe care îl învinuia că nu-l acuză pe Ippolito de această faptă mârşavă.

Ducele si ducesa s-au întors la Ferrara pentru a sărbători, cum era obiceiul, Crăciunul, Anul Nou şi Carnavalul. Lucrezia se distra în mod evident, dansând, bucurându-se de comediile picante care se jucau, la cererea ei, la teatrul ducal în timpul Carnavalului, când a devenit o figură cunoscută pe străzile pe care călărea purtând mască, uneori în rochie albă, alteori aurie. Făcea tot ce putea pentru a-l

alina pe Giulio, străduindu-se să-i găsească o funcție profitabilă în cadrul ordinului cavalerilor de Malta. De asemenea, s-a dat peste cap să o ajute pe nesuferita şi insistenta Angela Borgia, care renunțase la Giulio fără să stea pe gânduri şi se logodise recent cu tânărul Alessandro Pio, iar acum o bătea la cap pe Lucrezia să o ajute să îşi procure un trusou extravagant, care includea o rochie extrem de scumpă din pânză aurită.

În timp ce curtea râdea, glumea şi dansa, Giulio stătea în camera sa întunecată şi, în timp ce asculta veselia zgomotoasă de pe străzile oraşului, resentimentele lui se intensificau. Începuse să-şi recapete vederea; la început vedea vag contururile feţelor şi obiectelor, dar curând vederea i s-a limpezit. Însă, având încă dureri insuportabile, nu se gândea decât la cum avea să se răzbune pe Ippolito şi Alfonso. I se alăturase fratele său vitreg Ferrante, tovarăşul lui de nebunii din zilele de odinioară, care sperase să pună mâna pe titlul de duce de Ferrara detronându-l pe Alfonso. Discutau despre căile de a-şi atinge scopurile; în conspirația lor i-au atras şi pe alții, la fel de incompetenți ca ei, cu care analizau metode de otrăvire, posibil ambuscade, capcane şi deghizări. „Ceva sinistru se pune la cale", i-a scris Isabellei d'Este prietenul ei, Bernardino di Prosperi. „Nu cred că între don Giulio şi cardinal lucrurile vor mai fi vreodată aşa cum trebuie."

Între timp, informatorii cardinalului Ippolito începuseră să audă zvonuri despre complotişti şi planurile lor ticăloase; în timpul verii, mai mulți oameni, printre care şi unul dintre servitorii lui Giulio, au fost arestați. Giulio a profitat de absența lui Alfonso, care era la Veneția, pentru a se adăposti la Isabella, în Mantova. Când, la începutul lui iulie, ducele a venit acasă, i-a poruncit fratelui său vitreg să se întoarcă la Ferrara. Giulio a refuzat, afirmând că la Ferrara viața sa era în pericol. În încercarea de a mijloci o

înțelegerea între frați, Francesco Gonzaga i-a cerut oficial lui Alfonso să garanteze siguranța lui Giulio. Alfonso a răspuns că se punea chezaş pentru faptele lui Ippolito, dar l-a avertizat pe Giulio că nu putea să îl apere de lege dacă era găsit vinovat de înaltă trădare.

În cele din urmă, Ferrante a fost cel care i-a trădat pe conspiratori şi a povestit despre implicarea lui Giulio în uneltire. Alfonso a fost îngrozit când şi-a dat seama că propriii frați complotau să-l asasineze. Ferrante şi ceilalți complotişti au fost arestați, în afară de Giulio, care a preferat să rămână în Mantova sub protecția lui Francesco şi a Isabellei.

Procesul a început la 3 august şi, o lună mai târziu, toți au fost găsiți vinovați şi condamnați la moarte prin executare. Însă Alfonso ținuse la frații săi şi s-a hotărât să le schimbe sentința în închisoare pe viață, cei doi tineri ajungând în carcerele castelului. Pentru Ferrante, închisoarea pe viață a însemnat să rămână închis 34 de ani până la moartea sa; pentru Giulio, 53 de ani, până când a fost eliberat de strănepotul său de unchi, nepotul Lucreziei, ducele Alfonso al II-lea.

La sfârşitul lui noiembrie 1506, după un an în care îl văzuse pe soțul ei suferind atât de mult, Lucrezia i-a dat vestea care i-a bucurat pe amândoi; era din nou însărcinată şi, cu voia lui Dumnezeu, avea să-i facă un copil. În acelaşi timp au sosit veşti bune şi din Spania. Cesare evadase din închisoare şi era în drum spre curtea cumnatului său, acum rege al Navarrei. Lucrezia aştepta cu nerăbdare să audă ce avea să facă în continuare; ea, una, era pregătită să facă tot ce putea pentru a-l ajuta.

Buna ei dispoziție a fost văzută de toți în timpul Carnavalului din 1507, când Francesco Gonzaga, acum căpitan general al forțelor papale, a venit la Ferrara să discute despre viitoarele operațiuni cu ducele Alfonso, care,

deloc îngrijorat de atracția evidentă a soției sale față de acest bărbat, nu a ridicat nicio obiecție cu privire la atenția pe care şi-o acordau ea şi Gonzaga, la timpul pe care îl petreceau împreună, la faptul că dansau împreună la fiecare bal. Lucrezia s-a aruncat cu energie în vâltoarea dansurilor de la palat până a trebuit iarăşi să stea în pat.

Toată agitația s-a dovedit a fi peste puterile Lucreziei care, la mijlocul lui ianuarie, a suferit încă un avort. Deznădăjduit, Alfonso şi-a certat soția că nu avusese grijă de ea; prea mult dans şi prea multă distracție, i-a reproşat el. Ea a mai trebuit să îndure şi vestea care a venit câteva săptămâni mai târziu, că Isabella născuse al treilea băiat, pe care îl numise Ferrante, în onoarea fratelui ei, prizonier în carcerele castelului.

Capitolul 27

Sfârşitul legăturii amoroase

> „Cu cât mă străduiesc mai mult să-l mulțumesc pe Dumnezeu, cu atât mai greu mă încearcă El."

Odată ce şi-a revenit după avort, Lucrezia s-a împrietenit cu un călugăr reformator de felul lui Savonarola, care, printre multe penitențe, a propus anumite sume ca „amenzi pentru a înfrâna blasfemiile" – de exemplu, un ducat dacă luai în deşert numele unui sfânt sau doi ducați dacă jurai pe Domnul nostru Iisus Hristos sau pe Fecioara Maria. Asta a fost prea mult pentru bunii cetățeni ai Ferrarei, care s-au

decis să apeleze la ajutorul ducesei Lucrezia, trimițând o delegație să o roage să îi propună călugărului ca, în loc să îndemne la pedepsirea blasfematorilor şi renunțarea la cosmeticale şi decolteuri, să predice împotriva păcatelor mai grele. Lucrezia a încercat să stea de vorbă cu el, dar se pare că s-a mulțumit să îşi dojenească doamnele pentru purtarea lor deseori scandaloasă.

Apoi, la 22 aprilie 1507, la Ferrara a sosit un oaspete neaşteptat, aducând veşti îngrozitoare. Era unul dintre însoțitorii lui Cesare care venise din Navarra să-i spună Lucreziei că fratele ei murise pe câmpul de luptă, aşa cum bănuise întotdeauna Cesare că avea să sfârşească, cu vreo şase săptămâni în urmă, luptând pentru regele Navarrei. „Cu cât mă străduiesc mai mult să-l mulțumesc pe Dumnezeu, cu atât mai greu mă încearcă El", a spus plângând Lucrezia când a auzit aceasta. Ca răspuns la scrisoarea de la soțul ei, care era la Genova cu Ludovic al XII-lea şi îi scrisese în grabă un bilet pentru a o compătimi, ea i-a scris că spera ca el să se poată întoarce acasă „cât mai curând, ceea ce îmi doresc din toată inima". Apoi, de durere, a căzut la pat şi n-a mai fost văzută în public atât de mult timp, încât se zvonea tot mai mult că era din nou însărcinată.

Însă, până în vară, şi-a revenit suficient pentru a relua aventura amoroasă cu Francesco Gonzaga, despre care ştia că era foarte atras de ea şi de care era îndrăgostită. Legătura asta era periculoasă şi a devenit şi mai periculoasă când Ercole Strozzi –
care jucase rolul de mijlocitor pe vremea când Lucrezia era încurcată cu Pietro Bembo – şi Guido Strozzi, fratele lui Ercole, care locuia în Mantova, au devenit mesageri între marchiz şi Lucrezia.

Corespondența lor s-a întrerupt la sfârşitul lui 1507, când Lucrezia a rămas din nou însărcinată. De data asta, nu mai

era atât de agitată cum fusese la sarcinile precedente. Discuta cu entuziasm despre modelul sofisticat al leagănului copilului şi despre hainele lui şi se întâlnea cu viitoarele doici. Se bucura de bomboanele trimise din Spania de cumnata ei, precum şi de pateurile cu migdale, umplute cu miere şi nuga, pe care le mânca în apa aburindă din cadă sau în timp ce se juca leneş cu nenumăratele ei perle.

Şi, în timpul carnavalului de la începutul lui 1508, s-a remarcat cu uşurare că, în sfârşit, Lucrezia ţinea seama de sfatul doctorilor săi şi de rugăminţile stăruitoare ale soţului ei şi evita excesele din anii precedenţi, mergând până-ntr-acolo încât a renunţat la plăcerea de a dansa. Îi rămâneau, totuşi, o mulţime de lucruri de care să se bucure: turnirurile şi alte manifestări ale abilităţilor cavalereşti, îndrăzneala acrobaţilor şi echilibriştilor, comediile vulgare care se jucau în teatru şi noile cântece pe care le comandase special pentru carnaval, care erau interpretate de muzicanţii de la curte, alături de unele dintre melodiile sale preferate mai vechi.

La 3 aprilie, ducele Alfonso a trebuit să-şi părăsească soţia însărcinată pentru a pleca câteva zile la Veneţia cu o treabă urgentă, fiind optimist, fără îndoială, că această sarcină avea să se încheie mai bine decât precedentele. A doua zi după plecarea lui, Lucrezia a născut un băiat care, după părerea tuturor celor care l-au văzut, părea să fie perfect sănătos. Băiatul a primit numele Ercole, după bunicul lui patern.

Naşterea unui moştenitor a fost salutată cu multă emoţie şi bucurie în Ferrara; clopotele bisericilor răsunau în tot oraşul; tunurile bubuiau, iar focurile de artificii luminau cerul. În entuziasmul sărbătorii, conform unui cronicar local, populaţia a făcut focuri în aer liber din

> toate îngrăditurile din piaţă şi din altă parte şi din toate băncuţele notarilor şi din masa judecătorilor din Palazzo della Ragione,

precum şi din toate ferestrele şi uşile lui, şi a dat foc şi stranelor doamnelor din catedrală şi din alte biserici mari şi tuturor băncilor, meselor, scaunelor şi uşilor din şcolile publice de la San Domenico şi San Francesco, iar sărbătoarea a continuat timp de trei nopți.

Ercole a fost botezat în capela palatului ducal curând după naştere. „Nu a fost botezat în public", a relatat cronicarul, „şi nu se ştie cine l-a ținut în cristelniță", însă se ştia cine era doica angajată să-l alăpteze – fiica unui tâmplar din oraş. Nu exista nicio dovadă nici că botezul pripit şi privat ar fi ascuns vreo infirmitate a copilului. Ba chiar, odată ce ducele Alfonso s-a întors la Veneția după câteva zile, l-a arătat cu mândrie pe micul său moştenitor ambasadorilor şi altor demnitari, care au fost rugați să îl examineze pe micuțul Ercole care era gol, întins pe spate, mai puțin frumos decât se spusese la început, dar evident „întreg".

Alfonso a anunțat triumfător naşterea moştenitorului său în scrisori expediate către curțile din toată Italia şi dincolo de ea. Ducele îl informase pe cumnatul său, Francesco Gonzaga, într-o scrisoare trimisă înainte de a pleca din Veneția, iar marchizul i-a întors gestul de prietenie, trimițându-şi secretarul la Ferrara pentru a transmite felicitări în numele lui. Urmând convențiile perioadei, Lucrezia i-a trimis vestea Isabellei d'Este. Ştiind că prietenia dintre soția sa şi cumnatul său alimenta bârfele de la curte, Alfonso era hotărât s-o facă pe Lucrezia să se poarte în obişnuita manieră formală şi i-a interzis să-i transmită vestea marchizului. Lucrezia se înfuriase şi spusese răspicat că aşa era ea. Se punea, inevitabil, întrebarea dacă nu era cumva copilul lui Alfonso d'Este, duce de Ferrara, ci al lui Francesco Gonzaga, marchiz de Mantova, un om pe care Alfonso îl antipatiza. Cu siguranță, nasul copilului arăta cam turtit, precum cel al lui Francesco Gonzaga în tabloul *Madonna della Vittoria* al lui Mantegna. În plus, acum că

născuse, Lucrezia continua să-i ceară lui Gonzaga să vină la Ferrara să o vadă.

Când Bernardino di Prosperi, informatorul Isabellei, a văzut copilul, a declarat şi el că moştenitorul era frumos şi vioi. A fost plin de laude şi la adresa leagănului pe care îl comandase Lucrezia, o construcție de inspirație clasică, aurită toată, cu învelitori din pânză de aur şi cearceafuri fine din batist, brodate frumos, „de o asemenea splendoare", spunea el, „încât nu am cuvinte să-l descriu".

La 12 aprilie, la doar o săptămână de la naşterea lui Ercole, ducele Alfonso a plecat din nou cu treabă, de data asta în Franța, lăsând-o iarăşi singură pe Lucrezia care spera că Francesco Gonzaga avea să-i facă o vizită. „Pentru ea ar valora mai mult decât 25 000 de ducați şi mai mult, dacă ai veni", l-a asigurat Ercole Strozzi pe marchiz. În fiecare zi vorbim despre tine, i-a spus el. „Nu pot să descriu pasiunea care a copleşit-o, este extrem de nerăbdătoare să audă de ce nu i-ai răspuns la scrisori", a scris el.

Scrisoarea nu a primit niciun răspuns. Poate că Francesco Gonzaga era îngrijorat de ce i s-ar fi putut întâmpla dacă se duce la Ferrara s-o vadă pe Lucrezia. De curând fusese deranjat de un bărbat care sosise în Mantova, susținând că vine din partea ei cu propunerea de a merge la Ferrara pentru a o vedea în secret. Gonzaga a bănuit că era o capcană şi nu a acordat nicio atenție acestei propuneri, după care bărbatul i-a oferit o statuie în miniatură a Lucreziei, pe care Gonzaga a refuzat-o.

Cum de la Mantova nu venea nicio veste pentru Lucrezia, scrisorile lui Strozzi în numele ei au devenit aproape disperate. „Te iubeşte cu pasiune, mult mai mult decât îți poți imagina. Dacă ai şti asta, ai fi mult mai pătimaş în scrisorile tale şi mult mai dornic să vii să o vezi oriunde s-ar afla ea. Dă-i măcar un semn de iubire. Nu-ți cere mai mult.

[...] Fă toate eforturile să vii la ea. În orice caz, scrie-i şi nu mai părea atât de rece."

Francesco Gonzaga tot n-a răspuns şi se pare că prudenţa lui era justificată. La 5 iunie, Lucrezia îi scrisese că preotul spaniol care îl ajutase pe Cesare să evadeze din închisoare şi care devenise membru al casei ei din Ferrara fusese găsit „ucis în mod perfid"; în aceeaşi noapte a fost ucis şi Ercole Strozzi.

Cronicarul Giovanni Maria Zerbinati a relatat moartea „acestui poet extrem de distins", care „a fost găsit mort în faţa Bisericii San Francesco, în mijlocul străzii, lângă pictura Fecioarei care se află pe pilastrul lipit de zidul bisericii"; s-a constatat că trupul a primit 22 de lovituri de pumnal şi i s-a tăiat beregata, fără ca nimeni să ştie cine l-a ucis". Totuşi, mulţi din Ferrara şi Mantova bănuiau că implicat în crimă era cardinalul Ippolito sau chiar ducele Alfonso.

Acum Lucrezia trebuia să găsească un nou mesager pentru scrisorile ei către Gonzaga şi l-a găsit pe fratele lui Ercole Strozzi. „Lorenzo Strozzi vine la Mantova", i-a scris ea lui Gonzaga. „E un servitor la fel de devotat precum era Ercole, fratele lui."

Însă Gonzaga nu avea nicio intenţie să se ducă să o vadă pe Lucrezia. I-a scris că era bolnav, prea bolnav pentru a călători. Ea a insistat, el a fost tot prea bolnav. În cazul ăsta, a spus ea, avea să vină ea să-l îngrijească şi era pe punctul să treacă la acţiune, când soţul ei şi cardinalul Ippolito au auzit de intenţiile sale şi au dus-o înapoi în Ferrara.

La fel ca în relaţia cu Pietro Bembo, pasiunea lor s-a răcit, transformându-se în afecţiune, şi cei doi au rămas în relaţii amicale, corespondând în mod regulat cât au trăit. Între timp, Lucrezia şi-a reluat cu tristeţe viaţa din Ferrara, redevenind soţia supusă, însă acum, odată cu vârsta, nu

mai era tânăra fericită şi vioaie de odinioară, căreia îi făcuse plăcere să poarte acele pălării extravagante create pentru ea şi doamnele ei pentru liturghia din catedrală.

La 26 aprilie 1509, în Ferrara a sosit vestea că Iuliu al II-lea îi oferise ducelui Alfonso postul de căpitan general al Bisericii, spre marea furie a cumnatului său, Francesco Gonzaga, dar spre bucuria supuşilor săi, care au salutat anunţul cu obişnuitele dangăte de clopot, bubuit de tunuri şi focuri de artificii. Această numire era deosebit de importantă având în vedere că papa aranjase de curând o alianţă pentru a stopa puterea crescândă a Veneţiei, declarând că avea să-şi unească forţele cu oricine pentru a decădea din nou oraşul la statutul „unui sătuc de pescari" – şi, într-adevăr, i s-au alăturat majoritatea capetelor încoronate din Europa: împăratul Maximilian, Ludovic
al XII-lea al Franţei, Ferdinand al Spaniei şi majoritatea puterilor italiene, inclusiv Mantova şi Ferrara.

În următorii trei ani, ducele Alfonso avea să lipsească mult din Ferrara, prima dată conducând armatele lui Iuliu al II-lea împotriva Veneţiei, obţinând o victorie răsunătoare în mai 1509 în bătălia de la Agnadello; anul următor, când Iuliu al II-lea a schimbat brusc tabăra aliindu-se cu Veneţia şi lansând un atac asupra forţelor franceze din Italia ca să-i gonească pe „barbari" dincolo de Alpi, Alfonso i-a rămas credincios lui Ludovic
al XII-lea, iar papa s-a folosit de asta ca pretext pentru a-l excomunica pe duce şi a-l deposeda de fieful său, înainte de a pleca în nord, conducându-şi personal armatele, pentru a-l ataca pe ducele de Ferrara.

„Neputând să-l determine pe ducele de Ferrara să renunţe la loialitatea sa faţă de regele Franţei, papa făcuse toate eforturile să ocupe ducatul, pretinzând că făcuse asta din pricina unei dispute pe taxele şi vămile pe sare", a scris Guicciardini. În toamna anului 1510, Alfonso a fost foarte

ocupat cu întărirea fortificațiilor sale, lucru la care se pricepea bine. Cu toate astea, Modena a fost cucerită curând de forțele papale, care acum şi-au continuat drumul pentru a asedia fortăreața strategică a lui Alfonso, Mirandola, în care fuseseră aduşi soldați francezi.

Iuliu al II-lea se dovedise deja un adversar extraordinar pe câmpul de luptă când, în 1506, după ce a dezmembrat imperiul lui Cesare, şi-a întors atenția spre Bologna, cucerind oraşul şi înlăturându-l de la putere pe Giovanni Bentivoglio. S-a întors triumfător la Roma. Trimisul venețian a spus că nu s-a mai pomenit ca un împărat sau un general victorios să aibă parte de o primire atât de deosebită. Totuşi, câțiva oameni cu scaun la cap au regretat că Vicarul lui Hristos semăna mai mult cu Leul lui Iuda decât cu Mielul lui Dumnezeu. Cărturarul olandez Erasmus, el însuşi hirotonisit preot, a scris cu ironie despre intrarea lui Iuliu al II-lea în Bologna, ca şi cum vorbele ar fi fost ale papei: „Ah, tare aş vrea să mă fi văzut purtat pe sus în Bologna! Caii şi carele de luptă, batalioanele care mărşăluiau, comandanții în galop, torțele în flăcări, pajii frumuşei, pompa de episcopi şi splendoarea de cardinali [...] şi eu purtat pe sus, capul şi autorul a toate!” Atacul lui satiric la adresa lui Iuliu al II-lea era răutăcios, căci a scris, comparându-l pe papă cu Iulius Cezar: „Numele ți se potriveşte perfect. Ai pus mâna pe nedrept pe puterea tiranică, disprețuind şi ignorând zeii şi ți-ai aruncat țara în război”; singura diferență pe care o vedea Erasmus era că Iuliu al II-lea era din neam de rând.

În ianuarie 1511, Iuliu al II-lea a sosit la Mirandola pentru a supraveghea personal asediul castelului; conform lui Guicciardini, s-a instalat „într-un şopron de fermieri unde era în bătaia artileriei inamice”. Umbla prin tabără pe frigul cumplit şi prin ninsoarea puternică, cu armura ascunsă de o pelerină albă, cu capul într-o glugă din piele de oaie, blestemându-şi duşmanii, mutându-şi comandamentul

când era lovit de ghiulele şi strigându-le ordine căpitanilor săi, entuziasmul şi energia lui „nefiind câtuşi de puţin slăbite de frigul cumplit pe care soldaţii lui abia puteau să-l îndure”.

Inspirate de energia lui neobosită, trupele lui au străpuns zidurile Mirandolei, sarcina lor fiind mult uşurată de gerul care făcuse apa din şanţul ce înconjura castelul să îngheţe până la o adâncime suficient de mare ca să suporte greutatea trupelor papale. Fără nicio şansă de slăbire a atacului, castelul a capitulat. Această nouă victorie a încurajat alte oraşe să se alăture papei. Spania a venit în ajutorul lui împotriva francezilor, care erau principalii aliaţi ai ducelui Alfonso, în timp ce şi Parma, şi Piacenza, abandonate de francezi, s-au declarat dornice să se alăture Statelor Papale. Iuliu al II-lea le-a anexat imediat, anunţând că îi ura pe spanioli la fel de mult ca pe francezi şi că nu avea să aibă odihnă până când şi ei vor fi fost goniţi din peninsulă.

Însă Ferrara avea să se dovedească o problemă mai grea pentru războinicul papă. La 28 noiembrie 1510, armata franceză a sosit în Ferrara pentru a ajuta la apărarea oraşului. Două zile mai târziu, în prezenţa căpitanilor francezi, ducele s-a adresat „curtenilor, cetăţenilor şi artizanilor” care se adunaseră la începutul serii la primărie să-l audă pe duce vorbind. Cronicarul Zerbinati relatează:

> A spus poporului că se aştepta ca armata papei să sosească curând şi a rugat poporul să-i fie la fel de credincios cum îi fusese mereu casei d’Este şi i-a promis poporului că nu o să-l abandoneze, cum fusese el abandonat de toată lumea în afară de francezi, şi că dacă îi rămâne credincios, era sigur de victorie pentru că oraşul era puternic, că aveau să-l întărească şi că erau bine aprovizionaţi cu artilerie şi mâncare şi cu o populaţie numeroasă; apoi a repetat că, dacă poporul îşi păstra încrederea în el, atunci nu avea nici cea mai mică îndoială. [...] Messer Antonio Costabili a răspuns cu înţelepciune că poporul lui a fost întotdeauna cât se poate de credincios casei d’Este şi aşa avea să fie în prezent şi pe viitor şi că

nu trebuia să-şi facă griji în privinţa asta pentru că poporul era pregătit şi gata să lupte împotriva duşmanilor lui şi toată lumea a început să strige: Ducele Alfonso! Ducele Alfonso! Şi astfel, Excelenţa Sa şi căpitanii francezi au părăsit încăperea mulţumiţi de populaţia care era acum pregătită pentru sosirea armatei duşmane în Ferrara.

A doua zi, ducele Alfonso a publicat un decret prin care ordona ca toate depozitele şi prăvăliile să se închidă în săptămâna aceea şi toată lumea să muncească la fortificarea oraşului. Apoi au aşteptat sosirea inamicului, fiecare văzându-şi de treabă cât mai normal, în timp ce lunile de iarnă treceau şi forţele lui Iuliu al II-lea luptau neobosite pentru posesiunea Mirandolei, ştiind că odată ce fortăreaţa cădea, avea să le vină lor rândul.

La 17 aprilie, în Joia Mare, capelanii catedralei au ţinut obişnuita slujbă de confirmare în spatele uşilor închise „deoarece, din cauza excomunicării, nu aveau permisiune de la papă", a relatat cronicarul Zerbinati, care a notat pe marginea carnetului său: „Mi s-a spus despre asta, întrucât eu n-am fost acolo."

Iarna lui 1511 fusese neobişnuit de lungă şi grea, „cel mai mare ger, cea mai groasă gheaţă şi cea mai mare zăpadă pe care le-am văzut vreodată", a relatat Zerbinati, adăugând că „iarna a ţinut atât de mult, încât chiar şi astăzi, în ultima zi din aprilie, mai facem focul şi încă purtăm haine căptuşite cu blană". Însă, trei săptămâni mai târziu, a venit vestea care a încălzit inimile populaţiei curajoase: locuitorii Bolognei se răzvrătiseră împotriva lui Iuliu al II-lea, şi familia Bentivoglio era din nou la putere. Festivităţile din acea noapte au fost neobişnuit de zgomotoase – clopote, artificii, salve de tun, strigăte, cântece, tineri gălăgioşi pe străzi fluturând crengi cu boboci ce dădeau în floare – sărbătorind înfrângerea puternicei armate papale „care ne ameninţase pe toţi iarna trecută". A doua zi, „toate prăvăliile erau închise, de parcă ar fi fost duminică".

În toți aceşti ani grei cât Alfonso fusese plecat în mod frecvent, la început luptând pentru Iuliu al II-lea şi apoi împotriva lui, Lucrezia i-a ținut locul de conducător al oraşului, scriindu-i în mod regulat, uneori şi de trei ori pe zi, spunându-i veştile din urbe, bârfele de curte şi cerându-i sfatul. Îşi amanetase bijuteriile pentru a strânge bani pentru soțul său şi, în acele împrejurări deosebit de grele, a reuşit şi să fie gazdă amabilă pentru mulți nobili francezi care veniseră la Ferrara cu armata franceză şi erau găzduiți în palatul ducal sau în locuințele curtenilor. „Este o perlă, n-a existat niciodată o asemenea ducesă minunată", a spus un francez, lăudând frumusețea şi bunăvoința Lucreziei, bunătatea şi farmecul ei, şi, a adăugat, „un mare serviciu pentru soțul ei".

Capitolul 28

Moartea ducesei

> „Alte femei sunt față de Lucrezia ca tinicheaua față de argint sau cuprul față de aur."

Acum că neliniştea şi îngrijorarea privind mult temuta invazie papală trecuseră, Lucrezia, aşa cum i se întâmpla adesea în astfel de împrejurări, s-a simțit rău şi s-a retras la Mănăstirea San Bernardino pentru a se recupera, ceea ce a şi reuşit să facă după câteva luni de convalescență şi de doliu în urma morții lui Rodrigo Bisceglie, primul ei fiu, în vârstă de 12 ani, pe care nu îl mai văzuse de când abia

învăța să meargă, când ea părăsise Roma ultima dată. O alina însă faptul că ştia că celălalt fiu al ei, Juan, rodul legăturii ei cu Pedro Calderon, valetul papei, era sănătos şi în siguranță. Din 1505 locuia în apropiere de Capri şi mergea frecvent la Ferrara, unde, mulțumită bulei emise de tatăl ei, care „explica" descendența băiatului, era întotdeauna socotit fratele ei vitreg.

În august 1509, la începutul conflictului cu Iuliu al II-lea şi la doar 16 luni după naşterea lui Ercole, Lucrezia născuse încă un fiu sănătos, botezat Ippolito, în onoarea fratelui lui Alfonso, cardinalul. În anii tulburi care au urmat, Lucrezia s-a refugiat cu fiii ei, petrecând ore lungi jucându-se cu ei, luând parte la baluri mascate, spunându-le basme, ascultând alături de ei ciudatele povestiri fantastice spuse de bufonul ei, Santino, care stătea cocoțat pe un scaun pus pe o masă, ca un stâlpnic în miniatură. Uneori, tatăl copiilor privea scena cu ochi indulgenți, liniştea căsniciei lui nemaifiind amenințată de Francesco Gonzaga şi Pietro Bembo.

Amenințarea Ferrarei de către Iuliu al II-lea a luat sfârşit la 11 aprilie 1512, când armatele papei au fost înfrânte în mod decisiv de francezi în bătălia de la Ravenna. Cunoştințele ducelui Alfonso despre artilerie jucaseră un rol important în obținerea victoriei, după o luptă dusă cu prețul a 10 000 de vieți, inclusiv cea a căpitanului de odinioară a lui Cesare, Yves d'Alègre. Un an mai târziu, către sfârşitul lui ianuarie 1513, Iuliu al II-lea s-a îmbolnăvit brusc şi a căzut la pat, lucru neobişnuit la el. La sfârşitul săptămânii, simțind că sfârşitul era aproape, şi-a chemat maestrul de ceremonii pentru a-i dicta instrucțiunile amănunțite pentru înmormântarea sa şi, la 21 februarie, a murit.

Vârsta nu l-a înmuiat pe Iuliu; a fost un *papa terribile* până la sfârşit. Fiind bătrân şi bolnav, tot mai vorbea despre pornirea unui război pentru a-i goni pe spanioli din Italia. A

fost, într-adevăr, un mare patriot şi, spre deosebire de mulţi dintre contemporanii săi, considera Italia nu doar ca pe o simplă colecţie de state rivale, ci o entitate de sine stătătoare. Totuşi, oricât de războinic ar fi fost papa, era şi unul dintre cei mai luminaţi şi mai pricepuţi protectori ai artelor pe care i-a cunoscut vreodată lumea occidentală. A restaurat o mare parte din Palatul Vatican şi a reconstruit curtea principală, precum şi curtea imensă care se întinde de la palat către Belvedere. La umbra zidurilor sale, a pus să fie construită o vastă şi încântătoare grădină, prima grădină de agrement de la epoca împăraţilor romani încoace.

Iuliu al II-lea a angajat pictori şi sculptori ca şi cum ar fi recrutat o armată, angajând astfel majoritatea marilor maeştri în viaţă ai Renaşterii italiene. Unul dintre aceştia a fost Rafael, care a lucrat pentru papă la decorarea noii părţi oficiale a palatului, Camerele lui Rafael; altul a fost Bramante, care s-a angajat să reclădească vechea şi venerata Bazilică San Pietro, curăţând locul structurii medievale dărăpănate cu atâta râvnă, încât a devenit cunoscut drept *maestro Ruinante*. L-a angajat şi pe sculptorul florentin Michelangelo să picteze frescele memorabile de pe tavanul Capelei Sixtine şi să toarne o statuie uriaşă a papei – cu înălţimea de 4,5 m şi greutatea de 6 tone – care a fost pusă pe faţada catedralei din Bologna şi apoi dată jos de mulţime când oraşul s-a răzvrătit împotriva lui Iuliu al II-lea. Statuia dărâmată a fost dată ducelui Alfonso, care a topit-o şi a transformat-o în tun, pe care l-a botezat în glumă La Giulia.

Fusese un mare apărător al Bisericii şi al oraşului în care îşi avea ea sediul. Recunoscând acest lucru, romanii erau plini de gratitudine faţă de el. Când a murit în 1513, oamenii plângeau pe străzi şi, conform lui Francesco Guicciardini, „se îmbulzeau să-i sărute picioarele şi să se uite la faţa lui, căci toţi îl ştiau drept un adevărat pontif

roman”. Deşi „plin de furie şi concepții extravagante”, Guicciardini a conchis că, „a fost regretat mai mult decât toți predecesorii lui şi [...] i se păstrează o amintire strălucită”.

Câteva zile mai târziu, în Roma s-au adunat 25 de cardinali pentru conclavul care trebuia să îl aleagă pe succesorul lui. După nici o săptămână, cardinalul Giovanni de Medici, fiul lui Lorenzo Magnificul şi prizonierul lui Alfonso după bătălia de la Ravenna, a fost ales papă sub numele de Leon al X-lea, iar Pietro Bembo, odinioară amantul Lucreziei, a fost numit secretar papal.

Abia în vara lui 1513, la patru ani după naşterea ultimului ei copil, Ippolito, Lucrezia era din nou însărcinată; însă, de data asta, băieţelul pe care l-a născut era departe de a fi frumos ca Ippolito şi Ercole. În ciuda faptului că fusese botezat Alessandro după iubitul ei tată, vederea acelui copil cu cap ciudat de mare şi hidos o îndurera pe Lucrezia şi a răsuflat uşurată când el a renunțat să mai lupte pentru viață, la vârsta de doar doi ani.

Între timp, în iulie 1515, când Alessandro avea doar un an şi 3 luni, Lucrezia a născut iar, de data asta o fată, botezată Eleonora, după mama lui Alfonso. În momentul în care a murit Alessandro, ea era din nou însărcinată, astfel că, în noiembrie 1516, s-a născut Francesco – botezat aşa după unchiul său Francesco Gonzaga – un copil frumos pe care l-a adorat.

Astfel, nu cu oarecare plăcere, Alfonso s-a pomenit tatăl unui număr însemnat de copii – toți moştenitorii săi legitimi. Era absorbit de treburile lui; cu toate astea, era foarte mulțumit de stima şi admirația acordate soției lui. Admirația pe care ea o stârnea în trecut se datora frumuseții ei tinereşti, nu virtuților. Ea, care în tinerețe fusese cea mai denigrată femeie din vremea ei, la vârsta de mijloc câştigase un loc de cea mai înaltă onoare.

Cuplul ducal avea în comun interesul pentru toate artele, nu doar pentru muzică şi, ca protector al artiştilor şi poeților, cum li se cerea să fie tuturor prinților din epoca Renaşterii, Alfonso se ghida după gustul şi discernământul soției sale. Ea a fost cea care l-a convins să-l ia în slujba sa pe poetul Lodovico Ariosto, care, în schimb, a lăudat-o în mod exagerat pe Lucrezia în poemul său *Orlando furioso*: „Alte femei sunt față de Lucrezia ca tinicheaua față de argint, cuprul față de aur [...] şi sticla colorată față de pietrele prețioase."

Ariosto a fost cel care l-a introdus la curtea de la Ferrara pe Tițian. Pe atunci, Tițian avea în jur de 25 de ani. Fiu al unui funcționar neînsemnat, s-a născut în satul Pieve di Cadore, la nord de Veneția, şi, la vârsta de 9 ani, a plecat cu fratele său să locuiască la unchiul lor din Veneția, unde a fost ucenic la un mozaicar înainte de a ajunge în atelierul bătrânului pictor Giovanni Bellini, cel mai vestit pictor venețian din vremea lui. La acea vreme, în atelierul lui Bellini lucra şi Giorgione, un pictor cu vreo 10 ani mai mare ca el, cu care a lucrat la frescele pentru Fondaco dei Tedeschi, marele depozit al negustorilor germani din apropierea podului Rialto din Veneția.

După ce s-a mutat la Ferrara pentru a lucra pentru Alfonso d'Este, aparent la îndemnul Lucreziei, Tițian a lucrat la o serie de compoziții mitologice pentru Camerino d'Alabastro, o încăpere din castelul din Ferrara recent reconstruită, în care Alfonso voia să îşi expună colecția de tablouri. În 1514 cumpărase tabloul intitulat *Festinul zeilor*, al lui Giovanni Bellini, şi, patru ani mai târziu, i-a comandat lui Tițian alte două tablouri cu teme mitologice, *Sărbătoarea lui Venus* (aflat acum la Muzeul Prado din Madrid) şi *Bachus şi Ariadna* (acum la Galeria Națională din Londra).

Aceste capodopere n-au fost decât trei dintre minunatele lucrări de artă văzute în Ferrara. Tapiseriile de pe pereții

palatului ducal erau renumite, la fel ca seria de fresce, pictate în cea mai mare parte de Cosimo Tura[23], din Palazzo Schifanoia din Ferrara şi *Buna Vestire* de pe uşile orgii din catedrală, precum şi minunatul serviciu de masă cu delfini din aur şi argint proiectat de Cosimo Tura. Şi lucrările, şi compania acestor pictori o încântau pe Lucrezia, ca de altfel şi compania doamnelor ei vioaie care o însoţeau în drumurile la alte vile ducale de la ţară.

Era obişnuită să plece din Ferrara în fiecare primăvară cu doamnele şi muzicienii ei, să petreacă săptămâni în şir la ţară, alegând să stea la o vilă din apropierea unei mănăstiri unde putea să se roage în mod regulat la slujbele ce se ţineau acolo. La vilă erau jocuri cu şarade, cântece şi poveşti şi, uneori, piticul Santino le distra pe doamne spunându-le basme. Se adăugau fanteziile şi comportamentul ciudat al fetei nebune Catarina, pe care Lucrezia îşi dăduse toată silinţa să o educe. Iar în zilele însorite şi călduroase de vară, Lucrezia se scălda în apele limpezi ale unei porţiuni retrase a Padului.

Totuşi, în momente mai liniştite, o aură de tristeţe o înconjura pe Lucrezia, care pe sub rochiile de mătase începuse să poarte pânză de sac şi intrase într-un ordin mirean al franciscanilor. Singurul ei frate care supravieţuise, Gioffre, a murit în 1517; acesta, după moartea, în 1506, a Sanciei, care nu-i făcuse copii, se recăsătorise, astfel că titlul de prinţ de Squillace a fost moştenit de fiul său cel mare. Lucrezia se confesa des preotului ei şi era nelipsită la slujbele de la catedrală. A lăsat la o parte „pompa şi frivolitatea lumii cu care fusese

---

[23] Cosimo Tura (1430–1495), pictor italian, principalul reprezentant al şcolii de la Ferrara şi unul dintre marii maeştri ai picturii din nordul Italiei (n. red.).

obişnuită din copilărie”, cum s-a exprimat Paolo Giovio[24], „şi s-a dedicat lucrărilor pioase, înfiinţând mănăstiri şi spitale. A făcut ce a putut să-i ajute pe săraci aflaţi în suferinţă, mergând până-ntr-acolo încât şi-a amanetat o parte dintre bijuterii pentru consolarea acestora”.

Acum era departe de a fi sănătoasă; seria de sarcini şi naşteri, unele dificile şi toate debilitante, o slăbiseră îngrozitor. Nu avea poftă de mâncare şi leşina des. Însă existau seri în care îşi chema muzicienii, cântăreţii şi dansatorii şi apoi Alfonso apărea cu viola sa, la care cânta cu o virtuozitate care îi uimea pe cei care îl ştiau doar ca pe un conducător harnic şi un general devotat artileriei sale. Totuşi, în insensibilitatea lui, soţul ei mai făcea încă dragoste cu ea în felul lui grosolan şi neatent şi, în toamna lui 1518, a aflat că era însărcinată din nou.

În acel an, în noiembrie, în Ferrara a sosit vestea morţii mamei ei, Vannozza dei Cattanei, despre care, spre deosebire de Lucrezia, se vorbise întotdeauna cu respect. Moartea survenise la Roma, la 16 noiembrie 1518. Pe lângă cele trei hanuri din Roma şi diverse alte proprietăţi, Vannozza a lăsat dincolo de periferia oraşului mai multe turme de oi, toate lăsate prin testament diverselor instituţii religioase şi caritabile din oraş. Trimisul veneţian Marin Sanudo a scris în jurnalul său:

> Alaltăieri a murit madonna Vannozza, cândva amanta papei Alexandru şi mama ducesei de Ferrara şi a ducelui Valentino. [...] După obiceiul roman, moartea a fost anunţată cu următoarele cuvinte formale: „Messer Paolo dă înştiinţare despre moartea madonnei Vannozza, mama ducelui de Gandía; ea a aparţinut Companiei Gonfalone.” A fost îngropată ieri în Santa Maria del Popolo, cu cele mai mari onoruri – aproape ca un cardinal. Avea 76 de ani. Şi-a lăsat toate proprietăţile – care erau considerabile –

[24] Paolo Giovio (1483–1552), umanist şi istoric italian (n. red.).

Bisericii San Giovanni in Laterano. Şambelanul papei a participat la funeralii, ceea ce era neobişnuit.

Pe măsură ce sarcina înainta, Lucrezia nu mai avea chef să facă baie; la vârsta de 39 de ani, se simţea prea bătrână ca să mai nască. La 24 martie a murit Francesco Gonzaga; luna următoare, din cauză că nu se simţea bine, Lucrezia nu a asistat la confirmarea fiului său în vârstă de nouă ani, Ippolito, şi la instalarea lui în funcţia de arhiepiscop de Milano, unul dintre cele mai importante scaune episcopale din Europa. Curând după aceea s-a plâns că îşi simte capul prea greu. Apoi i s-a tăiat părul, care i-a fost adunat de pe podea. Simţea, spunea ea, că avea să orbească.

La 15 iunie a născut prematur o fată, care în aceeaşi zi a fost botezată Isabella Maria şi, de data asta, cronicarul nu a mai avut niciun dubiu că pruncul era bolnăvicios. Lucrezia a făcut febră puerperală şi, palidă şi trasă la faţă, a căzut la pat, iar după aceea, rareori s-a mai ridicat. Ştiind că nu mai avea mult de trăit, i-a scris o scrisoare lui Leon al X-lea:

> Preasfinte Părinte şi Cinstite Stăpâne, cu tot respectul sărut picioarele Sanctităţii Voastre şi mă încredinţez cu toată smerenia sfintei voastre mile. Mă apropii cu bucurie de sfârşitul vieţii, ştiind că, în câteva ore poate, [...] am să fiu eliberată. Ajungând în acest moment, doresc, ca o creştină, deşi sunt o păcătoasă, să îi cer Sanctităţii Voastre să aibă milă şi să-mi ofere toată consolarea cu putinţă şi binecuvântarea Sanctităţii Voastre pentru sufletul meu. [...] 22 iunie 1519 în Ferrara, în ceasul al paisprezecelea, a Sanctităţii Voastre supusă slugă.

După două zile, la 24 iunie 1519, a murit. Ducele Alfonso şi-a pierdut cunoştinţa în timpul înmormântării ei la Mănăstirea Corpus Domini. Răpus de durere, i-a scris nepotului său, acum marchiz de Mantova, că „a fost voia Domnului Dumnezeu să cheme la El sufletul ilustrei noastre ducese, mult iubita noastră soţie”; „nu pot scrie aceste rânduri fără să plâng[,] atât de greu îmi e să mă despart de o soţie atât de dragă”.

Capitolul 29

Sfinți şi păcătoşi

După principiile vremii, Lucrezia îşi făcuse datoria ca ducesă de Ferrara, lăsându-şi soțul îndurerat cu cinci copii, dintre care trei erau băieți. Alfonso a jelit-o, dar în cele din urmă şi-a luat altă soție, alegând, spre marea mirare a curtenilor săi, să se însoare cu amanta sa, Laura Dianti, senzuala fiică a unui confecționer de bonete din Ferrara, care i-a mai făcut doi fii.

Când a murit la 31 octombrie 1543, Alfonso a fost aşezat într-un mormânt alături de iubita sa Lucrezia, la Mănăstirea Corpus Domini, şi a fost succedat de Ercole, căruia îi alesese drept mireasă pe Renée, fiica lui Ludovic al XII-lea şi cumnata noului rege al Franței, Francisc I. Ercole al II-lea a recunoscut şase copii, doi băieți şi patru fete – două dintre fete, una legitimă şi una nelegitimă, au primit numele Lucreziei, semn al iubirii pe care i-a purtat-o. Ippolito, menit de la o vârstă fragedă preoției, avea să ajungă cardinal şi să fie candidatul francez la alegeri în şase conclave. Renumit pentru stilul de viață extravagant şi pentru faptul că era un ocrotitor al artelor, avea să-şi petreacă o mare parte din viață la Roma, oraşul natal al Lucreziei, şi să fie posesorul acelui splendid monument al arhitecturii renascentiste, Villa d'Este din Tivoli.

Isabella, a cărei naştere o ucisese pe Lucrezia, a murit cu puțin timp înainte de a împlini doi ani, lăsând-o pe Eleonora

unica fiică supraviețuitoare; aceasta, la vârsta de opt ani, s-a călugărit şi, 10 ani mai târziu, a devenit stareța Mănăstirii Corpus Domini, refugiul preferat al Lucreziei în vremuri tulburi şi locul în care se afla mormântul ei. Din palatul în care au trăit Alfonso şi Lucrezia nu a rămas nimic, clădirea fiind distrusă de un cutremur în 1570.

Când Ercole al II-lea a murit în 1559, a fost succedat de fiul său cel mare, Alfonso al II-lea, care, deşi a avut trei soții, nu a avut niciun moştenitor, fapt de care papa Clement al VIII-lea a profitat, reuşind să redea Ferrara Statelor Papale, lăsându-l pe nepotul nelegitim al lui Alfonso al II-lea, Cesare, duce doar de Modena.

Alexandru al VI-lea avusese ambiții mari pentru copiii săi; totuşi, în cele din urmă, puține urme ale numelui Borgia se mai găsesc în analele familiilor ilustre de la Roma.

Cesare a lăsat trei copii: Louise, fiica lui legitimă cu Charlotte d'Albret, căsătorită cu un membru al înaltei aristocrații franceze, are descendenți care trăiesc şi astăzi. Nu se cunosc multe despre numeroşii lui urmaşi nelegitimi; o fiică, Camilla, a fost adusă de Lucrezia în Ferrara şi, la fel ca verişoara ei, Eleonora, s-a călugărit, alegând să fie cunoscută drept sora Lucrezia în onoarea mătuşii ei şi, mai târziu, a ajuns stareța Mănăstirii San Bernardino.

Urmaşii lui Gioffre au condus ca prinți de Squillace până la sfârşitul secolului al XVI-lea, când titlul a trecut la familia Borgia din Spania, descendenții fiului preferat al lui Alexandru al VI-lea, Juan, al doilea duce de Gandía. Soția lui, María Enríquez, a născut un fiu, numit tot Juan, al treilea duce de Gandía, şi o fiică, Isabella, care, la fel ca verişoarele ei din Ferrara, a preferat mănăstirea patului matrimonial. Juan al III-lea de Gandía a avut 17 copii, dintre care cel mai mare, Francisco, a moştenit titlul, însă câțiva ani mai târziu, în 1546, a abdicat în favoarea fiului

său, după moartea soției sale, pentru a deveni iezuit, iar apoi al treilea general al ordinului.

În mai 1572, Francisco era la Ferrara când a ajuns la el vestea morții lui Pius al V-lea, precum și informația că mulți oameni influenți din cadrul Bisericii sperau ca el să fie ales drept succesor al lui Pius al V-lea. Era prea slăbit pentru a călători, însă în acel an, mai târziu, s-a întors la Roma și după două zile a murit. Unul dintre acele accidente ciudate pe care le îngăduie istoria este acela că stră-strănepotul lui Alexandru al VI-lea a fost canonizat în 1671.

Bibliografie

SURSE PRIMARE

Ariosto, Lodovico, *Orlando Furioso*, traducere de B. Reynolds, Penguin Books, Harmondsworth, 1975.

Burchard, Johannes, *At the Court of the Borgia*, extrase din *Diarium*, lucrare editată și tradusă de Geoffrey Parker, Folio Society, Londra, 1963.

—, *Le journal de Jean Burchard*, Les Éditions Rieder, Paris, 1932.

Castiglione, Baldassare, *Curteanul*, traducere de Eta Boeriu, Editura pentru Literatură Universală, București, 1967.

Cellini, Benvenuto, *Viața lui Benvenuto Cellini scrisă de el însuși*, traducere de Ștefan Crudu, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1959.

Giustinian, Antonio, *Dispacci di Antonio Giustinian*, editată de
P. Villari, 3 vol., Succesori Le Monnier, Florența, 1876.

Guicciardini, Francesco, *The History of Florence*, editată de Mario Domandi, Harper & Row, New York, 1970.

—, *The History of Italy*, editată de Sidney Alexander, Collier Books, New York, 1969.
Landucci, Luca, *Diario Fiorentino*, Sansori Editore, Florența, 1985.
Machiavelli, Niccolò, *Istoriile florentine*, traducere de Nina Façon, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1968.
—, *Legazioni, commissarie e scritti di governo*, editată de F. Chiapelli, 4 vol., G. Laterza, Bari, 1971.
—, *Principele*, traducere de Nina Façon, revăzută şi adnotată de Monica Fekete, Editura Humanitas, Bucureşti, 2019.
Michelangelo Buonarroti, *Scrisori*, traducere de C.D. Zeletin, Editura Art, Bucureşti, 2013.
—, *Sonete*, în româneşte de C.D. Zeletin, Editura pentru Literatură Universală, Bucureşti, 1964.
—, *The Sonnets of Michelangelo*, traducere de E. Jennings, Folio Society, Londra, 1961.
Piccolomini, Aeneas Sylvius, *Secret Memoirs of a Renaissance Pope*, editată de F.A. Gragg şi L.C. Gabel, Folio Society, Londra, 1988.
Sanudo, Marino, *Diarii*, Forni Editore, Bologna, 1969–1970.
Vasari, Giorgio, *Le opere di Giorgio Vasari*, editată de G. Milanesi, 8 vol., Sansori Editore, Florența, 1981.
Zambotti, Bernardino, *Diario Ferrarese dall'anno 1476 sino al 1504*, editată de G. Pardi, N. Zanichelli, Bologna, 1928.
Zerbinati, Giovanni Maria, *Croniche di Ferrara*, Deputazione Provinciale Ferrarese di Storia Patria, Ferrara, 1989.

SURSE SECUNDARE

Ady, Julia Mary Cartwright, *Isabella d'Este, Marchioness of Mantua, 1474–1539*, John Murray, Londra, 1904.
Bentini, J., Chiappini, A., Panatta, G.B., Visser Travagli, A.M.,
A Tavola con il Principe, catalog de expoziție, Gabriele Carbo Editore, Ferrara, 1988.

Bradford, Sarah, *Cesare Borgia*, Phoenix Press, Londra, 1976.
—, *Lucrezia Borgia*, Viking Books, Londra, 2004.
Brown, C.M. „Lo insaciabile desiderio nostro de cose antique: New Documents on Isabella d'Este Collection of Antiquities", în *Cultural Aspects of the Italian Renaissance*: *Essays in Honor of Paul Oskar Kristeller*, editată de G.H. Clough, pp. 324–353, Manchester University Press, Manchester, 1976.
D'Amico, John F., *Renaissance Humanism in Papal Rome*, Johns Hopkins University, Baltimore, 1983.
Dean, Trevor, Lowe, K.J., *Marriage in Italy 1300–1650*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998.
Eiche, Sabine, „Towards a Study of the «Famiglia» of the Sforza Court in Pesaro", *Renaissance and Reformation* 9, 1985, pp. 79–103.
Erlanger, Rachel, *Lucrezia Borgia*, Michael Joseph, Londra, 1979.
Gardner, Edmund, G. *Dukes and Poets in Ferrara*, Constable, Londra, 1904.
Gregorovius, Ferdinand, *Lucretia Borgia According to Original Documents and Correspondence of Her Day*, traducere de J.L. Garner, John Murray, Londra, 1904.
Guerzoni, Guido, *Le Corti Estensi e la Devoluzione di Ferrara del 1598*, Archivio Storico, Ferrara, 2000.
Gundersheimer, Werner L., *Ferrara: The Style of a Renaissance Despotism*, Princeton University Press, Princeton, 1973.
Hay, Denys, *The Church in Italy in the Fifteenth Century*, Cambridge University Press, Cambridge, 1977.
Hollingsworth, Mary, *Patronage in Renaissance Italy*, John Murray, Londra, 1994.
Jardine, Lisa, *Worldly Goods*, Macmillan, Londra, 1996.

Johnson, Marion, *The Borgias*, Macdonald Futura, Londra, 1981.
Knecht, R.J., *Renaissance Warrior and Patron: The Reign of Francis I*, Cambridge University Press, Cambridge, 1994.
Krautheimer, Richard, *Rome: Profile of a City, 312–1308*, Princeton University Press, Princeton, 1980.
Lockwood, Lewis, *Music in Renaissance Ferrara 1400–1500*, Oxford University Press, Oxford, 1984.
Lowe, K.J.P., *Church and Politics in Renaissance Italy*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993.
Luzio, Alessandro, „Isabella d'Este e i Borgia", *Archivio storico lombardo*, pp. 41–42, 1914–1915.
Magnuson, T., *Studies in Roman Quattrocento Architecture*, Almqvist and Wiksell, Stockholm, 1958.
Mallett, Michael, *The Borgias*, Bodley Head, Londra, 1969.
—, *Mercenaries and Their Masters*, Bodley Head, Londra, 1974.
Martines, Lauro, *Fire in the City*, Oxford University Press, Oxford, 2006.
Mitchell, Bonner, *The Majesty of the State: Triumphal Progresses of Foreign Sovereigns in Renaissance Italy 1494–1600*, Leo S. Olschki Editore, Florența, 1986.
Partner, Peter, *The Lands of St Peter: The Papal State in Middle Ages and the Early Renaissance*, Eyre Methuen, Londra, 1972.
—, *Renaissance Rome 1500–1559*, University of California Press, Berkeley, 1976.
Pastor, Ludwig von, *The History of the Popes from the Close of the Middle Ages*, vol. 5–6, B. Herder Book Co., St. Louis, 1950.
Schulz, J., „Pinturicchio and the Revival of Antiquity", *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 25, pp. 35–55, 1962.

Shankland, Hugh, *The Prettiest Love Letters in the World*, Collins Harvill, Londra, 1987.
Shaw, Christine, *Julius II*, Blackwell, Oxford, 1993.
Sowards, J.K., *The Julius Exclusus of Erasmus*, Indiana University Press, Bloomington, 1968.
Stinger, Charles, *The Renaissance in Rome*, Indiana University Press, Bloomington, 1985.
Strong, Roy, *Feast,* Jonathan Cape, Londra, 2002.
Thomson, John A.F., *Popes and Princes 1417–1517*, George Allen & Unwin, Londra, 1980.
Tuohy, Thomas, *Herculean Ferrara*, Cambridge University Press, Cambridge, 1996.
Vancini, Gianna, *Lucrezia Borgia nell'opera di cronisti, letterati e poeti suoi contemporanei alla corte di Ferrara*, Este Editori, Ferrara, 2002.

Index

Abruzzi 13
Agnadello, bătălia de la 287
Albanese, Tomaso 160
Albret, Amanieu d' 136, 165
Albret, Charlotte d' 136, 158, 196
Alègre, Yves d' 68, 143, 147, 154, 163, 167, 173, 175, 293
Alexandru al V-lea, papă 13
Alexandru al VI-lea, papă 44, 46–48, 56–58, 62–63, 65, 67–70, 72, 74–77, 79, 86–89, 92–95, 103–105, 108–112, 114, 120, 127, 129, 141–143, 155, 159, 163–165, 180, 184–185, 218, 238, 241–242, 247
Alfonso I al Neapolelui 19, 278
Alfonso al II-lea al Neapolelui 62–65, 79
Alfonso al V-lea de Aragon 19
Alfonso de Aragon, duce de Bisceglie 116, 120, 138, 139, 149, 159, 261
Aliffe, conte d' 116
Alviano, Bartolomeo d' 99
Amboise, Georges d' 123
Angelini, Teodora 213

Anne de Bretania 117, 121, 123, 131, 134
Arezzo 66, 217–220, 262
Ariosto, Lodovico 295
Aubigny, senior d' 178–180
Auton, Jean d' 178
Aversa 179
Avignon, papi 11–14, 254

Baglioni, Gianpaolo 167, 219, 228, 233, 249, 253
Bagolo, Fioramonte 70
Barbo, Pietro 32
Băile lui Diocleţian 37
Behaim, Lorenz 154
Bellini, Giovanni 296
Bembo, Carlo 271
Bembo, Pietro 268–271, 275, 282, 293–294
Beneimbene, Camillo 31, 36, 51
Bentivoglio, Ermes 228
Bentivoglio, Giovanni 174, 205, 227–228, 231, 253, 288
Bessarion, Ioan 17, 24
Betto di Biagio, Bernardino di (Pinturicchio) 87
Bichio, Giovanni di 28
Bisceglie, Rodrigo 292
Boccaccio, Giovanni 86
Bologna 228, 262, 282, 288, 294
Bonifaciu al IX-lea, papă 13
Bonifaciu al XIII-lea, papă 154
Borgia, Angela 269, 274, 276–278
Borgia, Cesare 36–37, 55–58, 62, 64, 65, 70, 72, 76, 79–81, 83, 88, 94, 95, 97–98, 107, 111, 115–120, 123–127, 129–137, 140–141, 143–154, 158–161, 163–180, 183–184, 189–192, 195–204, 207, 214, 216–242, 245, 247–248, 250–255, 258–267, 280, 281, 301
Borgia, Francisco 47, 165, 201, 302
Borgia, Gerolama 37
Borgia, Isabella 37
Borgia, Gioffre 37, 54, 55, 56, 64, 88, 94, 95–98, 111, 117, 139, 149, 178, 213, 215, 250, 297
Borgia, Juan 50, 51, 52, 55–56, 64, 94, 97–100, 107–108
Borgia, Lucrezia 36, 49–52, 88, 94–97, 113–120, 125, 138–139, 142, 143, 158, 160–162, 181, 182, 184–191, 193, 197–216, 225, 245, 267–276, 278–280, 281–286, 292, 295–301

Borgia, Ottaviano 37
Borgia, Pedro Luis 21, 37, 165
Borgia, Rodrigo 21–23, 26–27, 29–32, 34–40, 42–43, 49–50
Borgia, Sancia 55, 56, 64, 88,
94–98, 111, 117, 125, 138, 139, 158, 161, 213
Borgia-Lanzol, Juan 56
Bramante 294
Branco, Paolo 74
Bresciano, Bartolomeo 187–188
Briçonnet, Guillaume 76
brigitine, ordin 10
Buonaccorsi, Biagio 175–176
Burchard, Johannes 28, 43, 44,
50, 51, 52, 56–58, 60, 62–64, 69–76, 78, 80–81, 83, 97, 99, 107, 109, 119, 120, 123–125, 133, 135, 137–138, 142–143,
145–148, 152–157, 159, 161,
162, 163, 165, 166, 174, 177, 178, 179, 180–181, 188–191, 195, 197–202, 213, 216, 217, 219, 223, 224–225, 229, 233, 239–244

Calderon, Pedro 119, 227, 292
Calixt al III-lea, papă 18, 20–22
Camerino 142, 217, 219, 220, 222, 225, 227, 249
Campi 176
Campo, Niugno del 264
Campo dei Fiori 96, 149, 197, 200
Canale, Carlo 37
Capello, Paolo 159
Capua 81, 116, 179, 180
Caracciolo, Giambattista 171, 204
Carignola, episcop de 241
Carlotta de Aragon 117–118, 123, 126, 134, 135
Carol I, rege 276
Carol al IV-lea al Franței 12
Carol al VIII-lea al Franței 60–63,
65–81, 83, 93, 94, 101, 102, 120–123, 135, 258
Casanova, cardinal 242
Castellesi, Adriano 239, 245
Castello, Francesco 214
Castiglione, Baldassare 271
Castro, Giovanni di 46
Cattanei, Vannozza dei 36, 74, 250, 298

Cattaneo, Gian Lucido 125–126
Cellini, Benvenuto 93
Centelles, Juan de 50
Cibò, Franceschetto 89
Cibò, Giovanni Battista 39
Cibò, Lorenzo 73
Cicero 118
Clement al V-lea, papă 10
Clement al VII-lea, papă 13
Clement al VIII-lea, papă 19, 301
Colonna, familia 15, 17, 20, 92, 180, 190, 248, 253
Colonna, Prospero 23–24, 213, 214, 250
Commynes, Philippe de 53, 61, 72, 79
Córdoba, Gonsalvo di 100, 235, 248, 263–264
Corella, Miguel de 161, 167, 219, 232, 236, 242, 243, 248, 261, 262
Corio, Bernardino 44
Cossa, Baldassare 14
Costabili, Antonio 289
Costabili, Beltrando 240, 252

Dianti, Laura 300
Dolci, Giovannino dei 35
dominicani 104, 105, 188

Eleonora de Aragon 33, 210
Enríquez, Maria 55, 94, 111, 301
Erasm 288
Ercole I, duce de Ferrara 182, 183, 185–187
Ercole al II-lea 300, 301
Este, Alberto d' 206
Este, Alfonso d' 182, 184, 188, 193, 205, 296
Este, Ferrante d' 194, 198
Este, Giulio d' 273, 274
Este, Ippolito d' 186, 194, 196, 201–202, 216, 222, 233, 262, 276
Este, Isabella d' 116, 183, 193, 197, 201–202, 204, 205, 208, 209, 211, 222, 275
Este, Sigismondo d' 194, 196, 198
Estouteville, Guillaume d' 22–24, 39, 67
Euffreducci, Oliverotto 219, 228, 232
Eugeniu al IV-lea, papă 15, 19, 32

Fantaguzzi, Giuliano 173
Farnese, Alessandro 56, 72
Farnese, Giulia 38, 51, 52, 68, 72, 88
Faustina, împărătească 276
Ferdinand al Spaniei 58, 89, 100, 248, 263, 287
Ferdinand de Aragon 35, 54
Ferrante I al Neapolelui 39, 59, 60, 80
Ferrante al II-lea al Neapolelui 80, 81
Ferrari, Gianbattista 165, 183, 223, 224
Florès, Antonio 80
Flores, Bartolomeo 110
Fondaco dei Tedeschi 296
Forlì, Tomasino da 145–146
Fornovo, bătălia de la 84, 95, 103
Fra Angelico 16
Francisc I al Franței 300
Frederic de Aragon 179, 180

Galli, Jacopo 90
Garigliano, bătălia de la 263
Giovio, Paolo 297
Giustinian, Antonio 218, 226, 235, 238–242, 247, 249–253, 258
Gonzaga, Elisabetta, ducesă de Urbino 203, 211, 271
Gonzaga, Francesco, marchiz de Mantova 84, 172, 184, 226, 244, 248, 275, 279, 280, 282, 284–286, 293, 298
Gregorovius, Ferdinand 161, 250
Grigore al XI-lea, papă 12
Grigore al XII-lea, papă 13
Gudmarsson, Birgitta 10–12
Guicciardini, Francesco 43, 47, 59–60, 66, 75, 81–84, 94, 165, 180, 255, 259, 287, 288, 294
Guienne, duce de 136

Henric al VII-lea, rege 168

Infessura, Stefano 40, 52–53
Inocențiu al VII-lea, papă 13
Inocențiu al VIII-lea, papă 39–41, 44, 51, 65, 88, 239
Ioan al XXIII-lea, papă 14
Isabela a Spaniei 58, 89, 100, 111, 248, 263

Isabela de Aragon 54, 80
Isvalies, Pedro 165
Iuliu al II-lea, papă 57, 129, 255, 256–261, 263, 286–294
Iulius Cezar 151, 288

Juan I de Gandía 88, 97, 107, 109, 111–113
Juan al II-lea de Gandía 301

Lagraulas, Jean Bilhères de 90
Landucci, Luca 106, 156, 157, 177
Leon al X-lea, papă 271, 294, 299
Leonardo da Vinci 53, 141, 217, 218, 222
Lodovico, marchiz 276
Lorqua, Ramiro de 204, 219, 220, 230, 231
Ludovic, duce de Orléans 121
Ludovic al XI-lea al Franței 75
Ludovic al XII-lea al Franței 122, 123–124, 126–129, 131, 133, 134, 135, 137, 140–143, 147, 148, 157, 163, 180, 184, 207, 210, 225, 226, 227, 245, 248–249, 254, 267, 282, 287

Machiavelli, Niccolò 32, 142, 167, 175–176, 192, 221, 228–232, 234, 245, 249, 254, 258–262, 264–265
Malatesta, Dorotea 171, 183, 203
Malatesta, Pandolfo 168, 171
Malatesta, Sigismondo 168
Manfredi, Astorre, senior de Faenza 174, 219, 261
Manfredi, Manfredo 111
Mantegna, Andrea 85, 276, 284
Marck, Robert de la 136
Maria, Francesco 232
Martin al V-lea, papă 15, 32
Matarazzo, Francesco 118, 191, 236, 259
Maximilian, împărat 287
Medici, familia 102, 175
Medici, Giovanni de 294
Medici, Lorenzo Magnificul 67
Medici, Piero de 67, 102
Michelangelo Buonarotti 89–91, 167, 222, 294
Michelis, Fiammetta de' 158

Michiel, Giovanni 235
Mila, Adriana da 37, 38, 49, 68
Moncada, Ugo de 219
Monte, Antonio del 231
Montefeltro, Guidobaldo, duce de Urbino 99, 112, 203, 220, 222, 226, 228, 229, 231, 249, 262, 271

Narni, Lucia da 187, 211
Neapole 43, 60–65, 69, 80, 81–83, 94, 97, 101, 102, 116–117, 126, 179–180, 226–227, 235, 248, 263–264
Nepi 58, 161, 162, 167, 182, 190, 250, 252, 253
Nero, împărat 15–16, 30, 87
Nicolae al V-lea, papă 15–18, 21, 86

Orcia, San Quirico d' 233
Orsini, Carlo 99, 174
Orsini, familia 17, 20, 38, 49, 67, 99, 111, 228, 231, 234–235, 247–249, 253
Orsini, Francesco, duce de Gravina 219, 228, 232, 234
Orsini, Giangiordano, senior de Bracciano 234
Orsini, Niccolò 52
Orsini, Orsino 38
Orsini, Paolo 167, 175, 219, 228, 229, 232, 234
Orsini, Roberto 232
Orsini, Virginio 65, 69

Palatul Papilor (Avignon) 10
Palazzo di Venezia 32
Palazzo Montegiordano 49
Palazzo San Marco 32
Pallavicini, Antoniotto 84
Paul al II-lea, papă 35, 73, 154, 239
Paul al III-lea, papă 271
Pepi, Francesco 190, 196
Perauld, Bertrand 70
Petrarca, Francesco 11–12, 158
Petrucci, Pandolfo 228, 233, 234
Philargos, Petros 13
Piacentini, Pio 43
Piccolomini, Enea Silvio 16, 20, 22–25

Piccolomini, Francesco Todeschini 67, 251. *Vezi şi* Pius al II-lea, papă
Pilat din Pont 156
Pinturicchio din Perugia 37, 87, 88, 93
Pio, Alessandro 278
Pius al II-lea, papă 26–31, 239, 251
Pius al III-lea, papă 251–254
Pius al V-lea, papă 302
Podocatharo, Ludovico 165
Poggio, Cristoforo 125
Preti, Donato de' 116
Prignano, Bartolomeo 12
Procida, Gasparo di, conte de Aversa 50, 114
Prosperi, Bernardino di 278, 284

Ramires, Diego 172–173
Rafael 95, 294
Ravenna, bătălia de la 293, 294
Renée de Franța 300
Riario, Girolamo 144–145, 147
Riario, Pietro 33, 34
Riarro, Raffaello 89, 146, 249, 253
Rignano, Domenico da 36
Rovere, Francesco della 32
Rovere, Giovanni della 231
Rovere, Giuliano della 33, 34, 40, 43, 44, 56, 57, 63, 65, 67, 73, 79, 129, 130, 133–135, 140, 231, 249, 251, 253–255

San Giacomo degli Spagnuoli (Roma) 89
San Giovanni in Laterano, bazilică 19, 20, 45, 157, 298
San Lorenzo, mănăstire 10
San Marco 103–105
San Paolo fuori le Mura 156
Sancia de Aragon. *Vezi* Borgia, Sancia
Sangallo, Antonio da 92–93, 190
Sanseverino, cardinal 178
Santa Maria del Popolo 50, 73, 89, 109, 148, 178, 188, 194, 195, 298
Santa Maria della Febbre 161, 224
Santa Maria delle Grazie 141, 217
Santa Maria in Porticu 43, 51, 53
Santa Maria Maggiore 89, 156

Santa Maria sopra Minerva, bazilică 62, 149, 243, 247
Santacroce, Jacopo di 236
Santi Quattro Coronati, biserică 19
Santino (pitic) 293, 297
Sanudo, Marin 97, 121, 147, 298
Savonarola, Girolamo 101–105, 281
Scalona, Gian Carlo 96, 97
Serra, Jaime 165
Sf. Ecaterina din Alexandria 88
Sforza, Ascanio 43, 45, 62, 63, 65, 67, 73, 107, 112, 118, 134, 139, 157, 162, 178, 249, 251
Sforza, Beatrice d'Este 53, 54, 210
Sforza, Galeazzo Maria 145
Sforza, Gian Galeazzo 147
Sforza, Giovanni 50, 51, 61, 94, 112, 113, 118, 120, 147, 168, 186, 204, 226, 249
Sforza, Lodovico 50, 53, 59–61, 63, 68, 115, 118, 122, 130, 140, 141, 148, 154, 157, 218
Sforza-Riario, Caterina 143, 144, 179
Sigismund, împărat 14
Sixtus al IV-lea, papă 32, 34–36, 39, 44, 56, 239, 256
Soderini, Francesco 220–221, 260
Soriano, bătălia de la 99
Strozzi, Ercole 268–269, 282, 285
Strozzi, Filippo 268
Strozzi, Guido 282
Stuart, Robert, senior d'Aubigny 178

Tițian 295–296
Torella, Gaspar 116, 128, 167
Torrigiano, Pietro 167
Trivulzio, Gian Jacopo 147
Troche, Francesco 236
Tura, Cosimo 293, 296

Urban al V-lea, papă 12
Urban al VI-lea, papă 12, 13
Urbino, duce de. *Vezi* Montefettro, Guidobaldo da

Valencia, cardinal de. *Vezi* Borgia, Cesare

Valentinois, duce de. *Vezi* Borgia, Cesare
Vannozza, donna. *Vezi* Cattanei, Vannozza dei
Varano, Giulio Cesare da, senior de Camerino 220, 222, 261
Vasari, Giorgio 87, 88, 167
Vatican (Roma) 16, 42, 50, 71, 93, 136, 149, 159, 164–165, 179, 190–192, 195, 238, 249, 253, 254, 258
Veneția 16, 61, 119, 140, 149, 172, 228, 260, 266, 287
Venosa, episcop de 240
Vera, Juan 165
Vergiliu 199
Vespasian, împărat 45, 155
Vespucci, Agostino 192
Villeneuve, Ludovic de, baron de Trans 124
Visconti, Valentina 122
Vitelli, Paolo 175
Vitelli, Vitellozzo, senior de Città di Castello 149, 167, 175, 179, 218–219, 228–232
Volterra, Jacopo Gherardi da 28, 39, 47

Zambotti, Bernardino 205, 209, 211, 262, 266, 272
Zen, Gianbattista 50
Zerbinati, Giovanni Maria 285, 289–290
Zurita, Geronimo 98

Pentru comenzi şi informații, contactați:
GRUPUL EDITORIAL CORINT
Departamentul de Vânzări
Str. Mihai Eminescu nr. 54A, sector 1, Bucureşti, cod poştal 010517
Tel./Fax: 021.319.47.97; 021.319.48.20
Depozit
Str. Gării nr. 11, Mogoşoaia, jud. Ilfov
Tel.: 0758.053.416
E-mail: vanzari@edituracorint.ro
Magazin virtual: www.edituracorint.ro

ISBN: 978-606-793-986-6